

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

ADNAN MENDERES'İN YURT DIŞI GEZİLERİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Özge IRMAK**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Işıl ÇAKAN HACİİBRAHİMOĞLU

İstanbul 2009

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

ADNAN MENDERES'İN YURT DIŞI GEZİLERİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Özge IRMAK
2901060011**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Işıl ÇAKAN HACİİBRAHİMOĞLU

İstanbul 2009

ADNAN MENDERES'İN YURT DIŞI GEZİLERİ

Özge IRMAK

ÖZET

Bu tezde, 1950-1960 yılları arasında görev yapmış olan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'in çıktığı yurt dışı gezileri incelenmiştir. Menderes'in, ne zaman, hangi ülkelere ne amaçla ziyaretlerde bulunduğu, görüşmelerde hangi konuların gündemi oluşturduğu, varsa ikili anlaşmalar ve Türkiye'nin uluslararası örgütlenmelere katılımı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tezin giriş kısmında 1923-1950 yılları arasında yurt dışına çıkan başbakanlar'ın gezilerine değinilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda 1923-1939 yılları arasında sadece İsmet İnönü ile Celal Bayar'ın yurt dışına çıkmış oldukları görülmüştür. 1939-1950 yılları arasında ise hiçbir başbakan yurt dışı gezisinde bulunmamıştır. Tezin ana metninde de iki bölüm halinde 1950 yılında iktidar olan Adnan Menderes'in gezileri incelenmiştir. Menderes'in Batı ve Doğu'ya yapmış olduğu toplam 28 gezisi olmuştur. Tüm gezilerinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin Akdeniz ve Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın her bölgesine yaymakta olduğu komünizm tehlikesinden ülkesi adına sakınma ve yalnızlıktan kurtulma çabası dikkat çekicidir. Menderes'in, Batı'ya daha çok NATO toplantıları ile ilişkili olarak gittiği Doğu'ya da Bağdat Paktı'nın imzalanması ve toplantılarına katılma amacıyla gittiği görülmüştür. Menderes'in 1955 yılında Irak'a yapmış olduğu ziyaretler önemlidir çünkü komünizm tehlikesine Ortadoğu'da karşı koymak üzere Bağdat Paktı'nın imzalanmasına öncülük etmiştir. Menderes'in hem Batı'ya hem de Doğu'ya yapmış olduğu son gezileri CENTO toplantılarına katılma amaçlı olup, biri ABD'ye diğeri de İran'adır.

THE FOREIGN TRIPS OF ADNAN MENDERES

Özge IRMAK

ABSTRACT

This thesis investigated the trips made abroad by Adnan Menderes who was the Prime Minister of Turkey between 1950 and 1960. The dates of the trips and destination countries, the agenda of the visits, bilateral agreements, if any, and Turkey's participation in international organizations have all been examined in detail. The introduction deals with the foreign trips made by prime ministers between 1923-1950. As a result of the research carried out it was determined that between 1923-1939 only İsmet İnönü and Celal Bayar made trips abroad. On the other hand between 1939-1950 there were no foreign trips made by the prime ministers of the era. The trips of Adnan Menderes, who was in power in the 1950's are covered in the main text of the thesis in two sections. There were a total of 28 trips made by Menderes to the West and to the East. Its worth noting that all his trips were an attempt to protect his country from the danger of communism after the II. World war that was spreading in the Mediterranean region and the Middle East and from becoming isolated. It was observed that Menderes went West mainly in relation to NATO meetings and Eastwards for the signing of the Baghdad Pact. The visits made Menderes to Iraq in 1955 are important because he pioneered the signing of the Baghdad Pact as a means to avert the danger of communism in the Middle East. The last visits of Menderes to the West and to the East were to attend CENTO meetings one of which was in Iran and the other in the U.S.A.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÖNSÖZ.....	xiii
TABLolar	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ GENEL BAŞKANI VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANI ADNAN MENDERES'İN BATI GEZİLERİ

TABLO 1.....	11
1. Demokrat Parti Hükümetleri Ve Demokrat Parti Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış.....	12
2. Geziler.....	21
2.1. Adnan Menderes'in NATO Olağan Toplantılarına Katılma Amaçlı Gezileri	21
a. Adnan Menderes'in Fransa Gezisi (9-14 Aralık 1956)	21
a.1. Basındaki Yansımalar	23
b. İkinci Fransa Gezisi (14-19 Aralık 1957)	25
b. 1. Rar Türk Limited Şirketinin Menderes'e Çağrısı.....	25
b.2. Paris'e Gidiş ve Görüşmeler.....	26
2.2. Kıbrıs Gündemli Geziler	28

a. Kıbrıs Sorununa Genel Bir Bakış	28
b. Adnan Menderes'in İngiltere Gezisi (11-19 Ekim 1952).....	30
b.1. Gezinin Amaçları.....	31
b.2. Resmi Temaslar	32
b.3. Londra Görüşmelerinin Yankıları	35
c. Menderes'in Bağdat Paktı ve Kıbrıs Konulu İngiltere Gezisi (26-31 Temmuz 1958).....	37
c.1. Temaslar ve Görüşmelerden Alınan Sonuçlar	38
d. Kıbrıs Sorunu Gündemli İsviçre Gezisi (5-11 Şubat 1959)	39
d.1. Türkiye-Yunanistan Görüşmeleri Hakkındaki Öngörüler	40
d.2. Kıbrıs Görüşmeleri	40
d.3. Kıbrıs Görüşmelerinin Takdirle Karşılanan Sonucu	43
e. Adnan Menderes'in Kıbrıs Gündemli İngiltere Gezisi (17 Şubat 1959). 47	
e.1. Londra'da Kıbrıs Konferansı Hazırlıkları.....	47
e.2. Menderes'in Uçağı'nın Düşmesi	48
e.3. Kazanın Faturası-Kaza Hakkında Yorumlar Ve Ziyaretler	52
e.4. Adnan Menderes'in Türkiye'de Coşku ile Karşılması	58
e.5. Londra Anlaşması'nın İmzalanması	61
e.6. Londra Anlaşması'na İlişkin Yorumlar	63
e.7. Londra Anlaşması'nın Dünyadaki Yansımaları	65
2.3. Adnan Menderes'in Diğer Gezileri	67
a. Yunanistan Gezisi (25 Nisan-3 Mayıs 1952)	67
a.1. Gezinin Amacı ve Görüşmeler	69
a.2. Yunan Adalarında Gezinti	70
a.3. Yunan Muhalefet Liderinin Görüşleri	71
a.4. Menderes'in Atatürk'ün Evini Ziyaret Edişi	71
a.5. Genel Valinin Verdiğı Öğle Yemeğı	72
a.6. Son Toplantı Ve Menderes'in Türkiye'ye Dönüşü.....	73
a.7. Yunanistan Gezisinin Sonuçları.....	74
b. Fransa Gezisi (9-13 Mart 1953)	74

b.1. Karşılıklı Görüşmeler	77
b.2. Türkiye- Fransız Görüşmelerinde Ele Alınan Konular	79
b.3. İstanbul'a Dönüş	80
c. Adnan Menderes'in İngiltere Gezisi (30 Mayıs-7 Haziran 1953).....	80
c.1. Taç Giyme Töreni Ve Alınan Önlemler	82
c.2. Resmi Temaslar	84
c.3. Türk Heyetinin Dönüşü	85
d. Adnan Menderes'in Amerika Birleşik Devletleri Gezisi (30 Mayıs-4 Haziran 1954).....	86
d.1. Gezinin Amacı ve Gezi Programı.....	87
d.2. Amerikan Basınında Menderes	90
d.3. Menderes'in Başarısı	91
d.4. Türkiye'ye Geri Dönüş.....	92
e. Adnan Menderes'in Federal Almanya Gezisi (2-9 Ekim 1954).....	94
e.1. Menderes'in Almanya İçindeki Gezileri.....	95
e.2. İkili Anlaşmalar	97
e.3. Menderes'in Hediyesi ve Yurda Dönüşü.....	98
f. İtalya Gezisi (30 Ocak-4 Şubat 1955)	99
f.1. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün Papa Pius 12.'yi Ziyaretleri.....	104
f.2. Görüşmelerin Sonuçları.....	105
g. Adnan Menderes'in Yugoslavya Gezisi (4-9 Mayıs 1955).....	106
g.1. Yugoslavya'daki Sıcak Karşılama Ve Görüşmeler	107
g.2. Menderes'in Zagreb'te NATO Ve Bağdat Paktı Hakkındaki Konuşması	110
h. Adnan Menderes'in İspanya Gezisi (15-18 Nisan 1959).....	113
h.1. İki Gemi İle Yolculuk: Giresun Gemisi Ve Gelibolu Gemisi	116
h.2. Gezi Hakkında Yorumlar, Alınan Sonuçlar Ve İki Ülke Arasında İmzalanan Dostluk Antlaşması.....	121
ı. Adnan Menderes'in Bağdat Paktı Toplantısına Katılma Amaçlı ABD Gezisi (5-16 Ekim 1959).....	123

1.1. Amerika Gezisinin Amacı	125
1.2. Menderes'in Dış Münasebetler Cemiyeti'ndeki Konuşması.....	129
1.3. Gezinin Sonuçları	134

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ GENEL BAŞKANI VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANI ADNAN MENDERES'İN DOĞU GEZİLERİ

TABLO 2.....	136
---------------------	------------

1. Atatürk Dönemi'nden Başlayarak Türkiye'nin Doğu Ülkeleri İle İlişkilerine Genel Bir Bakış	137
2. Geziler.....	141
2.1. Adnan Menderes'in Bağdat Paktı'nın İmzalanmasına Yönelik Gezileri	141
a. Irak-Lübnan-Suriye Gezisi (6-18 Ocak 1955).....	141
a.1. Irak Parlamentosu'ndaki Konuşma.....	144
a.2. Türk-İrak Ortak Bildirisi Hakkında Yorumlar.....	145
a.3. Suriye'yi İkna Turu.....	147
b. Irak Gezisi (23 Şubat 1955)	150
b.1. Bağdat Paktı'nın İmzalanması.....	151
b.2. Bağdat Paktı'nın İçeriği.....	152
b.3. ABD'nin Çekimsizliği Ve Bağdat Paktı'na Tepkiler.....	153
b.4. Bağdat Paktı'nın Sonuçları	155
c. Menderes'in Son Anda İptal Edilen Lübnan Gezisi (15 Haziran 1955) .	156
c.1. Menderes'in Lübnan'a Gidemeyişi Hakkındaki Söylentilere Yanıt Verişi	159
2.2. Bağdat Paktı Daimi Konsey Toplantılarına Katılma Amaçlı Geziler	160
a. Adnan Menderes'in Irak Gezisi (20-23 Kasım 1955)	160
a.1. Görüşmeler.....	161
b. Adnan Menderes'in İran Gezisi (14-23 Nisan 1956).....	163
b.1. Bağdat Paktı Konseyi Toplantısı	164
b.2. Menderes'in Türkiye'ye Dönüş Yolunda Bağdat'a da Uğrayışı	166

c. Adnan Menderes'in İran gezisi (6-9 Kasım 1956).....	167
c.1. Alınan Kararlar	168
d. Adnan Menderes'in Irak Gezisi (17-23 Kasım 1956).....	170
d.1. Görüşmeler	170
e. Pakistan Gezisi (28 Mayıs-7 Haziran 1957).....	171
e.1. Karaçi'de Temaslar	172
e.2. Alınan Kararlar	174
f. Adnan Menderes'in Pakistan Gezisi (25 Ocak 1959).....	174
f.1. Görüşmeler-Gelişmeler	175
2.3. Adnan Menderes'in Katıldığı Diğer Geziler	177
a. Adnan Menderes'in Pakistan Gezisi (18-25 Mart 1956).....	177
a.1. Türk Heyeti Lahor'da	179
a.2. Karaçi'ye Dönüş	181
a.3. Menderes'in Gezi İle İlgili İzlenimleri	182
b. Adnan Menderes'in Afganistan Gezisi (26 Temmuz-1 Ağustos 1956)..	183
b.1. Menderes'in Karaçi'ye Varışı	184
b.2. Menderes'in Kabil'deki Görüşmeleri.....	185
b.3. Görüşmelerin Sonuçları.....	186
c. Adnan Menderes'in Libya Gezisi (28 Ocak-2 Şubat 1957).....	187
c.1. Libya Ayan ve Mebusan Meclislerinin Ortak Toplantısı	189
c.2. Menderes'in Yetimler Sanat Okuluna Yaptığı Gezi.....	191
c.3. Basında Libya Gezisi	194
d. Uzak Doğu Gezisi	195
d.1. Menderes'in Japonya'da Kalışı (20-25 Nisan 1958).....	196
d.2. Menderes Kore'de (25-27 Nisan).....	197
d.3. Menderes'in Kore'deki Türk Tugayına Ziyareti	199
d.4. Havadis Gazetesi Yazarı Mümtaz Faik Fenik'in Japonya ve Kore Gezisi İzlenimleri	199
d.5. Menderes'in Çin'deki Temasları (28 Nisan 1958).....	200
d.6. Çin Basınında Menderes'in Taipeh Gezisi.....	202

d.7. Menderes'in Hindistan'daki Temasları	203
e. Adnan Menderes'in CENTO Olağan Toplantısı için İran'a Yaptığı Gezi (16-18 Kasım 1959).....	205
e.1. Menderes'in Diyarbakır'a Geçişi.....	206
e.2. Türk Heyeti'nin Tahran Temasları	207
SONUÇ	208
BİBLİYOGRAFYA	215
EKLER	233

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de vefat etmesiyle Türkiye için yeni bir dönem başlamıştır. Bu tarihten sonra Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi olan kişiler tarafından Atatürk'ün kurmuş olduğu sosyal, kültürel, hukuki ve ekonomik düzenin en iyi şekilde devam ettirilmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda 1939'dan itibaren Türkiye Cumhuriyeti başbakanları çeşitli ülkeleri ziyaret ederek temaslarda bulunmuş ve ikili ilişkileri geliştirmişlerdir.

1950-1960 yılları arasında başbakanlık görevini üstlenen Adnan Menderes'in yurt dışına yaptığı gezilerin ayrıntılı bir biçimde ve toplu halde verilmesini hedefleyen bu tezin, "Giriş" kısmında 1939-1950 yılları arasındaki başbakanların gezilerine değinilmiş ve kaynak olarak kitaplar ile Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinden yararlanılmıştır.

Ana metin ise iki kısımdan oluşarak Başbakan Menderes'in Batı'ya ve Doğu'ya yapmış olduğu gezilere ayrılmıştır. Her iki kısım için de ağırlıklı olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve dönemin süreli yayınlarına başvurulmuştur. Ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, dış politika alanındaki araştırmalar ve anılardan da yararlanılmıştır.

Tezimin yazılmasında bana danışmanlık yapmayı kabul eden Doç. Dr. Işıl Çakan HACİİBRAHİMOĞLU'na her türlü yardım ve ilgilerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Özge IRMAK

Teşvikiye, 2009

TABLÖLAR

TABLO 1: BAŞBAKAN ADNAN MENDERES' İN BATI GEZİLERİ

TABLO 2: BAŞBAKAN ADNAN MENDERES' İN DOĞU GEZİLERİ

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.e	: aynı eser
a.g.b	: adı geçen belge
a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
a.y.	: aynı yerde
ARMHG	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu
B.C.A	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization-Merkezi Anlaşma Kongresi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DCWA	: Dallas Council On World Affairs-Dallas Dünya Meseleleri Konseyi
DP	: Demokrat Parti
KLM	: Hollanda Kraliyet Havayolları
NATO	: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Paktı
SEATO	: South East Asia Treaty Organization- Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

1918-1920 yılları arasındaki mütareke döneminde Osmanlı Devleti iktidar boşluğu içine düşmüş ve Padişah Vahdettin'in 21 Aralık 1918'de Meclisi Mebusan'ı feshetmesiyle de devleti temsil edecek bir organ kalmamıştır. Bu süre içinde devlet, sayıları 621'i bulan kararnamelerle yönetilmiş ancak bu da geçici çözüm olmuştur.¹

Ülkenin bu durumu karşısında, milli bir irade oluşturmak için Anadolu'da yerel kongreler toplayan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, meclisin tekrar açılması ve seçimlerin yenilenmesi düşüncelerini, dönemin kabine başkanı Ali Rıza Paşa'ya kabul ettirmişlerdir. 7 Ekim 1919'da genel seçimler yapılmış, 12 Ocak 1920'de de İstanbul'da Son Osmanlı Mebuslar Meclisi toplanmıştır. Burada alınan tek olumlu karar, 28 Ocak 1920'de Misak- ı Milli'nin kabul edilmesi olmuştur.

İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte meclis çalışamaz duruma geldiğinden Dr. Rıza Nur ve arkadaşları süresiz olarak birleşmeyi erteleme kararı almışlardır. Bu erteleme kararı, Damat Ferit Paşa Hükümetince fırsat bilinmiş ve meclisin tekrar açılmasını engelleme girişimi olarak kullanılmıştır.

İşte tam bu ortamda Mustafa Kemal, İstanbul'a göre daha emniyetli olan Ankara'da bir meclis toplanması için 17 Mart 1920'de İntihabat Tebliği denilen seçim bildiğesini yayımlamıştır. Amacı, açılacak meclisin kurucu bir meclis olmasını sağlamak ve rejim değişikliği yapmaktır. Onun, Cumhuriyet Rejimine geçme planında olduğunu anlayan bazı mebusların tepkileri karşısında Mustafa Kemal, söylemini yumuşatarak şöyle demiştir: "Selahiyeti fevkaladeyi haiz bir meclis."² Mustafa Kemal'in yayımladığı 17 Mart Seçim Bildiğesi'nin içerdiği hükümlerden bazıları, her livadan beş mebusun seçilmesi (nüfuslarına

¹ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, 14. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2006, s. 229.

² a.g.e., s. 230.

bakılmaksızın), Müdafaa-i Hukuk örgütlerinin ve belediye meclislerinin ikinci seçmen gibi kabul edilmeleri ve Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nden geleceklerin doğal seçmen sayılmasıdır.

23 Nisan 1920'de Ankara'da, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk meclisi olağan üstü toplanmış ve meclis, en yaşlı üye olan 1845 doğumlu emekli Milli Eğitim Müdürü Sinop Milletvekili Şeref Avkan'ın yönetiminde açılmıştır.³ O zaman adı bile tam olarak konmamış olan I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne on bir kişiden oluşan geçici bir hükümet seçilmiş, ardından da seçim yapılmak suretiyle Meclisin ilk hükümeti oluşturulmuş ve İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'na da Ankara Milletvekili Mustafa Kemal seçilmiştir.⁴

TBMM üyeleri, her ne kadar vatan savunması için görüş birliği etmişlerse de, askeri zaferin kazanılmasından sonra çeşitli ve derin görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Zaferin kazanılmasındaki rolünün de etkisiyle Mecliste, Mustafa Kemal'in ağırlığı artmış ve taraftarlarıyla beraber 10 Mayıs 1921'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (ARMHG) adı altında Mecliste ayrı bir grup kurmuş ve başkanlığına da gene Mustafa Kemal seçilmiştir.⁵

Mustafa Kemal'in başkomutanlık süresinin uzaması ve askeri zafer sonrası Kasım 1922'de halifelik ve saltanatın birbirinden ayrılması sebebiyle meclis üyeleri arasında rahatsızlık baş göstermiştir.⁶ Bu görüş ayrılıkları, Mecliste Mustafa Kemal ve yandaşlarına muhalif ikinci bir grubun kurulmasıyla sonuçlanmış ve bu grup tek kişi egemenliğine karşı milli egemenlik ilkesini savunmuştur.⁷

Mustafa Kemal, 8 Nisan 1923'te bildiri yerine de geçen ve temeli ulus egemenliğine dayanan ARMHG'nin, "9 Umde"sini mecliste okumuştur. Bu bildiri ARMHG'nin Halk Fırkasına dönüştürüleceği ve Halk Fırkasının da ulus

³ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, 10. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 69.

⁴ **a.g.e.**, s. 77.

⁵ Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü İç Haberler Müdürlüğü, **Türkiye Cumhuriyeti 80 Yıl Kronolojisi**, 2.bs., Ankara, Anadolu Ajansı Yayınları, Ekim 2004, s. 25.

⁶ Şerafettin Turan, **Kendine Özgü Bir Yaşam Ve Kişilik Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Şubat 2004, s. 375.

⁷ Sina Akşin v.d., **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 8. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, Kasım 2005, s. 130.

egemenliğine dayalı olacağı, siyasal örgütlenmeye önem vererek ekonomik gelişmeyi sağlamaya çalışacağı belirtilmiştir. İlk etapta İzmir İktisat Kongresinde alınmış olan kararlar doğrultusunda dokuz ilkesini oluşturan fırka ileride daha ayrıntılı program hazırlayacağını belirtmiştir.⁸

Bu arada meclisteki muhalif kesimin yabancı devletlerle yapılacak barış görüşmelerinde temel inanç ve ilkelerden ödün verebileceği endişesini taşıyan Mustafa Kemal seçim yapılmasını istemiştir.⁹ Aynı şekilde İsmet İnönü de Lozan barışını imzalayacak olan meclisin ulusu en iyi temsil edecek nitelikte olması gereğinden yola çıkarak seçimlerin yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Bu doğrultuda Türkiye genelinde seçimler Temmuz 1923'te yapılmıştır. Ancak her yerde aynı zamanda sonuçlanamamıştır. Kimi yerlerde daha erken kimi yerlerde de ancak Ağustos ayında neticelenmiştir. Seçimden ise ARMHG büyük bir zaferle çıkmıştır.¹⁰ 20 Aralık 1923 tarihinde de daha önce yayımlanmış olan “9 Umde” ışığında ARMHG teşkilatı Halk Fırkası bünyesine katılmıştır.¹¹

23 Nisan 1920 yılındaki Meclisin açılışı ile 1921 Anayasası'nın kabul edilişi arasındaki süreçte Mecliste bağımsızlık hedeflenmiş olsa da hala saltanat ve halifelik makamlarının kurtarılmasına çalışılan ve eskiye bağlılık duygularının beslendiği bir dönem söz konusudur.¹² Türkiye, Cumhuriyetin ilanına kadar geçen sürede Konvansiyon Rejim¹³ ile yönetilmiştir.

Bu sistemin yürüyüşündeki temel yasa, 2 Mayıs 1920'de kabul edilen İcra Vekilleri ile ilgili kanundur ve bu kanuna göre, vekiller doğrudan veya ayrı ayrı Meclis tarafından seçilebilmektedirler.¹⁴ Meclisin açılmasıyla ilk İcra Vekilleri

⁸ Işıl Çakan, **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis**, İstanbul, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, Haziran 1999, s. 27.

⁹ Turan, **a.g.e.**, s. 375.

¹⁰ Çakan, **a.g.e.**, s. 21, 51.

¹¹ İsmail Arar, **Hükümet Programları (1920-1965)**, Der. İsmail Arar, İstanbul, Burçak Yayınevi, 1968, s. 499, 501.

¹² Tanör, **a.g.e.**, s. 244.

¹³ Meclis Hükümet Sistemi: Yasama-Yürütme-Yargı güçlerinin tamamı Meclis'te toplanmıştır.

¹⁴ Tanör, **a.g.e.**, s. 242.

Heyeti Başkanı, 3 Mayıs 1920’de İsmet İnönü olmuş ve 16 Mayıs 1920 tarihinde istifa ederek, 19 Mayıs 1920’de görevini Fevzi Çakmak’a devretmiştir.¹⁵

9 Temmuz 1922’de ise Çakmak yönetimindeki İcra Vekilleri Heyeti istifa ederek, yerini 12 Temmuz 1922’de Hüseyin Rauf Orbay başkanlığındaki heyete bırakmıştır.¹⁶ Cumhuriyetin ilanı ile kabine sistemine geçilmesinden önceki son İcra Vekilleri Heyeti 14 Ağustos 1923’te tekrar Ali Fethi Okyar başkanlığında kurulmuştur.¹⁷ Meclis Başkanı Mustafa Kemal, Cumhuriyetin ilanına kadar işlemiş olan bu sistemin, vekillerin birer birer seçilmesi ve aralarında görüş birliğine ulaşmalarının zor olması nedeniyle Cumhuriyetin ilan edilmesi ve biran önce Kabine sistemine geçilmesi gerektiğini bildirmiştir.¹⁸

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesi ile ilgili kanun Halk Fırkası Grubunda görüşülmüş ve aynı tarihte TBMM’de saat 20.30’da kabul edilerek, ilan edilmiştir.¹⁹ Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Konvansiyon rejimi terk edilerek, Parlamenter sisteme yani Kabine Sistemine geçilmiştir.

Kabine sistemine geçişle birlikte, TBMM, Cumhurbaşkanı belli bir süre için seçim yoluyla belirlemeye, Cumhurbaşkanı da Meclis içinden bir Başvekil seçmeye ve o başvekil de Meclis üyelerini belirlemeye başlamıştır. Başvekilin Meclis içinden seçmiş olduğu bu kişiler önce Cumhurbaşkanı, sonra da Meclisin onayına sunulmak suretiyle de sistem işlemeye başlamıştır.²⁰

Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 30 Ekim 1923’te Cumhuriyetin ilk kabinesi kurulmuş ve Malatya Milletvekili İsmet İnönü Başvekil seçilmiştir.²¹ Görevini, 6 Mart 1924’e kadar sürdüren İnönü, Mecliste alınan kararlar gereği İcra Vekaletleri’nin belirlenme şeklinde olan değişikliğin uygulanmasını yeni hükümete bırakmak maksadıyla

¹⁵ Arar, **a.g.e.**, s. 491, 494.

¹⁶ **a.g.e.**, s. 495,496.

¹⁷ **a.g.e.**, s. 498.

¹⁸ Akşin, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁹ Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, 10. bs., İstanbul, Der Yayınları, 2005, s. 210.

²⁰ Akşin v.d., **a.g.e.**, s. 134.

²¹ Arar, **a.g.e.**, s. 500.

başvekaletten istifa etmiş ancak aynı gün yeniden başvekil seçilerek Hükümeti kurma görevini üstlenmiştir.²²

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Meclis içindeki 2.Grup üyeleri, Cumhuriyetin ilanına karşı olmadıklarını belirtmiş ama buna karşılık ilan kararının onların şehir dışında oldukları zamanda aceleye getirilerek alınmasından rahatsız olmuşlar ve muhalefetlerini örgütlenme kararı alarak Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) adı altında birleşmişlerdir.²³

TCF'nin "Cumhuriyet" kelimesini taşıması, Cumhuriyetin ilanını gerçekleştirmiş olan Halk Fırkası üyelerince hoş karşılanmamış ve Halk Fırkası'nın ismini 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirmesine sebep olmuştur.²⁴

TCF'nin kurulması üzerine İsmet İnönü, 22 Kasım 1924'te rahatsızlığını sebep göstererek, başvekillikten çekilmiş ve aynı gün hükümeti kurma görevi Milli Müdafaa Vekili de olan Ali Fethi Okyar'a verilmiştir.²⁵ Okyar kabinesinin ilk icraatlarından biri, o zaman Dışişleri Bakanı olan İsmet İnönü'nün önerisi üzerine daha önceden kabinede olmayan Mübadele ve İmar ve İskan Vekaleti'nin 352 kanun numarası kabul edilmesini sağlamak olmuştur.²⁶

Mübadele ve İmar ve İskan Vekilliğine 20 Ekim 1923'te İzmir Milletvekili Mustafa Necati seçilmiştir.²⁷ Vekillik, 11 Aralık 1924'te 529 sayılı kanunla iptal edilerek sorumluluklarını İçişlerine devretmiştir.²⁸ Okyar Hükümeti zamanında patlak veren Şeyh Sait Ayaklanması sebebiyle Cumhuriyet Halk Fırkası'nın verdiği gensoru neticesinde Fethi Okyar, güven oyu alamayarak 3 Mart 1925'te

²² a.g.e., s. 502.

²³ Zürcher, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)**, s. 53, 86.

²⁴ Arar, a.g.e., s. 499.

²⁵ a.g.e., s. 503.

²⁶ a.g.e., s. 499.

²⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 3.Kitap (Birinci Bölüm) Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923- 1938)**, 2.bs., İstanbul, Bilgi Yayınevi, Ekim 2005, s. 38.

²⁸ Arar, a.g.e., 499.

başvekillikten çekilmiş ve 4 Mart 1925'te başvekaletе tekrar İsmet İnönü seçilmiştir.²⁹

1 Aralık 1927 tarihinde TBMM'nin yeni döneme girmesi sebebiyle seçimler yenilenmiş ve İsmet İnönü istifasını vererek aynı gün yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.³⁰ 27 Eylül 1930'a kadar görevde kalan İnönü, o günün siyasi koşullarını sebep göstererek istifa etmiş, fakat yine 27 Eylül 1930'da Cumhurbaşkanı tarafından göreve getirildiği ilan edilmiştir.³¹ Benzer şekilde 4 Mayıs 1931'de Mecliste seçimlerin yenilenmesi neticesinde İnönü Hükümeti istifasını vermiş ve aynı gün tekrar yeni kabineyi kurmuştur.³²

Başbakan İsmet İnönü'nün, vekilliği süresinde bazı yurt dışı gezilerine çıktığı ve yabancı ülke temsilcileriyle temaslarda bulunduğu görülmektedir. İnönü, 4 Mayıs'ta yeni kabinesini kurduktan sonra ilk yurt dışı gezisi olan Yunanistan'a, 23 Ağustos'ta Türkiye'yi ziyaret eden Yunanistan Başbakanı Venizelos'un davetlisi olarak³³ ziyaret iadesi yapmak ve siyasi görüşmelerde bulunmak amacıyla gitmiştir.

İsmet Paşa, Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Bey ve beraberindekilerden oluşan bir heyetle Ege Vapuru ile yola çıkarak 3 Ekim Cumartesi günü saat 09.45'te Yunanistan'ın Pire Limanı'na varmış ve oldukça sıcak şekilde karşılanmışlardır.³⁴ Ertesi gün, çeşitli gezintiler yaparak ve Balkan Atletizm Oyunlarını izleyerek günü geçiren heyet, akşam kendileri onuruna Yunanistan Cumhurbaşkanı'nın verdiği yemeğe katılmışlar ve Mustafa Kemal'in sağlık durumu ile Türk-Yunan dostluğundan bahsetmişlerdir.³⁵

İsmet Paşa ve heyeti, Atina'da temaslarda bulunduktan sonra 11 Ekim'de Macaristan'ın başkenti Peşte'ye geçmiş ve 19 Ekim 1931'de yurda geri dönmüştür.³⁶ Yeni yıla kadar yurt dışına çıkmayan İnönü'nün, Belgrat'ta yayınlanan Novosti

²⁹ a.g.e., s. 504.

³⁰ a.g.e., s. 506, 507.

³¹ a.g.e., s. 508.

³² a.g.e., s. 510.

³³ Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü İç Haberler Müdürlüğü, a.g.e., s. 67.

³⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A), Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 12.73.21., 05.10.1931.

³⁵ a.g.b.

³⁶ Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü İç Haberler Müdürlüğü, a.g.e., s. 67.

Gazetesi'nin 10.01.1932 tarihli nüshasındaki haberinden, 1932 yılının Mayıs ayı itibariyle Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Milli Savunma Bakanı Zekai Beylerle birlikte Marmara Vapuru ile Sivastopol'a gideceği, orada Rus Dışişleri Komiseri Litsinof tarafından kabul edileceği ve Moskova'ya geçerek beş gün kalmak üzere yola çıkacağı anlaşılmaktadır.³⁷

Aynı yazıda, gezinin amacının ise, Türkiye ile Rusya arasında vaktiyle İstanbul'da parafe edilmiş, ancak geçerlilik kazanamamış olan anlaşmanın, iki ülke arasında gizli bir sözleşme vasıtasıyla hayata geçirilmesi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Moskova'dan ayrılacak olan İsmet İnönü'nün Lehistan'dan Almanya'ya, oradan da İtalya'ya resmi bir ziyarette bulunmak amacıyla gideceği anlaşılmakta ve son zamanlarda İtalya ile Türkiye arasında bulunan fikir anlaşmazlığının bu gezi ile ortadan kalkacağı tahmin edildiği belirtilmektedir.

Vossische Zeitung Gazetesi Muhabiri Dr. Wilhelm Feldmann, gezi hakkında Gazetesindeki 24.05.1932 tarihli yazısında bilgi vermiştir.³⁸

Yazdıklarına göre, Başbakan İsmet İnönü'ye gezide Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey eşlik edecek ve Roma'ya vardıklarında İtalya Başbakanı Mussolini tarafından karşılanacaklardır. İnönü'nün, 25 Nisan 1932'de Moskova ile başlayan gezisi, 23 Mayıs'ta Roma'ya gitmesi³⁹ ile devam etmiş ve İtalya'nın Brendizi Kenti yoluyla İstanbul'da son bulmuştur.⁴⁰

Türkiye, her zaman komşuları başta olmak üzere tüm devletlerle dostluk ilişkileri içine girmeyi hedeflediğinden 3 Aralık 1929'da Bulgaristan'la da Tarafsızlık ve Uzlaşma amaçlı bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma, beş yıllık olup bitiş süresinden itibaren kendini yenileyebilecek olmasına rağmen, o dönem Yunan Başbakanı Çaldaris'in Ankara ziyaretinde imzalanan "İçten Anlaşma Paketi'nin Bulgaristan'ı endişelendirebileceği düşüncesiyle Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Sofya'ya bir ziyaret yapmışlardır. Yaptıkları ziyaret

³⁷ B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 12.73.28., 10.01.1932.

³⁸ B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 13.74.8., 24.05.1932.

³⁹ Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü İç Haberler Müdürlüğü, a.g.e., s.70.

⁴⁰ B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 12.73.28., 10.01.1932.

sonunda da Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Nikolas Muşanov ile 23 Eylül 1933'te tek maddelik bir protokol imzalamışlardır.⁴¹

Bu protokole göre, Bulgaristan'la 1929'da yapılan Tarafsızlık anlaşmasının, bitiş günü olan 3 Aralık 1934'den itibaren beş yıllık bir zaman için uzatılacağı hususunda anlaşmaya varılmış ve böylelikle Bulgaristan'a hala Türkiye'nin tarafsız olduğu hatırlatılmıştır.⁴²

1 Mart 1935'de İsmet İnönü, Meclis seçimlerinin yenilenmesi sebebiyle istifasını vermiş ve aynı gün yeni hükümeti kurma görevini üstlenmiştir.⁴³ Hükümet Başkanlığı döneminde, 30 Nisan 1937'de Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya ziyarette bulunmuştur.⁴⁴ Ayrıca İnönü, İngiltere Kralı'nın taç giyme törenine katılmak üzere, yanına Orgeneral Kazım Orbay, Amiral Şükrü Okan ve Başvekalet Özel Kalem Müdürü Vedid Uzgören'i heyet üyesi olarak, İstanbul Polis Müdürü Salih Kılıç⁴⁵, Emniyet memurları Hadi ve Hamdi Bey'leri ise eşlik etmeleri amacıyla alarak İngiltere'nin başkenti Londra'ya da gitmiştir.⁴⁶

25 Ekim 1937'de görevini tamamlayarak istifa eden İsmet İnönü'nün yerine, aynı gün İzmir Milletvekili Celal Bayar, hükümeti kurmuştur.⁴⁷ Celal Bayar'ın, Başbakanlığı süresince birkaç tane Yurt dışı gezisi olmuştur. Bunlardan ilki Atina'da 27 Nisan 1938'de Başbakanın Türkiye namına Yunanistan Başbakanı Metaxas ile imzaladığı Türk-Yunan Munzam [karşılıklı] Paktı nedeniyledir.

Anlaşmayı gerektiren ise, 24 Ocak 1937'de Balkan Pakti'na üye devletlerden Yugoslavya ile Bulgaristan'ın dostluk anlaşması imzalaması sonucu, diğer Pakt üyesi ülkelerden Yunanistan ve Türkiye'nin rahatsız olarak Pakt üyesi ülkelerle Bulgaristan arasında yeni anlaşmalar için öncülük etmek istemeleridir.⁴⁸ Bu anlamda

⁴¹ İsmail Soysal, **Tarihçeleri Ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları I. Cilt (1920- 1945)**, 2.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s.372, 373.

⁴² **a.y.**

⁴³ Arar, **a.g.e.**, s. 513.

⁴⁴ **B.C.A.**, Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 45.290.50., 30.04.1937.

⁴⁵ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)- 74.36.1., 09.04.1937.

⁴⁶ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)- 73.29.3., 09.04.1937.

⁴⁷ Arar, **a.g.e.**, s. 515.

⁴⁸ Nurşen Mazıcı, **Celal Bayar Başbakanlık Dönemi 1937- 1939**, İstanbul, Der Yayınevi, 1996, s. 96.

önce Ankara’da 7 Nisan 1938’de Balkan Ekonomik ve Matbuat Kongreleri yapılmış, ardından da yukarıda söz edilen anlaşma imzalanmış ve Başbakan Celal Bayar Atina’da iken Yunan Kralı’nı da ziyaret ederek⁴⁹ oradan Belgrat’a geçmiştir. Bayar ve heyetinin Belgrat’a geçmelerinin nedeni Balkan Antantını daha uyumlu hale getirmek için çalışmalar yapmaktır.⁵⁰

Türkiye Başbakanı Celal Bayar, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve maiyetindekiler, 7 Mayıs 1938 ‘de Ankara’dan Ankara Express’ine bağlanan özel bir trenle İstanbul’a, oradan da 8 Mayıs’ta Semplon Express’i ile Belgrat’a geçmişlerdir.⁵¹ Celal Bayar, Avala Ajansı muhabirine verdiği demeçte gezinin amacını şöyle açıklamıştır:

“Müttefik memleketin mümtaz devlet adamı, Başvekil B. Stoyadinoviç’in çok mücamelekarene [iyi niyetli] olan ziyaretini iade etmek maksadile arkadaşım Dr. Aras ile Yugoslavyaya gitmekle bilhassa bahtiyarım.”⁵²

Belgrat’tan ayrılan Bayar, buradan Sofya’ya geçmiş ve Bulgar Kralı Boris ile görüşmüştür. Yapmak istediği, Doğu Trakya sınırının Türkiye aracılığı ile silahlandırılması suretiyle güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu anlamda Balkan Antantı ile Bulgaristan’a sağlanan silahsızlanma hükümlerinin kaldırılmasını istemektedir ve Bulgar Hükümeti’nin de sıcak yaklaşımıyla 31 Temmuz 1938’de Selanik’te Balkan Antantı’nın o seneki başkanı olan Yunan Başbakanı ile haberleşilmiş, Balkan Antantı üyeleri ile Bulgaristan arasında bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmaya göre Bulgaristan ile Yunanistan sınırlarının iki yanındaki 30 kilometrelik alanın silahsızlandırılması hükmü ortadan kaldırılmıştır.⁵³

10 Kasım 1938’de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün vefat etmesi sebebiyle, 11 Kasım’da İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olmuş, Celal Bayar Hükümeti de istifa ederek, aynı gün tekrar kabineyi kurmakla

⁴⁹ a.y.

⁵⁰ a.g.e., s. 97.

⁵¹ **Ayın Tarihi**, No:54 (Haziran 1938), s. 181.

⁵² “Celal Bayar Avala Ajansı Muhabirine Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, No: 54 (Haziran 1938), s. 188.

⁵³ Mazıcı, a.g.e., s. 97- 98.

gövlendirilmiştir.⁵⁴ Celal Bayar, 25 Ocak 1939'da istifa ederek görevini İstanbul Milletvekili Doktor Refik Saydam'a devretmiştir.⁵⁵ II. Dünya Savaşı'nın olumsuz koşulları nedeniyle 1939-1950 arasındaki Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarının yurt dışı gezisi bulunmamaktadır.

⁵⁴ Arar, **a.g.e.**, s. 516.

⁵⁵ **a.g.e.**, s. 517.

TABLO 1

BAŞBAKAN ADNAN MENDERES' İN BATI GEZİLERİ	
NATO OLAĞAN TOPLANTILARINA KATILMA AMAÇLI GEZİLER	
FRANSA GEZİSİ	9-14 Aralık 1956
İKİNCİ FRANSA GEZİSİ	14-19 Aralık 1957
KIBRIS GÜNDEMLİ GEZİLER	
İNGİLTERE GEZİSİ	11-19 Ekim 1952
BAĞDAT PAKTI VE KIBRIS KONULU İNGİLTERE GEZİSİ	26-31 Temmuz 1958
KIBRIS SORUNU GÜNDEMLİ İSVİÇRE GEZİSİ	5-11 Şubat 1959
KIBRIS GÜNDEMLİ İNGİLTERE GEZİSİ	17 Şubat 1959
DİĞER GEZİLER	
YUNANİSTAN GEZİSİ	25 Nisan-3 Mayıs 1952
FRANSA GEZİSİ	9-13 Mart 1953
İNGİLTERE GEZİSİ	30 Mayıs-7 Haziran 1953
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ GEZİSİ	30 Mayıs-4 Haziran 1954
FEDERAL ALMANYA GEZİSİ	2-9 Ekim 1954
İTALYA GEZİSİ	30 Ocak-4 Şubat 1955
YUGOSLAVYA GEZİSİ	4-9 Mayıs 1955
İSPANYA GEZİSİ	15-18 Nisan 1959
BAĞDAT PAKTI TOPLANTISINA KATILMA AMAÇLI ABD GEZİSİ	5-16 Ekim 1959

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ GENEL BAŞKANI VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANI ADNAN MENDERES'İN BATI GEZİLERİ

1. Demokrat Parti Hükümetleri Ve Demokrat Parti Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış

7 Ocak 1946'da Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan Demokrat Parti, Türkiye'de çok partili hayata da geçişin başlangıcı olmuştur⁵⁶.

1946 yılında başka partiler de kurulmuş ve siyaset sahnesine çıkmıştır. Ancak bu partilerden DP ve Milli Kalkınma Partisi dışında hiçbirisi kalıcı olamamıştır. 1946 Şubat'ında kurulan Sosyal Adalet Partisi, daha sonra Mart ayında kurulan Liberal DP ve Nisan ayında kurulan Çiftçi Köylü Partisi bunlara verilebilecek örneklerden bazılarıdır.⁵⁷

DP, 21 Temmuz 1946'daki genel seçimlere katılmış ancak 465 sandalyeden sadece 66'sını kazanabilmiştir. Bu sonuçtan memnun olmayan parti, örgütlenmesini tamamlayarak 14 Mayıs 1950'deki genel seçimlere girmiş ve 408 milletvekili çıkararak iktidarı ele geçirmiştir. Adnan Menderes, başbakanlık görevini Şemsettin Günaltay'dan devralmış ve böylelikle Türkiye'de Milli Şef Dönemine son vererek çok partili hayata geçişi fiilen başlatmıştır.⁵⁸

⁵⁶ Sina Akşin v.d., **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 8. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, Kasım 2005, s. 181.

⁵⁷ Çetin Yetkin, **Karşıdevrim 1945-1950**, 5. bs., Antalya, Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Eylül 2006, s. 193.

⁵⁸ Akşin v.d., **a.g.e.**, 183,193.

14 Mayıs 1950’de iktidar olan DP, 27 Mayıs 1960 yılındaki hükümet darbesi ile devrilene kadar toplam beş hükümet kurmuştur. Beş hükümetin de başbakanlık görevini Adnan Menderes üstlenmiştir. İlk hükümet, 22 Mayıs 1950’de kurulmuş ve 8 Mart 1951’e kadar görevde kalmıştır.⁵⁹

II. Menderes Hükümeti, 9 Mart 1951’den 14 Mayıs 1954’e kadar görev yapmıştır.⁶⁰ III. Menderes Hükümeti, 17 Mayıs 1954’ten 30 Kasım 1955’e kadar görev yaparken,⁶¹ IV. Menderes Hükümeti 9 Aralık 1955’te kurulmuş ve 1 Kasım

⁵⁹ I. Menderes Hükümeti: Başbakan: İstanbul Milletvekili Adnan Menderes, Adalet Bakanı: İzmir Milletvekili Halil Özyörük, İçişleri Bakanı: Edirne Milletvekili Rüknettin Nasuhioğlu, Milli Savunma Bakanı: Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce, Dışişleri Bakanı: İstanbul Milletvekili Fuad Köprülü, Maliye Bakanı: Bursa Milletvekili Halil Ayan, Ulaştırma Bakanları: Samsun Milletvekili Tevfik İleri ve Ankara Milletvekili Seyfi Kurtbek, Milli Eğitim Bakanı İzmir Milletvekili Avni Başman, Bayındırlık Bakanları: Bolu Milletvekili Korgeneral Fahri Belen, Ekonomi ve Ticaret Bakanı: İzmir Milletvekili Zühtü Velibeşe, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: İstanbul Milletvekili Prof. Dr.Nihat Reşat Belger, Gümrük ve Tekel Bakanı: Muğla Milletvekili Nuri Özsan, Tarım Bakanı: Çanakkale Milletvekili Nihat İğriboz, Çalışma Bakanları: Eskişehir Milletvekili Hasan Polatkan, İşletmeler Bakanı: Ankara Milletvekili Prof. Muhlis Ete Arar. Bkz. Arar, **a.g.e.**, s. 532,533.

⁶⁰ II. Menderes Hükümeti (XX. Bakanlar Kurulu): Başbakan: İstanbul Milletvekili Adnan Menderes, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı: Samet Ağaoğlu, Devlet Bakanları: Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş, Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Zonguldak Milletvekili Muammer Alakant ve Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı, Ulaştırma Bakanları: Seyfi Kurtbek ve Bilecik Milletvekili Yümnü Üresin, Adalet Bakanı: Rüknettin Nasuhioğlu ve Osman Şevki Çiçekdağ, Milli Savunma Bakanları: Hulusi Köymen, Ulaştırma Bakanı da olan Seyfi Kurtbek ve Bursa milletvekili Kenan Yılmaz, İçişleri Bakanları: Halil Özyörük, Devlet Bakanı da olan Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ve Aydın Milletvekili Ethem Menderes, Dışişleri Bakanı: Fuat Köprülü, Maliye Bakanı: Hasan Polatkan, Milli Eğitim Bakanları: Tevfik İleri ve Rıfık Salim Burçak, Bayındırlık Bakanı: Kemal Zeytinoğlu, Ekonomi Bakanları: Muhlis Ete, Balıkesir Milletvekili Enver Güreli ve Devlet Bakanı Fethi Çelikbaş, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Ekrem Hayri Üstündağ, Gümrük ve Tekel Bakanları: Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak, Nuri Özsan, Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı ve Emin Kalafat, Tarım Bakanı: Maraş Milletvekili Nedim Ökmen, Çalışma Bakanları: Gümrük ve Tekel Bakanlarından Nuri Özsan, Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu ve Hayrettin Erkmn, İşletmeler Bakanı: Gümrük ve Tekel Bakanlarından Sıtkı Yırcalı. Bkz. Neşe Erdilek, “Hükümetler Ve Programları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 4.Cilt, s. 990,991.

⁶¹ III. Menderes Hükümeti: Başbakan: Adnan Menderes, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı: Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu, Milli Savunma Bakanı: Aydın Milletvekili Etem Menderes, Devlet Bakanı: İstanbul Milletvekili Dr. Mükerrerem Sarol, Adliye Bakanı: Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ, İçişleri Bakanı: Aydın Milletvekili Namık Gedik, Dışişleri Bakanları: İstanbul milletvekili Fuat Köprülü, Maliye Bakanı: Eskişehir Milletvekili Hasan Polatkan, Maarif Vekili: Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı, Nafia Vekili: Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, İktisat Ve Ticaret Bakanı: Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı, Sıhhat Ve İçtimai Muavenet Vekili: İzmir Milletvekili Dr. Behçet Uz, Gümrük Ve İnhisarlar Vekili: Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat, Ziraat Vekili: Maraş Milletvekili Nedim Ökmen, Münakalat Vekili: İzmir Milletvekili Muammer Çavuşoğlu, Çalışma Bakanı: Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmn, İşletmeler Bakanı: Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş. Bkz. Arar, **a.g.e.**, s. 537.

1957'ye kadar görevde kalmıştır.⁶² Son hükümet olan V. Menderes Hükümeti ise 25 Kasım 1957'de göreve gelerek 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile görevden alınana kadar çalışmıştır.⁶³

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden hareketle Türkiye-Batı ilişkilerine bakılacak olunursa genel anlamda Türkiye'nin, kuvvetli Doğu Blok'una karşı Batı Blok'unda yer alma ve yalnız kalmama çabası göze çarpmaktadır. Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkmış, komünizm dalgası ile Avrupa'nın doğusunu etkisi altına almış, Ortadoğu ve Akdeniz ülkeleri için de kısa sürede tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır.

1945 Haziran'ında Sovyetler Birliği, Türkiye ile Dışişleri Bakanları seviyesinde yaptığı görüşmelerde Türkiye'den toprak talebinde bulunmuştur. Ardından da 1945'te yapılan Potsdam Konferansı'nda Boğazların kontrolü ile ilgili olarak alınan kararlara sadık kalmak koşuluyla Türkiye-İngiltere ve Amerika Birleşik

⁶² IV. Menderes Hükümeti: Başbakan: Adnan Menderes, Devlet Bakanı: Ordu Milletvekili Mehmet Cemil Bengü, Manisa Milletvekili Şemi Ergin, Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat ve Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı, Adliye Bakanı: Niğde Milletvekili Hüseyin Avni Göktürk, Milli Savunma Bakanlığı Vekili: Adnan Menderes, İçişleri Bakanı: Aydın Milletvekili Ethem Menderes, Dışişleri Bakanı: İstanbul Milletvekili Fuat Köprülü, Maliye Bakanı: Maraş Milletvekili Nedim Ökmen, Maarif Vekili: Sivas Milletvekili Ahmet Özel, Nafia Vekili: İzmir Milletvekili Muammer Çavuşoğlu, İktisat ve Ticaret Bakanı: İstanbul Milletvekili Fahrettin Ulaş, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili: Manisa Milletvekili Dr. Nafiz Körez, Gümrük ve İnhisarlar Vekili: İstanbul Milletvekili Hadi Hüsman, Ziraat Vekili: Balıkesir Milletvekili Esat Budakoğlu, Münakalat Vekili: Afyonkarahisar Milletvekili Arif Demirer, Çalışma Bakanı: Ankara Milletvekili Mümtaz Tarhan, İşletmeler Bakanı: Manisa Milletvekili Samet Ağaoğlu. Bkz. **a.g.e.**, s. 538,539.

⁶³ V. Menderes Hükümeti: Başbakan: İstanbul Milletvekili Adnan Menderes, Başbakan Yardımcıları ve Devlet Bakanları: Samsun Milletvekili Tevfik İleri ve İmar ve İskan Bakanı Medeni Berk, Devlet Bakanları: Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu, Bursa Milletvekili Haluk Şaman, Emin Kalafat, Ticaret Adliye Bakanları: Esat Budakoğlu ve Celal Yardımcı, Milli Savunma Bakanları: Şemi Ergin ve Nafia Vekil Ethem Menderes, İçişleri Bakanı: Namık Gedik, Dışişleri Bakanı: Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştu Zorlu, Maliye Bakanı: Hasan Polatkan, Maarif Vekilleri: Celal Yardımcı, Tevfik İleri ve Yozgat Milletvekili Atıf Benderlioğlu, Nafia Vekilleri: Ehem Menderes ve Başbakan Yardımcısı Tevfik İleri, Ticaret Bakanları: Abdullah Aker ve Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili: İstanbul Milletvekili Lütfi Kırdar, Gümrük ve İnhisarlar Vekili: Hadi Hüsman, Ziraat Vekili: Gaziantep Milletvekili Nedim Ökmen, Münakalat Vekilleri: İzmir Milletvekili Fevzi Uçaner, Devlet Bakanı Muzaffer Kurbanoglu ve Şemi Ergin, Çalışma Bakanları: Hayrettin Erkmen ve Devlet Bakanı Vekili Abdullah Aker, Manisa Milletvekili Muzaffer Kurbanoglu ve Rize Milletvekili İzzet Akçal, Haluk Şaman, Sanayi Bakanları: Samet Ağaoğlu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Sıtkı Yırcalı, Koordinasyon Bakanı Sebati Ataman ve Abdullah Aker, Basın-Yayın ve Turizm Bakanları: Sıtkı Yırcalı, Sinop Milletvekili Server Somuncuoğlu ve Devlet Bakanı Haluk Şaman, İmar ve İskan Bakanları: Niğde Milletvekili Medeni Berk ve vekaleten Hayrettin Erkmen, Koordinasyon Bakanları: Sebati Ataman ve Abdullah Aker. Bkz. Erdilek, **a.g.e.**, s. 995.

Devletleri'ne birer nota vermiştir. Bu notanın özellikle son iki maddesi Sovyetler Birliği'nin Boğazların yönetiminde Türkiye ile birlikte söz sahibi olmak istediğine işaret etmektedir. Türkiye-İngiltere ve ABD bu nota'ya birkaç gün ara ile cevap vererek özellikle söz edilen iki maddenin kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir.

Bu gelişmelere karşılık Sovyetler Birliği savaş sonrası İran'dan askeri birliklerini çekmemiş ve hatta orada Özerk Azerbeycan ve Mahabad Kürt Cumhuriyetleri kurulmasına öncülük etmiştir. ABD ise bu noktadan sonra artık Sovyetler Birliği'nin kesinlikle durdurulması gerektiğine inanmıştır. Çünkü ideolojisini hızla yaymaya devam eden Sovyetler Birliği'nin Akdeniz, Ortadoğu ve Türkiye'de egemen olması halinde bölgede bulunan petrol ve ulaşım yolları da etkilenecek ve ABD'nin planları altüst olabilecektir.⁶⁴

Aynı şekilde Ortadoğu'da ve Akdeniz'de çıkarları olan İngiltere de Sovyet tehdidinden rahatsızdır. O zamana kadar Türkiye ve Yunanistan'da asker bulundurmasına rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra artık bu ülkeleri destekleyecek gücü kendinde bulamamış ve yerini ABD'ye bırakmak istemiştir. 21 Şubat 1947'de de bir nota ile bu düşüncesini ABD'ye bildirerek bölgedeki sorumluluğu almasını istemiştir.⁶⁵

İşte bu ortamda 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Harry Truman, Kongre'de bir konuşma yaparak komünizm tehlikesinin büyüklüğüne işaret etmiş ve özgür dünya'ya katkıda bulunmak adına komünizm tehdidi altındaki ülkeleri, iktisadi anlamda güçlendirmek gerektiğinin altını çizmiştir. Öncelikli olarak da bağımsız kalabilmeleri için Yunanistan ve Türkiye'ye para yardımı yapılması gerektiğini belirtmiştir. Truman'ın bu teklifi kongrede bazı tartışmalara neden olsa da kabul görmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan çıktığı için maddi anlamda güçsüz olan ve ordusu da modernleşmeye muhtaç bir durumda olan Türkiye, bu halde olası bir Sovyet saldırısını kaldıramayacağını bildiğinden Truman'ın bu teklifine sıcak yaklaşmıştır. Böylelikle Türkiye'nin de kabul etmesiyle 12 Temmuz 1947'de Truman Doktrini kabul edilerek ABD yardımı başlamıştır.

⁶⁴ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I. 1919-1980)**, 2 c., 11.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 522-527.

⁶⁵ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih [1789-2001]**, 6.bs., İstanbul, Der Yayınları, Kasım 2006, s. 818.

Yardımanın ilk iki yılında ABD'den alınan para 152.500.000 dolar olmuş ve bunun büyük bir kısmı Türk Ordusu'nun modernize edilmesine kullanılırken, geriye kalan küçük bir kısmı da olası Sovyet saldırılarına karşı koyabilmek adına Güney Toroslar civarındaki yolların yapımına harcanmıştır. Truman yardımı bir kereye mahsus olmak üzere verilmişken daha sonra miktar arttırılarak devam etmiştir.

Ancak Türkiye, Truman yardımı ile önce Sovyet tehlikesi karşısında sırtını sağlama aldığını düşünse de uzun vadede Amerikan taraftarı bir dış politika izler olmuştur. Çünkü ABD'nin Türkiye'ye vermiş olduğu askeri malzemenin bakımı ve yedek parçaları için bütçeden büyük paralar ayrılması gerekmiş ve bu durum da Türkiye'yi ilerleyen zamanlarda daha çok ABD'ye mecbur etmiştir.⁶⁶

Önce Truman Doktrini'ni yürürlüğe koyan ABD daha sonra ise Marshall Planı denilen ekonomik yardım paketini gündeme getirmiştir. Marshall ile yapılmak istenen, II. Dünya Savaşı'ndan yıkık ve kendine yetersiz olarak çıkan Avrupa'yı ekonomik anlamda güçlendirerek kendine yeter hale getirmektir. Bu şekilde dağılmış Avrupa'yı tekrar bütünleştirerek Sovyetler Birliği'nin saldırılarına karşı koyabilecek güce ulaştırmayı planlamıştır.⁶⁷

Türkiye ise o dönemde ekonomik anlamda güçlenmeye hız verdiği için dış yardımlara çok ihtiyaç duymuş ve bu nedenle Marshall yardımından da yararlanmak istemiştir. Oysa ABD, Marshall çerçevesinde Türkiye'yi, Avrupa'ya hammadde ve maden sağlayacak bir kaynak olarak görmüştür. Bununla birlikte 4 Temmuz 1948'de Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile ABD'den Marshall yardımı alınmaya başlanmıştır. Ancak ABD, anlaşmanın sekizinci maddesinde de açıkça belirtildiği gibi bir komisyon aracılığıyla bu yardımların hangi alanlarda kullanıldığını inceleyebilecek ve gerekli değişiklikler için karar verebilecektir.

Yardımlar çerçevesinde Türkiye'ye 1948'den 1952'ye kadar olan zaman diliminde 352.000.000 dolar girmiştir.⁶⁸ Yardımın büyük bir kısmı Türk tarımı ve araç gereçlerine ayrılmış, traktör sayısı arttırılmıştır. Bunun dışında karayolları

⁶⁶ Oran, **a.g.e.**, s. 528-537.

⁶⁷ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1980**, 2.bs., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 1984, s. 443.

⁶⁸ Oran, **a.g.e.**, s. 538-543.

yapımına hız verilerek demiryolu yapımı durdurulmuştur. Bir başka deyişle o zamana kadar uygulanan Devletçilik modeli terk edilerek dışa açılım başlamıştır.

Marshall yardımı, piyasayı rahatlatırken, savaş sırasında karaborsacılıkla biriktirilen paralar da akış içine girince kişi başına düşen gelir 1950-1953 arasında % 28 oranında artış göstermiştir. DP iktidarının ilk yıllarında ekonomik anlamda oluşan mutlu tablo 1954'ten itibaren tersine dönmeye başlamış, fiyatlar artmış, karaborsa tekrar alevlenmiş, ticari dengeler bozularak borçlanmalar baş göstermiştir. O yıllar da havaların da iyi gitmemesi nedeniyle tarım ürünlerinde de ciddi düşüşler yaşanmıştır.⁶⁹

Menderes hükümetleri ise çareyi Cumhuriyet Halk Partisi'nden kalan altınları satarak ticari dengeyi tutturmaya çalışmakta bulmuşlardır.⁷⁰ Genel anlamda Marshall yardımı, Türkiye açısından umulandan az olup, gelen paranın kontrolü de ABD'nin elinde olmuştur. Böylece ABD'ye bağımlılık sürecini hız kazanmaya devam etmiştir.

Sovyet tehdidi başta olmak üzere tüm dünyada değişen siyasi ve toplumsal gelişmeler sonucunda ülkeler, artan ihtiyaçlarını sadece kendileri karşılamakta zorlanmaya başlamış ve işbirliğine yönelmişlerdir. Bu anlamda gerek bölgesel gerekse ulusal çeşitli örgütler kurmuşlardır. Bunlar arasında sosyal amaçlı olanlar da NATO, CENTO ve SEATO gibi askeri amaçlı olanlar da vardır.⁷¹

II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle ortaya çıkan ABD ve Sovyetler Birliği çekişmesi ve Sovyetler Birliği'nin yayılcı ideolojileri karşısında 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler yetersiz kalınca Belçika, İngiltere, Fransa, Luxembourg ve Hollanda 17 Mart 1948'de Brüksel'de Batı Avrupa Birliği'ni (Western European Union) kurmuşlardır.⁷² Böylelikle aralarındaki destek ve bağı kuvvetlendirmişlerdir. Daha sonra da Western Union Defense Organization (Batı Savunma Örgütü) adlı bir askeri örgüt kurarak kendilerini olası bir saldırıya karşı koruma altına almışlardır.

⁶⁹ a.g.e., s. 488.

⁷⁰ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (İkinci Bölüm) (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Ağustos 1999, s. 156.

⁷¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler**, 2.bs., İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Kasım 1997, s. 54-58.

⁷² İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 391.

Ancak aralarında ABD gibi güçlü bir devlet olmadan Sovyetler Birliği karşısında yeterince sağlam duramayacakları için örgütün pek de caydırıcı olamayacaktır.⁷³

ABD ise yüzyıllardan beri Monroe Doktrini⁷⁴ doğrultusunda Avrupa işlerine karışmazken, ABD Kongresi'nden Senatör Vanderberg'in 11 Haziran 1948'de sunduğu yasa tasarısı ile artık Avrupa'yı da kapsayacak bir savunma örgütüne katılabilecektir. Çünkü bu yasa ile Vanderberg, ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit edecek herhangi bir durum karşısında BM Anlaşmasının 51. maddesinde belirtilen bireysel veya toplu olarak savunma hakkını kullanmasını önermiştir.⁷⁵

Böylece 4 Nisan 1949'da Washington'da Bruxelles Anlaşmasını imzalayan devletler ile ABD, Kanada, İzlanda, İtalya, Danimarka, Portekiz ve Norveç'in de katılımıyla Kuzey Atlantik Andlaşması (NATO) kurulmuştur.⁷⁶ Toplam 14 maddeden oluşan NATO, saldırıları önlemek, olası saldırılara karşı savunma yapmak ve barış içinde yaşamak için BM Yasası'na uygun olarak hazırlanan bir askeri anlaşmadır. NATO, sivil ve askeri olmak üzere iki ana yapıdan oluşur. Kısaca değinmek gerekirse, en yüksek karar organı on altı üyesi olan Kuzey Atlantik Konseyidir. Yılda iki kez yapılan toplantılarda üye ülkeler dışişleri bakanları tarafından temsil edilmektedirler.⁷⁷

Türkiye NATO'ya girmek için ilk resmi başvurusunu 11 Mayıs 1950'de CHP iktidarda iken yapmış ancak reddedilmiştir. O arada iktidar değişmiş ve Menderes hükümeti başa geçmiştir. Bu arada üç yıl sürecek olan Kore Savaşı patlak vermiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Japonya, Kore'yi işgal etmiştir. Savaş bitiminde ise Japonya'yı oradan çıkarmakla görevlendirilen Sovyet Birliği ile ABD anlaşmazlık içine düşerek Kore'nin otuz sekizinci paralelinden ikiye bölünmesine

⁷³ Oran, **a.g.e.**, s. 543.

⁷⁴ Amerika Birleşik Devletleri Başkanı James Monroe'nin 2 Aralık 1823'te Kongre'ye sunduğu ve daha sonra da kendi adıyla anılan doktrindir. Avrupa Devletleri'nin Amerika kıtalarındaki devletleri sömürgeleştiremeyeceğini belirten Monroe, Amerika'nın Avrupa'ya karışmayacağını ama aynı zamanda Avrupanın da Amerika'nın sorunlarına karışma hakkı olmadığını altını çizmiştir. Bkz, **a.g.e.**, s. 527.

⁷⁵ Soysal, **a.g.e.**, s. 391.

⁷⁶ **Uluslararası kuruluşlar Ve Türkiye**, Ankara, Türk-Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları:6, s. 35- 42.

⁷⁷ NATO Enformasyon Servisi Brüksel, **NATO El Kitabı**, Ankara, Ajans- Türk Matbaacılık Sanayi, 1982, s. 13.

neden olmuşlardır.⁷⁸ Kuzey Kore’de Sovyetler Birliği sosyalist bir yönetim kurarken, Güney Kore’de ABD kapitalist bir yönetim düzeni kurmuştur.

Ortaya çıkan bu iki farklı yönetim kısa süre içinde birbiriyle çatışma haline geçmiş ve 25 Haziran 1950’de Kuzey Kore, sınırı geçtiğini iddia ederek Güney Kore’ye savaş ilan etmiştir. Savaşın sona erdirilmesi için ABD’nin çağrısıyla BM Güvenlik Konseyi olağan üstü toplanarak barış adına müdahale yapılması kararını almıştır. Böylelikle BM kararı doğrultusunda NATO üyesi 15 ülke Kore’ye asker göndermiştir.

Daha önce NATO başvurusu reddedilmiş olan Türkiye de bunu NATO’ya alınmak için fırsat bilmiştir. Hükümet, TBMM’ye ve muhalafete danışmadan 25 Temmuz 1950’de Güney Kore’ye 4500 asker göndereceğini belirtmiş ve Albay Tahsin Yazıcı komutasında 5000 kişilik bir piyade tugayını savaşa göndermiştir.⁷⁹

Asker gönderiminin ardından Türkiye yeniden NATO için başvuru yapmıştır. Fakat Türkiye’nin başvurusu bu sefer de reddedilmiştir. Menderes hükümetinin NATO’ya girmeye bu kadar önem vermesinin anlatılanlar dışındaki bir başka sebebi de Batı’nın bir parçası olmayı demokratikleşme olarak kabul etmesidir. ABD, 1951’den itibaren Türkiye’nin NATO’ya alınması taraftarı olmuştur. Çünkü Kominform’un (Communist Information Bureau)⁸⁰ Doğu Blok’undan ayrılan Yugoslavya’ya yaptığı baskılar, NATO’nun güney-doğu tarafının kuvvetsiz kalmasına sebep olmuştur.

Türkiye’nin NATO’ya alınması ile de Türkiye’de hava kumandanlığı kurulacak ve askeri üsler kullanılarak olası saldırılarda buralardan Sovyetler Birliği’ne müdahale edilecektir. Bu düşüncelere ek olarak Amerikan Akdeniz Filosu

⁷⁸ Uçarol, **a.g.e.**, s. 822.

⁷⁹ Oran, **a.g.e.**, s.545-547.

⁸⁰ II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’nın Macaristan, Polonya, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya gibi ülkelerinde ve Almanya’nın doğusunda Komünist yönetimlerin başa gelmesiyle Sovyetler Birliği etkinliğini arttırmıştır. Churchill’in “Demir perde” adını verdiği ve Sovyetler Birliği tarafından yönlendirilen bu devletler, Batı’nın işbirliği içine girmesi nedeniyle yine Sovyetler Birliği’nin öncülüğünde aralarında çeşitli anlaşmalar yapmışlardır. Ancak bununla yetinmeyen Sovyetler Birliği, “Demir perde” ülkelerini, Komünizm’i uluslar arası anlamda daha fazla örgütlemek için Silezya’da konferans’a davet etmiş ve konferans sonunda alınan bir kararla 5 Ekim 1947’de Kominform’un kurulduğunu açıklamıştır. Böylece artık dünya’nın iki kutuplu olduğu açıkça ilan edilmiştir. Bkz, Uçarol, **a.g.e.**, s. 816,817.

Kumandanı Amiral Carney ve Hava Bakanı Finletter da Türkiye'yi ziyaret etmişler ve bu da ABD'nin fikrini değiştirmesine bir etken olmuştur.

İşte bu noktadan sonra Türkiye NATO'ya henüz kabul edilmeden, Türkiye ile ABD arasında ikili bazı anlaşmalar yapılmıştır. 1952-1960 arasında yaklaşık 54 ikili anlaşma yapılmıştır. Askeri Tesisler Anlaşması (1954), Vergi Muafiyetleri Anlaşması (1954), Atom Enerji Anlaşması (1955) bu anlaşmalardan bazılarıdır.⁸¹

ABD'nin fikir değişikliğine karşılık İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya alınmasına karşı çıkmıştır çünkü Türkiye'de kurulacak bir hava kumandanlığı yerine İngiliz Ortadoğu kumandanlığına bağlı ayrı bir Ortadoğu Kumandanlığı kurulmasını istemiştir. Ancak Ortadoğu'da gerginlik daha da artınca o da Türkiye'nin üyeliğine razı olmuştur. Böylelikle Türkiye ve Yunanistan 16-20 Eylül 1951'de NATO'ya üye olarak çağırılmıştır. 18 Şubat 1952'de de NATO'ya resmen üye olmuştur.⁸²

NATO, ilk toplantısını 17 Eylül 1949'da Washington'da yapmıştır. Daha sonra 20-25 Şubat'ta Lizbon'da toplanmıştır. Lizbon'daki toplantı Türkiye'nin NATO'ya üye olduktan sonra katıldığı ilk toplantıdır. Bu toplantıyı takiben 28 Nisan 1952'de Paris'te, 9-11 Mayıs 1955'te, 16 Temmuz 1955'te, 25 Ekim 1955'te, 15-16 Aralık 1955'te Bakanlar düzeyinde toplantılar olmuştur.

4-5 Mayıs 1956'da, 2-3 Mayıs 1957'de, 16-19 Aralık 1957'de, 5-7 Mayıs 1958'de Kopenhag'da, 16-19 Aralık 1958'de de toplantılar olmuş, 2-4 Nisan 1959 ise NATO'nun onuncu yıl kutlaması yapılmıştır. 1959 senesinde yapılan son toplantı ise 15-22 Aralık'da Paris'te yapılmıştır. Düzenli toplantıların dışında aralarda yardımcılar düzeyinde ya da başka amaçlarla da çeşitli toplantılar yapılmıştır. Türkiye adına da Başbakan Adnan Menderes, NATO toplantılarından Fransa'da 1956 ve 1957'de yapılan iki tanesine katılmıştır.⁸³

⁸¹ Oran, **a.g.e.**, s. 556-559.

⁸² Mehmet Gönlübol v.d., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Cilt.I., 4. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Haziran 1977, s. 238-243.

⁸³ NATO Enformasyon Servisi Brüksel, **a.g.e.**, s. 55-65.

2. Geziler

2.1. Adnan Menderes'in NATO Olağan Toplantılarına Katılma Amaçlı Gezileri

a. Adnan Menderes'in Fransa Gezisi (9-14 Aralık 1956)

Adnan Menderes, 9 Aralık'ta NATO'nun olağan toplantısına katılmak amacıyla Fransa'ya hareket etmiştir. Kendisine gezide, Şemi Ergin, Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı, Hariciye Vekaleti Katibi Umumiye Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti Katibi Umumilik Kalem Müdürü Şefik Fenmen, İkinci Daire Umum Müdürlüğünde Üçüncü Katip Güner Türkmen, Başvekalet Başkomiseri Hakkı Altuncu eşlik etmiştir. Heyetin her türlü ziyafet, ulaşım ve haberleşme masrafları karşılanmış ancak sadece Başbakan Adnan Menderes, Şemi Ergin ve Sıtkı Yırcalı'ya 1956 mali yılı bütçesine göre en yüksek misil üzerinden harcırah tayin edilmiştir.⁸⁴

Türk heyetinin gezi boyunca kullandığı arabalardan Sürekli Delegation arabasının markası Buick, plakası, 75 IT 4807, şoförünün adı da Mustafa Algüllü'dür. Büyükelçilik arabasının markası da Buick fakat şoförü Tahir Süner'dir. Ayrıca bunların dışında bir adet de Chevrolet marka bir araba kiralanmıştır.⁸⁵

Toplantılar başlamadan önce 10 Aralık'ta Menderes, Türkiye'nin Lizbon, Roma, Londra ve Bonn Büyükelçileri ile bir araya gelerek görüşmüş ve hazırlıklar yapmıştır.⁸⁶ NATO toplantısı Paris'te Palais de Chaillot'da ki NATO binasında yapılmış, Başbakan Adnan Menderes de toplantı süresince 82, Boulevard Maurice Barres (Neuilly) adresindeki Daimi Delegation ikametgahında konaklamıştır.⁸⁷

11 Aralık'ta başlayan görüşmelere, Türk heyetinden Menderes, Milli Savunma Bakan Vekili Şemi Ergin, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem

⁸⁴ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-145.99.16., 14.12.1956. (Kararnamenin orijinali için Bkz. Ekler 1).

⁸⁵ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., t.y.

⁸⁶ "NATO Konseyi Bugün Pariste Toplanıyor", Cumhuriyet (11 Aralık 1956), s. 1,3.

⁸⁷ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., t.y.

Nuri Birgi, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboylu, NATO'daki Türkiye'deki daimi delege vekili Mehmed Ali Tiney katılmışlardır.

Öğleden sonra da toplantılar devam etmiştir ancak bu kez Türk heyetini sadece Menderes, Birgi ve Tiney temsil etmişlerdir. Menderes, bir konuşma yaparak Ortadoğu'nun durumuna değinmiş, Rusya'nın bölgedeki yayılcı tavırlarına dikkat çekmiştir. Menderes dışında Fransız, Amerikan, İtalyan ve İngiliz Dışişleri Bakanları da birer konuşma yapmışlar ve Ortadoğu'nun durumunu değerlendirmişlerdir.

İtalya Dışişleri Bakanı Gaetano Martino, Rusya'nın Ortadoğu'ya inme planında olduğunu ve bu yolla hem oradaki petrolere sahip olma hayalleri kurduğunu hem de Suveyş Kanalı'nı kontrol etme şansını elde edeceğini düşündüğünü belirtmiştir. Fransız Dışişleri Bakanı Pineau, Mısır'a karşı yapılan hareketin sebepleri hakkında bilgi vermiş, ABD Dışişleri Bakanı Dulles ise Rusya'nın uydularına karşı son derece zor durumda kaldığını ve Doğu Avrupa'ya yardım etmek için manevi baskının bile kullanılması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁸ Görüşmeler bittikten sonra ise Dışişleri bakanları şerefine Alman Daimi Delegeliği bir akşam yemeği vermiştir.⁸⁹

12 Aralık'ta ise gündemi Kıbrıs meselesi oluşturmuştur. Yapılan görüşmelerde Yunanistan'ı Dışişleri Bakanı Averof, Türkiye'yi Başbakan Adnan Menderes ve İngiltere'yi de Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd temsil etmiş ve birer konuşma yapmışlardır. Bunu takiben Lord Ismay, Dışişleri Bakanları onuruna öğle vermiştir.⁹⁰ Yemekten sonra Lloyd, Batı Almanya Heyeti ile NATO'nun ihtiyaçları ve genel durumu hakkında görüştüğünden sonra, üyelere üç maddelik bir önerge sunmuştur. Önergenin içeriği, bir NATO asamblesinin kurulması, yüksek askeri komutanlık kurma ve diğer ekonomik teşkilatlarla iş birliği yapma konularından oluşmuştur.

Türkiye de NATO ve Bağdat Paktı arasında bağ kurulması teklifi getirmiş ve her iki kuruluşa da üye olan Pakistan'dan olumlu bir yaklaşım almıştır. Pakistan, bu

⁸⁸ "NATO Bakanlar Konseyi Toplandı", **Cumhuriyet** (12 Aralık 1956), s. 1,3.

⁸⁹ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., t.y.

⁹⁰ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., t.y.

iki paktın SEATO ile bir bağ kurmalarını önermiştir.⁹¹ 12 Aralık'ta Türkiye'nin Paris Büyükelçiliğinde İngiliz Dışişleri Bakanı ile öğle yemeği yiyen Menderes, daha sonra İngiliz Bakanla Kıbrıs meselesi hakkında görüşmüş ve kendisinden Kıbrıs için yapılan Anayasanın bir kopyasını almıştır.

Uzun görüşmeler neticesinde Kıbrıs meselesinde hiçbir başarı elde edilememiştir. Çünkü Yunanistan, üyeler arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların doğrudan BM'ye gitmeden önce NATO Genel Sekreterliği'nde çözümlenmesi taraftarı olmuş, bu durum da ülkeler arası anlaşmayı zorlaştırmıştır.⁹²

13 Aralık'ta üç ayrı akşam yemeği düzenlenmiştir. Bunlardan biri, Fransa Dışişleri Bakanının yabancı dışişleri bakanları şerefine verdiği, diğeri Fransız Savunma Bakanının yabancı savuma bakanlarına verdiği, sonuncusu da Fransız Maliye Bakanının yabancı maliye bakanları onuruna verdiği yemektir. Menderes, 16 Aralık'ta İngiliz Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd ile Kıbrıs Anayasası'nı konuşmaya devam etmek üzere Paris'ten Türkiye'ye dönmüştür.

a.1. Basındaki Yansımalar

Fransız basını, gerek NATO toplantısı başlamadan önce gerekse bittikten sonra çeşitli görüş ve yorumlara yer vermiştir. Genel anlamda bakılacak olursa Paris basını, NATO toplantısı başlamadan önce, bu toplantının önemine değinerek Türkiye'nin Ortadoğu'da lider konumunda olduğunu ve Bağdat Paktı'na öncülük ederek çok büyük ve yararlı bir iş yaptığını belirten yazılar yayınlamıştır.⁹³

Toplantı öncesi düşünce ve beklentileri anlamak için gazetelere tek tek göz atıldığında ise Sıır Gazetesi'nin NATO toplantısını, Süveyş uyuşmazlığından beri meydana gelen en büyük temas olarak değerlendirdiği ve Menderes'in ilk defa Paris'e NATO Konseyi toplantısına katılmak üzere geldiğini haber verdiği görülmektedir.

⁹¹ "NATO Konseyi Kıbrıs meselesini Görüştü", **Cumhuriyet** (13Aralık 1956), s. 1,5

⁹² "NATO'da Kıbrıs İçin Sert Tartışmalar Oldu", **Cumhuriyet** (14 Aralık 1956), s. 1,5

⁹³ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., 09.12.1956.

Bir başka Fransız Gazetesi olan Le Monde, ABD Dışışleri Bakanının, Atlantik Paktı'nı güçlendirmek için çaba harcayacağı ve ABD'nin Avrupa'ya yeniden bir yardım planı hazırladığından söz etmektedir. Son olarak Paris-Presse Gazetesi de tıpkı Le Monde gibi, ABD Dışışleri Bakanının Atlantik Paktı'nı kuvvetlendirmeye geldiğini yazmıştır.

Görüşmeler başladıktan sonra da düşüncelerin değişmediği görülmektedir. Özellikle Le Monde Gazetesi, toplantılar devam ederken yayınlarda bulunarak, Menderes'in, konuşmasında Sovyet politikasını analiz ettiğini ve hedeflerini açıkladığını yazmıştır. Menderes, Sovyetler Birliği'nin, Batılıları bir yana itmek istediğini ve Ortadoğu'da egemenlik kurmak istediğini belirtmiştir. Bağdat Paktı'nın ise Sovyetler Birliğini durdurabilecek tek çözüm olduğunu belirtmiştir.

Le Monde, Sovyetler Birliği'nden sonra konunun, Kıbrıs meselesine geldiğini ve bu konuda Yunan Dışışleri Bakanı Averof ile tartışmalar yaşandığını yazmıştır. Anlaşılmaktadır ki Averof ve hükümeti, Kıbrıs'taki Yunan halkını İngilizlerin acımasızlığından kurtarmak istemekte ve bir türlü onlarla anlaşmaya varamamaktan dolayı BM'ye başvuracağını da altını çizmektedir. Hatta tartışmaların oldukça şiddetlendiği bir anda Averof'un, İngilizlerin, bir Kardinal ile Başpapaz Makarios'u hapsetmelerini öne sürerek Kıbrıs'ta, Hitler yönetimini aratmadığı da belirttiği haberler arasındadır.⁹⁴

Fransız Le Figaro Gazetesi ise NATO toplantısının Avrupa'nın savunmasını garanti altına aldığını belirterek, bu konudaki başarılı girişimlerinden dolayı Menderes'e övgüler yağdırarak şöyle yazmıştır: "...Türkiye Başvekili Adnan Menderes'i tebrik etmek lazımdır. Başvekil Menderes dünyanın bu bölgesine Sovyet sızmasının ehemmiyeti üzrinde ısrar etmek suretile bu mevzuda kabul edilen karar suretlerinde ve nihai tebliğde belirtilen meselelerde fevkalade müessir olmuştur."⁹⁵

⁹⁴ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., 19.12.1956.

⁹⁵ "Başbakanın Paristen Hareketi", **Cumhuriyet** (16 Aralık 1956), s. 1.

b. İkinci Fransa Gezisi (14 –19 Aralık 1957)

Başbakan Adnan Menderes, NATO Konseyinin toplantısına katılmak üzere 14 Aralıkta Fransa'nın başkenti Paris'e hareket etmiştir. Menderes'e gezisinde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Sıtkı Yırcalı, Hariciye Vekaleti Umumi Katibi Melih Esenbel, Eski Ankara Milletvekili Seyfi Kurtbek, Hariciye Vekaleti Katibi Umumi NATO işleri muavini Hüveyda Mayatepek, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaletî Birinci Daire Umum Müdürü Talat Benler, Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi Umum Müdürü Semih Günver, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık, Hariciye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Ziya Tepedelen, Başvekalet Özel Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen, Hariciye Vekaleti Katibi Umumi Kalemi Müdürü Sermet Pasin, İkinci Daire Beşinci Şube Müdürü İlder Türkmen, NATO Dairesi İkinci Şube Müdürü Mehmet Baydar ve Ticaret Dairesi memuru Yüksel Menderes eşlik etmiştir.

Heyete Foto muhabiri Mehmet Sürenkök ve Başbakan Adnan Menderes'in Valesi Kazım Nefes'in de eklenmesiyle kadro tamamlanmıştır. Heyetin her türlü gezi, ulaşım ve büro masrafları İcra Vekilleri Heyeti tarafından alınan karar gereğince karşılanmıştır.⁹⁶

b. 1. Rar Türk Limited Şirketinin Menderes'e Çağrısı

Adnan Menderes Paris'e gitmeden önce, 2 Aralık'ta Fransa'da faaliyet gösteren bir Türk firması olan Rar, Menderes'in geleceğini haber almış ve Ankara üzerinden Menderes'e bir telgraf çekmiştir. Firmanın yetkilileri İsmail Acar ve Azmi Dölen, çektikleri telgrafta Menderes'i, Fransız ortakları ile yapımında önemli görevler üstlendikleri Le Havre yakınlarındaki Tancarville asma köprüsünü ziyaret etmeye davet etmişlerdir.

Hatta Menderes'ten mümkün olabilirse yol üzerinde bulunan ve Fransa'nın önemli çelik imalat fabrikalarından biri olan Compagnie Française d'Entreprises adlı kurum'a da uğramasını istemişlerdir. Dölen ve Acar, bu firmanın Türkiye'deki

⁹⁶ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-147.61.10., 12.12.1957.

Demir Köprü Baraj inşaatında da önemli roller üstlendiğini belirtmiş, Menderes'in de Türkiye'ye faydası olacak olan Kemer, Boğaziçi Asma Köprüsü ve bu baraj projelerine karşı ilgili olduğunu yazmışlardır. Firmanın yaptığı bu ziyaret çağrılarının Menderes'in memleket meselelerine duyarlı olmasına dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Menderes'in ziyareti durumunda uygulanacak olan gezi planı ve tesislerin resimleri de telgrafa iliştilmiştir.

Menderes'in yapma olasılığı olan bu gezinin kendilerinde büyük heyecan uyandırdığını söyleyen mühendisler, sözlerine "...Fransa'daki ortak müesseselerin ve bütün elemanlarının bu kıymetli ziyareti sabırsızlık ve heyecan ile beklediklerini ve bunun bizlere büyük şeref vereceğini ve ilerideki işlerimizde bizim için teşvik ve cesaret kaynağı olacağını arza müsaadelerinizi rica ederiz..."⁹⁷ diyerek son vermişlerdir.

b.2. Paris'e Gidiş ve Görüşmeler

13 Aralık Pazar günü sabah saat 10.00'da Fransız Hava Yolları ile Fransa'ya giden Türk heyetini, havaalanında İçişleri Bakanı Namık Gedik, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Tarhan, eski Adalet Vekili Hüseyin Avni Göktürk, yeni Adalet Vekili Esat Budakoğlu, Rum Ortadoks Patrik Vekili Emiliyanos ve Ermeni Patriği Haçaduryan yolcu etmiştir.

Türk heyeti bir kaç saatlik yolculuktan sonra Fransa'nın La Bourget havaalanına ulaşmış ve orada Fransız hükümet yetkilileri yerine onları temsilen Fransız protokol yetkilileri tarafından karşılanmışlardır. Onlar dışında Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi ve elçilik ileri gelenleri ile NATO adına bir heyet de hazır bulunmuştur.⁹⁸

Resmi temaslar 16'sında Chailot Sarayı'nda başlamıştır. Ondört ülke temsilcisinin katıldığı görüşmeler Lüksemburg Başbakanı Boch'un okuduğu faaliyet raporu ile açılmıştır. Onu takiben Fransa Başbakanı Felix Gaillard bir konuşma yapmış ve nihayet ABD Başkanı Eisenhower söz almıştır. ABD Başkanı, Rus

⁹⁷ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-83.524.9., 02.12.1957.

⁹⁸ "NATO toplantısı için Menderes Paris'e gitti", **Hürriyet** (15 Aralık 1957), s. 1, 5.

tehdidinden bahsetmiş ve çok sayıda ülke reisinin burada toplanmasının da bu tehlikenin boyutuna en büyük kanıt olduğunu sözlerine eklemiştir.

Onun arkasından konuşan Menderes de benzer düşünceler dile getirerek Rusyanın Suriye'yi kullanarak Ortadoğu'ya ve Akdeniz'e egemen olma amacı güttüğünü belirtmiştir. Bunun kesinlikle engellenmesi gerektiğinin altını çizen Menderes, Bağdat Paktı'na da değinerek Paktın batı devletlerini Ortadoğu'da koruyan bir teşkilat olduğunu ve NATO ile bağlarının sıkılaştırılması gerektiğini söylemiştir.⁹⁹

Temaslara ertesi gün de Chaillot Sarayında devam edilmiştir. Konuşulan konular, Ortadoğu, komunizm, Filistin meselesi ve Kıbrıs konusu olmuştur. Gün içinde hem Menderes hem de Dışişleri Bakanı Zorlu birer konuşma yaparak Menderes'in daha önce belirttiği gibi komünizm tehlikesine ve benzer sorunlara bir kez daha dikkat çekmişlerdir.¹⁰⁰ Daha sonra Batı Almanya Başbakanı Adenauer de katılmış ve üçlü görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra Menderes, Amerikan Büyükelçiliğine giderek ABD Devlet Başkanı Eisenhower ile görüşmüştür. Yaklaşık kırkbeş dakika süren görüşmede yine aynı konular ele alınmış ve tam bir görüş birliğine varılmıştır.

Ancak görüşmelerden çıkan en önemli sonuç, Avrupa'daki NATO üyesi ülkelerde orta atış menzili olan güdümlü füze üsleri ile atom silahı depoları kurulması kararı olmuştur. Bu kararı, NATO genel sekreteri Speak duyurmuştur. Ancak NATO toplantısında Rusya aleyhinde kararlar alan üye ülkeler bu tutumlarıyla Rusya'yı oldukça kızdırmıştır.

Rus Devletinin resmi haber ajansı Tass, yaptığı haberde Paris'teki konferansı başarısızlık olarak nitelendirmiş, ABD'nin düşüncelerini NATO ülkelere kabul ettirmeyi başaramadığını ve bir çok ülkenin kendi topraklarında Amerikan kontrolünde füze üsleri istemediğini yazmıştır.¹⁰¹ Rusların bu haberine karşılık

⁹⁹ "Menderes dün NATO toplantısında Suriye'deki Rus üslerinden bahsetti", **Hürriyet** (17 Aralık 1957), s. 1, 5.

¹⁰⁰ "İkinci gün: NATO Konferansında dün Kıbrıs meselesi görüşüldü", **Hürriyet** (18 Aralık 1957), s. 1, 5.

¹⁰¹ "Menderes, Eisenhower'le görüştü", **Hürriyet** (19 Aralık 1957), s. 1, 5.

Hürriyet Gazetesi de Paris görüşmelerinin son derece başarılı geçtiğini belirterek “Daha sıkı iktisadi münasebetler kuracaklarını ilan eden hür milletler kızılıların tehdidinde de boyun eğmeyecekler „¹⁰² diye yazmıştır.

19 Aralık'ta da NATO üyeleri yaklaşık üç saat süren bir görüşme yapmışlar ve bitiminde de görüşmelerde alınan kararları açıklayan ve bütün ülke temsilcilerinin imzaladığı bir bildiri yayınlamışlardır. Genel anlamda, Atlantik Anlaşmasına bağlı kalınacağı belirtilerek, NATO'nun Ortadoğu'nun güvenliği için ve hür milletlerin haklarını korumak için çalışacağı hedefi tekrarlanmıştır.

Bunun dışında üye ülkelerin iktisadi anlamda güçlendirilmesi, Avrupa serbest ticaret bölgesinin geliştirilmesi, gümrük engellerinin kaldırılması, atom enerjisinin barışçıl bir şekilde kullanılmasını sağlamak ve özgür dünyanın yaşam standartlarının yükseltilmesi de görüşmelerden çıkan kararlar arasındadır. Tam uyumla sonuçlanan görüşmeler neticesinde Menderes ve beraberindekiler, öğleden sonra saat 15.30 gibi Türkiye'ye dönmüştür.¹⁰³

Paris'ten ayrılmadan önce Fransız Başbakanı Gaillard ve NATO genel sekreteri Paul Spaak ile de görüşen ve kendilerini Türkiye'ye davet ederek oradan ayrılan Menderes'i Yeşilköy Havaalanında askeri kıtanın çaldığı marşlar eşliğinde çok kalabalık bir grup karşılamıştır.¹⁰⁴

2.2. Kıbrıs Gündemli Geziler

a. Kıbrıs Sorununa Genel Bir Bakış

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye-Yunanistan ilişkileri Atatürk ve Venizelos'un attığı sağlam dostluk temelleri üzerinde yükselmiştir. Ancak 1947 yılından sonra bu dostluk gitgide bozulmaya başlamıştır. Çünkü İngiltere, 1878'den beri kontrolünü elinde tuttuğu Kıbrıs adasından çekilme kararı almış ve ada sahipsiz kalmıştır. Onun çekilmesiyle Kıbrıs'ın kime verileceği Türkiye ile Yunanistan arasında sorun olmuş, Türkiye, eskiden adanın kendisine ait olmasını

¹⁰² “NATO teşkilatı eskisinden daha kuvvetli hale getiriliyor”, **Hürriyet** (20 Aralık 1957), s. 1, 5.

¹⁰³ **a.y.**

¹⁰⁴ “Başvekil Menderes dün gece Paris'ten şehrimize döndü”, **Hürriyet** (21 Aralık 1957), s. 1, 5.

gerekçe göstererek tekrar kendisine verilmesini isterken, Yunanistan da ENOSİS¹⁰⁵ düşüncesini savunarak adanın kendilerine ait olduğunu savunmuştur.

İngiltere ise hem Enosis hem de bölünme tezlerine kayıtsızlıkla yaklaşmıştır. Çünkü iki taraftan birini savunursa diğerinin gözünde değer kaybedeceğini düşünmüştür. Ayrıca iki ülke arasında çatışmalara da sebep olabileceğini hesap etmiştir. Ancak bunlardan daha da önemlisi bu iki tezden birinin uygulanması durumunda Kıbrıs adasının tümünde hukuki bir bağı kalmayacaktır.

Dolayısıyla adadaki halkların kendi kaderlerini tayin etmeleri gerektiği görüşünü savunmuştur. ABD de bu meselede Batı'nın temsilcisi olarak gördüğü İngiltere'nin stratejik çıkarlarını düşünmüş ve üç ülkenin ortak kararı ile anayasası olan ve tam bağımsız bir Cumhuriyet kurulması taraftarı olmuştur.¹⁰⁶

Menderes hükümetleri her ne kadar başlarda Yunanistan'la gergin bir zemine sürüklenmemek için dikkat göstermiş olsa da 1950'de Kıbrıs'taki Ortodoks Kilisesi'nin Arşövekliliği'ne Makarios'un gelmesi ve onun da Enosis'i sonuna kadar savunacağını belirtmesi gerginliğe sebep olmuştur. Yunanistan meselenin çözülmesi için BM'ye başvurup da istediği sonucu elde edemeyince Makarios'un kışkırtmasıyla adada kargaşa ve ayaklanmalar çıkmıştır. İngiltere de bu kargaşa nedeniyle Makarios'u Seyşel Adası'na sürgüne göndermiştir.¹⁰⁷

Ancak problemler çözüleceğine daha da karmaşık haller almış, Kıbrıs meselesi birkaç kere daha BM'in önüne gitmesine rağmen çözüme ulaştırılamamıştır. Bir süre sonra Türkiye'de de "Kıbrıs Türktür" tezini öne çıkaran ayaklanmalar ve gösteriler başlamıştır.

6 Eylül'de Atatürk'ün Selanik'teki ve müzeye dönüştürülmüş olan evinin yakılması, Türkiye ve Yunanistan arasındaki düşmanlığı perçinlemiştir. 6-7 Eylül Olayları adı verilen bu ayaklanmada, Türkiye'de çalışan ve oturan tüm Rum kökenli

¹⁰⁵ Kıbrıs'ın, Yunanistan'a katılması düşüncesidir. Bu düşünce, Kıbrıs uyuşmazlığı denilen sorunun da odak noktası olmuştur. Bkz. Mehmet Gönlübol v.d., **a.g.e.**, s. 349.

¹⁰⁶ Faruk Sönmezoğlu, **Tarafların Tutum Ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)**, İstanbul, İ.Ü Basımevi ve Film Merkezi, 1991, s. 38,39.

¹⁰⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 174,175.

insanlara ait 5000 mağaza ve 7 kilise, taş ve sopalarla paramparça edilmiş, 52 ayrı noktada da yangın çıkmıştır.

Olaylardan utanç duyan ve bu rezillikten komünistleri sorumlu tutan hükümet, meclis soruşturması açmış ve haklı haksız kişileri tutuklayarak sıkıyönetim ilan etmiş, güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Zarar gören işyeri sahiplerine yardımlar yapılmış, hatta bu anlamda Menderes de 5000 lira vermiştir.

Olaylardan sonra, o zamana kadar adanın kendilerine verilmesini isteyen Türkiye, İngiltere'nin öne sürdüğü Self-Determination (Kendi geleceğine karar verme) fikri ile adanın bölünmesini kabul etmiş ancak İngiltere'nin isteği ile sürgünden geri gelen Makarios'un öncülüğünde Yunanistan yine Enosis düşüncesinden vaz geçmeyince sorun devam etmiştir.

BM'nin Türkiye ve Yunanistan arasında barışçıl görüşmeler yaparak işi çözmeleri kararından sonra ise İsviçre'nin Zurich kentinde başlayan ve olumlu giden görüşmeler, Londra'da İngiltere'nin de onayı ile gerçekleşen Londra Anlaşması ile kesin çözüme ulaştırılmıştır.¹⁰⁸

b. Adnan Menderes'in İngiltere Gezisi (11- 19 Ekim 1952)

Başbakan Adnan Menderes, 11 Ekim 1952'de İngiliz hükümetinin daveti üzerine Londra'ya gitmiştir. Londra'ya Menderes'le birlikte Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Dışişleri Bakanlığı Umumi Katibi Büyükelçi Cevat Açıkalın, Bakanlık Özel Kalem Müdürü Sadi Eldem, Kuzey Atlantik Andlaşması Merkez Bürosu Şefi İdare Memuru ve Şube Müdürü İlhan Savut, Başbakanlık Yaveri Yüzbaşı Muzaffer Ersü de gitmiştir.

Londra gezisinde Başbakan Adnan Menderes'e 200, Cevat Açıkalın'a 100, Sadi Eltem, İlhan Savut ve Muzaffer Ersü'ye 75'er lira gündelik verilmiştir. Ayrıca, Başbakanlık Şoförü Hayri Özuğur da heyete katılmış ve gündelik olarak 50 lira

¹⁰⁸ Turan, **a.g.e.**, s. 175- 184. (Bkz. Sf. 61-63.)

almıştır. Heyetin tüm ulaşım, haberleşme, ziyafet ve diğer masrafları karşılandığı gibi heyete bir de daire kiralanmış ve bedeli de masraflar arasında gösterilmiştir.¹⁰⁹

Menderes, 12 Ekim’de Ankara’dan İstanbul’a ve 13 Ekim’de de dört motorlu özel bir İngiliz uçağı ile yanında Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Dışişleri Bakanlığı Umumi Katibi Büyükelçi Cevat Açıkalın ve Ankara Büyükelçisi Sir Alexander Knox Helm ile Yeşilköy Havaalanı’ndan Londra’ya hareket etmiştir.

Ayrıca Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, Ulus Gazetesi yazarı Ahmed Şükrü Esmer, Zafer Gazetesi başyazarı ve Ankara milletvekili Mümtaz Faik Fenik, Milliyet Gazetesi Başyazarı Ali Naci Karacan da Türk heyetine refakat etmişler ve Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi de Londra’da heyete katılmıştır.

Yeşilköy’den Türk heyetini, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Şükrü Kanadlı, Vali Fahrettin Kerim Gökay, Orgeneral Nureddin Baransel, çeşitli generaller, İngiliz elçilik ileri gelenleri, Emniyet Müdürü, basın üyeleri ve sayıları elliyi bulan milletvekilleri yolcu etmiştir. Saat 23.30’da Londra’ya inen Menderes’i İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Türkiye Büyükelçisi, foto muhabirleri ve meraklı halk kitleleri karşılamıştır.¹¹⁰

b.1. Gezinin Amaçları

Öncelikle belirtilmelidir ki bu gezi, Menderes’in İngiltere’ye yaptığı ilk gezidir. Genel anlamda bir nezaket gezisi denilebilir ancak elbette gündeme gelen önemli konular olmuştur. İngiltere gezisi boyunca Başbakan Menderes, Fuad Köprülü, İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Dışişleri Bakanı Anthony Eden ve Savunma Bakanı Mareşal Lord Alexander çeşitli toplantılar yapmışlar birçok konuyu tartışmışlardır.

Bu konuların başında da Türkiye’nin Ortadoğu savunma oluşumlarındaki rolü olmuştur. Çünkü Türkiye’nin Ortadoğu’da etkin rol alması İslam dünyası içinde de öncü olması anlamına gelmektedir. Bir başka önemli konu ise bu savunmanın

¹⁰⁹ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-130.71.19., 25.09.1952.

¹¹⁰ “Başbakan Menderes Ve Köprülü Londrada”, **Cumhuriyet** (14 Ekim 1952), s. 1,3.

Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya arasında yapılacak bir ortaklık olması ve tüm Batı ülkelerinin tam desteğini alması konusudur.

Özetlemek gerekirse bu gezi, Ortadoğu ve Güney Doğu Avrupa’da her iki ülkenin de kendi çıkarlarını koruması adına, zaman zaman araya soğukluk da girmiş olan ilişkilerini düzeltmek için iyi bir fırsat olmuştur. İki ülke Ortadoğu’da kontrol sağlamak adına ortak bir yol izlemek için çalışmalarını sürdürmüşlerdir.¹¹¹

b.2. Resmi Temaslar

14 Ekim sabahı Türk-İngiliz görüşmeleri resmen başlamıştır. Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, İngiltere Başbakanı Winston Churchill’e başbakanlık binasında on beş dakika süren bir nezaket ziyaretinde bulunmuşlardır. Buradan ayrılan Menderes ve Köprülü, Dışişleri Bakanı Eden’i ziyaret etmek amacıyla yürüyerek Dışişleri konutuna gitmiş ve kendisi ile yirmi dakika görüşmüşlerdir.

Dışişleri Bakanlığında ayrılan Menderes ve Köprülü, Buckingham sarayına giderek özel defteri imzalamışlar, oradan da Türkiye Büyükelçiliği’ne giderek Büyükelçi Baydur’un kendileri şerefine verdiği öğle yemeğine katılmışlardır. Yemekte Dışişleri Bakanlığı Umumi Katibi Cevat Açıkalın, Kara, Hava, Deniz ve Elçilik Ateşeleri de bulunmuştur. Atlantik Paktı Konseyi Daimi Türk delegesi Fatin Rüştü Zorlu ise İngiliz Başbakan ve Dışişleri Bakanı ile görüşmelerde bulunmuştur.

Öğleden sonra, Churchill ve Eden, ziyaret iadesi yapmak amacıyla, Türk Büyükelçiliği’ne gelerek Menderes ve Köprülü’yü ziyaret etmişlerdir. Akşam da karşılıklı sıcak ilişkiler ve görüşmeler devam etmiştir. Dışişleri Bakanı Eden, resmi konutunda Menderes ve Köprülü şerefine oldukça şık bir ziyafet vermiştir.¹¹²

15 Ekim Çarşamba günü Menderes ve Köprülü, İngiltere Kraliçesi İkinci Elizabeth’in Buckingham Sarayında verdiği davete katılmışlardır. Bu davete Dışişleri Umumi Katibi ve eski İngiltere Büyükelçisi Cevat Açıkalın da katılmıştır. Tahmini

¹¹¹ a.y.

¹¹² “Türk- İngiliz Müzakereleri Başladı”, *Cumhuriyet* (15 Ekim 1952), s. 1,7.

olarak on beş dakika süren görüşmelerde genel olarak modern Türkiye konusu ele alınmıştır.

Menderes ile Köprülü, Avam Kamarası'ndaki toplantılara katılmışlar, öğle yemeği için ise Claridge Oteli'ni tercih ederek yanlarında basın ateşesi Nejad Sönmez ve altı Türk gazeteci ile beraber keyifli bir yemek yemiştirler. Yemekten sonra tekrar Avam Kamarası'na dönen Türk yetkililer, görüşmelere devam etmişlerdir. Toplantıda, İngiliz Dışişleri Bakanı Eden, petrol yüzünden İran ile aralarında çıkan anlaşmazlıktan söz etmiştir. Toplantıdan sonra Avam Kamarası Başkanı davetlilerine bir çay ziyafeti vermiştir.

İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, çay ziyafetinden sonra Türk gazetecilerin sorularını yanıtlayarak onlarla Türk-İngiliz ilişkileri hakkında düşündüklerini paylaşmıştır. Söylediklerini şahsi fikirleri olarak değil, temsil ettiği makam adına açıklayan Eden, Menderes ve Köprülü'nün ziyaretlerinden memnurluk duyduğunu belirterek "...Ben şahsen iki memleketimiz arasındaki manevi dostluğa daima inandım..."¹¹³ demiştir.

Atlantik Paktında iki ülkenin ortak davranması konusunda ise "...Atlantik Paktında ortak olmamız ve kilid mevkiinde stratejik mesuliyet ve mükellefiyetler taşımamız sebebiyle toplanmamız ve birlikte konuşmamız sadece doğru olmakla kalmayıp bir zaruret de arzotmektedir" diyerek bu ortaklığın ne kadar gerekli olduğunu açıkça belirtmiştir.

16 Ekim günü de iki ülke yetkilileri arasındaki temaslar devam etmiş, sabah saatlerinde Eden ile Türk heyeti arasında Dışişleri Bakanlığında bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya İngiliz Savunma Bakanı Lord Aleksander ve Genelkurmay Başkanı Sir William Slim de katılmışlardır. Görüşmede Menderes ve Köprülü'ye Cevad Açıkalın ile Hüseyin Ragıp Baydur, Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye Büyükelçiliği Müsteşarı Orhan Eralp, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlarından İlhan Savut, İngiliz Dışişleri Bakanı'na da Daimi Sekreter Sir Slang ile ileri gelen danışmanlar eşlik etmişlerdir.

¹¹³ "Londra Müzakereleri Yarım Bitiyor", **Cumhuriyet** (16 Ekim 1952), s. 1,6.

Akşam, Churchill, Downing Street'teki evinde saat akşam 10.00'da bir akşam yemeği vermiştir. Yemeğe, İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sir Alexander Knox Helm, Eden, İmparatorluk Camiası İşleri Bakanı Marquis de Salisbury, Avam Kamarası Lideri Harry Crookshauks, Feldmareşal Alexander, eski işçi Başbakan Atlee, eski Dışişleri Bakanı Herbert Morrison, Kenneth Younger, Liberal Parti Lideri Clement Davies, İşçi sendikaları genel sekreteri Sir Vincent Tenison ile İngiltere İmparatorluğu Genelkurmay Başkanı Sir John Harding katılmıştır.¹¹⁴

Aynı akşam Savunma Bakanı Lord Alexander, Menderes ve Köprülü'yü Sadlers Welle Tiyatrosuna davet etmiş ve hep beraber Purcell'in "Dido ve Aencas" adlı operalarını seyretmişlerdir.¹¹⁵ 17 Ekim'de Menderes ve Köprülü, Londra Üniversitesi Rektör yardımcısı Hale Belot'un misafiri olarak öğle yemeğine katılmışlardır. Yemek, Üniversitenin Senato salonunda verilmiş ve yemeğe Cevad Açıkalın, Hüseyin Ragıp Baydur, Londra Üniversitesi profesörlerinden Sir Ralph Turner, Paul Wittek ile Bernard Lewis¹¹⁶ katılmıştır.

Akşam da Türkiye Büyükelçiliğinde Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur, Menderes ve Köprülü şerefine bir davet düzenlemiş ve davete üç yüzden fazla davetli katılmıştır. Gelenler arasında, Dışişleri Bakanı Eden, İngiliz Dışişleri Bakanlığının ileri gelen kişileri, Londra'da bulunan İngiltere Milletler Topluluğu yüksek komiserleri, diplomatik misyon başkanları, Ortadoğu ülkelerinin büyükelçileri, İngiliz kabine üyeleri, İngiliz kara, hava ve deniz kuvvetleri ile ilgili

¹¹⁴ a.y.

¹¹⁵ "Londra Görüşmelerine Dair Yayınlanan Tebliğ", *Cumhuriyet* (17 Ekim 1952), s. 1,5.

¹¹⁶ Princeton Üniversitesinde profesörlük yapan ve İslam Tarihi, Ortadoğu konularında uzman olan Lewis'in yayınlanmış bir çok eseri vardır. Bunlar arasında *Turkey Today* (1940), *British Contributions To Arabic Studies* (1941), *The Arabs In History* (1950), *Notes Anad Documents From The Turkish Archives* (1952), *The Emergence Of Modern Turkey* (1961,1968), *The Kingly Crown* (1961), *İstanbul And The Civilization Of The Otoman Empire* (1963), *The Middle East And The West* (1964), *The World Of Islam* (1976), *Population And Revenue İn The Towns Of Palestine İn The Sixteenth Century(with Amnon Cohen)* (1978), *The Muslim Discovery Of Europe* (1982), *The Jews Of Islam* (1984) sayılabilir. Yazarın Türkçe'ye çevrilmiş eserleri de vardır. Bu eserler: *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (1988), *İslam'ın Siyasal Söylemi* (1993), *Ortadoğu: Hristiyanlığın Doğuşundan Günümüze 2000 Yıllık Tarihi* (1996), *İslam Dünyasında Yahudiler* (1996), *Müslümanların Avrupa'yu Keşfi* (1997), *Çatışan Kültürler- Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler* (1999), *Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği* (2000) ve *Tarihte Araplar* (2000)'dir. Bkz, *The International Who's Who 1990- 91*, 54.th Edition, C. 139, England- London, Europa Publications Limited, 1990, s. 947,948.

yüksek rütbeli kişiler, Avam ve Lordlar Kamarası üyeleri ile ileri gelen İngiliz misafirler vardır.¹¹⁷

Menderes ve Köprülü, 18 Ekim’de sabah saatlerinde, şereflerine yapılan hava gösterilerini seyretmek üzere Londra’dan Fannborough’a gitmişlerdir. Onlarla beraber Hüseyin Ragıb Baydur ve Sir Alexander Knox da gösteriyi seyretmişlerdir. İngiltere’nin tanınmış pilotlarından Neville Duke, “Howker Hunter” uçağı ile çok yüksek irtifadan ses duvarını aşarak pike yapmıştır. Ayrıca Krallık Hava Kuvvetlerine ait altı adet Canberra bomba uçağı da ünlü pilot Beamont’un kontrolünde çeşitli uçuş gösterileri yapmıştır.

Dışişleri Bakanı Eden de Menderes ve Köprülü için resmi olmayan bir öğle yemeğı vermiş ve bu yemeğe Cevad Açıkalm, Hüseyin Ragıb Baydur, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Siyasi Daire Müdürü Sir William Strang ile Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Muavini Sir Pierson Dixon da katılmışlardır.

Londra’daki temasların sonuncusu da bugün Dışişleri Bakanlığında yapılmış ve görüşmelere nokta koyulmuştur. Eden ve Savunma Bakanı Lord Alexander ile yapılan görüşme yaklaşık iki buçuk saat sürmüş, Ortadoğu konusunda anlaşmaya varılmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanlığının bildirgesine göre, iki ülke arasındaki dostluk daha da ilerlemiş ve her iki ülke de komünizm tehlikesinden uzak özgür bir dünya için ortak çalışma ümidi içine girmişlerdir.¹¹⁸

b.3. Londra Görüşmelerinin Yankıları

Türkiye Başbakanı Adnan Menderes Türkiye’ye dönmek üzere havaalanından ayrılmadan önce gazetecilere bir demeç vermiş ve Türk-İngiliz görüşmeleri için, “...karşılıklı itimadın takviyesi olmuştur. İngiltere ile Türkiye arasında ileride yapılacak işbirliğini düşündükçe çok derin bir memnunluk duymaktayım”¹¹⁹ demiştir.

¹¹⁷ “Londra Görüşmeleri Bugün Sona Eriyor”, *Cumhuriyet* (18 Ekim 1952), s. 1,5.

¹¹⁸ “Menderes Ve Köprülü Bu Sabah Geliyorlar”, *Cumhuriyet* (19 Ekim 1952), s. 1,6.

¹¹⁹ a.y.

Genel anlamda görüşmelerin gayet başarılı olduğu iki ülke tarafından da kabul edilmiştir. İki ülke de Ortadoğu’da işbirliği başta olmak üzere daha birçok konuda fikir birliği göstermiştir. Cumhuriyet Gazetesi gezi için “...Türkiyenin dış siyasetteki itibarını arttırmış, İngiltere ile mevcut dostluk ve ittifakımızı takviye etmiş ve ayrıca Ortadoğu’nun müdaafası mevzuunda da mutabakat sağlamak bakımından faydalı olduğu için, tem bir muvaffakiyetle neticelenmiştir”¹²⁰ diye yazarken, Menderes de Ortadoğu’da bir teşkilat kurmak konusunda anlaşmaya varıldığını ve uyuşmazlıkların giderildiğini belirtmiştir.

Arap dünyasında da Londra görüşmeleri ilgiyle takip edilmiştir. Örneğin bağımsız El-Mısri Gazetesi, Arap ülkelerinin, Menderes’in açıklamaları ve görüşmelerin sonuçlarından memnun olduklarını belirterek “Türkiye böyle bir blokun başına geçtiği takdirde, bütün Arab memleketleri Türkiyeyi destekleyecek, bu suretle hakiki bir savunma bloku meydana gelecektir. Yakın bir gelecekte, Türk ve Arab memleketleri arasında geniş bir işbirliğinin başlaması beklenebilir”¹²¹ diye yazarak, Arapların, Türkiye’nin öncülüğünde bir Ortadoğu savunmasına oldukça sıcak baktıklarını da ortaya koymuştur.

Adnan Menderes 19 Ekim Pazar günü İngiltere’deki temaslarını tamamlayarak yanında Fuad Köprülü, Cevad Açıkalın ve gazetecilerle beraber özel bir uçakla İstanbul’a dönmüştür. Yeşilköy Havaalanına ulaşan Menderes, İçişleri Bakanı Ethem Menderes, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut, Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanları, milletvekilleri, Orgeneral Baransel, İstanbul Merkez Komutanı Tuğgeneral Reşid Erkmen, DP İl Başkanı, Şehir Meclisi üyeleri, Vali muavinleri, Emniyet Müdürü, İngiliz Başkonsolosu ve konsolosluk ileri gelenleri, Patrikhane temsilcileri, İstanbul Şoförler ve Otomobilciler Cemiyeti İdare Heyeti üyeleri ve gazeteciler tarafından karşılanmıştır.

Olağanüstü kalabalığın içinde uçağın merdivenlerinde gözükten Menderes için kırmızı-beyaz kurdeleli bir koç kurban edilmiş, bando marşlar çalmış ve askeri kıta

¹²⁰ “Menderes Ve Köprülü Dün İngiltereden Döndüler”, **Cumhuriyet** (20 Ekim 1952), s. 1,3.

¹²¹ “Menderesin Demeci Ve Arab Alemi”, **Cumhuriyet** (21 Ekim 1952), s. 1,5.

hazır bulunmuştur. Menderes de güçlükle kalabalığın içinde ilerleyerek kıtayı denetleyebilmiştir. Havaalanından ayrılan Menderes, önce Şoför ve Otomobilciler Derneği'ne giderek onların dertlerini dinlemiş, ardından da Park Otel'e giderek dinlenmeye çekilmiştir.¹²²

c. Menderes'in Bağdat Paktı ve Kıbrıs Konulu İngiltere Gezisi (26- 31 Temmuz 1958)

Başbakan Adnan Menderes 26 Temmuz 1958'de Bağdat Paktı toplantısına katılmak için İngiltere'nin başkenti Londra'ya hareket etmiştir. İstanbul'dan vali Yetkiner, Belediye başkanı Aygün, İngiliz Büyükelçisi Bowker, Alman Büyükelçisi Ociler ve Birinci Ordu Kumandanı Orgeneral Bilge tarafından uğurlanarak Türk Hava Yolları'na ait uçakla önce Paris'e uçan Menderes, özel ziyaret amacıyla uğradığı Paris'te bir gece kalmış ve ertesi gün yanına Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu da alarak Almanya'nın başkenti Bonn'a gitmiştir.¹²³

27 Temmuz'da Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile saat 11.25'te Bonn'a ulaşan Menderes, havaalanında Federal Almanya Şansölyesi Dr. Adenauer, Von Brentano, Türkiye Büyükelçisi Settar İksel ve büyükelçilik ileri gelenleri tarafından karşılanmışlardır. Çok kısa sürse de Almanya'yı ziyaret etmekten dolayı memnun olduğunu belirten Menderes'e Adenauer şöyle yanıt vermiştir: "Almanyanın eski ve samimi dostu Türkiye'nin kıymetli devlet adamını burada karşılamakla bahtiyarım..."¹²⁴

Almanya gezisinde Türk-Alman görüşmeleri öğleden sonra başlamış ve üç saat sürmüştür. Görüşmelere Menderes, Polatkan, Zorlu, Dr. Adenauer, von Brentano ve Almanya Başbakan yardımcısı ve İktisat Bakanı Ludwig Erhard katılmıştır. Görüşmelerin ana konusunu, Milletlerarası Para Fonu ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı aracılığıyla Türkiye'ye yapılması planlanan iktisadi yardım oluşturmuştur.¹²⁵

¹²² "Menderes Ve Köprülü Dün İngiltereden Döndüler", **Cumhuriyet** (20 Ekim 1952), s. 1,3.

¹²³ "Başbakan Menderes, Dün Özel Bir Uçakla Parise Hareket Etti", **Cumhuriyet** (27 Temmuz 1958), s. 1.

¹²⁴ "Bağdat Paktı Bugün Londrada Toplanıyor", **Cumhuriyet** (28 Temmuz 1958), s. 1,5.

¹²⁵ a.y.

Aynı gün Almanya'dan ayrılarak Londra'ya geçen Menderes, uçağın Bonn'dan gecikmeli kalkması nedeniyle beklenenden 190 dakika daha geç Londra'ya ulaşmıştır. Havaalanında, kendisini 2000 kişilik Türk öğrenci grubu ile “Kıbrıs Türktür Cemiyeti” başkan ve üyeleri karşılamıştır. Ayrıca İngiliz Harbiye Bakanı Duncan Sandya da Menderes'i karşılamaya gelmiştir. Kıbrıs konusunda öğrencilerin “taksim taksim” diye bağırımları ve gösterileri Menderes ve Sandya'nın verecekleri demeçlere bile gölge düşürmüştür. Menderes, kalabalıktan canını zor kurtarıp, havalanından ayrılmış ve doğrudan Dışişleri Bakanı'nın konutuna giderek Bağdat Paktı davetlileri şerefine verilen ziyafete katılmıştır.¹²⁶

c.1. Temaslar ve Görüşmelerden Alınan Sonuçlar

27 Temmuz'da sabah saat 10.00'da İngiltere Başbakanlık binasında Ortadoğu konulu görüşmeler İngiliz ve Amerikan yetkilileri arasında başlamıştır.¹²⁷ Menderes'in ilk görüşmesi ise ertesi gün ABD Dışişleri Bakanı Foster ile ABD'nin Türkiye'ye yapacağı iktisadi yardım hakkında yarım saat süren görüşme olmuştur. 29 Temmuz sabahı ise Menderes, Mc Millan ile Kıbrıs meselesi hakkında bir görüşme yapmıştır.

Menderes, her ne kadar Londra'da yapılan Bağdat Paktı toplantısına katılma amaçlı gitmiş de olsa bunun yanında Türkiye'nin maddi sıkıntısını çözüme ulaştırabilmek için Batı Almanya ve ABD'den yardım istediğinde de bulunmuştur. Almanya ile yapılan görüşmeler kısa sürede sonuç vermiş ve Almanya'nın Türkiye'ye 50.000.000 dolarlık kredi vermesine karar verilmiştir.¹²⁸ Menderes, Londra'da iken Paris'e geri dönerek ABD ile görüşmelerde bulunan Dışişleri Bakanı Zorlu ve Maliye Bakanı Polatkan ise bu sırada ABD ile anlaşma imzalayarak Türkiye için kredi sağlanmasını başarmıştır.

Gezisini başarıyla tamamlayan Menderes ve beraberindekiler 31 Temmuz'da özel bir uçakla Ankara'ya dönmüşlerdir. Havaalanında kendilerini Cumhurbaşkanı

¹²⁶ “Kıbrıslı Türkler Menderesi Karşıladılar”, **Cumhuriyet** (28 Temmuz 1958), s. 5.

¹²⁷ **a.y.**

¹²⁸ “Batı Almanyadan 50 Milyon Dolarlık Kredi Temin Edildi”, **Cumhuriyet** (29 Temmuz 1958), s. 1,5.

Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, milletvekilleri ve bakanlar, askeri ve sivil ileri gelenler karşılaşmıştır.¹²⁹

d. Kıbrıs Sorunu Gündemli İsviçre Gezisi (5- 11 Şubat 1959)

Kıbrıs davasının çözüme ulaştırılması amacıyla önce Türkiye ve Yunanistan arasında, daha sonra anlaşmaya varılması halinde ise İngiltere'nin de katılımıyla yapılacak üçlü görüşmelerde bulunmak üzere Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 5 Şubat Perşembe günü İsviçre'nin Zurich kentine gitmişlerdir. Onlara Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Nurettin Vergin de eşlik etmiştir.¹³⁰

Ayrıca Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel, Bakanlık Siyasi İşler Yardımcısı Zeki Kunalp, Bakanlık Dördüncü Daire Genel Doğrudantörü Ziya Tepedelen, Sakarya Milletvekili Rifat Kadızade, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Başbakanlık Özel Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Kalem Müdürü Güner Türkmen ve hizmetli Kazım Nefes de Zurich'e gidenler arasındadır. Başbakan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Rifat Kadızade'ye 1958 mali yılı bütçe kanunu uyarınca en yüksek harcırah verilmiştir.¹³¹

Önce Ankara'dan İstanbul'a giden Menderes, daha sonra saat 14.30'da Yeşilköy Havaalanı'ndan Türk Hava Yollarının özel bir seferi ile Zurich'e hareket etmiştir. Menderes'i Ankara'dan İstanbul'a gidişinde, Cumhurbaşkanı Başyaveri, Bakanlar, Ankara Vali ve Ankara Belediye Başkanı ile sivil ve askeri ileri gelenler, İstanbul'dan İsviçre'ye giderken ise İstanbul Valisi Yetkiner, Belediye ve DP İl Başkanı Aygün uğurlamıştır. Menderes, Yeşilköy Havaalanı'ndan hareket etmeden önce, bir gündür İstanbul'da bulunan Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisini de uçağa almış ve öyle hareket etmiştir.

¹²⁹ “Amerika İle Pariste Yeni Bir Yardım Anlaşması İmzaladık”, **Cumhuriyet** (1 Ağustos 1958), s. 1.

¹³⁰ “Türk-Yunan Görüşmeleri Dün Gece Zurich'te Başladı”, **Cumhuriyet** (6 Şubat 1959), s. 1, 5.

¹³¹ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-152.33.6., 24.06.1959. (Kararname için Bkz. Ekler 2.)

d.1. Türkiye-Yunanistan Görüşmeleri Hakkındaki Öngörüler

Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile Dışişleri Bakanı Averof, aynı gün içinde saat 11.00'de Atina'dan Zurich'e gitmişlerdir. Karamanlis, hareketinden önce havaalanında, yapılacak görüşmelerle ilgili olarak iki ülke arasında bir anlaşmazlık olmasına rağmen uzlaşma sağlanabileceği yönünde umutları olduğunu belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Averof ise, biraz daha temkinli konuşarak,

“Müzakerelerin neticesi hakkında iyimser veya kötümser değiliz...Zurich toplantısı, şimdiden varılmış bulunan bir anlaşmanın teyidi için değil de, böyle bir anlaşmaya varmak imkan ve ihtimallerinin tetkik için yapılacaktır”¹³² demiştir.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın Londra'da ki sözcüsü ise iki ülke arasında yapılacak görüşmelerden memnunluk duyduğunu belirterek iki ülkeye başarılar dilemiş ve şuan için İngiltere'nin görüşmelere katılma durumunun olmadığını söylemiştir.¹³³

d.2. Kıbrıs Görüşmeleri

Kıbrıs konusundaki ikili görüşmeler 6 Şubat Cuma günü akşam saat 21.15'te Zurich'e tepeden bakan ve iki ülke temsilcilerinin de konakladığı Dolder Oteli'nin özel bir salonunda başlamıştır. Bu ilk toplantıya, sadece Türkiye ve Yunanistan'ın Başbakan ve Dışişleri Bakanları katılmışlardır. 7 Şubat Cumartesi günü ise görüşmeler sabah saat 10.05'te yine Dolder Oteli'nde Başbakanlar, Dışişleri Bakanları ve siyasi danışmanlar eşliğinde başlamış ve 3,5 saat sürmüştür.

Salona önce Menderes yönetimindeki Türk heyeti, ardından da Yunan heyeti girmiştir. Görüşmeye başlarken taraflar güler yüzlü bir şekilde el sıkışmışlardır. Görüşmede İngilizce ve Fransızca konuşulmuş ve tercüman kullanılmamıştır. Basın mensuplarının alınmadığı toplantıda bir süre sonra sadece kahve ve madensuyu servisi yapılmıştır.¹³⁴ 9 Şubat Pazartesi günü de Kıbrıs konusunu sonuca

¹³² Türk- Yunan Görüşmeleri Dün Gece Zurich'te Başladı”, **Cumhuriyet** (6 Şubat 1959), s. 1, 5.

¹³³ **a.y.**

¹³⁴ “Kıbrıs Konferansı gizli Devam Ediyor”, **Cumhuriyet** (9 Şubat 1959), s. 1.

bağlayabilmek için iki görüşme yapılmıştır. Dışişleri seviyesinde yapılan bu toplantılardan biri öğleden önce diğeriye öğleden sonra olmuştur.

Öğleden önceki toplantıdan çıkan Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof, henüz bir neticeye varılmadığını ve asıl sonucun Menderes-Karamanlis görüşmesinin yapılacağı ertesi gün alınacağını belirtmiştir.¹³⁵ 10 Şubat Salı günü Menderes ile Karamanlis yine Dolder Oteli'nde bu kez baş başa 2 saat 15 dakika süren bir görüşme yapmışlardır. Görüşmeler sırasında bir de resim çektiren Menderes ve Karamanlis'in¹³⁶ hemen yanlarındaki salonda Dışişleri Bakanları ve uzmanlarından oluşan bir heyet Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası üzerinde çalışmışlardır.¹³⁷

Salı günkü görüşmeler iyi bir havada geçmesine ve her iki ülkenin temsilcileri için de Kıbrıs meselesine dair ümitle sona ermesine rağmen Çarşamba günkü görüşmeler için bunu söylemek zordur. Çarşamba günü öğleden önce, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof toplanmışlar, Kıbrıs Anayasası üzerinde yaklaşık 4 saat çalışmışlar, toplantı bitiminde de görüşmelerle ilgili fikirlerini açıklamışlardır. İşin ilginç yanı, Zorlu, gayet olumlu bir hava içinde meselede belirli bir noktaya ulaşılabildiğini söylerken, Averof, hiç bir şeyin değişmediğini söylemiş, bununla da yetinmemiş, daha anlaşılır olmak için şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

“Biz bir bina inşa ediyoruz. Bunun kalorifer tesisatı tamamen yerleştirilmiş. Fakat kapı ve pencereleri henüz takılmamıştır; yani henüz oturulacak halde değildir.”¹³⁸

Aslına bakılırsa bir gazetecinin Averof'a konu ile ilgili olarak sorduğu “Binanın kilidini kime teslim edeceksiniz?” sorusu ve Averof'un buna verdiği “Kıbrıs halkına”¹³⁹ cevabı, olayın hala ne kadar çözümden uzak olduğunun mizahi bir boyutu olmuştur.

¹³⁵ “Kıbrıs Hakkında Nihai Görüşmeler Bugün Zurich'te Başlıyor”, **Cumhuriyet** (7 Şubat 1959), s. 1,5.

¹³⁶ Resim için bkz. Ekler 3.

¹³⁷ “Kıbrıs İçin Türk- Yunan Görüşmeleri Uzuyor”, **Cumhuriyet** (10 Şubat 1959), s. 1.

¹³⁸ “Kıbrıs Konferansı Bugün Sona Eriyor ”, **Cumhuriyet** (11 Şubat 1959), s. 1,5.

¹³⁹ a.y.

Sabahki görüşmelerden başka öğleden sonra Menderes ile Karamanlis 90 dakika ve Averof ile Zorlu da öğleden sonra 16.40'da başlamak üzere karşılıklı görüşmelerde bulunmuşlardır. Dışişleri Bakanlarının öğleden sonraki toplantısına, iki başbakan yaklaşık 1 saat gecikmeli olarak girmişlerdir.¹⁴⁰

Zurich görüşmelerinde Türk tarafının en çok rahatsız olduğu konu yıldırma politikası izleyen Rumların yeni kurulacak Bağımsız Kıbrıs Devletinde görev almaları düşüncesidir. Bu anlamda Türkiye özellikle bu kışkırtıcılığın başını çeken Başpiskopos Makarios ve EOKA lideri Albay Grivas'tan rahatsızlık duymuştur.¹⁴¹

Türkiye, bu konuda çok da haksız sayılmamalıdır çünkü EOKA'nın siyasi kolu olan PEKA tarafından Rumlara, özgürlüklerinin ellerinden gittiğini belirten ve bunu kazanmak için her şeylerini feda etmeye hazır olmaları gerektiğini belirten beyannameler bile dağıtılmıştır.¹⁴²

Başpiskopos Makarios ise, Lefkoşe'de yayınlanan Fileleftron Gazetesine verdiği demeçte, Kıbrıs meselesinin aslında sadece İngiltere ile Kıbrıs halkını ilgilendirdiğini belirtmiş, Zurich Konferansı'na da gönderme yaparak Türklerin istediği adanın paylaşılması fikrinin tamamen gözden çıkarıldığını söylemiştir.

Kıbrıs görüşmelerini olumlu karşılamayan bir kesim de adadaki gelişmeleri yakından takip ederek, büyük sıkıntı içine giren Kıbrıs'taki Türk halkıdır. Çünkü adada yayınlanan Rumca ve İngilizce gazetelerden Zurich'teki görüşmelerde Türklerin adada azınlık statüsünde kalmalarına karar verildiğini hatta Türklerin adada asker bile bulunduramayacaklarını okumuş ve endişe içine girmişlerdir. Cumhuriyet Gazetesinin verdiği haber doğrultusunda adadaki Türklerin bu duruma çok kızarak ve isyan ederek:

“Kıbrıs Rumlarının dolayısıyla Yunanlıların hegemonyası altında eriyip gitmektense 50.000 şehit pahasına aldığımız ata yadigarı topraklarımızı ve bu

¹⁴⁰ a.y.

¹⁴¹ “Kıbrıs Hakkında Nihai Görüşmeler Bugün Zurich'te Başlıyor”, **Cumhuriyet** (9 Şubat 1959), s. 1,5.

¹⁴² “Kıbrıs Konferansı Bugün Sona Eriyor”, **Cumhuriyet** (11 Şubat 1959), s. 1,5.

topraklar üzerindeki haklarımız kazanmak için bir tekimiz kalmayınca kadar mücadele ederek ölmeyi tercih ederiz.”¹⁴³ demiş oldukları öğrenilmektedir.

Bu sözlerden, görüşmeler neticesinde Kıbrıs'taki Türkler aleyhinde bir karar alınırca Türkler topyekün savaşa bile gidecekleri açıkça anlaşılmaktadır. Bu ürkütücü ruh hali ve bekleyiş içinde adadaki Türkler ağız birliği etmişcesine:

“Yeni bir hürriyet mücadelesi için hazır olalım. Ezeli ve ebedi Türk düşmanları Makarios ile Derviş'in başkanlığında kurulacak bir Rum hükümetinin idaresinde yaşamaktansa şerefimizle ölmek daha iyidir.” diyerek birbirlerini örgütlemeye başlamışlardır.¹⁴⁴

d.3. Kıbrıs Görüşmelerinin Takdirle Karşılanan Sonucu

Sıkı görüşmelere rağmen, Kıbrıs anlaşmazlığının tam anlamıyla çözülebilmesi mümkün olamamıştır çünkü özellikle 1956'dan itibaren adadaki Rumlar, ENOSİS düşüncesiyle arkalarına Yunanistan'ı da alarak hem Kıbrıs Türklerine hem de sömürgesi oldukları İngiltere'ye karşı korkutma, yıldırma politikası gütmeye başlamışlardır. Genel çerçeve de Türk tarafı, adadaki iki milletin de iç, dış ve savunma işlerinde ortak karar vermelerini sağlayacak bir sistem arzu etmiş, Yunan tarafı ise demokratik bir Yunan yönetiminde Türkler'e veto hakkı verilmesinde yani onların azınlık statüsünde olmalarında ısrarcı olmuştur.

Adadaki iki milletin idari anlamda ayrılmasının bir toprak paylaşımına neden olmasından endişelenen Yunan tarafı bu konuda garanti isterken Türk tarafı ise yapılacak anayasaya ENOSİS'i kesin olarak önleyecek bir madde konmasını talep etmiştir. Yunan hükümeti Türklerin bu isteğini kabul etmiş ancak bu kez de bu kararın anayasaya ne şekilde yazılacağı problem olmuştur.

Bunun dışında Türklerin, adadaki İngiliz kontrolünde olan İngiliz üslerine Türk birliklerinin de girmesini istedikleri ancak Yunanlıların bunu henüz kabullenmemiş oldukları da göze çarpmaktadır. Ayrıca, bağımsız bir Kıbrıs

¹⁴³ “Kıbrıs Hakkında Nihai Görüşmeler Bugün Zurich'te Başlıyor”, **Cumhuriyet** (9 Şubat 1959), s. 1,5.

¹⁴⁴ a.y.

Cumhuriyeti kurulması durumunda Kıbrıs'ın hem NATO hem de Balkan Antantı'na katılacağı düşünülmüş, bu durumda adada serbest kalan İngiliz askerlerinin de NATO'ya devredilmesi öngörülünce, yerini İngiliz mi yoksa Yunanlı askerlerin mi alacağı ya da kaçar tane olacağı sorunu ortaya çıkmıştır.¹⁴⁵

Anlatılan tüm bu olumsuzluklara karşı, Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs uyuşmazlığı ile ilgili iki konuyu açıklığa kavuşturmayı başarmışlardır. Bunlardan birincisi, İngiltere'nin çekilmesi durumunda Kıbrıs'ın Bağımsız Cumhuriyet olması yani uluslararası statüsü, ikincisi ise, Kıbrıs Türklerinin haklarını koruyan maddeler içeren Kıbrıs Anayasası'nın genel prensiplerinin olması gerektiğidir.¹⁴⁶

Zurich'te 11 Şubat'ta Yunanistan ve Türkiye ortak karara vararak bir bildiri yayınlamışlardır. Ancak üçüncü ülke olan İngiltere henüz onaylamadığı için bu anlaşmanın içeriği hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Sadece Türk ve Yunan dostluğunu yeniden Atatürk ve Venizelos zamanındaki sıkı dostluk ve iş birliğine dönüştürme çabalarından söz edilmiştir.¹⁴⁷

Yukarıda söz edildiği gibi içeri bilinmese de Türkiye ve Yunanistan Zurich'te bir Centilmenlik Anlaşması, yirmi 27 ve 1 ek'ten oluşan ve Kıbrıs Cumhuriyetinin temelini oluşturan anlaşma imzalamışlardır. Ayrıca Kıbrıs ve Türkiye arasında yapılacak bir ittifak anlaşması için anlaşmaya varmışlardır.¹⁴⁸ Görüşmelerde, her cemaate ait meclisler kurulması dışında ayrıca %70'ini Rumların ve %30'unu da Türklerin oluşturduğu ortak bir meclis kurulmasına da karar verilmiştir.¹⁴⁹

12 Şubat perşembe günü Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları, Zurich görüşmeleri sonucunda varılan anlaşmayı, İngiliz Hükümeti'ne sunmak üzere Londra'ya gitmişlerdir. Zurich'te yapılan Kıbrıs görüşmelerinin olumlu sonuçlanması genel olarak Türk ve Yunanlılar tarafından mutlulukla karşılanırken, İngiltere açısından durum biraz farklı olmuştur.

¹⁴⁵ "Kıbrıs Hakkında Nihai Görüşmeler Bugün Zurich'te Başlıyor", **Cumhuriyet** (9 Şubat 1959), s. 1,5.

¹⁴⁶ Bkz. sf. 62,63.

¹⁴⁷ Gönlübol, v.d., **a.g.e.**, s. 380.

¹⁴⁸ Oran, **a.g.e.**, s. 608.

¹⁴⁹ "Kıbrıs İçin Türk-Yunan Görüşmeleri Uzuyor", **Cumhuriyet** (10 Şubat 1959), s. 1.

İngiltere gözüyle, görüşmeler umutlu bir havada geçmiş olsa bile Avam Kamarası'nda konuşan İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Llyod, İngiltere'nin, Kıbrıs'ta ki askeri üsler üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmeyeceğini ve bu konuda taviz vermeyeceğini açıklamıştır.¹⁵⁰

İngiltere'nin bu düşüncesi kabul edilmiş olsa da en çok, zamanında İngiltere tarafından birçok başka EOKA üyesi Rumla beraber sürgüne gönderilmiş olan Piskopos Makarios'u rahatsız etmiştir. Makarios, İngiltere'nin bu şartının gerçekleşmesi durumunda Kıbrıs Adasının tam anlamıyla bağımsız sayılmayacağını düşünmüştür.

Makarios dışında Zurich görüşmelerini içine sindiremeyen bir kişi de Girne Piskoposu Kipriyanos'dur. Makarios ile beraber sürgüne gönderilmiş olan Kipriyanos, bu anlaşmanın, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması ihtimalini ve ENOSİS'i tamamen ortadan kaldırmasından, Türkleri, Yunanlılarla beraber adanın yönetiminde söz sahibi hale getirmesinden son derece hoşnutsuz olmuş ve anlaşmayı "milli bir facia"¹⁵¹ diye tanımlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ise yapılacak Zurich Anlaşması ile ilgili olarak Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte, " Galibiyet veya mağlubiyet her iki taraf için de bahis mevzu olmamak lazım gelir"¹⁵² demiştir. Daha sonra sözlerini "...Türk- Yunan münasebetlerinin ittifak ve dostluk esaslarına en sıkı surette bağlı bir şekilde yeni baştan ihyası artık mümkün hale gelmiştir..." diyerek sürdürmüş ve görüşmelerin olumlu neticelenmesine çok sevindiğini söylemiştir.

Adnan Menderes'in Kıbrıs meselesini çözebilmiş olmasını, DP'nin İstanbul Rum Milletvekilleri Hacopulos ve Yoannidis de takdirle karşılamış ve Menderes'i ziyaret ederek Yunanistan adına ona teşekkür etmişlerdir. Bunun dışında Rum Patriği Athenagoras ve Ermeni Patriği de Kıbrıs Anlaşması dolayısıyla duydukları memnuniyeti, Menderes'e çektikleri telgraflarda dile getirmişlerdir.¹⁵³

¹⁵⁰ "Londranın, Kıbrıs Anlaşmasına Dair Açıklaması", **Cumhuriyet** (13 Şubat 1959), s. 1.

¹⁵¹ "Makarios'un Bir İtirazı!", **Cumhuriyet** (15 Şubat 1959), s. 1, 5.

¹⁵² "Menderes, Nihai Üçlü Kıbrıs Konferansına Bugün Gidiyor", **Cumhuriyet** (17 Şubat 1959), s. 1,5.

¹⁵³ a.y.

Atina gazetelerinden Akropolis de Kıbrıs problemi sebebiyle Yunanistan ve Türkiye'nin birkaç kez savaşın ucuna kadar geldiklerini ancak Zurich Anlaşması ile bunu kesin olarak önüne geçildiğini yazmış ve Yunanistan'ın bu anlaşma ile Yunanistan dışındaki önemli bir Yunan topluluğunu da özgürlüğüne kavuşturduğunu, Türk-Yunan dostluğunun yeniden canlandığını ve bu sebeple Yunanistan'ın güvenliğinin sağlama bağlandığını, İstanbul Rumluğu ile Patrikhanenin korkularından kurtulduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴

Kıbrıs Türklerinin liderleri Dr. Fazıl Küçük ve Avukat Rauf Denktaş da yayınladıkları ortak bir beyanname ile varılan anlaşmadan memnunluk duyduklarını aşağıdaki ifadeyle dile getirmişlerdir:

“...Bugüne kadar haklarımızı cesaretle müdafaa eden, Kıbrıs Türklerinin hak ve varlığını dünyaya tanıtan devletimiz büyüklerine medyunu şükranız. Teferruatın tesbitinde aynı cesaret ve azimle hareket edileceğinden şüphemiz yoktur... İstikbalden endişe edecek bir durum mevcut değildir...”¹⁵⁵

Cumhuriyet Gazetesi sahibi ve yazarı Nadir Nadi de köşesinde, Zurich'te yapılan görüşmelerin anlaşmayla neticelendiğinden ve her iki ülkenin de bundan memnunluk duyduğundan bahsetmiştir. Nadi, özellikle NATO'nun Batı kanadının, varılan bu anlaşma ile sağlamlaştırıldığını yazmış ve Türk Milletinin, kimsenin toprağında gözü olmadığını dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki Türk güney sınırlarının korunması ve Kıbrıslı Türklerin haklarının güvence altına alınması şartlarının yerine getirilmesi durumunda varılan anlaşmanın son derece yerinde olacağı görüşünü benimsemiştir.¹⁵⁶

¹⁵⁴ “Menderesin Zurich Konferansı Hakkında Dün Geceki Demeci”, **Cumhuriyet** (14 Şubat 1959), s. 1.

¹⁵⁵ “Kıbrıslı Türk Liderler Anlaşmadan Memnun”, **Cumhuriyet** (13 Şubat 1959), s. 1.

¹⁵⁶ Nadir Nadi, “Peşin Hüküm Yok”, **Cumhuriyet** (13 Şubat 1959), s. 1.

e. Adnan Menderes'in Kıbrıs Gündemli İngiltere Gezisi (17 Şubat 1959)

e.1. Londra'da Kıbrıs Konferansı Hazırlıkları

Başbakan Adnan Menderes'in Londra'ya hareketinden önce Londra'da görüşme için hazırlıklar başlanmıştır. Londra Radyosu'nun verdiği habere göre, İngiltere Dışişleri Bakanı Lloyd ve Sömürgeler Bakanı Boyd, daha önceden Londra'ya giden Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs Genel Valisi Sir Hugh Foot'un da katıldığı bir toplantı düzenleyerek ertesi gün başlayacak Kıbrıs görüşmelerine hazırlık yapmışlardır.

Londra'ya davet edilen Kıbrıslı liderler Denктаş ve Dr. Fazıl Küçük ise 16 Şubat Pazartesi günü İngiltere'ye uçmuşlardır. Bu kişilerin yanı sıra Başpiskopos Makarios da Kıbrıs görüşmelerini için Londra'da hazır bulunmuştur. Makarios'u konakladığı Dorchester Otelin'de Kıbrıs Genel Valisi Foot ziyaret etmiş ve ikili 40 dakika görüşmüşlerdir. Makarios ayrıca Kıbrıslı Rum Liderlerle de irtibat halinde olmuştur. Ancak Makarios'un Londra'ya yanında getirdiği refakatlerin sayısının oldukça fazla olması İngiliz idarecileri çok rahatsız etmiştir.

Makarios ile görüşen Vali Foot, daha sonra Kıbrıslı Türklerin lideri Dr. Fazıl Küçük ile görüşmüştür. Türk Dışişleri Bakanı Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Averof, öğle yemeklerini İşçi Partisi ileri gelenleri ile yemişlerdir. Akşam ise Zorlu ile Vali Foot, Yunan Dışişleri Bakanı Averof'un davetlisi olarak Yunanistan'ın Londra Büyükelçiliğindeki akşam yemeğine katılmışlardır.¹⁵⁷ Bu arada Makarios, ilginç bir şekilde İngiltere'nin Newcastle şehrinde bir vatandaş tarafından, Kıbrıs'ta İngiliz asker ve de sivillerinin ölümüne sebep olduğu gerekçesiyle mahkemeye verilmiştir.¹⁵⁸

17 Şubat Salı günü, Başbakan Adnan Menderes, Kıbrıs meselesini çözecek olan Londra anlaşmasını imzalamak için Türk Hava Yolları'na ait dört motorlu

¹⁵⁷ "Başbakanın Uçağı İngilterede Kazaya Uğradı", **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.

¹⁵⁸ "Menderes, Nihai Üçlü Kıbrıs Konferansına Bugün Gidiyor", **Cumhuriyet** (17 Şubat 1959), s. 1,5.

Viscount Turbo Jet Sev tipi yolcu uçağı ile sabah saat 09.45'te Roma aktarmalı olarak İngiltere'nin başkenti Londra'ya gitmek üzere yola çıkmıştır.

Menderes ile beraber yolculuk edenlerin arasında Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat, Afyon milletvekili Arif Demirer, Sakarya milletvekili Rıfat Kadızade, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Dışışleri Bakanlığı İkinci Daire Genel Müdürü İlhan Savut, Dördüncü Daire Genel Müdürü Ziya Tepedelen, Hukuk danışmanı Suat Bilge, Başbakanlık Özel Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen, Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreterlik Kalem Müdürü Güner Türkmen, Basın- Yayın ve Turizm Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Mehmet Ali Görmüş ve Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şefik Arzık'ın da isimleri geçmektedir.¹⁵⁹

Yolculara, Foto muhabiri olarak Burhan Tan, hizmetli olarak Kazım Nefes, mürettebat olarak Kaptan Pilot Lütfi Biberoglu, Muavin Pilot Sabri Kazmaoglu, hostesler Gönül Uygur ve Nurdan Yelkovan ile adları belirlenememiş bir kamarot ile üçüncü pilot eşlik etmişlerdir.¹⁶⁰ Ankara'dan Roma'ya gelen ve burada yarım saat aktarma için bekleyen Türk heyetini Roma Büyükelçisi Cevat Açıkalin karşılamış ve hep beraber havaalanının bekleme salonunda Espresso içilmiştir.

e.2. Menderes'in Uçağı'nın Düşmesi

Roma'dan ayrılan uçak, Londra'ya kadar salimen gelmiş ancak Londra'ya yaklaştığı sırada kuvvetli sis ile karşılaşmıştır. Uçakta Menderes'in karşısında oturan Rıfat Kadızade'nin daha sonra Londra'daki Kim Dergisi muhabirine verdiği bilgilerden, Londra havaalanı kontrol kulesinin, sis yüzünden Menderes'in de içinde bulunduğu uçak ile beraber beş uçağı daha iniş izni verilene kadar havada turlamalarını söylediğı anlaşılmaktadır.

¹⁵⁹ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-152.15.8., 16.02.1959.

¹⁶⁰ “(SEV) Uçağında Bulunanların Listesi”, **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.

İşin ilginç tarafı, havada sıra bekleyen bu uçakların birinin içinde Kıbrıs Anlaşmasını imzalamak üzere Londra'ya gitmeye çalışan Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in de olmasıdır. Ancak Karamanlis, Menderes'ten daha şanslı olacak ve salimen yere inebilecektir. Menderes'in içinde bulunduğu uçak ise havada yaklaşık yirmi dakikalık turlamalar yapmasına rağmen sis bir türlü dinmediği ve gittikçe de şiddetlendiği için kontrol kulesi tarafından Londra'nın 40 kilometre güneyindeki Gatwick Havaalanına yönlendirilmiştir. Ancak Gatwick Havaalanı'nda iniş için önlemler alındığı sırada, yaklaşık piste 4 kilometre kala uçak gözden kaybolmuştur.¹⁶¹

Rıfat Kadızade, kontrol kulesi ile uçağın irtibatının kesildiği dakikalar içinde uçağın hızlı bir şekilde alçalmaya başladığını, bu sırada uçaktan kesik ve kuvvetli çatırtılar geldiğini ve uçağın sert bir şekilde sağa sola savrulmaya başladığını söylemiştir.

Uçak, Gatwick'e acil iniş yapmaya çalışırken, 8 kilometre uzaklıkta olan Oakland Park Çiftliği adlı koruluk alanın üzerinde çok alçaktan uçmuş ve sonra da düşmüştür. Düşmeden önce üzerinden geçtiği ağaçları adeta buldozer gibi biçmiş, dümdüz etmiş, düşüş anında ise 250 metre sürüklenmiş ve iki kanadı birden kopmuştur.

Rıfat Kadızade, uçağın yere vurduğu anı "...Ben kafamı bir yere çarpmaması için kolluyordum"¹⁶² diye betimlemiştir. Daha sonra sözlerine devam eden Kadızade, "Nihayet büyük bir gürültü ve çatırtı oldu. Uçak küt diye bir yere oturdu. İlk duyduğum ses, Başvekilimin sesi oldu. "Aman bacağımı kurtarın! Bacağım kopuyor!" diye bağıyordu. Başvekilimin duyduğum bu boğuk sesi üzerine derhal harekete geçtim..." demiştir. Kadızade, Menderes'in, ayağını, yere çakıldıktan sonra ters dönen uçağın tabanında açılmış olan bir yarığa sıkıştırdığını ve kendisinin de baş aşağı sallandığını fark etmiştir. Bin bir zorlukla Menderes'in bacağını yarıktan kurtarabilen Kadızade, Menderes'i kucaklayarak, uçağın arkasında gördüğü delikten dışarı koşmuştur.

¹⁶¹ "Kazalar", **Kim**, Yıl.1, Sayı.40, (27 Şubat 1959), s. 4.

¹⁶² **a.g.m.**, s. 5.

Kadızaade, dışarı çıktıklarında, Menderes'in kendisine "Rifat nedir bu felaket?" diye sorduğunu söylemiş ve kısa bir süre sonra Şefik Fenmen ile Melih Esenbel'in de kurtulduğunu gördüklerini ve kendilerine katıldıklarını belirtmiştir. Diğer yaralılara yardım etmek için enkaza geri dönen Esenbel dışındaki üç kişi ise ormanda perperişan beklemeye koyulmuşlardır.¹⁶³

Ormanda bekleşmekte olan Menderes, Kadızaade ve Fenmen'i ilk görenler, civarda çiftçilik yapan İngiliz Bailey ve eşi olmuştur. Diplomalı bir hastabakıcı olan Bailey'in karısı, kazazedeleri arabasıyla hemen yakındaki evlerine götürmüş ve ilk tedavilerini de yapmıştır. Bailey'in eşi Anthony'nin babası Gordon da sürekli olarak üşüdüğünü söyleyen Menderes ve diğer misafirlere 1868 tarihli bir şişe kanyak açmış ve ikram etmiştir. Bayan Bailey'in söylediğine göre, kendisi misafirlerine çay ve yiyecek ikramında da bulunmak istemiştir ancak misafirler ve özellikle de Menderes son derece bitkin hatta bitap bir haldedir.¹⁶⁴

Menderes, Bayan Bailey'in, kendisine göstermiş olduğu yakınlık ve yardımseverlikten dolayı, Bailey çiftine teşekkür etmek istemiş bu maksatla onları, iyileşip Türkiye'ye dönmeden önce çiftliklerinde ziyaret ederek Türkiye'ye davet etmiş, onlar da bu nazik daveti memnuniyetle kabul etmişlerdir.¹⁶⁵

Bailey ailesinden hemen sonra civarda bahçıvanlık yapan üç İngiliz daha olay yerine gelmiştir. Bunlardan biri John Marshall, diğeri Peter Heather, biri de Peter Weller'dır. Weller kendisine neler gördüğünü soran bir gazeteciye, kaza yerine 200 metre mesafede olduğunu ve uçağın sürüklenerek parçalandığını, 150 metrelik bir sahaya dağıldığını gördüğünü söylemiş ve "...uçağın ezik gövdesinden iniltiler geliyordu. Menderes dahil uçaktakilerden üçü, enkaz arasından sendeleyerek çıktılar. Uçağın hostesinin yüzü kanamaktaydı. Mürettebattan başka kimseyi gördüğümü hatırlamıyorum...bir arkadaşımınla birlikte çok kan kaybeden yaralıları derhal enkaz arasından çıkardık"¹⁶⁶ demiştir.

¹⁶³ a.y.

¹⁶⁴ "Menderes Teşekkür Ediyor", **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 5.

¹⁶⁵ "Adnan Menderes Yaralı Kazazedeleri Ziyaret Etti", **Zafer** (25 Şubat 1959), s. 1.

¹⁶⁶ "Başbakanın Uçağı İngilterede Kazaya Uğradı", **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.

Görgü tanıklarından ve kurtarıcılardan diğeri olan Marshall ise Kim Dergisi muhabirine yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

“Feryatlar ve iniltieler geliyordu. Arkadaşım ile birlikte 5 kişi kurtardım. Manzara korkunçtu. Tarif etmek çok güç. O sırada Başbakan Menderes’i de gördüm. Başını elleri arasına almış ağlıyordu. Hali çok fena idi.”¹⁶⁷

Üçüncü kurtarıcı Heather’in anlattıklarından uçakta adam akıllı yangın çıkmış olduğu anlaşılmaktadır. Heather, “...bir gediğin önüne yaklaştık. Burası pilot mahalli idi. Pilot koltuğunda beli kemerle sıkılmış başpilot oturuyordu. Ölü idi... O sırada bir başkasını gördük. O da ölmüştü... Biraz ilerde bir kadın başı gördük. Saçları ve üzerindeki elbise yanıyordu. Onu dışarı çıkardık. Elbiselerinin bir kısmını parçalayarak çıkardık. Ve oracıkta bulduğumuz bir kumaş parçasını üzerine örttük. Ve biraz sonra da itfaiye yetişti.”¹⁶⁸

Gerçekten de Gatwick havaalanının itfaiyesi çok hızlı bir şekilde olay yerine ulaşmış ve müdahale etmiştir. İtfaiye teşkilatının başı Mr. G. Spurrett ise, “...Ömrümde bir kaç defa daha evvel uçak enkazı gördüm, ama, bunun kadar feciini hiç görmemiştim”¹⁶⁹ diyerek ürkütücü tabloyu gözler önüne sermiştir. Spurrett’in sözlerini tıpkı bir resim gibi insan zihninde canlandıran korkunç kareler, kaza yerine gelenler ya da daha sonra çekilen fotoğraflara bakanlar tarafından adeta görülmüştür. Çünkü kaza olduğu anda uçak, üç parçaya ayrılmış ve burun kısmı tamamen ortadan kaybolmuştur.

Dahası kuyruk kısmı da ağaç dallarından aşağı sallanır bir vaziyette bulunmuştur. Ancak yine de uçağın ağaçlardan sallanan kısmı olan arkasında oturanlar en şanslılardır çünkü bu korkunç kazadan sadece onlar kurtulabilmişlerdir. Başbakan Adnan Menderes’in de arkada oturduğu için hayatta kalmış olması büyük bir olasılıktır.

Bailey ailesinin evindeki üç misafirin arasında en iyi durumda olan Şefik Fenmen, Londra’daki Türk Büyükelçiliğini arayarak kaza geçirdiklerini ve yerlerini

¹⁶⁷ “Kazayı İlk Gören İngilizler”, **Kim**, Yıl.1, Sayı.40, (27 Şubat 1959), s. 5,6.

¹⁶⁸ **a.y.**

¹⁶⁹ **a.y.**

haber vermiştir. Elçilik de derhal Bailey'lere yakın olan St. Catherine Hastanesi'nden bir ambulans yollamıştır. Böylelikle Bayan Bailey'e çok teşekkür eden Menderes, Londra'nın merkezindeki Devonshire sokağında bulunan London Clinic'e doğru, yanındakiler ise mahalli hastanelere sevk edilmek üzere yola çıkmışlardır.

Kaza haberinin duyulmaya başlamasıyla birlikte, Bailey'lerin evinin önü de kalabalıklaşmaya başlamıştır. İlk gelenler, Gatwick havaalanı Müdürü, Türk Elçiliğinin arabası ve İngiltere Dışişleri Bakanlığı memurları olmuştur. Tabii bu arada bilgi almak amacıyla Bailey'lere ulaşmaya çalışan muhabirler de olmuştur.¹⁷⁰

Bay Bailey, bunlardan biri olan bir A.P (Londra Radyosu) muhabirine "Menderes, şuanda evimde dolaşiyor. Yaralı olup olmadığını söyleyemem. Şimdi daha fazla söyleyecek bir şeyim yok." demiştir.¹⁷¹ Menderes ve beraberindekileri taşıyan Sev tipi uçağın kaza yaptığı haberini ilk olarak İngiltere'nin BBC Radyosu, 17 Şubat'ta akşam saat 20.00'deki haber bülteninde duyurmuştur. Haberinde Menderes'in yaşadığını ancak adları henüz belirlenemeyen on bir kişinin hayatını kaybettiğini duyurmuştur.

İstanbul Radyosu da, aynı gece saat 21.30'da yayınlanmakta olan Alaturka müzik programını keserek kaza haberini vermiştir. Amerika'nın Sesi Radyosu da saat 23.30 yayınında kaza haberini duyurmuş ve Menderes'in hayatta olduğunu ama on dört kişinin hayatını kaybettiğini bildirmiştir.¹⁷²

e.3. Kazanın Faturası-Kaza Hakkında Yorumlar Ve Ziyaretler

Yaşanmış olan korkunç kazada on altı kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kişiler, Kaptan Pilot Münir Özbek ve diğer pilotlar Sabri Kazmaoğlu ile Lütfi Biberöglü, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Mehmet Ali Görmüş, Basın-Yayın ve Turizm Fotoğrafçısı Reyhan Seymen, Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şefik Arzık,

¹⁷⁰ a.y.

¹⁷¹ "(SEV) Uçağında Bulunanların Listesi", **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.

¹⁷² "Başbakanın Uçağı İngilterede Kazaya Uğradı" **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1,5.

Dışışleri Bakanlığı Birinci Daire Şefi İlhan Savut, Türk Hava Yolları Genel Müdürü Abdullah Parla, Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreter Özel Kalem Müdürü Güner Türkmen, Foto muhabiri Burhan Tan, Telsizci Gündüz Tezel, hostesler Gönül Uygur ve Nurdan Yelkovan'dır.

Buradan ciddi anlamda çelişkili bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. O da Cumhuriyet Gazetesi'nin hostes Nurdan Yelkovan'ın hayatını kaybettiği yazmasına karşılık, Yelkovan'ın iyileşmesi ve hayatta kalabilmiş olmasıdır. Cumhuriyet, "Ağır yaralılarından hostes Nurdan Yelkovan dün hastanede vefat etti..."¹⁷³ diye başlık atmıştır.

Oysa 27 Haziran 1959 tarihinde hostes Nurdan Yelkovan, kazada yaralanan arkadaşı Türkay Erkey ile birlikte Londra'dan Adnan Menderes'e bizzat kendi el yazılarıyla mektup yazarak, hayatta olduklarını bildirmiş ve o zamana kadar kendisine teşekkür edemedikleri için özür dilemiştir.

Mektuplarında hala Sussex bölgesindeki Queen Victoria hastanesinde olduklarını, sağlık durumlarının iyiye gittiğini ama aslında çok acılar çektiklerini dile getiren Yelkovan sözlerine şöyle devam etmiştir;

"...Birimiz fazlaca yanmış olan ayakları yüzünden yardımcısız yürüyemeyecek, bir diğerimiz ise sağ kolu dirsekten itibaren kesilmiş vaziyetteyiz. Şimdi hastanede biraz daha rahat yürüyebilmek ve kesik kola takma bir kol takılması için bekliyoruz..."¹⁷⁴

Kendilerini "yarı sakat" olarak tanımlayan iki hostes, Menderes'e her ay kendilerine yaptığı maddi-manevi yardım nedeniyle teşekkür ederek, yollanan bu paraları biriktirdiklerini ve Londra'da fazla pahalı olmayan birer araba almak istediklerini yazmışlardır. Ancak Türkiye'ye döndüklerinde arabaların gümrük vergisini ödeyecek maddi güçleri olmadığından dolayı, Menderes'in vergisiz olarak arabaları Türkiye'ye sokabilme konusunda kendilerine yardımcı olmasını istemişlerdir.

¹⁷³ "Başbakan Menderes Bugün Hastaneden Çıkıyor" **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1.

¹⁷⁴ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-63.386.15., 27.06.1959. (Mektubun orijinali için Bkz. Ekler 4).

Menderes ise hosteslerin bu isteğine derhal Özel Kalem Müdürü Muavini Ercüment Yavuzalp aracılığıyla olumlu yanıt vermiş ve büyük bir şefkatle onları gözlerinden öptüğünü belirtmiştir.¹⁷⁵

Bu korkunç kazayı, hafif yaralarla atlatabilenler ise, Başbakan Adnan Menderes, Başbakanın Valesi Kazım Nefes, Başbakanlık Özel Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen, Afyon Milletvekili Arif Demirer, Sakarya Milletvekili Rıfat Kadızade, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel, makinist Ahmet Kemal İtik ve Hakkı Erkal'dır. Kazadan ağır yaralı olarak kurtulan tek kişi de Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat'tır.¹⁷⁶

Kaza yapan SEV Tipi uçak 1.100.000 dolar karşılığında satın alınarak Ankara Sigorta Şirketi'ne 9.000.000 liraya sigorta ettirilmiştir. Londra'ya doğru yola çıkmadan önce de tüm yolcular, 25'er lira karşılığında sigortalanmışlardır. İşin en acı ve dokunaklı yanı ise kazada hayatını kaybeden kişilerin yakınlarına 400'er lira cenaze masrafı verilmiş olmasıdır.¹⁷⁷

Hayatını kaybedenlerin cenazeleri 22 Şubat Pazar öğlen saat 11.30'da Hava Kuvvetlerine ait bir uçakla Ankara'nın Esenboğa Havaalanı'na getirilmiştir. Uçağı karşılamak ve yakınlarının cenazesini teslim almak için gelenler ile devlet büyüklerinin ve sade halkın oluşturduğu inanılmaz kalabalıktan çıt çıkmadığı gibi herkes son derece üzgün ve solgun bir görünüm sergilemiştir.¹⁷⁸

Talihsiz kaza sade bir vatandaş olan Avukat Kemal Özbucak'ı da oldukça etkilemiştir. Hatta öyle ki, Kemal Bey, 26 Şubat'ta "Londra uçak kazasında ölenlerin hatırlarını yaşatma cemiyeti" kurulmasına öncülük etmiştir. Cemiyet kurulur kurulmaz İdare Heyeti Başkanı vasfı ile Kemal Bey, o sırada Ankara'ya dönmüş olan Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekerek, oluşumlarından bahsetmiş, asıl amaçlarının kazada hayatını kaybedenleri sonsuza kadar yaşatmak, kazanın yıl dönümlerinde yayınlar ve radyo programları yapmak olduğunu ve toplantıda aldıkları

¹⁷⁵ **a.g.b.**

¹⁷⁶ "Müessif Kazanın Bilançosu" **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1.

¹⁷⁷ "Faciaya Sebep Nedir?" **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1, 5.

¹⁷⁸ "Aziz Şehitlerimiz Ankara'da" **Zafer** (23 Şubat 1959), s. 1.

karar gereği, derneğin ilk onursal üyesi olarak Bailey ailesini, Genel Fahri Başkan olarak da kendisini seçtiklerini belirtmiştir.¹⁷⁹

Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve Mc Millan kaburga kemiklerinde çatlaklar olan ama onun dışında ciddi bir rahatsızlığı bulunmayan Menderes'i, yattığı Londa Clinic'te ziyaret etmişlerdir. İngiltere Kraliçesi Elizabeth, Averof ve Lloyd ise olayın duyulduğu anda Menderes'e başsağlığı telgrafi çekmişlerdir.¹⁸⁰

Menderes'in biri Dışişlerinde çalışan diğeri de öğrenci olan ve İsviçre'de oturan oğulları da derhal Londa Clinic'te Dr. Z. Leitner, Dr. R. Corbet ve Dr. J.Bull'un kontrolü altında yatmakta olan babalarını ziyarete gelmişlerdir. 19 Şubat Perşembe günü Menderes, kendini daha iyi hissederek ziyaretçileri kabul etmiştir. Bu bağlamda, Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof ve Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüştür.¹⁸¹

Ayrıca Kıbrıslı Türklerin Lideri Dr. Fazıl Küçük ile de görüşen Menderes, Küçük'e, kazaya rağmen Kıbrıs meselesinin sekteye uğramayacağını belirterek, "Kıbrıslı kardeşlerimizin endişeye düşmesi için sebep yoktur. Görüşmeleri takip ile menfaatlerinin bekçisi olmakta devam edeceğiz"¹⁸² demiştir. Ziyaretçileriyle rahatça görüşebilen Menderes basın mensuplarıyla görüşmemiştir. Çünkü doktorları hastanın çok yorulmaması adına buna izin vermemişlerdir.

ABD'nin Londra Büyükelçisi ve İngiliz Dışişleri Bakanı da Menderes'i hasta yatağında ziyaret eden devlet adamları arasındadır. Londra'daki Türk Büyükelçiliğine hem İngiltere'den hem de dünyanın birçok yerinden üzüntü duyguları ve başsağlığı dilekleri içeren binlerce telgraf yollanmıştır.¹⁸³

Bunun dışında ABD Dışişleri Bakan Vekili Ekselans Christian A. Herter, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a kaza ile ilgili olarak başsağlığı dileklerini belirten bir telgraf çekerken, Ürdün'ün Ankara Büyükelçisi Prens Abdülmecit Hadar

¹⁷⁹ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-123.790.2., 04.03.1959.

¹⁸⁰ "Aziz Şehitlerimiz Ankara'da" **Zafer** (23 Şubat 1959), s. 1.

¹⁸¹ "Uçak Kazası Kurbanlarının Sayısı 16 yı Buldu", **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1,5.

¹⁸² "Kıbrıslı Kardeşlerimizin Menfaatlerinin Bekçisiyiz", **Zafer** (19 Şubat 1959), s. 1.

¹⁸³ "Uçak Kazası Kurbanlarının Sayısı 16 yı Buldu", **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1,5.

ise kendisini ziyaret ederek Ürdün Kralı Hüseyin adına kazada ölenler için başsağlığı dilemiştir.

Ayrıca Afganistan Büyükelçisi Ekselans Genaral Esadullah Saraç, Yunanistan Büyükelçisi Ekselans Jorj Pekmezoğlu ve Lübnan'ın Ankara Büyükelçisi Ekselans Halil Takieddin Celal Bayar'a başsağlığı ziyaretlerinde bulunmuşlar, Kore Cumhurbaşkanı Ekselans Sigmand Rhee, Suudi Arabistan'ın Ankara Büyükelçisi Salih İslam ise başsağlığı telgrafları çekmişlerdir.

Liberya Dışişleri Bakan Vekili, Ankara'daki İtalyan ve Sovyetler Birliği Büyükelçilikleri, Macaristan Elçiliği ve milletlerarası çalışma bürosu doğrudantörü de İçişleri Vekili ve Dışişleri Vekil Vekili Dr. Namık Gedik'e başsağlığı dilemişlerdir.¹⁸⁴ Ayrıca İşçi Partisi Lideri Gaitskell ve İngiltere Lordlar Kamarası Başkanı Reis Lord Hom, Liberal Partisi Liderleri de kaza dolayısıyla yaşadıkları üzüntüyü dile getirmişlerdir.

Türkiye'de de kaza haberinin duyulmasıyla birlikte Ankara'da o gün özel ve resmi hiçbir toplantı, kokteyl yapılmamış hatta kıyılması önceden planlanan nikahlar bile kıyılmamıştır. Anadolu'nun birçok yerindeki eğlence yerleri de işe ara vermiştir. Örnek vermek gerekirse, Kırşehir'deki kahvehanelerde sadece çay içilmiş, hiçbir oyun oynanmamış, Gaziantep'te tek bir eğlence yeri bile açık kalmamış, Denizli'de de tüm sinemalar kapatılmıştır.¹⁸⁵

Kaza haberinin duyulması ile birlikte İstanbul Valisi Ethem Yetkiner ve Emniyet Müdürü Faruk Oktay, Londra'ya telefonla ulaşmaya çalışmışlardır ancak tüm hatlar kilitlenmiş olduğundan uzun süre bunu başaramamışlardır.¹⁸⁶ Muhalefetteki CHP İl Başkanı Şemsettin Günaltay, TBMM ve Başbakanlığa üzüntülerini bildiren birer telgraf çekmiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise, Londra'daki Menderes'e, üzüntüsünü belirten şu telgrafi çekmiştir:

¹⁸⁴ "Eisenhower'in Başvekile Dün Gönderdiği Mesaj", **Zafer** (21 Şubat 1959), s. 1, 3.

¹⁸⁵ "Uçak Kazası Kurbanlarının Sayısı 16 yı Buldu", **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1,5.

¹⁸⁶ "Başbakanın Uçağı İngilterede Kazaya Uğradı" **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1,5.

“Sayın Adnan Menderes

Turkich Embassy, 43

Belgrave Square

London, S.W.I

Elim kazadan dolayı derin teessürle taziyetlerimizi sunarız. Zatı devletlerinize ve kazadan kurtulmuş olanlara yürekten geçmiş olsun diyerek sıhhat ve afiyetiniz için samimi dileklerimizi kabul buyurmanızı rica ederiz.

İsmet İnönü”¹⁸⁷

Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın oğlu Turgut Bayar da 17 Şubat’ta Menderes’i ziyaret etmek amacıyla Londra’ya gitmiştir. Ayrıca, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adına başkan Osman Bölükbaşı, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Basın Teknisyenleri Sendikası, İstanbul Sigortalı İşçiler Yapı Kooperatifi, Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikası İdare Kurulları ile Öğrenci kuruluşları kaza sebebiyle üzüntülerini belirten bildirimler yayınlamışlar ve Başbakan’a geçmiş olsun telgrafları çekmişlerdir.

Gazeteciler Cemiyeti de bir bildiri yayınlayarak, kazanın, kendilerinde büyük bir üzüntü yarattığına değinerek, hayatlarını kaybeden Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şefik Arzık ve Akşam Gazetesi Foto muhabiri Burhan Tan’ı ve dolayısıyla tüm hayatını kaybedenleri saygı ile andıklarını belirtmiştir.

Gazeteciler Sendikası da Gazeteciler Cemiyeti’ninkine benzer bir bildiri yayınlamıştır. Bunun dışında İstanbul Üniversitesi ve Teknik Üniversite Öğrenci Birlikleri de gençlik adına üzüntülerini belirten telgraflar çekmişlerdir.¹⁸⁸ TBMM’de Mahmut Goloğlu başkanlığında bir toplantı yapılmış ve kazada hayatını kaybedenler için saygı duruşunda bulunulmuştur. Toplantı da ayrıca Başbakanın vekili de bir konuşma yapmıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁷ “YurddaTeessür” **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1,5

¹⁸⁸ **a.y.**

¹⁸⁹ “Kazada Ölenler İçin Dün Mecliste İhtiram Duruşunda Bulunuldu” **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1,5.

e.4. Adnan Menderes'in Türkiye'de Coşku ile Karşılması

17 Şubat'tan itibaren Londra'da ki London Clinic'te yatarak tedavi olan ve dinlenen Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes, on gün sonra 27 Şubat Cuma günü, akşam saat 18.00'de İngiliz havayollarına ait Argonavt uçağı ile İstanbul'a dönmüştür. Menderes, Türkiye'ye dönmeden önce kendisine ilk tıbbi tedaviyi uygulayan doktor Ronald Knight ve eşini Türkiye'ye davet etmiştir. Onlar da daveti kabul etmişler ve yaza doğru gelebileceklerini belirtmişlerdir. Menderes de onlar için Londra'dan Marsilya'ya ulaşımında kullanacakları tren'den bilet ve Marsilya'yan İstanbul'a gitmeleri için de Ankara Vapurundan bilet aldırmıştır.¹⁹⁰

Daha sonra İngiltere'den ayrılan Menderes'in uçağı Yeşilköy Havaalanına inmeden, terminal binalarının önü, civardaki yollar hatta Londra Asfaltı denilen ve havaalanına giden ana cadde bile tıklım tıklım insan tabakalarıyla dolmuştur. İnanılmaz bir sevinç ve coşku ile başbakanlarını bağırlarına basan Türk Milletinin o an ki duygularına tercüman olan Hükümet yanlısı gazetelerden Zafer, karşılamayı şu sözlerle tasvir etmiştir: "MİSLİ GÖRÜLMEMİŞ BİR İHTİŞAM İÇİNDE İstanbul A. Menderes'i Muhabbetle Kucakladı"¹⁹¹

Yaklaşık yarım milyon insan tarafından sevgi seline tutulan Menderes'i kalabalık bir protokol grubu da karşılamaya gelmiştir. Gelenler arasında, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes, Sağlık ve Sosyal Yardım Yetkilisi Lütfi Kırdar, DP Grup Başkanı Atıf Benderlioğlu, İstanbul Valisi Etem Yetkiner, İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün, Birinci Ordu Müfettişi Korgeneral Fahri Özdilek, İstanbul Genel Davacısı Sabahattin Yalçın, Boğazlar ve Marmara Deniz Kolordu Kumandanı Tümamiral Rafet Arnom, İstanbul Kumandanı Tümgeneral Kadri Erkman, Merkez Kumandanı Tuğgeneral Kemal Binatlı, daha başka birçok general ve amiraller, İstanbul'da bulunan milletvekilleri, üniversite rektör ve dekanları, İl ve Belediye Meclisleri temsilcileri, Hatta etraftaki kimi illerin valileri, Emniyet Müdürü, banka ve şirketlerin genel müdürleri, siyasi parti temsilcileri, Rum,

¹⁹⁰ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 63.386.7., 21.05.1959.

¹⁹¹ "İstanbul A. Menderes'i Muhabbetle Kucakladı" **Zafer** (27 Şubat 1959), s. 1.

Ortodoks ve Ermeni Patrikleri, Hahambaşı ve Konsüller, cemiyet ve oluşum temsilcileri ile sivil ve askeri liderler vardır.¹⁹²

Cumhuriyet Gazetesi de karşılama sırasında halkın, uçağın indiği piste bile girdiğini bu sebeple karşılama programının tamamen alt-üst olduğunu yazmış ve Başbakanın yurda dönüşünü, “Başbakan Menderes Dün Yurda Avdet Etti. Büyük tezahüratla karşılanan Menderes için yüzlerce kurban kesildi...”¹⁹³ diyerek duyurmuştur. 27 Şubat Cuma günü ise önce Eyüp Sultan’ı ziyaret eden Menderes, akşam saat 19.55’de Sakarya isimli motorla Haydarpaşa Tren Garına gitmiş ve saat 20.00’ de kalkan Express Tren’e binerek Ankara’ya gitmiştir.

Menderesle birlikte Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes, Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar, DP Meclis Grubu Başkanı Atıf Benderlioğlu, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Sakarya Milletvekili Rıfat Kadızade, Başbakanlık Özel Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen ve Başbakan’ın yeğeni Mehmet Evliyazade de aynı tren’e binmişlerdir.¹⁹⁴

Ankara’ya ertesi sabaha saat 09:35 gibi varan Menderes’i tıpkı İstanbul’da olduğu gibi gene çok kalabalık bir insan seli karşılamıştır. Menderes’i garda karşılayanlar arasında eşi, Bayan Zorlu ve kızı, Ahmet Salih Korur, T.B.M.M Başkan Vekilleri, DP Meclis Grubu Reis Vekillerinden Baha Akşit, Mazlum Kayalar, Grup İdare Heyeti üyeleri, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, CHP Meclis Grubu Reis Vekili Nüvit Yetkin ve Grup İdare Heyeti üyeleri, Sayıştay Başkanı ve üyeleri, Genelkurmay Başkanı ve ikinci başkanı, üniversite rektörleri, eşitli fakültelerin dekan ve profesörleri, Diyanet İşleri Başkanı, Kuvvet Komutanları, vekillik danışmanları, genel müdürler, Ankara Cumhuriyet Savcısı ve Adliye Başkanı, Bankalar ve İktisadi Devlet Oluşumları ileri gelenleri, DP, CHP ve Cumhuriyetçi Köylü Partisi Genel İdare Kurulu, il ve ilçe idare kurulları üyeleri, köy ve şehirlerin temsilcileri, basın mensupları, dernek temsilcileri vardır.

¹⁹² a.y.

¹⁹³ “Başbakan Menderes Dün Yurda Avdet Etti” **Cumhuriyet** (27 Şubat 1959), s. 1.

¹⁹⁴ “Başbakan Dün Ankaraya Gitti”, **Cumhuriyet** (28 Şubat 1959), s.1.

Şeref Salonundan geçen Menderes, garın dışına çıktığında inanılmaz bir kalabalıkla karşılaşmıştır. Bir taraftan sevgi gösterileri ile eller üzerinde taşınırken, diğer taraftan da Ankara'daki karşılaşmada olduğu gibi kurbanlar kesilmiştir. Ancak kurbanların sayısı o kadar çoktur ki adeta bazı noktalarda insan kalabalığı kadar koyun kalabalığı oluşmuştur. Zafer Gazetesi bu durumu şöyle tasvir etmiştir:

“...yol boyunca dizilmiş bulunan yüzlerce kurbanlık koyun şu anda son dakikalarını yaşıyordu...”¹⁹⁵

Halk tarafından, Ulus mahallesinde, “Başımızdan eksik olma”, “Allah seni bize bağışlasın” gibi sözlerle sıcacık bir şekilde karşılanan Menderes, öylesine yoğun bir ilgi görmüştür ki, eller üzerinden yere indirildiğinde, üzerine çullanan insanların arasında ezilme tehlikesi geçirmiştir. Herkes kazada onun ölmediğine şükür ederek ona dokunabilmek için birbirinin üzerine çıkmıştır.¹⁹⁶

Menderes, uçak kazasından kurtulmasının dışında aynı zamanda Kıbrıs meselesini çözerek Türkiye'ye döndüğü için de halk tarafından bu kadar yoğun bir sevgi ile karşılanmıştır. Bunun en büyük belirtisi de kendisini karşılayanlardan birinin elinde taşıdığı ve üzerinde “Anavatanı Atatürk, Kıbrıs'ı Menderes fethetti”¹⁹⁷ yazan bir dövizdir.

Menderes için Ankara'nın her semtinde övgü ve özlem dolu birçok sözler söylenerek gösteriler düzenlenmiştir. Örnek vermek gerekirse, Ulus semtinde, Menderes'i görmek isteyen bir sürü kişi, bayraklarla donatılmış evlerinin pencerelerine çıkmış, bazıları ise evlerinin damlarına ve ağaçların tepelerine adeta birer kuş gibi tünemişlerdir.

Arabasıyla Ulus'tan geçerek Opera binasının önüne gelen Menderes'i orada da Mehter Takımının çaldığı marş karşılamış, öğrenci cemiyetleri ve esnaf oluşumları da onu görmek için hazır bulunmuşlardır. Ayrıca Yenişehir semtindeki bir köprü, Türk bayraklarıyla donatılmış, Atatürk Bulvarı'nın önü, Kızılay Meydanı da hıncahınç Menderes'i görmek ve ona dokunmak isteyenlerle dolup taşmıştır.

¹⁹⁵ “ Yüzbinlerce Vatandaş Derin Heyecan Ve Sevinç İçinde Onu Bağrına Bastı”, *Zafer* (1 Mart 1959), s.1,3.

¹⁹⁶ a.y.

¹⁹⁷ a.y.

Menderes’i ilk Ankara’ya ayak bastığı andan itibaren görebilmek için uğraşan bir genç, Kızılay’da yakaladığı Menderes’i öperek ona şöyle demiştir:

“İstasyonda elini öpemedim. Ulus’da koştum orada da olmadı. Operaya kadar geldim yine olmadı. Ama kısmetmiş Sıhhiye de öpebildim.”¹⁹⁸

Tüm bu anlatılanlardan kolaylıkla anlaşılmaktadır ki Menderes’in kazada hayatta kalması halkı tarafından olağanüstü bir sevinç nedeni olmuştur. Ona karşı halkın gösterdiği yakınlık ve ilgi hatta şefkat öyle bir boyuta ulaşmıştır ki gördüğü sevgi tufanı karşısında Menderes’in eşi Berrin Hanım dayanamayarak ağlamıştır. Berrin Hanım ağlarken Menderes de herkese teşekkür ederek halkı selamlamıştır. Böylesine hareketli geçen bir yolculuk neticesinde Menderes, Çankaya’daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü’ne ulaşmıştır.¹⁹⁹

e.5. Londra Anlaşması’nın İmzalanması

Kaza olmadan önce Londra’da Başbakanlar seviyesinde yapılması planlanan toplantı, kaza sebebiyle 18 Şubat Çarşamba akşamı Dışişleri Bakanları seviyesinde yapılmıştır. 20 Şubat’ta da son derece sıkıntılı bir durumda olunmasına karşılık daha önce Türkiye ile Yunanistan’ın kendi aralarında vardığı anlaşma, İngiltere tarafından da onaylanmış ve kazaya rağmen aksama olmaksızın Kıbrıs meselesi kalıcı bir çözüme ulaştırılmıştır.

19 Şubat’ta Lancaster House’da Yunanistan ve İngiltere Başbakanlarının katıldığı bir dizi toplantı yapılmıştır. Menderes, o sırada hala hastanede olduğu için toplantıya katılamamıştır ama kurul başkanının önerisiyle toplantı neticesinde alınan ve Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşunu belgeleyen karar tutanaları daha sonra Menderes’e yatmakta olduğu hastanede ulaştırılarak imzalatılmıştır.²⁰⁰ Böylece 23 Şubat’ta Ankara, Atina ve Londra’da aynı anda açıklanarak imzalanan bir dizi anlaşma sonucunda Kıbrıs, bağımsız bir cumhuriyet haline gelmiştir.

¹⁹⁸ a.y.

¹⁹⁹ a.y.

²⁰⁰ “Cyprus Conference 1959”, B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-38.227.17., 19.02.1959.

Kıbrıs'ı bağımsız cumhuriyet olmaya taşıyan kararlar, Kıbrıs üzerindeki İngiliz egemenliğini bundan böyle kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devredecek anlaşma, Kıbrıs'ın bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve anayasasını güvence altına alacak bir anlaşma, Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılacak bir askeri birlik anlaşması ile Kıbrıs'ta yeni anlaşmalar yapılabilmesi için önlemler alabilmeyi sağlayan anlaşmalardır.²⁰¹

Bu anlaşmalardan anlaşılmaktadır ki hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın çıkarları belli oranlarda korunmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti, Rum ve Türk toplumlarının kendi aralarında oluşturdukları Cemaat Meclisleri ve yasama görevini üstlenecek olan 50 üyeli Temsilciler Meclisinden oluşacaktır.

Temsilciler Meclisi'nin %70'i Rum ve %30'u Türk'lerden oluşacak ve üyeler beş yıl için seçilecektir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk olacak ve tıpkı Cumhurbaşkanı gibi veto etme yetkisine sahip olacaktır. Bakanlar Kurulu 10 üyeden oluşacak ve bunların 7 tanesi Rum, 3 tanesi de Türk olacaktır.

Maliye veya Savunma Bakanlığına ise bir Türk getirilecek ve bir Anayasa Mahkemesi kurulacaktır. Davalı ve davacının aynı toplumdaki olduğu durumlarda davaya o toplum üyelerinden oluşan yargıç bakacak, farklı toplumların davaları söz konusu olunca ise davaya Yüksek Mahkeme bakacaktır. Yüksek Mahkemeyi de Cumhurbaşkanı ve yardımcısı seçecek, mahkeme, 2 Rum, 1 Türk ve 1 de bağımsız yargıç'tan oluşacaktır. Türkler, kültürel, dini ve özlük işlerini Türk Toplum Meclisinin çıkaracağı yasalara göre yaşayacaklar ve adada resmi dil olarak Türkçe ile Yunanca kullanılacaktır.

Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güvenliğini sağlamak için birer Yunan ve Türk birliği oluşturulacaktır. Yunan birliğinin sayısı 950'yi, Türk birliğinin ki ise 650'yi aşamayacaktır. %60'ını Rumarın %40'ını Türk'lerin oluşturduğu 2000 kişilik bir ordu kurulacaktır. Silahlı Kuvvetler, Polis ve Jandarma'nın Cumhurbaşkanı ve

²⁰¹ Uçarol, a.g.e. s. 908- 910.

yardımcısı tarafından seçilen 2 komutanı olacak ve biri onlardan biri Türk olacaktır.²⁰²

e.6. Londra Anlaşması'na İlişkin Yorumlar

Türkiye'de adeta milli bir facia olarak karşılanan uçak kazası, her kesimden herkesi son derece üzmüştür. Hatta bu korkunç kaza, kısa bir süre için de olsa araları açık olan iktidar ve muhalefet partilerini bile yumuşatarak ortak bir zemine çekmeyi başarmıştır.²⁰³

Ancak anlaşma onaylanana kadar bu yumuşak zeminden pek de söz edilemez çünkü muhalefet partileri özellikle de CHP, Kıbrıs meselesine hükümet tarafından getirilen çözümden tam olarak tatmin olmamışlardır. Bu nedenle Meclis'te hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Ana muhalefet partisinin başındaki İsmet İnönü öncelikle hükümetin birden bire ve kendiliğinden, daha önce üzerinde anlaşmaya varılan adanın Yunanistan ve Türkiye arasında taksim edilmesi kararından dönmesini eleştirmiştir.

Kıbrıs Anayasası'nın maddeleri üzerinden konuşmasına devam eden İnönü, birinci ve ikinci maddelerde tamamen taksim ve Yunanistan'a katılma tezlerinin sona erdiğini, tam bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulacağını, bunu da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantör devletler olarak sağlayacaklarını yazdığını belirtmiştir.

Ancak üçüncü madde de ilk iki maddenin ihlal edilmesi ve garantör devletlerin ortak karar alamamaları halinde eski düzene dönme hakları olduğu belirtilmektedir. İşte İnönü de bu maddeyi öne sürmüş ve gerek hukuken gerek se de fiilen artık taksim tezini uygulama olanağı kalmadığının altını çizmiştir.

Ancak Anayasa'da taksim tezinin kesin anlamda ortadan kaldırılmasına karşılık olası ENOSİS girişimini önleyecek kesinlikte bir madde yoktur. Bu durumun sakıncalarına uzun uzun değinen İnönü, "...Yunanistan'a iltihak kapısını fiilen açık

²⁰² Oran, **a.g.e.**, s. 610-613., Şerafettin Turan, **a.g.e.**, s. 184.

²⁰³ Uçarol, **a.g.e.**, s. 908-910.

bırakmakta olan anlaşmanın eksikliği tamamlanmadıkça bunu kabul etmekte mazur olduğumuzu beyan ederiz...”²⁰⁴ diyerek bu konudaki kesin düşüncesini açıklamıştır.

İnönü, ayrıca Anayasa’da Türkiye’nin, adadaki Türk cemaatine kültür, spor ve hayır kuruluşları bazında yardım edeceğinin yazdığını belirtmiş ancak bunun yetersizliğine değinmiştir. Kültürel konularda olduğu gibi iktisadi anlamda da cemaatin desteklenmesi gerektiğini belirten İnönü sözlerini noktalamıştır.

Muhalefet liderinin eksiklere işaret eden konuşmasına, DP’li milletvekilleri anlaşmayı savunan cevaplar vermişlerdir. Özellikle Dışişleri Bakanı Zorlu, anlaşmanın milli menfaatlere uygun olduğunu belirterek Anayasa’da tıpkı taksim tezinin olduğu gibi aynı kesinlik ve açıklıkla ENOSİS tezinin de ortadan kaldırıldığı garantisinin olduğunu tekrar tekrar açıklamıştır.

Ayrıca adadaki Türk cemaatinin iktisadi anlamda desteklenmesi gerekmediğini çünkü orada Türk bankalarının açılmış olduğunu da sözlerine eklemiştir. Sivas milletvekili Necati İlder anlaşmanın belirsiz olduğunu ve ada’daki Türklerin nüfusca Rumlardan az olmaları nedeniyle zorluklarla karşılaşabileceklerinden endişe ettiğini söylemiştir. Turhan Feyzioğlu da Yunanistan’ın ENOSİS düşüncesinden vazgeçmediğini, anlaşmada vazgeçtiğine dair garanti olmadığından rahatsız olduğunu dile getirmiştir.

4 saat ve oldukça tartışmalı geçen görüşmeler sonucunda oylama yapılmış ve 347 olumlu oy ile Londra Anlaşması meclis’ten geçmiştir. 610 üyeli meclis’ten 487 kişi oy vermiş, bunların 138’i red oyu verirken 2 kişi çekimser oy kullanmış, 104 kişi de oylamaya katılmamıştır.²⁰⁵

Anlaşmanın meclisten geçişi ile ilgili olarak Menderes, CHP’lilerin bu işi zorlaştıran tavırlarına ve İsmet İnönü’nün memnuniyetsizliğine dokundurma yaparak, yıllarca birlikte çalıştığı ve aynı zamanda kendisinin doktoru da olan Mükerrrem Sarol’a “...Doktorum, ben sana “İsmet Paşa bütçe konuşmalarıyla Meclis’te havayı hazırlamaya çalışıyor” dememiş miydim? Bunların bugüne dek bizim herhangi bir politikamızı beğendiklerini gördün mü? Esef etmemek mümkün

²⁰⁴ TBMM ZC (11. Devre), C: 8, İ: 2, s. 21- 25.

²⁰⁵ TBMM ZC (11. Devre), C: 8, İ: 2, s. 25, 26,36, 51,55.

değil...Milli menfaatlerini Nato çerçevesinde birleştiren 3 dost devletin garantisi altında müstakil bir Kıbrıs Devleti kuruyoruz. Haşa! hazretlerini yine de memnun edemiyoruz. Hani bir şarkı vardır “Sevsem azarlar, sevmesen azarlar” tıpkı onun gibi ne yapsak nafile”²⁰⁶ diye dert yanmıştır.

Kıbrıs adasında yapılan ilk seçimlerde Makarios Cumhurbaşkanı ve Dr. Fazıl Küçük de Cumhurbaşkanı yardımcısı olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyetinin temelini oluşturacak olan Anayasa ise ancak 6 Nisan 1960 yılında hazır olabilmıştır.²⁰⁷

e.7. Londra Anlaşması'nın Dünyadaki Yansımaları

Londra Anlaşması'nın yapılması sadece Türkiye ve Yunanistan'da değil aynı zamanda ABD, İngiltere ve İtalya gibi ülkelerde de yankı yapmıştır. ABD Başkanı Eisenhower, London Clinic'te yatmakta olan Menderes'e 21 Şubat'ta ABD'nin Londra Büyükelçisi Mr. Whitney aracılığıyla Kıbrıs Anlaşmasından duyduğu memnuniyeti belirten bir mesaj yollamıştır.

Mesajında, bu anlaşmanın başarılı olmasında Menderesin kendisi ile Dışişleri Bakanı Zorlu'nun çok emeği olduğundan ve kısa sürede Türkiye ile Yunanistan'ın böylesi bir iş birliğine gitmiş olmalarının yalnızca ilişkili ülkeleri değil NATO birliğini ve hatta bütün dünyayı kuvvetlendireceğini belirtmiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığı da anlaşmadan memnuniyet duyduklarını belirten bir bildiri yayınlamış ve “...Bu mudil [güç] ve müşkül [zor] meselenin hallinin, sabır, anlayış ve büyük devlet adamı vasıflarını icap ettirdiğini açıkça göstermiştir. Bu başarıyı temin eden ilgili üç hükümet ile Kıbrıslı Türk ve Yunan Cemaatleri liderleri bütün hür dünyanın şükranlarına hak kazanmışlardır.”²⁰⁸ diye yazmıştır.

Batı Almanya Hükümeti de anlaşmadan duyduğu memnuniyeti resmi bir sözcü aracılığıyla dile getirmiş ve üç ülkenin çok güzel bir anlayış zihniyeti içinde olmalarını takdirle karşıladıklarının altını çizmiştir.

²⁰⁶ Mükerrerem Sarol, **Bilinmeyen Menderes**, İstanbul, Kervan Yayınları, 1983, s. 889- 892.

²⁰⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 184,185.

²⁰⁸ “Eisenhower'in Başvekile Dün Gönderdiği Mesaj”, **Zafer** (21 Şubat 1959), s. 1, 3.

İtalya’da ise Kıbrıs meselesinin çözülmesi gazetelerin birinci sayfasında kendine yer bulacak kadar önemsenmiştir. Sağcı olduğu bilinen *Il Messagero* Gazetesi, “Kıbrıs Hakkındaki Londra Konferansının müsbet bir sonuç vermesi, son zamanlardaki buhranlı devreden sonra mesut bir sürpriz olmuştur.” diye yazarken, liberal bir gazete olan *Il Tempo* ise anlaşma ile Atlantik dayanışmasının daha güçlü ve anlamlı hale geleceğini belirtmiştir.²⁰⁹

ABD’nin köklü dergilerinden *Time* dergisi de Menderes’in gerçekçi olmayan bölünme tezinden vazgeçtiğini ancak Karamanlis’in daha büyük bir özveride bulunarak ENOSİS düşüncesinden vazgeçtiği böylelikle ABD’nin de bastırmasıyla iki ülkenin boynuzlarını içeri çekerek Kıbrıs düğümünü çözdükleri yorumunu yapmıştır.²¹⁰

İngiltere için “tükürdüğünü yaladı” tabirini kullanan dergi, İngiltere’nin yıllardır bitmeyen bir meselenin çözülmesinden dolayı rahatladığını ancak buna karşılık Kıbrıs’taki haklarını tamamen bırakmak zorunda kaldığını yazmıştır.

Dergi’nin bakış açısına göre, İngiltere bu durumdan şikayetçi ama yıllardır geçmeyen başağrısından kurtulduğu ve Yunanlılarla dostluğunu tazelediği için de mutludur. *Time*, anlaşmanın onaylandığının ilan edilmesiyle birlikte Yunanistan’ın bir köyünde 20 dakika boyunca kilise çanlarının çaldığını ve kimsenin tam olarak ne yapacağını bilemediğini yazmıştır.²¹¹

Kıbrıs’ta yaşayan Yunanlılar, Londra Anlaşmasına dikkatli iyimserlikle korkulu eleştirelilik arasında bir yaklaşım sergilerken, EOKA yorumsuz kalmış, Yunanlı solcular ise anlaşmayı “ulusal felaket” olarak nitelendirmişlerdir. Makarios ise Londra Anlaşması’nın imzalanması ile bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına oldukça tepkisel yaklaşmıştır.²¹² Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti’nde cumhurbaşkanı yardımcısının Türk olması ve veto hakkına sahip olmasından dolayı kendi otoritesinin sarsılacağı telaşı içine düşmüştür. Anlaşmadan dolayı içi rahat olan Yunanistan Başbakanı Karamanlis ise Makarios’a ultimatoma vermiş ve bu tepkisel

²⁰⁹ a.y.

²¹⁰ Cyprus “Something Like A Miracle”, *Time* (23 Şubat 1959), s.23.

²¹¹ “Eating Crow”, *Time* (2 Mart 1959), s. 18.

²¹² Cyprus “Something Like A Miracle”, *Time* (23 February 1959), s.23.

yaklaşımı karşısında tarihi anlaşmanın çöküşünün sorumluluğunu taşımak zorunda kalacağını söylemiştir. Yunanistan Cumhurbaşkanı Mc Millan ise anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte “Mantık ve işbirliğinin zaferi... herkes için zafer” diyerek duygusunu dile getirmiştir.²¹³

Kıbrıs Anlaşmasından memnunluk duymayan hatta neredeyse anlaşmaya karşı büyük bir hırs duyan tek ülke Sovyetler Birliği olmuştur. Sovyetler’in, Kıbrıs Anlaşmasına gösterdiği tepki ve memnuniyetsizlik neredeyse tüm Sovyet gazetelerine yansımıştır. Ancak bu tepkinin en güzel örneğini Moskova’da yayınlanan Sovyet Rusya adlı gazetenin attığı “Zurich’teki Komplö”²¹⁴ başlığı altındaki yazıda görmek mümkündür. Yazıda, Kıbrıs Anlaşmasıyla, Yunanistan’ın teslimiyetçi politika izlemesi sonucu Kıbrıs halkının özgürlüğünü alamadığından ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin koşullu hale getirildiğinden söz edilmiştir.²¹⁵

2.3. Adnan Menderes’in Diğer Gezileri

a. Yunanistan Gezisi (25 Nisan- 3 Mayıs 1952)

İktidara geldiği 1950 yılından 1952’ye kadar Yurt dışına çıkmayan Menderes ilk gezisini Yunanistan’a yapmıştır. Başbakan Adnan Menderes, 24 Nisan Perşembe öğlen 13.45 uçağı ile Ankara’dan ayrılarak İstanbul’a gitmiştir. İstanbul’a varınca biraz gezinti yaptıktan sonra kalacağı Pera Palas Oteline yerleşmiştir.²¹⁶

Menderes ve beraberindekiler 25 Nisan Cuma günü Ankara vapuru ile Yunanistan’ın Pire Limanı’na hareket etmişlerdir. Menderes’le beraber geziye, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, milletvekili Etem Menderes, Ahilya Mashos, Basın Yayın Genel Müdürü Halim Alyot, gazeteciler ve daha başka ileri gelenler katılmışlardır.²¹⁷ Başbakan Adnan Menderes ve beraberindekilere, İstanbul Barosu

²¹³ “Hotel Diplomacy”, **Time** (2 Mart 1959), s. 17.

²¹⁴ “Kıbrıs Anlaşması Etrafında”, **Zafer** (22 Şubat 1959), s. 1, 3.

²¹⁵ **a.y.**

²¹⁶ “Başbakan Bugün Atınaya Gidiyor”, **Cumhuriyet** (25 Nisan 1952), s. 1,6.

²¹⁷ “Menderes Atina Yolunda”, **Cumhuriyet** (26 Nisan 1952), s. 1,5.

avukatlarından Vladimir Mirmiroğlu da katılmış ve kendisine 75 lira gündelik verilmiştir.²¹⁸

Saat 11.30'da Pire Limanına giren Menderes'in vapuru, limanda beklemekte olan gemiler tarafından düdükle karşılanmıştır. İskelede ise Türk heyetini karşılamak üzere, Yunan Başbakan Vekili ve Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos, Yunan hükümet ve askeri ileri gelenleri hazır beklemişlerdir.

Yunan Deniz Bاندosu çeşitli marşlar çalmış, halk yığınları her yanı tıklım tıklım doldurarak sevgi gösterilerine girişmiştir. Menderes, karaya ayak bastıktan sonra ise, önce Türk Milli Marşı olmak üzere, iki ülkenin marşları çalmıştır. Limandan hemen arabalara binen Türk heyeti, Atina'ya doğru yola çıkmıştır. Yine yollar boyunca insanlar Menderes'i selamlamış ve ona sevgi göstermişlerdir. Hatta yollarda, üzerinde iki ülkenin kardeşliğine ya da Türk halkının ve büyüklerinin önemine değinen pankartlara da rastlanmıştır.

Başbakan ve beraberindekiler Büyük Britanya Oteli'ne, gazeteciler ise Akropol Oteline yerleşmişler, takiben de Başbakan Menderes ile Dışişleri Bakanı Köprülü, sağlık problemi olduğu için yerine Dışişleri Bakanının vekalet ettiği Yunanistan Başbakanı Plastiras'ı evinde ziyaret etmişlerdir. Akşam ise Başbakan yardımcısı Venizelos ve eşi, Türk heyeti şerefine bir davet vermiş ve geç saatlere kadar konuklarını ağırlamışlardır. Türk ve Yunan yetkililer arasındaki ilk resmi olmayan görüşmeler de aynı gece başlamıştır. Görüşmelerde Yunan Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı Müsteşarları da bulunmuşlardır.²¹⁹

Aynı davette, Menderes, Venizelos'a kadehini kaldırarak bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında iki ülkenin ortak noktaları olduğuna işaret ederek bunların da özgürlük aşkı ile barışın korunmasına gösterilen özen olduğunu belirten Menderes, Türk-Yunan dostluğunun sağlamlığını da şu sözlerle dile getirmiştir:

“...Denenmiş olan bu dostluğu her iki memleket milli siyaset ittihaz etmiş bulunmaktadır. Bu dostluk jeopolitik amillere, düşünce ve gaye birliğine ve tabiatile bunlara inzimamen [Ek olarak] iki memleket menfaatlerinin üzerine kurulmuş

²¹⁸ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-128.33.1., 22.04.1952.

²¹⁹ “Menderes Dün Atinada Tezahüratla Karşılandı”, *Cumhuriyet* (27 Nisan 1952), s. 1, 6.

bulunduğu temellere dayanmaktadır...” Menderes, Türk ve Yunan milletleri arasındaki asıl hedefin ise verimli bir iş ortaklığı yapabilmek olduğunu belirterek Yunan Kral ve Kraliçesi'nin mutluluğu adına kadehini kaldırmış ve sözlerine son vermiştir.²²⁰

a.1. Gezinin Amacı ve Görüşmeler

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Yunan Radyosu'na verdiği demeçten anlaşılmaktadır ki bu ziyaret iki ülkenin arasındaki dostluğu sağlamlaştırmak, aralarındaki işbirliğini dünyaya duyurmak için yapılmıştır. Bu anlamda Köprülü, kurulmuş olan Türk-Yunan Karma Komisyonu'nun çalışmalarından bahsederek, Yunanlılarla kültür anlaşması yaptıklarının ve Avrupa İktisadi Konseyinde de uyum içinde çalıştıklarının altını çizmiştir.

Köprülü, bir başka yapmaya çalıştıklarını ise “...gümrük sedlerini kaldırmak ve karşılıklı ihtiyaçları temin hususunda mahsullerimize rüçhanlı bir mevki sağlamak en büyük emelimizdir... Bu sahadaki işbirliğimizin alameti olarak Pariste milletlerarası ziraat kongresinin son hazırlık toplantısında ve iktisadi işbirliği konseyinde Yunan dostlarımızla hep birlik hareket ettik.” sözleriyle örneklendirerek açıklamıştır.

Yunan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos, verdiği bir demeçte, Menderes'in ülkelerini ziyaret etmesinden büyük mutluluk duyduğunu belirtmiş ve iki ülke arasında ki dostluğun gitgide sağlamlaştığından bahsetmiştir.

Türk-Yunan dostluğunun temelini çok eskilere dayandığını belirten Venizelos, “Türk-Yunan dostluğunun temelini tarihi iki şahsiyet olan Atatürk ve Venizelos atmışlardır. Onların bu eserleri her zaman biraz daha yükselmekte, inkişaf etmekte, ve onun yaşayacağına inanmaktadır. Türk heyetine gösterilen sevinç, bunun ifadesidir”²²¹ sözleriyle demecine son vermiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk ilk planda olsa da Menderes'in bu gezinde önem taşıyan birçok konuda görüşmeler yapılmıştır. Gezideki gelişmeleri

²²⁰ “Menderesin Atınada Söylediği Nutuk”, **Cumhuriyet** (28 Nisan 1952), s. 1, 5.

²²¹ “Başbakan Menderes Dün Yunanlılara Hitab Etti”, **Cumhuriyet** (27 Nisan 1952), s. 1, 6.

yerinde takip edebilmek amacıyla Yunanistan'a giden Cumhuriyet Gazetesi yazarı Doğan Nadi'nin güvenilir gazetelerin haberlerinden edindiği bilgilerle kamuya yansıtıklarından, öncelikle Trakya bölgesinin savunulmasının konuşulduğu anlaşılmaktadır.

Bundan başka, Yugoslavya ile işbirliği yapma konusunda, NATO'da Türk ve Yunan birliklerinin tabi olacağı komutanlık meselesi ve bu komutanlığa karşı İtalyan general getirilmesine karşı yapılan ortak itiraz konusunda çeşitli görüş alışverişleri olmuştur. Bunun dışında Arap ülkeleri ile ilişkiler, Akdenizin doğusunda Türk ve Yunan askerinin kuvvetlendirilmesi, ticari ilişkiler konularında ve milletlerarası toplantılarda ortak hareket edebilme adına yapılan görüşmeler de olmuştur. Ayrıca askeri anlamda da çeşitli görüşmeler yapılmış, Türk Kara Kuvvetleri Komutanı Şükrü Kanatlı ile Yunan Genelkurmay Başkanı Trigopulos görüşmüşlerdir.²²²

a.2. Yunan Adalarında Gezinti

28 Nisan Pazartesi günü Menderes ve beraberindekiler Neraida vapuru ile 8 saatlik süren Ege adaları gezintisine çıkmışlardır. Gezinti sırasında önünden geçtikleri adalarda kendilerine sevinç gösterileri yapılmış, toplar patlatılmıştır. Menderes bir ara, Yunan adalarından biri olan Speciya adasına çıkmış ve orada belli bir süre kalmıştır. Burada ada halkına Rumca bir konuşma yapan Menderes, coşku ile kucaklanmış ve Yunan basını da iki ülke arasındaki dostluğun kuvvetlendiğini yazmıştır.²²³

29 Nisan sabahı Yunan Başbakanı Plastiras, rahatsız olmasına rağmen doktorların tavsiyelerini dinlememiş ve Atina'da kalmıştır. Sabah saatlerinde Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'yü evinde kabul etmiştir. Davete Venizelos ile Türkiye'nin Atina Büyükelçisi de katılmıştır. Bir saat süren görüşme de Türk-Yunan ilişkilerinin şimdiye kadarki gelişmeleri incelenmiştir.

Öğle yemeğinde ise Yunan Kralı'nın davetlisi olarak sarayda yemek yiyen Menderes ve Türk heyetine Büyükelçi Ruşen Eşref Ünaydın ile Yunan devlet

²²² Doğan Nadi, "Görüşülen Meseleler Nelerdir?", **Cumhuriyet** (29 Nisan 1952), s. 1, 5.

²²³ "Yunanistanda Dün Yapılan Teraslar", **Cumhuriyet** (28 Nisan 1952), s. 1.

temsilcileri de katılmışlardır. Menderes, görüşmeler sırasında Yunan Kralı'na Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın kişisel bir mesajını da ileterek onun tarafından kendisinin Türkiye'ye davet edildiğini belirtmiştir.²²⁴

a.3. Yunan Muhalefet Liderinin Görüşleri

Yunanistan'daki "Halk Topluluğu Partisi" Başkanı ve muhalefet lideri Papagos, kendisini Kifisyadaki evinde ziyaret ederek sorular soran Cumhuriyet Gazetesi yazarı Mekki Said'e, Türk-Yunan görüşmelerinden memnunluk duyduğunu belirtmiş, Atlantik Paketi'ne katılmaları ve gerekenlerin yapılması konusunda iktidar partisi ile aynı düşünceleri paylaştığını belirtmiştir.

Atlantik Paketi'ne Yugoslavya'nın katılmasının yararlı olacağını düşünen Papagos, Yunan ve Türk birliklerinin bağlı olacağı komutanlığın başına İtalyan General getirilmesi konusunda ise kararın Atlantik Orduları Başkomutanlığına bırakılması gerektiğini düşündüğünü söylemiştir.

Ayrıca Yunanistan'da vakit kaybetmeden seçimlere gidilmesi gerektiğini çünkü nisbi temsil usulü ile kuvvetli bir yönetimin kurulmadığını, bu yüzden azınlık sistemine geçilmesi gerektiğini de belirten Papagos, azınlık sistemine geçilmesi amacıyla ülke içinde turnelere de çıkacağını belirtmiştir.²²⁵

a.4. Menderes'in Atatürk'ün Evini Ziyaret Edişi

30 Nisan'da Menderes ve beraberindekiler trenle Selanik kentine giderek, Atatürk'ün doğmuş ve büyümüş olduğu evi ziyaret etmişlerdir. Selanik'e varmadan önce Katerini istasyonundan geçen tren, halk tarafından coşku ile selamlanmış daha sonra yoluna devam ederek Selanik'e varmıştır. Selanikte Türk heyetini, ellerinde çiçeklerle karşılayan yaklaşık üç yüz bin kişinin dışında, Genel Vali, Yunan Üçüncü Kolordu Komutanı, Vali, Belediye Başkanı, Selanik Metropolit Heyeti de hazır bulunmuştur. Restore edilerek kırmızı-beyaz renklere boyanan Atatürk'ün doğduğu evin önünde hazır bekleyen bir Yunan Kıtası önce Menderes'i ardından da Fuad Köprülü'yü milli marşlar eşliğinde karşılamıştır.

²²⁴ "Atina Müzakereleri Yarın Akşam Sona Erecek", *Cumhuriyet* (30 Nisan 1952), s. 1,5.

²²⁵ Mekki Said Esen, "Papagos'un Gazetemize Demeci", *Cumhuriyet* (30 Nisan 1952), s. 1,5.

Öncelikle Türk heyeti, Atatürk'ün doğduğu oda olan ve evin üst katında bulunan sofada kabul edilmişlerdir. Evin neredeyse tamamı boş olarak korunmasına rağmen, bu odada bir şömine ve üzerinde de bir ayna bulunmaktadır. Türk heyeti, aynanın önüne biri kırmızı biri de beyaz olan iki tane çelenk bırakmışlardır. Ardından hem Menderes, hem de Köprülü duygularını belirten birer konuşma yaparak oradan ayrılmışlardır.

Bu ziyareti, heyetle beraber izleyen gazeteci, Mekki Sait Esen de ortamın büyüüne kapılmış ve Atatürk'ün doğduğu odaya girdiği anki hislerini "...Bir hatıra olarak muhafaza edilen bina, henüz boş bir haldedir. Atanın doğduğu yerde de, bir şömine ve üstende bir ayna vardı. Bununla beraber, her taraf, onun muhteşem ve manevi varlığı ile dolu idi. Bütün başlar, aziz hatırası önünde eğilmiş, bütün bakışlar ona dalmıştı..." sözleriyle tarif etmiştir. Meçhul asker abidesine çelenk koyan Menderes, daha sonra Genel Vali tarafından verilen öğle yemeğine katılmıştır.²²⁶

a.5. Genel Valinin Verdiği Öğle Yemeği

Umumi Vali Spais'in verdiği öğle yemeğinde önce kendisi söz alarak Türk milletinden övgü ile bahsetmiş, ardından Menderes sözü alarak, aynı samimiyetle bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, Türk ve Yunan milletlerinin Atatürk ve Venizelos zamanında sıcak ilişkiler içine girdiğini belirten Menderes, bu dostluğu daha da geliştirecek zamanın önlerinde olduğunu söylemiştir.

Yemekte konuşma yapan başka birisi de Yunan-Türk Dostluk Cemiyeti Başkanı Yorgi Aravanopulos'tur. Aravanopulos da Genel Vali ve Menderes ile hemen hemen aynı şeyleri söylemiş ve iki ülke arasındaki sağlam dostluğa değinmiştir. Düşüncelerini tarihten etkili örneklerle renklendiren Başkan, Spiros Vasilyadis adlı ünlü bir şairin "Slavlar" adlı şiirinden bahsederek şairin "Türkler, Elenler! Gözlerinizi açınız. Gün gelecek ki, ikiniz beraber, Ayasofyanın kapıları önünde, Slavlara karşı dövüşeceksiniz" diye yazdığını belirtmiştir.

²²⁶ Mekki Said Esen, "Türk Heyeti Selanikte Atatürk'ün Evini Ziyaret Etti", **Cumhuriyet** (1 Mayıs 1952), s. 1,6.

Atatürk'ün de Yunan-Türk ilişkilerindeki anlaşmazlıklar ve aradaki savaş için “Yazık ki iki taraftan dökülen kan aynı kandır” dediğini belirten Aravanopulos, bundan böyle iki ülke arasında sadece dostluk olacağını ima eden sözlerle konuşmasını tamamlamıştır.

Akşam da yemek için saat 21.00'de belediye'de verilen davete katılan Türk heyeti, yemekten sonra da Atina'ya doğru trenle hareket etmiştir.²²⁷ 1 Mayıs akşamı Menderes ve beraberindekiler, Türkiye Büyükelçiliği'nin kendileri şerefine verdiği yemeğe katılmışlardır. Davete ayrıca Yunan Kral ve Kraliçesi, Başbakan Vekili Venizelos, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Averof ve Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Kondumas katılmıştır.

a.6. Son Toplantı Ve Menderes'in Türkiye'ye Dönüşü

2 Mayıs'ta son toplantılarını yapan Türk ve Yunan heyetleri, saat 19.00'da Dışişleri Bakanlığında toplanmışlardır. Toplantıya Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Şükrü Kanadlı, Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Rüşen Eşref Ünaydın, Dışişleri Bakanlığı Umumi Katib Muavini Birgi, Genel Müdür Fatin Rüştü Zorlu, Yunan Başbakan Vekili Venizelos, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Averof, Mili Savunma Kurmay Başkanı General Grigoropulos, Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Kondumas, Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü Büyükelçi Diamandopulos ve Dışişleri Bakanlığı Daire müdürlerinden Mostras ve Melas katılmıştır. Saat 20.20.'ye kadar süren konferansta alınan kararlar ertesi gün radyolardan duyurulmuştur.²²⁸

3 Mayıs Cumartesi Pire limanı'ndan son derece sıcak bir şekilde uğurlanan Türk heyeti “Adana” Vapuru ile Türkiye'ye dönmüştür. Saat 15.30'da İstanbul Galata rıhtımı'na yanaşmıştır. Daha Menderes'in vapuru kıyıya yanaşmadan önce kendisini karşılamak için motorlarla yanına yaklaşan kişiler olmuştur. Hatta Milli Kalkınma Partisi Lideri Nuri Demirağ'ın çocukları, kendi kullandıkları 6 adet uçakla Yeşilköy semalarında Menderes'in vapurunu selamlamışlardır.

²²⁷ a.y.

²²⁸ Mekki Said Esen, “Türk Heyeti Bugün Atinadan Ayrılıyor”, **Cumhuriyet** (2 Mayıs 1952), s. 1,5.

Başbakan Menderes’i askeri bandonun marşlar çaldığı Galatada Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Birinci Ordu Müfettişi Orgeneral Zekai Okan, On beşinci Kolordu Komutanı Korgeneral Nazmi Ataç, Birinci Ordu Kurmay Başkanı Tümgeneral Suad Kuyaş, Merkez Komutanı Tuğgeneral Reşid Erkmen ve Deniz üstü Komutanı Tuğamiral Taceddin Talayman karşılamıştır. Galata’dan arabayla ayrılan Menderes, doğrudan olarak Park Otel’e gitmiştir.²²⁹

a.7. Yunanistan Gezisinin Sonuçları

Bir hafta süren Türk-Yunan görüşmeleri sonucunda iki ülke arasında tam uyum sağlanmıştır. Atlantik Paketi’ni oluşturma ve Akdeniz’de güvenliğin sağlanması adına gereken her şeyin yapılabilmesi için Türk ve Yunan yetkililer kesin olarak anlaşmaya varmışlar ve birbirlerini destekleyeceklerini belirtmişlerdir.

Adnan Menderes, görüşmelerle ilgili olarak, “Yunanistanla hususi anlaşmalar esasına dayanarak güvenliğimizi temin yolunu arıyoruz, müşterek tehlike muvacehesinde işbirliği yapmalı ve savunma vasıtalarımızı takviye etmeliyiz, Yugoslavyanın da bu zarureti anlayacağına eminim” demiştir. Pire limanı’ndan ayrılmadan önce bir basın toplantısı düzenleyen Adnan Menderes, bu konuda şöyle demiştir: “...Ana hatlar üzerindeki anlaşma esasen tahakkuk etmişti. Atina görüşmeleri bunların müsbet birer zaruret haline getirilmesi hususunda iki tarafa tam kanaat vermiştir...”²³⁰

b.Fransa Gezisi (9-13 Mart 1953)

Geniş bir çerçeveden bakılırsa Kurtuluş savaşından sonra Türkiye-Fransız ilişkilerinde belli başlı üç anlaşmazlık dışında problem yaşanmamıştır. Problemlerden biri Fransız-Türkiye sınırının çizilmesidir. Bu anlamda iki ülke arasında 1921’de Ankara İtilafnamesi imzalanmış fakat problem çözülemeyince bu kez de 18 Şubat 1926’da Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi imzalamışlardır. Böylece düzelen ilişkiler bu kez de ikinci bir sorunla yüzleşmiştir.

²²⁹ “Türk Heyeti Dün 15,30’da Atinadan İstanbula Döndü”, **Cumhuriyet** (4 Mayıs 1952), s. 1,6.

²³⁰ “Atina Görüşmelerine Dair Resmi Teblig”, **Cumhuriyet** (3 Mayıs 1952), s. 1,5.

Bu sorun, Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı sonrasında Batı'dan aldığı borçlarla ilgilidir. Kurtuluş mücadelesinin kazanılmasıyla imzalanan Lausanne Anlaşmasına göre Türkiye, borç aldığı ülke ile karşılıklı görüşerek sorunu çözecektir. Fransa'ya olan borçlarını ödemeye başlayan Türkiye ekonomik sebeplerle 1931'de ödemeyi durdurunca iki ülke arasındaki gerginlik tekrar kendini göstermiştir. Daha sonra 22 Nisan 1933'te bir anlaşma imzalanmış ve sorun çözülmüştür.²³¹

Fransa-Türkiye ilişkileri bu tarihten sonra tekrar düzelmiş ancak bu defa da Sancak eyaleti sorunu baş göstermiştir. Ankara İtilafnamesinde Sancak eyaleti Türkiye sınırları dışında bırakılmış ancak anlaşma aynı zamanda burada yaşayan Türklere özerklik verilmesine de uygun zemin hazırlayan hükümler içermiştir. Ancak 1923'te Milletler Cemiyeti, Suriye üzerindeki Fransız himayesini kabul etmiştir. Böylelikle Sancak eyaleti de Fransız yönetimine girmiştir.

Fransa, 1936'da Suriye'ye bağımsızlık vermiş ve böylece Sancak'ta yaşayan Türklerin de ne olacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Türkiye, 9 Ekim 1936'da Fransız hükümetine bir nota göndererek Sancak eyaletinin de bağımsızlığını istemiştir. Fransızlar buna yanaşmamış ve daha sonra Türkiye ile Fransa 1937'de bir anlaşmaya varmışlardır.

Bu anlaşmaya göre Sancak'ın toprak bütünlüğü Türkiye ve Fransa tarafından korunacak, İskenderun ve Antakya iç işlerinde serbest olacak ama Suriye ile gümrük konusunda birlik halinde olan siyasi bir varlık olacaktır. Ancak bu anlaşmayla da sorun çözülemediği için 3 Temmuz 1938'de bir askeri anlaşma imzalanmıştır.²³²

Bu anlaşmaya göre de Sancak'ın iki devlet tarafından korunmasına karar verilerek statüsü belirlenmiştir. Sancak'ın iç ve dış güvenliği 6000 kişilik ordu tarafından korunacaktır. 1938 yılına gelindiğinde ise Sancak'ta seçimler yapılmış ve orada yaşayan Türkler Sancak meclisindeki 40 sandalyenin 22'sini kazanmışlardır. Böylelikle Sancak eyaleti'nin adı Hatay olmuş ve 29 Haziran 1939'da Hatay, diplomasi yoluyla Türkiye'ye katılmıştır.

²³¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, 3.bs., Ankara, İmge Kitabevi, t.y., s.66- 68.

²³² a.y.

II. Dünya Savaşı yıllarında da Doğu-Batı ve Sovyetler Birliği karşısında denge politikası izleyen Türkiye, Fransa ve İngiltere tarafından üçlü ittifak çerçevesinde savaşa sokulmak istenmiş ancak Türkiye savaşa katılmama başarısını göstererek Fransa ile olan düzeyli ilişkilerini devam ettirmiştir.²³³ Savaştan sonra da Türkiye ile Fransa arasında büyük anlaşmazlıklar yaşanmamış olup karşılıklı anlayış içinde ilişkiler sürdürülmüştür. Adnan Menderes de 1953'de Fransa'ya bir nezaket ziyareti yaparak kendi döneminde bu dostluğu perçinlemiştir.²³⁴

Fransa hükümetinin resmi davetlisi olarak Başbakan Adnan Menderes ve eşi ile Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü ve eşi Fransa'nın Başkenti Paris'e gitmişlerdir. Kendilerine, Dışişleri Vekaleti Müsteşarı Muharrem Nuri Birgi, İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Özel Kalem Müdürü Sadi Eldem ve Başvekalet Yaveri Yüzbaşı Muzaffer Ersü eşlik etmiştir. Başvekalet Şoförü Hayri Özüğür, Komiser Muavini Mehmet Algan ve Polis Memuru Süreyya Dinçay'ın da katılımıyla heyet tamamlanmıştır.

Heyet Başkanı Başbakan Adnan Menderes'e 200, Dışişleri Vekili Fuad Köprülü'ye 150, Müsteşar Muharrem Nuri Birgi'ye 100, Orhan Eralp'a 90, Sadi Eldem ve Muzaffer Ersü'ye 75'er, Komiser Muavini Mehmet Algan ve Polis Memuru Süreyya Dinçay'a 60'ar ve Şoför Hayri Özüğür'a da 50 lira gündelik verilmiştir. Heyetin, temsil nedeniyle oluşan her türlü masrafı da karşılanmıştır.²³⁵

9 Mayıs Pazartesi saat 18.25'te Fransız Hava Yolları ile İstanbul'dan ayrılan Menderes ve beraberindekileri, Çalışma Bakanı Samed Ağaoğlu, İç İşleri Bakanı Ethem Menderes, Tarım Bakanı Nedim Ökmen, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul'daki milletvekilleri, profesörler, Şehir Meclisi üyeleri, Garnizon Komutanı Korgeneral Tunaboşlu, Merkez Komutanı, Emniyet Müdürü, Cumhuriyet Savcısı, Jandarma Komutanı, Metropolitler, Vilayet ve Belediye ileri gelenleri, Fransız Başkonsolosu ve konsolosluk ileri gelenleri, DP ve CHP'nin temsilcileri ve kalabalık bir halk kitlesi yolcu etmiştir. Paris'in Orly

²³³ Oran, **a.g.e.**, s. 426.

²³⁴ Sander, **a.g.e.**, s. 66- 68.

²³⁵ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-131.16.4., 03.03.1953.

havaalanına ulaşan Türk heyetini orada da Fransız Başbakanı Rene Mayer, Maurice Schuman, Türkiye ve Fransa Büyükelçileri karşılamıştır.²³⁶

b.1. Karşılıklı Görüşmeler

10 Mart sabahı Türk ve Fransız yetkililer arasındaki görüşmeler resmen başlamıştır. Sabah saat 08.30'da Menderes ile Köprülü meçhul asker anıtına giderek çelenk bırakmışlardır. Burada Birinci Askeri Bölge Komutanı General Morliere tarafından karşılanmışlar ve bando Türk ve Fransız milli marşlarını çalmıştır. Daha sonra altın defteri imzalayan Türk yetkilileri, konakladıkları Grillon Oteli'ne gitmişlerdir. Bir süre sonra Numan Menemencioglu refakatinde Fransa Başbakanı Rene Mayer'i ziyaret eden Menderes ve Köprülü, kendisi ile yaklaşık 20 dakika süren samimi bir görüşme yapmışlardır.

Oradan da 09.45'te Dışişleri Bakanlığı'na geçmişler ve Dışişleri Bakanı Georges Bidault ile 1 saat 45 dakika görüşmüşlerdir. Görüşmelerden sonra Cumhurbaşkanı ve Bayan Vincent Auriol'un verdiği öğle yemeği davetine katılmışlardır. Cumhurbaşkanı Auriol, Menderes'e Legion d' Honneur nişanın Grand Cordon rütbesini sunmuştur.

Saat 16.30 gibi Menderes ve Köprülü, Tezyini Sanat Okulu'na giderek Türk sanat eserlerini gezmişlerdir. Burada, Güzel Sanatlar Müsteşarı Andre Cornu, Tezyini Sanat Merkez Birliği Başkanı François Carnot, Tezyini Sanat Müzesi müdürlerinden Jacques Guerin ile Türkiye Müzeleri Genel Müdürü tarafından karşılanmışlardır.

Gün içinde Başbakan Rene Mayer ile Dışişleri Bakanı George Bidault, Menderes'in kaldığı Grillon Oteli'ne giderek Menderes ve Köprülü'nün sabahki ziyaretlerini iade etmiştir. Yaklaşık 20 dakika süren görüşmede Özel Kalem Müdürü de hazır bulunmuştur.²³⁷

11 Mart'ta Fuad Köprülü ve Menderes, Paris Üniversitesi'nde Rektör Sarraill'i ziyaret etmişlerdir. Köprülü, burada eski bir Paris Üniversitesi profesörü ve

²³⁶ "Menderes İle Köprülü Dün Parise Vardılar", **Cumhuriyet** (10 Mart 1952), s. 1,6.

²³⁷ "Paristeki Görüşmeler Dün Sabah Başladı", **Cumhuriyet** (11 Mart 1952), s. 1,7.

Fahri doktor sıfatı ile Selçuklu İmparatorluğu hakkında bir konferans vermiş ve çok beğeni kazanmıştır.

Üniversiteden ayrılan Menderes ve Köprülü, Belediye Meclisi'ne gitmişlerdir. Meclis Başkanı Rene Maotti, kendilerine şehrin altın madalyasını sunmuş ve yakında Paristeki bir sokağa Ankara ismi verilmesi için meclise teklif götüreceğinin haberini vermiştir.²³⁸

12 Mart sabahı saat 10.00'da Dışişleri Bakanlığı'na giden Menderes ve Köprülü Fransız yetkililerle görüşmelere başlamışlar ve bir saat sonra Başbakan Mayer de kendilerine katılmıştır. Toplantıda Balkanlar ve Ortadoğu hakkında konuşulmuş, Türk yetkililer Fransız yetkililere, Ankara'da Ortadoğu'da savunma paktı yapılmasına dair imzalanan üçlü anlaşma hakkında bilgi vermişlerdir.

Akşam ise Türkiye Büyükelçiliğinde Menderes, Paris'teki Türk Kolonisi ilgilileri ve eğitimde bulunan Türk öğrencileri kabul etmiş ve onlarla bir süre görüşmüştür. Daha sonra piyano sanatçısı İdil Biret bir konser vermiştir. Konsere, Adnan Menderes, Köprülü, Mayer ve Bidault da katılmışlardır. Konser sonrası yemek verilmiş ve suare yapılmıştır. Gecenin sonunda Fransa Dışişleri Bakanı Bidault, Köprülü'ye Legion D' Honneur nişanının büyük salip rütbesini sunmuştur.²³⁹

13 Mart, görüşmelerin son günü olması nedeniyle Kuzey Atlantik Konseyi konusuna ayrılmıştır. Menderes ve Köprülü sabah Chaillot Sarayı'ndaki Atlantik Paktı Konseyi Daimi temsilcilerinin toplantısına katılmışlardır. Aslında her zaman Çarşamba günleri yapılan toplantılar, Türk devlet adamlarının da katılabilmesi için sadece bir seferlik Cuma gününe alınmıştır.

Toplantıda, İngiliz, Amerikan ve Fransız milletvekilleri hazır bulunmuştur. Fransız temsilcinin, Türk misafirlerini karşılamaktan memnunluk duyduğunu belirtmesi üzerine, diğer temsilciler de ona katılmışlar ve Menderes de hem sıcak karşılamadan sevinç duyduğunu söylemiş hem de Türkiye'nin Atlantik Paktı'na verdiği önemin altını çizmiştir.

²³⁸ "Pariste Türkiye- Fransa Arasındaki Görüşmeler", **Cumhuriyet** (12 Mart 1952), s. 1,7.

²³⁹ "Türk-Fransız Görüşmeleri Dün Pariste Sona Erdi", **Cumhuriyet** (13 Mart 1952), s. 1,7.

Oradan ayrılan Menderes ve Köprülü, General Ridgway'in karargahına gitmiş ve generalin kendisi tarafından karşılanmışlardır. Burada Türk yetkililerle NATO komutanı arasında Türkiye'nin Atlantik Paketi'ndeki durumu konuşulmuştur. Adnan Menderes, NATO temsilcilerine hitaben ve Türkiye'nin ittifak konusundaki kararlılığını belirten bir de konuşma yapmış ve beğeni toplamıştır.

Toplantı bittikten sonra öğle yemeğine geçilmiş ancak önemli meseleler konuşulmaya devam edilmiştir. General Ridgway'in eşinin davetlisi olarak evinde yemek yiyen yetkililer, ekonomik konularda fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Yakın zamanda Türkiye-Fransa arasındaki ticaretin gelişebilmesi için iki ülke arasında ekonomik görüşmelerin başlayabileceği konuşulmuştur.²⁴⁰

b.2. Türkiye-Fransa Görüşmelerinde Ele Alınan Konular

Görüşmeler, temel olarak iki ülkenin dostluğunu daha sağlam zemine taşımak üzerine kurulu olup aynı zamanda iki ülkenin karşılıklı çıkarlarını da ilgilendiren ekonomik, iktisadi ve askeri her konudaki temasları içermiştir. 5 Mart'ta Rusya'da hayatını kaybeden lider Stalin'den sonra ülkenin, uluslararası ilişkilerde nasıl bir yol izleyeceği ve dolayısıyla ona karşı nasıl bir yol izleneceği konusu ilk gündeme gelen konular arasında olmuştur. Boğazların savunması, Ankara'da Türkiye-Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalanan Balkan Paketi, Yugoslavya ile İtalya arasında bir süredir devam eden Trieste meselesi ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki savunma teşkilatı da gündeme gelen diğer önemli konular olmuştur.²⁴¹

Fransa, Türkiye ile görüşmelerinin temelini Akdeniz'in savunulması anlamında Türkiye'ye destek verme üzerine oturtmuştur. Hatta 10 Mart'ta bir açıklama yapan Fransız Dışişleri Bakanı Bidault bunun altını çizmesine önce Türkiyenin kendilerini zor günlerinde yalnız bırakmadığını dolayısıyla kendilerinin de Türkiye'ye Akdeniz savunması konusunda üzerlerine düşeni yaparak yardımcı olacaklarını belirtmiş, ardında da açıklamasına şöyle devam etmiştir:

“...Sizin Londra görüşmeleriniz ve Avrupa güvenliğine yeni bir unsur kazandıran paktınız her birimizin bıkmadan takib etmekte olduğumuzu gerektiren gayretler

²⁴⁰ “Menderes İle Köprülü Bu Akşam dönüyorlar”, **Cumhuriyet** (14 Mart 1952), s. 1,7.

²⁴¹ “Pariste Yapılacak Türk- Fransız Görüşmeleri”, **Cumhuriyet** (9 Mart 1952), s. 1,6.

meyanındadır. Akdeniz medeniyetini muhafaza etmekten ibaret olan esas vazifemize nazaran ikinci derecede telakki edilecek her şeye yüz çevirmek hususunda azimli olmalıyız. Akdeniz, memleketlerimizi ayırır, fakat kıyıları etrafında milletlerimizi birleştirir”.

Dışişleri Bakanın bu sözlerine teşekkür eden Menderes ise özgür olan tüm ülkelerin tehlike altında olmalarından dolayı, dünyayı korumak adına işbirliği yapılmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiş ve sözlerini “...Kaderin Türkiye ile Fransa’yı ikili bir anlaşma ile birbirine bağlaması sebepsiz değildir ve iki memleket arasındaki işbirliğinin daha da gelişmesi imkanı daima mevcuttur”²⁴² diyerek tamamlamıştır.

b.3. İstanbul’a Dönüş

Türk heyeti, 14 Mart Cumartesi saat 18.00’ de dört motorlu bir Fransız uçağı ile temaslarını tamamlayarak İstanbul’a dönmüştür. Yeşilköy Havaalanı’nda, bando mızıka eşliğinde hem kalabalık halk hem de devlet ileri gelenleri tarafından karşılanmışlardır. Gelenler arasında, İçişleri Bakanı Ethem Menderes, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahreddin Kerim Gökay, Kara Kuvevtleri Komutanı Orgeneral Şükrü Kanadlı, Amiral Rıdvan Koral, Fransız Konsolosu, generaller, milletvekilleri, Şehir Meclisi üyeleri, Halk Partisi başkanı, Emniyet Müdürü, Rum ve Ermeni Patrikhane yetkilileri, gazeteciler ve daha başka kişiler vardır. Menderes, kendisini karşılamaya gelenlerin ellerini sıkışmış, verilen çiçek buketlerini alarak teşekkür etmiştir. Havaalanından, otele geçen Menderes, bir-iki gün İstanbul’da kalarak Ankara’ya gitmiştir.²⁴³

c. Adnan Menderes’in İngiltere Gezisi (30 Mayıs-7 Haziran 1953)

Başbakan Adnan Menderes, 30 Mayıs 1953’te İngiltere Kraliçesi Majeste Elizabeth II.’nin Taç Giyme Töreni’ne katılmak üzere İngiltere’nin başkenti Londra’ya gitmiştir. Başbakan’a gezisinde, Dışişleri Vekili Prof. Fuad Köprülü, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Dışişleri Vekaleti İkinci Daire Umum

²⁴² “Pariste Türkiye- Fransa Arasındaki Görüşmeler”, **Cumhuriyet** (12 Mart 1952), s. 1,7.

²⁴³ “Menderes İle Köprülü Dün Paristen Döndüler”, **Cumhuriyet** (15 Mart 1952), s. 1,5.

Müdürü Orhan Eralp, Hususi Kalem Müdürlüğü Şefi Memur Birinci Daire Reis Muavini Sadi Eldem, Başvekalet Yaveri Yüzbaşı Muzaffer Ersü eşlik etmiştir.

Gezi için, Başbakan Adnan Menderes'e 200, Dışişleri Vekili Fuad Köprülü'ye 150, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur'a 100, Orhan Eralp'e doksan, Sadi Eldem ve Yüzbaşı Muzaffer Ersü'ye 75'er lira gündelik verilirken, heyete katılan Başvekalet Şoförü Hayri Özgün, Emniyet Memuru Nevzat Emrealp ve Turgut Atakol' a ise 50'şer lira gündelik verilmiştir. Heyetin her türlü konaklama, ulaşım, ziyafet ve diğer masrafları da kabul edilerek karşılanmıştır.²⁴⁴

İcra Vekilleri Heyeti tarafından çıkarılan ek bir kararname ile Londra'ya gidecek heyete, Milli Emniyet Hizmet Başkanı Naci Parkelin de katılmış ve kendisine doksan lira harcırah ödenmesine karar verilmiştir.²⁴⁵

Adnan Menderes ve beraberindekiler Yeşilköy Havaalanı'ndan Başbakanlık Müsteşarı Salih Korur, Orgeneral Nureddin Baransel, Birinci Ordu Müfettiş Vekili Korgeneral İsmail Hakkı Tunaboşlu, Boğazlar ve Marmara Komutanı Koramiral Rıdvan Koral, Merkez Komutanı Tümgeneral Reşid Erkmen, Emniyet Müdürü, milletvekilleri, generaller, parti üyeleri ve kalabalık halk tarafından uğurlanmıştır.²⁴⁶

30 Mayıs'ta sabah saat 9.30'da BEA uçağı ile Londra'ya giden Menderes ve Köprülü önce Yunanistan'a uğramış ve Atina'da Yunanistan Dışişleri Bakanı Stephanopulos ile görüşmüşlerdir. Görüşmede, Stephanopulos, Menderes'e Yunanistan ile Yunanistan'ı ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı Foster ve Fransız Dışişleri Bidault arasında yapılan görüşmeler hakkında bilgi vermiştir.

30 Mayıs'ta Londra'ya ulaşan Türk heyeti güçlükle yollarına devam edebilmişlerdir çünkü merasim sebebiyle havayolu trafiği kadar kara yolu trafiği de felç olmuştur. Töreni görmek için akın eden turistlerin içinde bulunduğu uçaklar, havada uzun turlar attıktan sonra Londra'nın iki havaalanından birine zorlukla inebilirken, merasime davetli olan 20 kadar ülke başkanı veya temsilcisi de

²⁴⁴ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-132.36.20., 21.05.1953.

²⁴⁵ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-132.42.7., 27.05.1953.

²⁴⁶ "Başbakanın İngiltere Seyahati", **Cumhuriyet** (30 Mayıs 1953), s. 1,3.

Douvres'den özel bir trenle Londra'ya ulaşmışlar ve Edinburg Dükü tarafından karşılanmışlardır.²⁴⁷

c.1. Taç Giyme Töreni Ve Alınan Önlemler

Taç giyme törenini seyredabilmek için Londra'ya akın eden turistler ve yerli halk Buckingham Sarayı'nın etrafı başta olmak üzere her tarafı öyle bir doldurmuştur ki Cumhuriyet Gazetesi durumu "...Artık Londrada yol kalmadı demek doğru olur..."²⁴⁸ diye yazarak tanımlamıştır. Bu kadar kalabalıkta herhangi bir taşkınlık ya da Kraliçe'ye yönelik suikast olmaması için İngiliz güvenlik teşkilatı Scotland Yard yoğun güvenlik önlemleri almıştır.

Hatta törenin yapılmasına 15 gün kala Londra'ya gelecek olanlardan hırsız, yankesici ya da sabıkası olanlara pasaport verilmemesi için Avrupa ülkelerinin zabıtalارına haber yollayarak onay almıştır.

Taç giyme töreninden önce Kraliçe Elizabeth, İngiltere'nin ünlü sporcuları Gordon Richard ve eski kriket şampiyonu Jack Hobbes'a asalet unvanı, savaş zamanında İaşe Nazırı olan Lord Woolton'a vitonluk, başka 3 kişiye de baronluk, 5 kişiye de baronet payesi vermiştir. Ayrıca 1450 kişiye de çeşitli şeref payeleri vermiştir.

Kraliçe, Edinburg Dükü olan kocasını, Silahlı Deniz Eri Başkomutanlığı'nın başına getirmiş ve kardeşi Prens Margaret'e de Victoria nişanının büyük haçını vermiştir.²⁴⁹ 1 Haziran Pazartesi, Menderes ile Köprülü öğleden sonra 15.30'da Downing Street'e giderek İngiltere Başbakanı Churchill ile 45 dakika süren bir görüşme yapmışlardır. Görüşmelere İngiltere Devlet Bakanı Selwyn Lloyd da katılmıştır.

İngiltere için tartışmasız bir saygınlık taşıyan ve bütünleştirici bir sembol olarak kabul edilen taç, siyasal anlamda ise hiç bir etkinliğe sahip değildir. Sadece ülkenin yönetiminde rolü olmayan bir kral ve kraliçenin var olduğunun işaretidir.

²⁴⁷ "Londra'da Taç Giyme Töreni Salıya Yapılıyor", **Cumhuriyet** (31 Mayıs 1953), s. 1,6.

²⁴⁸ "Kraliçe Elizabeth Yarın Taç Giyecek", **Cumhuriyet** (1 Haziran1953), s. 1,6.

²⁴⁹ a.y.

Daha basit ve esprili bir anlatımla kral ve kraliçenin bu konumu için “kral saltanat sürer fakat idare etmez” diye tanımlama bile yapılmıştır.²⁵⁰ Siyasi etkinliği olmasa da taç giyme töreni her zaman gösterişli törenlere sahne olmuştur. Menderes de bu göz kamaştırıcı törenlerden birine katılma davetini almış ve töreni ilgi ile izlemiştir.

Kraliçe Elizabeth 2 Haziran’da Gotik stilde inşa edilmiş olan Westminster Katedral’inde dünyanın en kıymetli taşları ile süslenmiş olan devlet tacını takmış ve saltanat arabasına binerek Londra sokaklarında turlamıştır.

Görülmemiş bir zenginlik ve görkem içinde gerçekleşen töreni, yarım milyonu geçen bir kalabalık seyretmiştir. Şiddetli yağmur ve soğuğa rağmen sokaklar öylesine kalabalık olmuştur ki, bazı yerleri gecedeki işgal eden halkın, yerini kaptırmamak için “satılmıştır”, “boş yer yok” gibi tabelalar astığı görülmüştür. Sokakta töreni bekleyen kimi insanlar keyifle zaman geçirirken kimi yaşlı ve dayanıksız kimseler de baygınlık geçirmişlerdir.

Sokaktaki halkın giremediği Katedral’de ise töreni izleyenler arasında, birçok ülkenin başbakanları, dışişleri bakanları, büyükelçiler, Kore ve Hindistan temsilcileri, Sovyetler Birliği Büyükelçisi Jakop Malik, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya ve yetmiş dört ülkenin daha temsilcilerinin olduğu bilinmektedir. Devletlerin ileri gelen kişilerinin dışında Katedral’de, İngiltere’nin hemen hemen her kesimini temsil eden kişiler de bulunmuştur.

Örneğin, Londra Ulaştırma Servisi’ne mensup 37.000 çalışanı temsilen üniformalı bir şoför ve Londra’nın varoşlarını temsil eden iki kişi garip ve alışılmadık birer kıyafetle kilisenin kapısında beklemişlerdir.

I. Elizabeth’den beri on yedinci ve İngiltere’nin altıncı kadın hükümdarı olan İngiltere Kraliçesi’nin tacını ise Canterbury Başpiskoposu giydirmiş ve giydirirken de “Allah size, şan ve hakkaniyet tacı giydirdi”²⁵¹ demiştir. Bunun üzerine Katedralde’ki yedi binden fazla davetli aynı anda “Allah Kraliçeyi korusun” diye bağırılmışlardır. Başpiskopos, tacı giydirmeden önce kraliçenin baş, göğüs ve avuç

²⁵⁰ Arı, a.g.e., s. 210.

²⁵¹ “İngiliz Kraliçesi Dün Merasimle Taç Giydi”, *Cumhuriyet* (3 Haziran1953), s. 1,6.

içlerini kutsal yağ ile yağlamıştır. Tacı takan kraliçe, balkona giderek kocası ile birlikte halkı selamlamıştır.

Bundan sonra ise bir konuşma yaparak, İngiliz milletinin kendisine emanet ettiği saltanata layık olmaya çalışacağını sözünü vermiştir. Taç giyme sebebiyle, II. Elizabeth'e Türk yetkililer bir de halı hediye etmişlerdir. Topkapı Sarayı'ndan alınan Fatih Dönemi motiflerinin Sümerbank Hereke Fabrikası'nda dokunmasıyla meydana gelen bu halı bir tam bir sanat başyapıtı olmuştur.²⁵²

4 Haziran saat 11.00'de Türk heyeti, Kraliçe'ye sunulmak üzere Buckingham Sarayı'na götürülmüşlerdir. Başbakan Adnan Menderes dışında, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Başvekalet Müsteşarı Salih Korur, Yaver Yüzbaşı Muzaffer Ersü, Özel Kalem Müdürü Sadi Eldem, Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp de Kraliçe'ye sunulmuştur.²⁵³

c.2. Resmi Temaslar

Taç giyme töreninden sonra Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü ile İngiltere Dışişleri Bakanı Lloyd bazı temaslarda bulunmuşlardır. Görüşmelerde iki ülke arasındaki ticari sorunlar, uluslararası ilişkiler, Mısır'da gelişen olaylar konu edilmiştir.

6 Haziran'da Başbakan Menderes Köprülü ile beraber Churchill'in Downing Street'teki konutuna giderek kendisi ile kırk beş dakika görüşmüşlerdir. Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp de bulunduğu görüşmelerde, Stalin'in ölümünden sonra Rusya'nın Batı'ya karşı girmiş gözüktüğü yeni yaklaşım, Ortadoğu meseleleri ve Türk-Arap ilişkileri hakkında konuşulmuştur. Churchill, bu görüşmeye büyük önem verdiğini belirtmiştir çünkü yakında gideceği Bermuda toplantısında Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakış açısını bilerek katılmak istemiştir.

Türk heyetinin, Londra'ya gelmesini fırsat bilen İngiltere'deki Osmanlı Bankası İdare Meclisi Londra'da bulunan Savoy Oteli'nde misafirlerine bir öğle yemeği vermiştir. Yemeğe, Menderes, Köprülü, Salih Korur, Orhan Eralp, Muzaffer

²⁵² a.y.

²⁵³ "Türk Heyeti Kraliçeye Takdim Edildi", *Cumhuriyet* (6 Haziran 1953), s. 1.

Ersü, Sadi Eldem, Osmanlı Bankası İdare Meclisi Reisi ve üyeleri, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi adına işleri yürüten Faruk Toker ve Başkatip Osman Derinsu da katılmıştır.²⁵⁴

Menderesin İngiltere'ye gittiği gün aynı zamanda II. Dünya Savaşı'nın bittiği tarih olan 1945'ten beri gergin olan Sovyetler Birliği-Türkiye ilişkileri açısından da olumlu gelişmelerin kaydedildiği gün olmuştur. Çünkü Sovyetler Birliği, 30 Mayıs 1953'te bir nota vermiş ve Türkiye'den savaş sonrasında beri istemekte olduğu topraklardan vazgeçtiğini bildirmiştir.

Biraz daha ayrıntılı incelenecek olursa, 1953'te Stalin'in ölümüyle ılımlı bir yaklaşım içine giren Sovyetler Birliği, bundan böyle Türkiye'den toprak istemeyeceğini, Türkiye ile arasındaki ilişkiyi iyileştirmek istediğini ve Boğazlar konusunda sadece kendi çıkarlarını değil aynı zamanda Türkiye'nin de çıkarlarını gözeteceğini açıkça kabul etmiştir.

O sırada Londra'da olan Menderes de bu önemli notayı İngilizlerle beraber değerlendirmiştir. İngiltere, notayı, Türkiye'yi Batı'dan koparma planı olarak değerlendirirken, Fransa, Sovyetler'in, Doğu ve Batı arasında denge sağlama politikası olarak görmüş, Türkiye ise notanın iyi ve kötü tarafları olduğunu düşünerek temkinli davranmıştır.²⁵⁵

c.3. Türk Heyetinin Dönüşü

7 Haziran'da Londra'dan ayrılan Menderes ve Köprülü, yola çıkmadan önce Londra'da bulunan Irak Harbiye Nazırı Said Nuri Paşa ile görüşmüşlerdir. Ayrıca Menderes, Churchill'e kendilerine gösterdikleri yakınlıktan dolayı teşekkür eden şu telgrafi çekmiştir:

“Sir Winston Churchill,
İngiltere Başvekili

²⁵⁴ “Başbakan Menderes Churchill'le Görüştü”, *Cumhuriyet* (7 Haziran1953), s. 1,6.

²⁵⁵ Oran, *a.g.e.*, s. 509- 512.

Londradaki ikametimiz esnasında bize gösterilen nazik alaka ve misafirperverlikten pek mütehassis bulunuyoruz. Hararetli ve kalbi teşekkürlerimizle birlikte iyi temennilerimizin lütfen kabulünü rica ederiz.”²⁵⁶

Telgrafi çektikten sonra havaalanına giden Menderes ve Köprülü, uçağın dört saat gecikme yapması sebebiyle beklenenden daha geç olarak saat gece yarısı 01.00 civarında İstanbul’a inmiştir. Havaalanında, Ethem Menderes, Fahreddin Kerim Gökay, Nureddin Baransel, İsmail Tunaboylu, Rıdvan Koral, Emniyet Müdürü Ahmet Tekelioğlu, İngiliz Başkonsolosu, milletvekilleri, DP’liler ve Şehir Meclisi üyeleri tarafından karşılanmıştır.²⁵⁷

Menderes, ertesi gün saat 18.30 gibi Ethem Menderes, Salih Korur, Muzaffer Ersü ile beraber Ankara’ya gitmiştir. Türk heyeti Etimesgut Havaalanı’nda Türkiye Büyük Millet Meclisi Refik Koraltan, milletvekilleri, bakanlar, Genelkurmay İkinci Başkanı, İngiltere Büyükelçisi Sir Knox Helm, Dışişleri Bakanlığı Umumi Katibi, Ankara valisi, mülki ve askeri ileri gelenler ve Belediye Başkanı tarafından karşılanmıştır.²⁵⁸

d. Adnan Menderes’in Amerika Birleşik Devletleri Gezisi (30 Mayıs– 4 Haziran 1954)

ABD Başkanı Eisenhower’ın misafiri olarak ABD’ye giden Başbakan Adnan Menderes, orada 10 kalmış ve çeşitli temaslarda bulunmuştur. ABD gezisine, Menderes’le beraber Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Hariciye Vekaleti Müsteşarı Muharrem Nuri Birgi, Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi Orgeneral Nurettin Baransel, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi Umum Müdürü Melih Esenbel, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Maliye Vekaleti Hazine Umum Müdürü Burhan Ulutan, İstatistik Umum Müdürü Şefik İnan ve Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık da katılmışlardır.

²⁵⁶ “Başbakan Dün gece Londradan Döndü”, **Cumhuriyet** (8 Haziran1953), s. 1,6.

²⁵⁷ **a.y.**

²⁵⁸ “Başbakan Ankarada”, **Cumhuriyet** (9 Haziran1953), s. 1.

Ayrıca Emniyet Başmüfettişi Nevzat Erenalp, Emniyet Müfettişi Vural Kakmacı ve Başbakanın şoförü Hayri Özüğür da geziye katılmışlardır. Geziye katılan heyetin otomobil, gezi, ziyafet ve büro masraflarının tamamının karşılanmasına ve 1954 yılı bütçesindeki en yüksek misil üzerinden kendilerine harcırah verilmesine dair kanun 10 Haziran 1954’de alınmıştır.²⁵⁹

d.1. Gezinin Amacı ve Gezi Programı

Daha önce açıklandığı gibi ABD’den Truman ve Marshall yardımını alan ardından da NATO’ya üye olan Türkiye 1954 yılına gelindiğinde ABD ekseninde hareket eden bir ülke olma yoluna girmiştir. Bu yıllarda Türkiye’de çok sayıda Amerikan askeri üssü kurulmuştur. Hatta ABD bu üsleri korumak amacıyla yardımlarını yapmış ancak Baskın Oran’ın düşüncesine göre ilerleyen yıllarda NATO kadar Ortadoğu’daki siyasi gelişmelere de karışabilmek için askeri varlığını korumak istemiştir. Türkiye’de de tepki çekmemek adına ekonomik yardımlarına devam etmek zorunda kalmıştır. ABD’nin bir başka endişesi de Türkiye’nin NATO’dan koparak bir gün dünyada yayılmakta olan tarafsızlık akımına kapılabilmesi düşüncesidir ki bu Amerikan çıkarlarıyla asla bağdaşmayacak bir durumdur.²⁶⁰

İşte Adnan Menderes de bu gelişmeler ışığı altında ABD’ye ziyarette bulunmuştur. Menderes, 30 Mayıs Pazar günü, İstanbul- Florya’dan Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve TBMM Başkanı Refik Koraltan tarafından uğurlanarak Ankara’ya hareket etmiştir. Ankara-Etimesgut askeri havaalanı’ndan ABD’ye hareket eden Menderes, burada yine kendisini geçirmeye gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve TBMM Başkanı Refik Koraltan tarafından yola koyulmuştur.

Onların dışında da Menderes’i uğurlamaya, Meclis Başkan vekilleri, Bakanlar, Başvekalet Müsteşarı, Üniversite Rektörü, Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay Başkanları, Millet Vekilleri, Generaller, Amerikan Büyükelçiliği Müsteşarı, İtalyan ve Yunan Büyükelçileri, İl Genel Meclisi ve Belediye Meclis üyeleri, üniversite temsilcileri, yerli ve yabancı basın sorumluları ve diğer resmi kişiler gelmişlerdir.

²⁵⁹ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-136.49.18., 10.06.1954.

²⁶⁰ Oran, a.g.e., s. 550-553.

Bando çalınarak ve buket buket çiçekler verilerek yolcu edilen Menderes, kendisini geçirmeye gelen herkese ayrı ayrı selam vererek alkışlar arasında özel bir askeri uçağa binmiştir. Saat 08.20’de Atina üzerinden Roma’ya hareket eden Türk heyeti, Atina’da Hellenion Havaalanı’na uğramış ve orada Yunan Başbakanı Mareşal Papagos, Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ve Dışişleri Umum müdürlerinden biri tarafından karşılanmıştır.²⁶¹

Menderes, Yunan Başbakanı Mareşal Papagos ile ayaküzeri 10 dakika konuşmuştur. Bu konuşmanın, Balkan Paktını askeri işbirliğine dönüştürmekle ilgili olduğu zannedilmektedir. Bu kısa ve baş başa görüşmeden sonra, sohbeta Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ve Hariciye Vekaleti Müsteşarı Nuri Birgi de katılmıştır.²⁶²

Menderes, Yunan Hükümet yetkililerine, Amerika dönüşü tekrar Yunanistan’a uğrayacağını ve bu kez bir gün kalabileceğini söylemiş, bir de basın toplantısı yapacağını bildirmiştir. Menderes, Roma’ya doğru yola çıkmadan önce, Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos, Menderes ile yaptığı görüşmeyle ilgili olarak şöyle demiştir:

“Güney-Doğu Avrupa savunmasının takviyesi için takip edilecek siyaset bahsinde tam bir görüş birliği müşahade etmiş bulunuyoruz. Görüşmemiz büyük bir samimiyet havası içinde cereyan etti. Balkan Paktı akidi üç memleket arasında hatta teferruatta dahi hiçbir ayrılık olmadığını temin edebilirim.”²⁶³

Amerika’ya varmadan önce bir süre İtalya’nın Napoli Kenti’nde duraklayan Menderes, burada Atlantik Paktı Güney Avrupa Kesimi Başkumandanı Amiral William Fichteler ile görüştüğünden sonra yoluna devam etmiştir. Menderes, 31 Mayıs Pazartesi günü öğleden sonra saat 13.15’te Newyork’un Idlewild Havaalanı’na varmış ve orada ABD’nin Ankara Büyükelçisi Avra Warren, Türkiye’nin

²⁶¹ “Türkiye Başvekili Sayın Adnan Menderes’in Birleşik Amerika Devletlerini Ziyaretleri”, **Donanma** (408 sayılı ek), Der. Gv. Bnb. Hayri Bars, T.C.M.M.V. Deniz Kuvvetleri K. Neşriyat Şubesi Müdürlüğü, İstanbul, Deniz Basımevi, 1954, s. 9. (Bkz. Ekler 5.)

²⁶² **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-3.17.3., 30.05.1954.

²⁶³ “Türkiye Başvekili Sayın Adnan Menderes’in Birleşik Amerika Devletlerini Ziyaretleri”, **Donanma** (408 sayılı ek), Der. Gv. Bnb. Hayri Bars, T.C. M. M.V. Deniz Kuvvetleri K. Neşriyat Şubesi Müdürlüğü, İstanbul, Deniz Basımevi, 1954, s. 9.

Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi Selim Sarper tarafından karşılanmıştır.

Havalalanında gazetecilere kısa bir açıklamada bulunan Menderes'in bu ilk ABD gezisinde ne yazık ki tatsızlık olmuş ve Menderes'in geceleyeceği Waldorf Astoria Otelin'de protokol krizi çıkmıştır. Menderes ile beraber başka bir kaç yabancı devlet temsilcisinin de kaldığı otelde, tüm yabancı konukların bayraklarını asacak kadar bayrak direği bulunamadığından hangi devletlerin bayraklarının asılacağı ya da ne şekilde asılacağı meselesi çıkmıştır. En sonunda ise sadece Amerikan Bayrağı asılarak problem halledilebilmiştir.

Menderes'in Waldorf Astoria'da kaldığı bu tek gecede ABD Başkanı Eisenhower otele gelerek bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmayı Menderes dışında Habeş İmparatoru Haile Selasiye, General Fermin G. Desoto yönetimindeki bir İspanyol askeri heyeti ve bir Arjantin deniz heyeti dinlemiştir.²⁶⁴

ABD'deki temaslarına 1 Haziranda başlayan Menderes, sabah 09.00'da Newyork'tan ayrılarak 10.00'da Washington'un Mats Havaalanı'na ulaşmış ve orada Washington Eyalet sekreter vekili Robert G. Murphy, Sekreter asistanı Henry A. Byroade, Dışişleri Doğrudantörü Harold E. Stassen Messrs, Arthur L. Richards, William Baxter ve Protokol subayı Charles Soruks tarafından karşılanmıştır.

Öğle yemeğini, Blair-Lac House'da yiyen Türk heyeti, akşam 20.00'de Türk Konsoloslugu'ndaki yemeğe katılmıştır. Başbakan Menderes, Çarşamba gününe sabah 09.30'da Ticaret Sekreteri ve Uluslararası İşler Sekreter Asistanı Anderson ile buluşarak girmiştir. Öğlen, Sekreter Dulles ile görüşen Menderes, öğle yemeğini denizaşırı yazarlarıyla, akşam yemeği ise yine Türk Büyükelçiliği'nde verilen davette yemiştir.

3 Haziran'da Menderes, öğle yemeğini takiben Pentagon'da Savunma Bakanlığı Sekreteri Wilson ile görüşmüş ve akşam 20.00'de Vali Stassen'in Anderson House'da verdiği akşam yemeğine katılmıştır. Cuma günü ise sabah saat 10.00'da Mount Vernon'da ABD'nin ilk başkanı olan George Washington adına

²⁶⁴ “Başvekil Adnan Menderes dün akşam New-York'a vardı”, **Milliyet** (1 Haziran 1954), s. 1,3.

yapılmış olan bahçeleri ziyaret ederek, Washington'un mezarına çelenk koymuştur. Öğle yemeğini Beyaz Saray'da Eisenhower'la yiyen Menderes²⁶⁵ saat 15.00 civarında Vali Stassen ile buluşmuş ve akşam 08.00'de Türk Büyükelçiliğinde yemeğini yemiştir.²⁶⁶

d.2. Amerikan Basınında Menderes

Amerikan gazeteleri de Menderes'in ABD'deki temasları ve neticeleriyle yakinen ilgilenmişler ve bu konuda haberler yapmışlardır. Örneğin, Massachusetts Eyaleti'nde yayınlanan Fitchburg Sentinel Gazetesi, 5 Haziran tarihli sayısında, Türkiye'nin, komünizm'e karşı ABD ile aynı tarafta olmasının memnuniyet verici olduğuna değinerek "...gayet kritik bir coğrafi mevkide ve içinde bulunduğumuz müşkül yıllarda dimdik ve sarsılmaz bir kale gibi duran ve mıntikasında antikomünist bir pasaj mevkiinde bulunan Türkiyenin takınması gereken azimli tavır bakımından tamamen lehde bir kayıt teşkil etmiştir"²⁶⁷ diye yazmıştır.

Ohio Eyaleti'nde yayınlanan ve yüksek tirajlı bir gazete olan Cleveland Plain Dealer Gazetesi de 5 Haziran tarihli ve "Türkiyenin Kıymetli Faaliyetleri" başlıklı yazısında, "...Sayın Adnan Menderes'in zihnindekiler Türkiye ile Yunanistanın aza [Üye] bulunduğu NATO tarafından desteklenen ve Balkan Paktı ile takviye olunan bir yakın Doğu müdafaa zinciri tesis etmeye matuftur [Yönelik]..."²⁶⁸ diye yazmıştır.

Ohio Eyaleti'nde yayınlanan bir başka yüksek tirajlı gazete olan Coshocton-Tribune, Türkiye'nin Menderes sayesinde Ortadoğu'da komünizm karşıtı cepheyi tamamladığını belirterek, "Bükülmez Türkler Kızıl İstila Planlarına Sed Çekiyorlar" başlıklı yazı yayınlamıştır. Ayrıca ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımları 1 Temmuz 1954'den itibaren iki katına çıkarması için de "...Bu terakkinin sıklet merkezi ve anahtarını Sayın Adnan Menderes teşkil etmiştir..."²⁶⁹ şeklinde bir yorum yapmıştır.

²⁶⁵ Bkz. Ekler 6..

²⁶⁶ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-3.17.3., 30.05.1954.

²⁶⁷ "Türkiye Başvekili Sayın Adnan Menderes'in Birleşik Amerika Devletlerini Ziyaretleri", **Donanma** (408 sayılı ek), s.68.

²⁶⁸ a.g.m., s. 69.

²⁶⁹ a.g.m., s. 71.

ABD'nin en çok satan gazetelerinden biri olan Newyork Herald Tribüne'ün 8 Haziran tarihli yazısında ise "...Asya ile Avrupanın birleştiği noktayı işgal eden Türkiye, hali ve hareketi ile kuvveden fiile çıkmakta bulunan Avrupa Savunması Sistemini inkişaf [ortaya çıkma] etmekte bulunan Asya hür milletler ittifakına rapteden esaslı bir kilit durumundadır..."²⁷⁰ diyerek Türkiye'nin Komünizm savunmasındaki önemi vurgulanmıştır.

Bir başka Amerikan Gazetesi Philadelphia Inquirer'in yazarı Edgar A. Mowrer, 9 Haziran tarihli köşe yazısında " Komünist tecavüzüne karşı Birleşmiş bulunan memleketler arasında Türkiye dimdik, korkusuz ve kendinden emin bir kaya gibi durmaktadır.

Modern Türkiye, tehlike karşısında ümit ve isteklerin ne şekilde birleşerek kuvveden fiile çıkacağıının parlak bir misalini teşkil etmektedir..."²⁷¹ demek suretiyle Türkiye'yi ve dolayısıyla Menderes'i övgü yağmuruna tutmuştur.

Menderes'in bu gezide ki bir başka başarısı da ABD'nin sağlayacağı askeri yardımlar üzerinden yapılacak kesintileri de önlemek olmuştur. Bu şekilde toplamda 200.000.000 dolar askeri ve 70.000.000 dolar da iktisadi yardım almayı garantilemiştir.²⁷²

New York Times adlı Amerikan Gazetesi, Menderes'in ülkesi adına elde ettiği bu zaferi, ana sayfadan "Amerika Türklere askeri yardımı iki misline çıkaracak, teslimatı hızlandıracak bu artışlar Sayın Menderesin şahsi zaferi diye karşılanıyor" diyerek duyurmuştur.²⁷³

d.3. Menderes'in Başarısı

Başbakan Adnan Menderes'in ABD gezisi Türkiye için gerçek bir başarı olarak kabul edilmiştir. ABD'ye yetkililerle temasta bulunmak üzere giden Menderes, ABD'nin her sene yaptığı yardımı 1958'e kadar uzatmasını, Türkiye'ye uzun vadeli krediler açmasını, Amerikan sermayesinin yatırımını teşvik etmesini,

²⁷⁰ a.g.m., s. 70.

²⁷¹ a.g.m., s. 72.

²⁷² a.g.m., s. 39.

²⁷³ a.g.m., s. 48.

Türk ordusunun modernleştirilmesi ve masraflarının karşılanabilmesi için yaptığı 200.000.000 TL'lik yardıma ilerde de devam etmesini istemiştir.

Menderes'in bu istekleri Amerika tarafından olumlu karşılanmıştır çünkü ABD Türkiye'nin devlet bütçesini arttırması sonucunda ilerleyen yıllarda askeri masraflarını da karşılayabilecek güce erişeceğine inanmıştır.

Bu bağlamda Eisenhower yönetimi, Türk Ordusu'na 200.000.000 doları bulan askeri yardımda bulunmayı, silah ve malzeme teslimatını da arttırmayı kabul etmiştir. Ayrıca Eisenhower ile Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Menderese ekonomik yardım sözü vermişlerdir. Amerika'nın bu denli Türk isteklerine yanıt vermesinin bir başka sebebi de Türkiye'yi Ortadoğu'da komünizme karşı kendisiyle fikir birliği içinde görmesidir.²⁷⁴

d.4. Türkiye'ye Geri Dönüş

Cumartesi günü sabah saatlerinde bir saat süren bir yolculuk sonrası Newyork'a varan Menderes doğruca Waldorf Astoria Oteli'ne gitmiştir. Otelin Palmiye salonunda ileri ticaret ve basının ileri gelenleriyle yediği öğle yemeği sırasında "Amerikanın Sesi Radyosu" habercisine gezi ile ilgili olarak "...Amerika seyahatinin çok müsbet ve faydalı olduğunu ifade etmekle bahtiyarım. Çok kısa sürmüş olmasına rağmen elde edilen neticeler mühim olmuştur...Büyük Amerikan milletinin, memleketimiz hakkında duymakta ve beslemekte olduğu samimiyet, muhabbet ve itimad her türlü tasvirin ötesindedir...Memnuniyetle ve inşirahla memleketime dönmekteyim..."²⁷⁵ demiştir.

Menderes, Pazar gününe kadar Newyork'da kalmış ve pazar sabahı saat 09.00'da Türkiye'ye dönmek üzere oradan ayrılmıştır. Menderes'i Newyork'dan Feridun Cemal Erkin, Selim Sarper, Newyork Başkonsolosu ve diğer ileri gelenler yolcu etmişlerdir.²⁷⁶

²⁷⁴ **a.g.m.**, s. 39.

²⁷⁵ "Adnan Menderes Dün Sabah Uçakla Amerikadan Ayrıldı", **Milliyet** (7 Haziran 1954), s. 1,3.

²⁷⁶ **a.y.**

7 Haziran'da Newyork'dan ayrılan Menderes, önce ABD'ye giderken aktarıldığı yer olan İtalya'nın Napoli kentine gitmiş, oradan da NATO Güneydoğu Avrupa Kısmı Kuvvetleri Komutanı Amiral Fechteler'in özel uçağı ile Napoli'den Atina'ya gitmiştir. Bu arada Kanada'nın Gander Havaalanı'na da uğrayan Menderes, gazetecilerin sorularını da yanıtlamıştır.

Yunanistan'ın başkenti Atina'ya varan Menderes, havaalanında Yunan Başvekili Mareşal Papagos, Savunma Bakanı Kanellopulos, Dışişleri Bakanı Stefanopulos, Yunan Kuvvetleri Kurmay Başkanı, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Lappas, Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray, ABD'nin Atina Büyükelçisi Cavendis Cannon, Yugoslavya Büyükelçisi Rados Javanoviç, basın temsilcileri, büyükelçilik ve siyasi ileri gelenler tarafından karşılanmıştır.

Havaalanı'ndan Papagos'la birlikte ayrılan Menderes Grand Breatagne Otel'i'ne gitmiştir. Menderes, akşam da Yunan Hükümeti tarafında verilen akşam yemeğine katılmıştır. Menderes dışında Papagos, Stefanopulos, Yugoslav ve ABD Büyükelçilerinin de katıldığı yemek, son derece samimi bir havada ve çok geç saatlere kadar sürmüştür.²⁷⁷

Ertesi gün Papagos ve Stefanopulos ile görüşmeler yapan Menderes, öğlen de Yunan Kral ve Kraliçesi ile Tatoi Saray'ında yemek yemiştir. Sohbet havasında geçen yemeğin ardından Menderes, özel bir uçakla Türkiye'ye dönmüştür. Yeşilyurt'ta Fuat Köprülü, Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu, İşletmeler Vekili Fethi Çelikbaş, Fahrettin Kerim Gökay, milletvekilleri, şehir meclisi üyeleri tarafından karşılanmıştır.

Havaalanının şeref salonuna ulaşan Menderes, orada Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la oldukça samimi bir şekilde kucaklaşarak bir süre görüşmüştür.²⁷⁸ Halkın sevgi seli arasında karşılanan Menderes'e hem DP'liler hem esnaf hem de sade vatandaşlar tarafından samimi ve sevgi dolu birçok telgraf da yollanmıştır.²⁷⁹

²⁷⁷ “Adnan Menderes Dün Uçakla Amerikadan Atinaya Geldi”, **Milliyet** (8 Haziran 1954), s. 1,3.

²⁷⁸ “Menderes Dün Atinadan Uçakla Şehrimize Geldi”, **Milliyet** (9 Haziran 1954), s. 1,3.

²⁷⁹ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-3.17.3., 30.05.1954.

e. Adnan Menderes'in Federal Almanya Gezisi (2-9 Ekim 1954)

Almanya Federal Şansölyesinin, 1954 ilkbaharında Türkiye'ye yaptığı ziyareti iade etmek amacıyla Federal Almanya'nın davetlisi olarak 2 Ekim'de Başbakan Adnan Menderes ve Hariciye Vekili Fuat Köprülü Almanya'ya gitmişlerdir. Kendilerine, Dışişleri Bakanı, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, Bonn Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, Hariciye Vekaleti Milletlerarası İktisadi İşbirliği Katibi Umumisi Ortaelçi Melih Esenbel, Maliye Vekaleti Müsteşarı Mehmet İzmen, İktisat ve Ticaret Vekaleti Müsteşarı Munis Faik Ozansoy, T.C Merkez Bankası Umum Müdürü Nail Gidel, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Bonn Büyükelçiliği Müsteşarı İlhami Müren, Hariciye Vekaleti Ticaret ve Ticari Anlaşmalar Dairesi Şube Müdürü Doğan Türkmen, Başvekalet Yaveri Üsteğmen Hayrettin Sümer eşlik etmişlerdir.

Yukarıda isimleri sayılan heyete, Emniyet Memurları Mahmut Sencar ve Hakkı Altuncu'nun da katılmıştır. Devlet tarafından heyete, en yüksek seviyede yevmiye verilmesine ve oradaki her türlü ziyafet masraflarının karşılanmasına karar verilmiştir.²⁸⁰ Geziye, çok sayıda basın mensubu, çeşitli müdürler ve iş adamları da eşlik etmiştir.

Bunlar arasında, Nafia Vekaleti Müsteşar Vekili Daniş Koper, İşletmeler Vekaleti Müsteşar Vekili Hayri Tokay, T.C Ziraat Bankası Umum Müdürü Mithat Dülge, Emlak Kredi Bankası Umum Müdürü Medeni Berk, Sümer Bank Umum Müdür Vekili Mehmet Akın, Etibank Umum Müdürü Cevdet Aydınelli, İş Bankası Umum Müdürü Üzeyir Avunduk, İller Bankası Umum Müdürü, Toprak Mahsulleri Ofisi Umum Müdürü Feridun Üstün, Makine ve Kimya Endüstrisi Umum Müdürü Hulki Yanat, Maden Teknik ve Arama Enstitüsü Umum Müdürü Hamit Nafiz Pamir, Azot Sanayi Umum Müdürü İzzet Erksal, Tariş Umum Müdürü Şevket Kaya, Fisko Birlik Umum Müdürü Bedri Sirmen, Çuko Birlik Umum Müdürü Feyzi Alttekin, İnhisarlar Tütün Mütahassısı Abdullah Alaybey (geziye eksper olarak katılmıştır.),

²⁸⁰ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-37.79.6., 30.09.1954.

Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürü Muammer Baykan, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık, Son Saat Gazetesinden Cihat Baban, Zafer Gazetesinden Mümtaz Faik Fenik, Cumhuriyet Gazetesinden Nadir Nadi ve Burhan Felek, Hürses Gazetesinden Cavit Oral, Türksesi Gazetesinden Bahadır Dülger, Son Posta Gazetesinden Selim Ragıp Emeç, Vatan Gazetesinden Ahmet Emin Yalman, Milliyet Gazetesinden Haldun Sel, Hürriyet Gazetesinden Haldun Simavi, Akşam Gazetesinden K. Şinasi Dersan, Yeni İstanbul Gazetesinden Mustafa Nermi ve Habip Edip Törehan, Son Telgraf Gazetesinden Ethem İzzet Benice, Yeni Asır Gazetesinden Şevket Bilgi, Ege Ekspres Gazetesinden Nihat Kürşat, Hakimiyet gazetesinden Burhan Belge, İstanbul Ekspres Gazetesinden Mithat Perin, Son Havadis Gazetesinden Cemil Sait Barlas, Film Operatörü Alaaddin Şeker, Foto Adnan Atar ve Foto Mehmet Sürenkök'ün isimleri sayılmaktadır.²⁸¹

e.1. Menderes'in Almanya İçindeki Gezileri

2 Ekim'de akşam saatlerinde Almanya'nın Münih Kentine ulaşan Menderes ve beraberindekiler için Bavyera Başvekili bir akşam yemeği vermiştir. Ayrıca gece, operada da bir gala verilmiş ve Menderes, kendisi şerefine oynanan Offenbach'ın "Güzel Helena" adlı temsilini seyretmiştir.²⁸²

4 Ekim'de ise Menderes ve beraberindekiler, özel bir trenle sabah saatlerinde Bonn'a geçmişlerdir. Türk heyetini karşılayan Alman Şansölyesi Dr. Adenauer, onları kalacakları ve istasyondan epeyce uzak olan Petersberg Oteli'ne kadar götürmüştür.²⁸³

Türk heyeti, ertesi gün ise Almanya'nın sanayii bölgesi olan Rhur'a gitmiş, orada Düsseldorf, Duisburg, Oberhausen ve Essen endüstri merkezlerinde Krupp ve Demag firmalarını gezmişlerdir. Daha sonra Vestfalya'yı da gezen Menderes, gezdiği sanayii bölgesinin Türkiye için olan önemine değinmiştir.

Almanya Başbakanı da, Türkiye'nin iktisadi işlerdeki kalkınma hareketini şu sözlerle överek "...Türkiye giriştiği iktisadi kalkınma hareketlerinde rastgele hareket

²⁸¹ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-137.79.7., 30.09.1954.

²⁸² "Başbakan dün Münih'te memnurluğunu ifade etti", **Yeni Sabah** (4 Ekim 1954), s. 1.

²⁸³ "Başbakan Bonn'da", **Yeni Sabah** (5 Ekim 1954), s. 1.

eden bir memleket değildir. Şuurla tuttuğu işlerde mantıklı ve hesaplı bir yolun üzerindedir”²⁸⁴ demiş ve Türkiye ile iktisadi işbirliğini arttırmak düşüncesinde olduğunu açıklamıştır.

Sanayii merkezlerini dolaşan Menderes tekrar Bonn’a dönerek iki bölüm halinde gerçekleştirilen resmi görüşmelerin ilkinde katılmıştır. Onunla birlikte görüşmelere, Merkez Bankası Genel Müdürü, İktisadi İşbirliği Umumi Katibi, Bonn Büyükelçiliği, her iki ülkenin de iktisat, Maliye, Ticaret Vekalet Müsteşarları ve Ticaret Müşaviri katılmıştır.

Akşam, Türkiye Büyükelçiliği’nde bir yemek düzenlenmiştir. Alman Cumhurbaşkanı söz alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Atatürk’ten övgü ve saygı ile bahsederek onun için “...dinamik ve cesaret dolu hayatında, dünyaları harekete getiren ve Almanyada bizlerin romantik diye vazıflandırdığımız çizgiler vardır.

Fakat o, bir devlet kurmakta ölçülü ve mükemmel bir realist idi. O, kuvvet ve kudreti ölçü kanunlarına göre ayarlamasını ve böylece iç inkişafın tesirine tabi olmayan bir an’ane kurmasını çok iyi bilmiştir...”²⁸⁵ demiştir.

Atatürk’ü böylesine azametli bir şekilde tarif ederek saygıyla anan Alman Cumhurbaşkanı, daha sonra da Türk-Alman ilişkilerinin temelini oluşturan dostluğu da Atatürk’ün zamanından kalan başarılı politikalara bağlamıştır.²⁸⁶ Ertesi gün de Türk-Alman görüşmeleri devam etmiştir.

Almanya Başbakanı Dr. Adenauer’in katılmadığı bu toplantı oldukça rahat bir şekilde ve Rhin Nehrinde gezinti yapan Köln vapurunda gerçekleşmiştir. Beş buçuk saat süren görüşmeler yine samimi bir havada geçmiştir. İki ülke heyetleri şimdiye kadarki görüşmeler hakkında fikir alışverişi yapmışlardır. Biraz ara verdikten sonra ise bu kez iki saat süren bir başka toplantıya başlamışlardır.

²⁸⁴ “Başbakan ağır sanayi merkezlerini ziyaret etti”, **Yeni Sabah** (6 Ekim 1954), s. 1.

²⁸⁵ “Türk-Alman görüşmesi dün Bonn’da başladı”, **Yeni Sabah** (7 Ekim 1954), s. 1,3.

²⁸⁶ a.y.

e.2. İkili Anlaşmalar

Görüşmeler neticesinde ağırlıklı olarak iki ülke arasındaki ticari ilişkileri kuvvetlendirici ve garanti altına alıcı bir takım kararlar alınmıştır. Örnek vermek gerekirse ilk etapta her iki ülke de hem askeri hem de siyasi bakımdan özgür dünyaya katılma konusunda aynı fikirde olduklarında anlaşmışlardır ki bununla kastedilen komünizm tehlikesine karşı Avrupa’da bir birlik oluşturma düşüncesidir. Bunu takiben Ankara’da bu ay içinde mal hacmi konusunda önem taşıyan ticari bir anlaşma yapılmasına karar verilmiştir.²⁸⁷

1954 yılının Mayıs ayında yapılan anlaşmanın hızlandırılmasına dolayısıyla Türkiye’nin yatırım amaçlı Almanya’dan talep etmiş olduğu 130.000.000 dolarlık yatırım kredisinin yürürlüğe girmesi tartışılmış ve Almanya tarafından şartlı olarak kabul edilmiştir. Bu şart ise Türkiyede yapılacak tüm yatırımları her adımda incelemek ve en az 7 sene boyunca bu yatırımların yapılacağına Alman hükümetine bildirilmesidir.

Bu şartları kabul eden Türk hükümeti, Alman-Türk ortak sermayesiyle ve Almanlar’dan aldığı kredi ile liman inşaatı ve araç gereçleri, yol inşaatı ve araç gereçleri üretecek, Sümerbank, Makina Kimya Sanayii, devlet yolları, Emlak Bankası ve Deniz Bankasının İnhisarlar İdaresi’nin ihtiyaçlarını karşılayacak, beş adet vapur ve ekipmanı alacak, Kütahya’da azot fabrikası kuracak, makine ve traktör alacaktır.

Ayrıca Türkiye’nin Almanya’ya olan borcu önceden 40.000.000 dolarken şimdi Buğday, tütün, pamuk ve bakır ihracatıyla 25.000.000 dolara inmiştir ancak bu kısmın da ödenmesi için Almanya’nın Türkiye’den daha çok mal almasına karar verilmiştir.²⁸⁸ Menderes’in Almanyadaki son gününde yapılan görüşmeler diğer günlere nazaran daha kalabalık geçmiştir. Toplantıya neredeyse tüm Alman bakan ve

²⁸⁷ “Türk-Alman müzakereleri bugün bitiyor”, **Yeni Sabah** (8 Ekim 1954), s. 1,3.

²⁸⁸ “Almanya ile müzakerelerde elde ettiğimiz yeni vaad”, **Yeni Sabah** (12Ekim 1954), s. 1,7.

şirket genel müdürleri katılmıştır. Türk ve Alman başbakanlar, iki ülkenin iktisadi konularda verdiği kararları açıklamışlardır.²⁸⁹

e.3. Menderes'in Hediyesi ve Yurda Dönüşü

Toplantıyı tamamlayan Türk heyeti, aynı gün Almanya'dan Türkiye'ye dönmüştür. Daha Menderes'in İstanbul'a varmasına bir gün kala, tüm sokaklar insan dolmuş ve her yer süslenmiştir. Öğleden sonra İstanbul'a varan Menderes ise doğrudan olarak kalacağı Park Otel'e gitmiştir.²⁹⁰

Adnan Menderes, Almanya ziyaretinde Almanya Cumhurbaşkanlığı Umumi Katibi Dr. Klaiber'e memnuniyetinin bir ifadesi olarak gümüş bir ayna hediye etmiştir. Menderes'in yurda dönüşünden sonra ise Kleiber, kendisine büyükelçi aracılığıyla teşekkürlerini aşağıdaki telgrafla belirtmiştir:

“Pek muhterem Bay Başvekil,

Federal Almanya Cumhuriyetine vaki [olan] unutulmaz ziyaretinizin hatırası olarak zatı devletleri [ekselans], sanatkarane Türk işçiliğinin en güzel örneklerinden birini teşkil eden [oluşturan] gümüş bir aynayı şahsıma hediye etmek lütfunda [Naziklik] bulundular. Evimin daima en nadide [değerli] bir süsünü teşkil edecek bu hatıra için en candan teşekkürlerimi takdim etmek isterim. Ankarada Alman Büyük Elçiliğinde geçirmiş olduğum dört sene, beni Türk Milletinin hayranı ve dostu yapmıştır. Zatı Devletlerinin ve muhterem [saygıdeğer] hariciye Vekilinizin Federal Almanya Cumhuriyetine vaki ziyareti hepimiz için Türk-Alman dostluk münasebetlerinin yeni bir delilini teşkil etmektedir.

Pek Muhterem Bay Başvekil, en derin hürmetlerimin kabulünü rica ederim.

İmza Dr. Klaiber”²⁹¹

²⁸⁹ “Başbakan bugün törenle karşılanacak”, **Yeni Sabah** (9 Ekim 1954), s. 1,3.

²⁹⁰ a.y.

²⁹¹ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-127.821.7., 18.10.1954. (Mektubun orijinali için Bkz. Ekler 7).

f. İtalya Gezisi (30 Ocak-4 Şubat 1955)

Türkiye, mücadele yıllarında Anadolu'da İtalya ile karşı karşıya gelmiş olsa da tam bağımsızlığını kazandıktan sonra genel anlamda denge politikası izlemiş ve yüzünü Batı'ya dönmüştür. Bu anlamda da iki ülke arasındaki ilişkiler iyi gitmiştir.²⁹² Ancak I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle ekonomik anlamda sıkıntıya giren İtalya'da iç karışıklıklar çıkıp da 1919'dan beri örgütlenmekte olan faşist hareketler güçlenerek Benito Mussolini başbakanlığı'nda faşist yönetim kurulunca ilişkiler de değişmiştir.

1943'e kadar iktidarda kalan Mussolini hükümeti 1923'e kadar iç karışıklıklarla mücadele etmiş, 1925-1930 arasında barışçı bir politika izlemiştir. Ancak 1920'den itibaren I. Dünya Savaşı'ndan yeterince kazançlı çıkmadığına inandığı için Akdeniz'e inmek ve Balkanlar'da da etkin olmak gibi bir düşünce içine girmiştir.

Devam eden temaslar sonucunda Türkiye ile İtalya arasında 30 Mayıs 1928'de Roma'da Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargısal Çözüm Antlaşması imzalanmıştır. Bir süre ısınan Türk-İtalyan ilişkileri Meis ve diğer adalar'ın statüsü konusunda çıkan tartışmalar nedeniyle gene gerginleşmiştir. 30 Mayıs 1929'da bir protokol imzalanarak problem Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na götürülmüş daha sonra da 4 Kasım 1932'de 1928 antlaşması uzatılmış ve adalar Türkiye'ye bırakılarak sorun çözülmüştür.

1930 yılına kadar Türkiye-İtalya arasındaki ticaret ilişkileri de oldukça yoğundur. Özellikle 1924-1930 arasında Türkiye'nin dış ticaretinde en çok yer tutan ülke olmuştur. Bu dengeli ve güzel ilişkiler 1935'te Mussolini'nin Mare Nostrum (Bizim Deniz) ifadesiyle Asya ve Afrika'yı istediğini belirtmesine ve yayılmacılığını arttırmasına kadar sürmüştür. Fransa o dönemde hem Yugoslavya ile anlaşma yapmış hem de Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'ya da antant yaptırmıştır. İtalya da işte bu durum karşısında güç kazanmak ve Akdeniz'de etkinlik sağlamak adına Türkiye ve Yunanistan'la ittifak yapmaya çalışmıştır. Ancak İtalya

²⁹² Oran, a.g.e., s. 292- 295.

Balkanlarda birlik fikrini dağıtmaya çalışırken Türkiye de bu dönemde Balkanlar'da birlik oluşturmaya çalışmıştır.²⁹³

Türkiye İtalya'nın bu yayılcı fikir ve hareketlerinden derin endişeler duyarken 1935'te İtalya Habeşistan'a saldırmıştır. Böylece Akdeniz'de o zaman kadar egemen güç olan İngiltere endişe içine girmiş ve Türkiye'ye Akdeniz'in güvenliği için yaklaşmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Atatürk de İngiltere'nin bu yaklaşımı desteklemiştir. Bu tarihten itibaren İngiliz-Türk ilişkileri gelişme içine girmiştir.²⁹⁴

Türkiye'nin de etkin katılımıyla üye ülkeler Milletler Cemiyeti aracılığıyla İtalya'yı uyarılmışlardır. Ancak bu noktadan sonra Türkiye'nin İtalya ile ticaret ilişkileri bozulmuştur. 1936'da ise İtalya Onikiada'yı askeri anlamda güçlendirmeye başlayınca Türkiye daha da endişelenmiş ve İngiltere'ye daha fazla yaklaşma gereği hissetmiştir.

Ancak İtalya Akdeniz'deki statükonun korunmasına dair Türkiye-Yugoslavya ve İngiltere'ye güvence vermiş ve 1928 anlaşmasının geçerliliğini bildirmiştir. 1938'de de Montreux Boğazlar sözleşmesine katılmıştır. Fakat İtalya'nın dinmeyen yayılcılığı 1939'da da Arnavutluk'a taşmış Türkiye yine endişelenerek İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşmıştır.²⁹⁵ Bu tarihten itibaren genel anlamda uyumlu giden Türk-İtalyan ilişkileri, 1955 senesinde Adnan Menderes'in İtalya'ya yaptığı gezi ile kuvvetlenerek devam etmiştir.

Başbakan Adnan Menderes ve Hariciye Vekili Fuat Köprülü İtalya hükümeti'nin davetlisi olarak İtalya'nın başkenti Roma'ya gitmiştir. Bu gezilerinde kendilerine, Samsun Milletvekili Tevfik İleri, Bursa Milletvekili Hulusi Köymen, İzmir Milletvekili Cihat Baban, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Büyük Elçi Nuri Birgi, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şerif Arzık, Başvekalet Yaveri Hayrettin Sümer, Hariciye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Hamit Batu, Akbaba

²⁹³ Sander, **a.g.e.**, s. 8-11.

²⁹⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 47,48.

²⁹⁵ Oran, **a.g.e.**, s. 296,297.

Gazetesi sahibi Yusuf Ziya Ortaç, Yeni sabah Gazetesi sahibi Safa Kılıçlıoğlu ve gazeteci Anjel Karasu eşlik etmiştir.

Geziye ayrıca Devlet Vekaleti Özel Kalem Müdürü Mehmet Ceylangil, Emniyet memurlarından Hakkı Altuncu, Fotoğrafçı Mehmet Sürenkök, Film Operatörü Alaattin Şeker de katılmış ve tüm heyetin gezi ile ilgili ulaşım ve ziyafet masrafları 1954 mali yılı bütçe kanununa bağlı olarak ödenebilecek en yüksek misil üzerinden devlet tarafından karşılanmıştır.²⁹⁶

Başbakan Adnan Menderes'in İtalya'da yapacağı temaslara ilgili olarak Cumhuriyet Gazetesi "Görüşülen işler iki tane: "Türkiyenin Batı Avrupa Birliğine, İtalyanın Balkan ittifakına girmeleri meseleleri"²⁹⁷ diye başlık atmıştır. Türk heyeti, 30 Ocak pazar günü, öğlen saat 12.00'da Yeşilköy Havaalanı'ndan KLM uçağı ile Roma'ya doğrudan olarak uçmuşlardır.

Türk Başbakanı Menderes ve heyetin diğer üyelerinin İtalya'ya doğru yolda olduğu sırada ise İtalyan basını bu geziyi "Menderes ve Köprülü, Türk siyasetinin dünyanın ilgisini üzerine çekmeye başladığı bir sırada buraya gelmektedirler"²⁹⁸ diyerek dünyaya duyurmuştur.

Saat 16.30'da Roma'ya varan Türk heyetini Clampino havaalanı'nda İtalya Başvekili Mario Scelba, Hariciye Vekili Gaetano Martino ve Hükümetten bazı üyeler karşılamışlardır.²⁹⁹ Adnan Menderes ve Hariciye Vekili Fuat Köprülü, sevgi ile karşılanarak Türk ve İtalyan bayrakları ile donatılmış araba ile İtalyan Hariciye Vekaletine gitmişlerdir.

Karşılandıktan bir süre sonra, Hariciye Vekaletinin'den hareketle Türk Konsey Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes, Hariciye Vekili Fuat Köprülü ve diğer üyeler konaklayacakları otel olan Büyük Otel'e (Grande Albergo) doğru toplam 9

²⁹⁶ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-138.123.8., 26.02.1955.

²⁹⁷ "Türk- İtalyan Müzakereleri Dün Başladı", **Cumhuriyet** (1 Şubat 1955), s. 1.

²⁹⁸ "Adnan Menderes Bugün Uçakla İtalyaya Gidiyor", **Cumhuriyet** (30 Ocak 1955), s. 1.

²⁹⁹ "Türk-İtalyan Görüşmeleri Bugün Başlıyor", **Cumhuriyet** (31 Ocak 1955), s. 1.

otomobille hareket etmişlerdir. Türk heyeti'nin otomobillere dağılımı şu şekilde olmuştur:³⁰⁰

Birinci otomobilde Adnan Menderes ve Mario Scelba, ikinci otomobilde Fuat Köprülü ve Gaetano Martino, üçüncü otomobilde Tevfik İleri ve Büyükelçi Rossi Longhi, dördüncü otomobil'de Hulusi Köymen ve Büyükelçi Pietromarchi, beşinci otomobilde Cihat Baban ve Büyükelçi Scammacca, altıncı otomobilde Salih Korur, Büyükelçi Nuri Birgi ve Büyükelçi Cevat Açıkalın. Yedi, sekiz ve dokuzuncu otomobillerde ise geziye katılan diğer kişiler yolculuk etmişlerdir.

31 Ocak'ta sabah 10.15'te Başbakan Adnan Menderes, Hariciye Vekili Fuat Köprülü ve onlara eşlik eden Türk Büyükelçisi Cevat Açıkalın ile heyetin diğer üyeleri Meçhul Asker Anıtı'na çelenk koymuşlar, akşam saat 20.30'da da İtalya Konsey Başkanı ve Başbakan Scelba'nın, Braschi Palas (Palazzo Braschi) da Türk Konsey Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes ile Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü onuruna verdiği yemeğe katılmışlardır.³⁰¹ İtalya Konsey Başkanı ve Başbakan Scelba, davete katılacaklardan Frak giymelerini ve tüm rütbelerini takmalarını istemiştir.

1 Şubat'ta İtalya Başbakanı Mario Scelba ile dört gün boyunca sürecek olan görüşmelere başlamıştır.³⁰² Görüşmelerde ilk olarak Akdeniz Bölgesi savunmasının desteklenmesi konusu gündeme gelmiş daha sonra toplantıya Türk Hariciye Vekili Fuat Köprülü'nün de katılımıyla görüşme, yaklaşık 35 dakika sürmüş ve genel siyasetten bahsedilmiştir.

1 Şubat'ta başlayan Türk-İtalyan görüşmeleri İtalya Başvekili'nin ikametgahı Villa Madama'da yapılmıştır. Sabah saatlerinde serbest zaman geçiren milletvekilleri, akşam 20.30'da İtalya Dışişleri Bakanı Palazzo Farnesina'da, Türk Konsey başkanı ve Türk Dışişleri Bakanı onuruna yemek vermiştir.³⁰³

³⁰⁰ "Programma Della Vısita Del Presidente Del Consiglio Dei Ministri Dı Turchia Signor Adnan Menderes E Del Ministro Per Glı Affarı Esterı Signor M. Fuat Köprülü", **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.18.2., 30.01.1955.

³⁰¹ **a.g.b.**

³⁰² "Türk İtalyan Müzakereleri Dün Başladı", **Cumhuriyet** (1 Şubat 1955), s. 1.

³⁰³ "Programma Della Vısita Del Presidente Del Consiglio Dei Ministri Dı Turchia Signor Adnan Menderes E Del Ministro Per Glı Affarı Esterı Signor M. Fuat Köprülü", **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.18.2., 30.01.1955.

İkinci günkü görüşmeler başlamadan önce İtalyan Hariciye Vekili Gaetano Martino gazetelere şu demeci vermiştir: “Dün başlamış olan görüşmeler çok büyük bir alaka ile takib edilmiştir. Şüphe yok ki bu müzakereler müsbet neticelerle nihayet bulacaktır.

Görüşmelerden her iki hükümetin görüşlerinde tam bir birlik izlediği anlaşılmaktadır. Şöyle ki; aynı Atlantik İttifakı üyesi olan her iki hükümetin dünyada sulhun daha müessir [etkili] bir şekilde teminat altına alınması hususunda aynı görüşlere sahip oldukları ve aynı endişelerle meşbu [dolu] buldukları anlaşılmıştır.”³⁰⁴

İtalyan Hariciye Bakanının bu sözlerine karşılık Türk Başbakanı Adnan Menderes de bir konuşma yapmış ve fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Gelişimimizden beri bize karşı gösterilen hararetli ve samimi hüsnü kabule karşı çok müteşekkirimiz. Her an tamamiyle samimi bir dostluk havası içinde yaşadığımız bir memlekette bulunduğumuzun delilini görüyoruz. İtalyan hükümetine, onun reisine ve İtalyan milletine Türk hükümeti, ve şahıslarımız adına teşekkürlerimizi bildirmek bizim için çok zevkli bir vazifedir.”³⁰⁵

2 Şubat akşamı saat 20.30’da Konsey başkanı ve Başbakan Adnan Menderes, Roma’da ki Türk Büyükelçiliği’nde bir yemek vermiştir.³⁰⁶ 3 Şubat perşembe günü öğlen saat 15.00’de Başbakan Adnan Menderes, Roma’dan doğrudan uçuşla İstanbul’a dönmüş ve Roma’dan ayrılmadan önce gazetecilerin kendisine Türk-Irak Anlaşmasına dair yönelttikleri soru üzerine, Mısır’ı kastederek “Paktla alakalı olarak beliren bazı muhalefetler bizi alakadar etmez”³⁰⁷ diyerek yapılacak anlaşmanın aynı şekilde geçerli olduğunu, Ortadoğu’dan anlaşmaya katılmak isteyen tüm devletlere de anlaşmanın açık olduğunu belirtmiştir.

³⁰⁴ “Adnan Menderes Yarın İtalyadan Ayrılıyor”, **Cumhuriyet** (2 Şubat 1955), s. 1,7.

³⁰⁵ **a.g.m.**

³⁰⁶ “Programma Della Visita Del Presidente Del Consiglio Dei Ministri Di Turchia Signor Adnan Menderes E Del Ministro Per Gli Affari Esteri Signor M. Fuat Köprülü”, **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.18.2., 30.01.1955.

³⁰⁷ “Menderesin Mısır Cevabı”, **Cumhuriyet** (4 Şubat 1955), s. 1.

f.1. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün Papa Pius 12.'yi

Ziyaretleri:³⁰⁸

Adnan Menderes ve Hariciye Vekili Fuat Köprülü, 1 Şubat'ta Papa Pius 12. ile kendi daveti üzerinde, Vatikan'da Papa'nın şahsi kütüphanesinde görüşmüşlerdir. Yaklaşık 2 aydır şiddetli sağlık problemleri yaşamakta olduğundan Fransız Başbakanı Mendes ve Peru'nun yeni Vatikan Büyükelçisi Diomedes Alras Schreiber dışında hiçbir ziyaretçi kabul etmemiş olan Papa'nın Menderes ile görüşmek istemesi ve buna çok önem vermesi dikkat çekicidir.

Papa'nın bu şekilde davranmasında, hem Katolik hem de Müslüman dünyasının komünizme karşı mücadele etmesi gereği fikrini savunması yatmaktadır. Saat 11 civarında Vatikan'da olan Menderes ve Köprülü, doğrudan olarak sarayın ikinci katındaki kabul dairesine çıkarılmışlar ve üçüncü kattaki odasından, kendilerini karşılamak üzere aşağıya inmekte olan Papa'yı beklemeye başlamışlardır. Kısa süre içinde Menderes, Papa'nın kütüphanesine alınmış ve görüşme başlamıştır.

Bir Katolik geleneği olmasından dolayı, solana ilk kez giren ziyaretçilerin salonun ortasında bir kere ve Papa'nın yüzüğünü öperken de üç kere yere eğilmeleri gerekirken, Menderes, tıpkı Fransız Başbakanı ve Peru'nun Vatikan Büyükelçisi'nin de daha önce Papa'yı ziyaretlerinde yapmış oldukları gibi Papa'yı eğilerek selamlamakla yetinmiştir. Birkaç dakika baş başa görüşme sonrası Köprülü de içeri alınmış ve görüşme 20 dakika sürmüştür.

Görüşmenin bitiminde Papa, Menderes ve Köprülü'ye altın madalyalar vermiş, ayrıca Menderes'e kütüphanesinde bulunan tüm Türkçe kitapların ciltlenmiş bir listesini vermiştir. Papa-Menderes ve Köprülü görüşmesi, Vatikan ile Türkiye'nin siyasi ilişkilerinin yakınlaştırılmasına karar verilmesiyle neticelenmiş ve gerek Türk Başbakanının Papa'yı selamlama şekli, gerek de görüşmenin süresi bakımından İtalyan-Fransız görüşmeleri ile büyük benzerlik göstermiştir.

³⁰⁸ "Menderes Dün Papa İle Görüştü", **Cumhuriyet** (2 Şubat 1955), s. 1,7.

Ayrıca Türkiye’de Vatikan’ı temsil eden ancak resmi sıfatı olmadığı için Kordiplomatik listesinde olmayan temsilci konusu da görüşülmüştür. Papa’nın bu konudaki rahatsızlığını dile getirmesi üzerine yakın gelecekte Vatikan’ı temsil edecek siyasi bir elçinin Türkiye’ye gönderilmesine karar verilmiş ve böylece sorun çözülmüştür.³⁰⁹

f.2. Görüşmelerin Sonuçları

Cumhuriyet Gazetesi yazarı Feyyaz Tokar’ın verdiği bilgilerden Türk-İtalyan görüşmelerinin, karşılıklı anlayış ve barış ortamı içinde 3 Şubat Perşembe günü tamamlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Tokar, aynı yazısında, II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya’yı ilk kez bir Türk hükümet liderinin ziyaret etmiş olduğunu belirterek ziyaret hakkındaki olumlu fikirlerini ise şu sözlerle dile getirmiştir:

“Bu ziyaret Türkiye ile İtalya arasındaki mevcut sıkı dostluk münasebetlerinin yeni bir teyidi olmuş ve Türk-İtalyan tesanüdünün temelini teşkil eden menfaat birliğini ve sulh ideallerindeki ayniyeti tebarüz ettirmiştir.”³¹⁰

Görüşmelerin bitiminde iki ülke ortak bir bildiri yayınlarak görüşmelerin kuvvetli bir işbirliği içinde gerçekleştirildiğini ve genel problemlere değinildiğini belirtmişlerdir. Her iki ülkenin de Atlantik ittifak’ına üye olması nedeniyle ittifak’ın önemi ve geliştirilmesi hakkında da görüşmeler yapılmıştır. İki ülke temsilcileri, ileride ittifakın barışa daha çok katkıda sağlayabilmesi adına öncelikle iktisadi ve sosyal konular olmak üzere bütün alanlarda ilişkilerin geliştirilmesi konusunda fikir birliğine varmışlardır.

Ayrıca, kendilerini Akdeniz’de Batı savunmasının önemli birer parçaları olarak gördüklerini ve üzerlerine düşen görevleri en iyi şekilde yapacaklarını belirtmişlerdir. İktisadi konularda da görüşmeler yapılarak ileride ikili iktisadi anlaşmalar yapılacağına işaretleri verilmiştir. Son olarak da iki ülke arasındaki kültürel bağların kuvvetlendirilmesine karar verildiği açıklanmıştır.³¹¹

³⁰⁹ Feyyaz Tokar, “Ankarada Yapılan Tefsirler”, **Cumhuriyet**, (3 Şubat 1955), s. 7.

³¹⁰ “A. Menderes Bugün Yurda Dönüyor”, **Cumhuriyet** (3 Şubat 1955), s. 7.

³¹¹ “Mısır, Bizi Diplomatik Münasebetleri Keskmele Tehdid Ediyor”, **Cumhuriyet** (3 Şubat 1955), s. 1,7.

Bu doğrultuda bir de ekonomik ve teknik işbirliği anlaşması imzalamışlardır. Anlaşma gereği İtalya Türkiye'ye sinai donanım malzemeleri vererek bunların ödemesini malzemeyi verişinden sonraki 4 yıl içinde belirli taksitler halinde alacaktır.³¹²

Türk heyeti'nin İtalya gezisi tüm olumlu havası ve sonuçlarına rağmen bazı tatsız olaylara da sahne olmuştur. Bunlardan en öne çıkanı 6-14 Ocak tarihleri arasında Adnan Menderes'in Bağdat'a yaptığı ziyarette, Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa ile Ortadoğu'nun, Sovyetler Birliği'nin yaydığı komünizm tehlikesinden korunabilmesi için iki ülkenin işbirliği içinde bir Türk-Irak Anlaşması hazırlığı içine girmiş olmasıdır.³¹³

Çünkü imzalanacak olan Türk-Irak Anlaşması hoşuna gitmeyen Mısır tarafından çıkarılan bazı engeller nedeniyle Menderes, Roma'da bulunduğu sürenin neredeyse tamamını çalışarak geçirmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple Roma'nın Forum ve Coloseum gibi tarihi yerlerini görecektir zaman bulamayan ve Menderes'le beraber zamanının tümünü çalışmakla geçirmiş olan bir vekil, sıkıntısını şöyle dile getirmiştir: "Bu gidişle, Romanın hiçbir yerini göremeden buradan ayrılacağız!"³¹⁴

g. Adnan Menderes'in Yugoslavya Gezisi (4-9 Mayıs 1955)

Yugoslavya Hükümeti'nin daveti üzerine Başbakan ve Dışişleri Bakanı Vekili Adnan Menderes, Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'a gitmiştir. Başbakan'a gezisinde, Başbakan yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Büyükelçi Nuri Birgi, Erkanı Harbiye-i Umumiye İkinci Reisi Korgeneral Rüştü Erdelhun, Hariciye Vekaleti Ticaret ve Ticari Anlaşmalar Dairesi Umum Müdürü Hasan Işık, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şerif Arzık, Başvekalet Yaveri Hayrettin Sümer, Devlet Vekaleti Özel Kalem Müdürü Hayrettin Ozansoy, Hariciye Vekaleti Ticaret ve Ticari Anlaşmalar Dairesinden Üçüncü Katip Ertuğrul Oğuz Çırağan, Mezkur Vekalet Üçüncü Dairesinden Katip Hüseyin Nijat

³¹² "Türkiye- İtalya Anlaşması", **Cumhuriyet** (31 Ocak 1955), s. 1.

³¹³ Bkz. Sf. 144-145.

³¹⁴ "Mısır, Bizi Diplomatik Münasebetleri Keskmele Tehdid Ediyor", **Cumhuriyet** (3 Şubat 1955), s. 1,7.

Şahin refakat etmiştir. Ayrıca Emniyet memurlarından Hakkı Altuncu, Vecihi Bilgi ve müstahdem Hayri Özüğür da eşlik etmiş ve gezideki tüm otomobil ile ziyafet masrafları devlet tarafından ödenmiştir.³¹⁵

Başbakan Adnan Menderes, 4 Mayıs'ta 40 kişilik özel Yugoslav Convair uçağı ile Belgrat'a doğru yola çıkmış³¹⁶ ve hareketinden önce Yugoslav Tanjug Ajansına gezisi ile ilgili bir demeç vermiştir. Demecine, “ Biz Yugoslavyayı samimi bir dost, sağlam bir müttefik olarak görmekteyiz”³¹⁷ sözleriyle başlayan Menderes, Yugoslavya Cumhurbaşkanı Mareşal Josip Broz Tito'nun daha önce Türkiye'ye yaptığı ziyarette Türk halkına gösterdiği sıcak ve samimi tavırları unutamadığını ve bu gezisinde Tito'yu ziyaret etmekten onur duyacağını belirtmiştir.

Menderes demecinde ayrıca, Türkiye-Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalanmış olan Ankara ve Bled Anlaşmalarından, ülkesi ve dünya barışı adına duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, Yugoslavya'da yapacağı temasların hem iki ülkenin hem de barışsever tüm diğer ülkelerin takdirini kazanacağına inandığını belirtmiştir.

g.1. Yugoslavya'daki Sıcak Karşılama Ve Görüşmeler

Belgrat saati ile 17.00'da Türk ve Yugoslav bayraklarıyla süslenmiş Zemun Havaalanı'na inen Türk heyeti'ni karşılamaya gelenler arasında ilk dikkat çekenler Federal İcra Konseyi İkinci Başkanı Rankoviç ve Yugoslavya Devlet Başkanı Tito olmuş ancak Yugoslav Hariciye Vekili Koca Popoviç, Sırbistan Cumhuriyeti İcra Konseyi Başkanı Selinof, Belgrat Bölgesi Askeri Kumandanı General Jakele, Hariciye Umumi Katibi Vilfan, Belgrat Belediye Reisi Miniç, Protokol Umum Müdürü Slmodlaka, diğer Yugoslav askeri ve sivil kişiler, Türkiye'nin Belgrat Büyükelçisi Şadi Kavur ve bazı büyükelçilik üyeleri de karşılama töreninde bulunmuşlardır.

³¹⁵ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)- 139.41.8., 03.05.1955.

³¹⁶ “Menderes Dün Belgrada Gitti”, **Cumhuriyet** (5 Mayıs 1955), s. 7.

³¹⁷ “Başbakan Bugün Uçakla Yugoslavyaya Gidiyor”, **Cumhuriyet** (4 Mayıs 1955), s. 1, 7.

Yugoslav Askeri Kıtası, İstiklal Marşı ve Yugoslav Milli Marşını çalmış ve bu sırada Menderes'in etrafı basın mensuplarıyla çevrilmiştir. Bunun üzerine Menderes şu demeci vermiştir:

“Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında akdolunan iki müh anlaşma ile hukuki ifadesini bulan ve tamamile dostluk ve itimad hislerine dayanan işbirliğimiz aynı zamanda memleketlerimiz arasında karşılıklı ziyaretleri ve şahsen yapılan temas imkan ve fırsatları da vermiş bulunuyor.³¹⁸

Bu sayede büyük devlet adamı Başkan Josep Broz Tito'yu tanımak şerefine nail olmuşum, gene bu sayededir ki diğer bazı kıymetli Yugoslav devlet adamları ile teşerrüf etmişim. Ayrıca dost ve müttefik Yugoslavyayı ziyaret etmeyi de çok arzu ediyordum. Keza bu arzum da şimdi tahakkuk etmektedir.

Yugoslavyanın bir çok şehirleri gibi kahramanlık hatıraları ile dolu olan güzel Belgrada gelmekten ve kahraman müttefikimiz Yugoslav milletine Türk milletinin dostluk ve itimad hislerini ifade edebilmek fırsatını bulmuş olmaktan büyük bahtiyarlık duymaktayım. Yugoslav Memleketine ayak bastığımız şu anda ben ve arkadaşlarım Belgradlıları ve Yugoslav milletini derin bir hürmet ve muhabbetle selamlamaktayız. Onlara bütün samimiyetimizle (Jiveli- yaşasın) deriz.”³¹⁹

Bu samimi demeci veren Adnan Mendrerres, yanındakilerle birlikte, Yugoslav halkının sevgi gösterileri eşliğinde, Lemanine, Kneza Mlnoja ve Dedırjo caddelerinden geçerek konaklayacağı Beyaz Saray'a ulaşmıştır. 5 Mayıs Perşembe günü, Türk-Yugoslav görüşmeleri, Başbakan Adnan Menderes ve Hariciye Vekaleti Vekili'nin Yugoslav Başbakanı Tito'ya yaptığı ziyaret ile başlamıştır.

Bu görüşmelere ayrıca, Başbakan yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Hariciye Vekaleti Umumi Katibi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, Büyükelçi Şadi Kavur, Yugoslavya Hariciye Nazırı Koca Popoviç ve Cumhurbaşkanı Umumi Katibi Vilfan da katılmışlardır.

³¹⁸ “Menderes Dün Belgrada Gitti”, **Cumhuriyet** (5 Mayıs 1955), s. 7.

³¹⁹ **a.y.**

Öğleden sonra Yugoslav Cumhurbaşkanı Muavini Edward Kadelj, Başbakan Adnan Menderes'e ziyaret iadesinde bulunmuştur. Bu ziyaretten sonra Menderes ve Türk heyeti, Belgrad yakınlarındaki demir-çelik sanayi fabrikalarını gezmiştir. Akşam ise Tito, Beyaz Saray'da Menderes şerefine bir resmi kabul düzenlemiş ve bu kabulde bütün Yugoslav sicil ve askeri ileri gelenleri ile kordiplomatik basın temsilcileri hazır bulunmuşlardır.

Anadolu Ajansı'nın bildirdiğine göre, tüm gün boyunca süren karşılıklı ziyaret ve kabuller sırasında Belgrad sokakları Türk ve Yugoslav bayrakları ile süslenmiş ve Belgrad'ta bayram sevinci yaşanmıştır. Üzeri açık otomobille şehir sokaklarından geçen Menderes, yer yer toplanan Yugoslav halkı tarafından alkışlanmıştır.

Türk-Yugoslav görüşmeleri sürerken, çeşitli Atina gazetelerinde, Türk-Yugoslav görüşmelerinin siyasi bir anlaşmazlık içine düştüğü ve Balkan paktının bozulduğuna dair haberler yayımlamıştır. Bunun üzerine Balkan Paktına üye ülkelerden biri olan Yunanistan'ın Dışişleri Bakanlığı, gazetelerde çıkan bu haberleri yalanlamak adına şu yazıyı yayımlamıştır:

“Üç Balkan devleti arasındaki münasebat son derece normaldir. Evvelce yapılan resmi görüşmeler de iyi neticeler vermiş bulunmaktadır. Bu görüşmelere de yakında tekrar başlanacaktır. Diğer taraftan, Yugoslav parlamentosunun Balkan Paktını tasvib etmesi ve Türkiye Başvekilinin Belgrad ziyareti, bu iki memleket arasındaki münasebatın da son derece iyi olduğunu göstermektedir.”³²⁰

Ertesi gün de iki ülke arasındaki karşılıklı görüşmeler sürmüş ve bu görüşmelere Türk heyetinden Başbakan Adnan Menderes, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Hariciye Katibi Umumi Büyükelçi Nuri Birgi ve Belgrad Büyükelçisi Şadi Kavur, Yugoslav Hükümeti'nden de Mareşal Tito, Federal İcra Konseyi İkinci Başkanı Edward Kardelj, Hariciye Vekili Koca Popoviç, Riyaseticumhur Umumi Katibi Vilfan ve Hariciye Umumi Katibi katılmıştır.

³²⁰ “Türkiye- Yugoslavya Görüşmeleri Başladı”, **Cumhuriyet** (6 Mayıs 1955), s. 1,7.

Öğleden sonra Konsey sarayında Federal İcra Konseyi İkinci Başkanı Edward Kardelj, akşam da Hariciye Vekili Koca Popoviç bir ziyafet vermişlerdir. Her iki davete de katılan Menderes, Edward Kardelj'in yemeğinde, Balkan Paktının oluşumundan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Menderes, Balkan Paktını oluşturan Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'nin, milli varlıklarını koruyabilmek adına siyasi ve askeri güç birliği içine girdiklerini, ayrıca iktisadi ve kültürel bakımdan da işbirliği yaparak Balkanlardaki barışa da katkı sağlama hedefinde olduklarını belirtmiştir.

Türkiyenin, başka ülke toprakları üzerinde genişleme emelleri olmadığını ve aksine Balkanlardaki barışın korunmasında üzerine düşeni yapacağını vurgulayan Menderes'in Belgrad gezisi ile ilgili olarak Atina'da yayınlanan Vima Gazetesi şöyle yazmıştır:

“Yunan halkı, Türk Başvekilinin Belgrada yaptığı bu ziyaretten Balkan Paktının kuvvetlenmesini temenni etmektedir. Zira, bu üçlü anlaşmanın her üç milletin menfaatleri icabı olduğunu takdir etmektedir. Eğer Türkiye ile Yugoslavya arasında bazı ihtilafların mevcut olduğu doğru ise, bunlar, iki hükümetin paktın faydalarını idrak etmeleri ile halledilebilecektir.”³²¹ Başka bir Yunan Gazetesi olan Katimerini Gazetesi de Vima ile benzer fikirleri savunmuş ve Balkan Pakt'ının faydalarına değinmiştir.

g.2. Menderes'in Zagreb'te NATO Ve Bağdat Paktı Hakkındaki Konuşması

8 Mayıs'ta Belgrad'tan ayrılarak 10.30'da trenle Zagreb'e geçen Menderes, istasyonda Hırvatistan Halk Cumhuriyeti Milli Meclis Reisi Vladimir Bakariç, İcra Konseyi Başkanı Bladeviç, Askeri Kumandan Kostanad, Belediye Reisi Honyevaç ile askeri ve sivil diğer kişiler tarafından karşılanmıştır.

Türk ve Yugoslav Milli Marşlarının çalınmasının ardından, askeri kıtayı selamlayan Menderes, bayraklarıyla süslenmiş olan istasyondan, kendine tahsis edilmiş özel bir otomobille Meclis Sarayı'na hareket etmiştir. Yol boyunca halk

³²¹ “Belgrad Görüşmeleri Bugünde Devam Etti”, **Cumhuriyet** (7 Mayıs 1955), s. 1,7.

tarafından alkışlanan ve selamlanan Menderes, burada Meclis Başkanı'na ziyaret iadesi yapmıştır. Öğleden önce, Radekonçar Fabrikasını gezen Başbakan Adnan Menderes ve beraberindekiler daha sonra kendileri şerefine verilen öğle yemeğine katılmışlardır. Öğleden sonra ise Galeri ile Etnoğrafya Müzesini gezen Türk heyeti, akşam da Zagrep Milli Tiyatrosu'nun Adnan Menderes şerefine sahnelediği gösteriyi seyretmişlerdir.³²²

9 Mayıs Pazartesi sabahı, Zagreb'ten Belgrad'a dönen Türk heyeti, saat 10.00'da görüşmelere tekrar başlamıştır. Görüşmelere, Başbakan ve Hariciye Vekaleti Vekili Adnan Menderes, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Hariciye Umumi Katibi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, Belgrad Büyükelçisi Şadi Kavur, Yugoslav Federal İcra Konseyi İkinci Başkanı Edward Kardelj, Hariciye Vekili Koca Popoviç, Riyaseticumhur Umumi Katibi Vilfan ve Hariciye Umumi Katibi Prica katılmıştır.

Anadolu Ajansı muhabirinin bildirdiğine göre, Adnan Menderes, konakladığı Dedinje Sarayında Yugoslav hükümetinin ileri gelenlerine oldukça samimi havada geçen bir öğle yemeği vermiştir. Yemek çıkışında, Menderes, Yugoslav ve yabancı devlet gazeteci ve ajans temsilcileri ile Balkan Paktı ve NATO ile ilgili düşüncelerini paylaşmıştır.

Konuşmasında, Balkan Paktını oluşturan ülkelerden Türkiye ve Yunanistan'ın aynı zamanda NATO üyesi olduğunu, diğer üye Yugoslavya'nın ise NATO'ya üye olmadığını, buna karşılık her üç devletin de birbirine bu konuda saygı ile yaklaştıklarını belirtmiştir. Balkan Paktı ile NATO'nun amaçlarının birbirine benzer olduğunu düşünen Menderes, her ikisinin de dünya barışına hizmet etmek hedefiyle kurulduğunu belirtmiş, Balkan Paktı'nın kuvvet ve geçerliliğinin tam olduğunu bildirmiştir.³²³

Menderes'in Yugoslavya seyahati sırasında ABD'li bir gazeteci kendisine, Balkan Paktı ile ilgili sayılabilecek oldukça kritik bir soru yöneltmiştir. Gazeteci, Rusya'nın yakınındaki tüm devletlerin neredeyse çaresiz bir şekilde Rusya'nın

³²² "Menderes Dün Zagreb'de Tezahüratla Karşılandı", **Cumhuriyet** (8 Mayıs 1955), s. 1,7.

³²³ "Adnan Menderes Dün Yugoslavyadan Döndü", **Cumhuriyet** (10 Mayıs 1955), s. 1,7.

uydusu haline geldiğini ama buna karşılık Türkiye'nin, yüzünü Rusya'ya değil de Batı'ya döndüğünü belirterek, bu kararın sebebini ve nasıl alındığını öğrenmek istemiştir.

Menderes, “Bir kere şunu söyleyeyim ki, bu karar bir hükümet kararı değil. Türk milletinin kararıdır. Sağlamlığı buradadır...”³²⁴ diyerek sözlerine başlamış ve Rusya'nın “Coexistence Pacifique” adı altında ileri sürdüğü düşüncenin, karşılıklı olarak milletlerin hak ve özgürlüklerine, toprak bütünlüklerine saygı üzerine değil de bir ülkenin ötekileri kontrol altına alması ve bunun neticesinde, ezilenlerin ses çıkaramayarak kaderlerine razı olmaları üzerine oluşturulmuş bir düşünce olduğunu savlamıştır.

Rusya'nın bu yaklaşımı karşısında da ya boyun eğmek gerektiğini ya da yok olmanın söz konusu olduğunu belirten Menderes, tarafsız kalmanın olanaksızlığı sebebiyle, tek çarenin ortak bir emniyet sistemi kurmak olduğunu belirtmiştir.

Bunun üzerine, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya arasında yapılan Balkan Paketi'nin, Rusya'nın ileride yapabileceği müdahaleci tavırları sindirmek bakımından bir faydası olup olmayacağını soran ABD'li gazeteciye Menderes, Balkan Paketi'nin, Batı emniyetini sağlamada büyük roller üstlendiğini ve hatta daha önce yapılan NATO'nun da savunma kabiliyetini arttırdığını söylemiş, Yugoslavya'nın Balkan Paketi'ne olan bağlılığına da tam olarak inandığını belirterek sözlerini tamamlamıştır.³²⁵ Türk-Yugoslav görüşmeleri, genel olarak sıcak bir ortamda tamamlanmış ve neticesinde buğday- pamuk alışverişinde karşılıklı kredi sağlanmasına ilişkin karar alınmıştır.³²⁶

Saat 15.15'te özel bir Yugoslav uçağı ile Türkiye'ye dönen Türk heyeti, havaalanında, Devlet Bakanı Fuat Köprülü, Devlet Bakanı Dr. Mükerrerem Sarol, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes ile İstanbul'da bulunan diğer milletvekilleri, Vali ve Belediye Başkan Vekili Prof. Gökay, Kara kuvvetleri Kumandan Vekili Korgeneral İsmail Hakkı Tunaboğlu ile diğer general ve amiraller, Ankara Vali ve

³²⁴ “Başbakanın Mühim Bir Demeci”, **Cumhuriyet** (7 Haziran 1955), s. 7.

³²⁵ **a.y.**

³²⁶ “Başvekil Adnan Menderes Bugün Yurda Dönüyor”, **Cumhuriyet** (9 Mayıs 1955), s. 1.

Belediye Başkanı, üniversite rektörleri, sivil ve adli ileri gelenler, Vilayet ve Şehir Meclisi üyeleri, siyasi parti temsilcileri, Bankalar ve Müesseseler ileri gelenleri, çeşitli başka oluşumların temsilcileri, ruhani liderler ve yabancı basın mensupları tarafından bando ile karşılanmıştır.

Menderes, havaalanında, kendisini karşılamaya gelenlerin ellerini tek tek sıkış ve alkışlar arasında arabaya binerek kalacağı Park Otel'e doğru hareket etmiştir. Hareket etmeden önce, İstanbul Radyosu muhabirinin, kendisine Yugoslavya seyahati ile ilgili yönelttiği sorular üzerine şunları söylemiştir:

“Güzel memleketimize ayak bastığım şunda hissetmekte olduğum heyecan çok derindir. Yugoslavyaya yaptığım kısa seyahat esnasında memleketimizin ne kadar sevilme ve ne kadar itibarla karşılanmakta olduğunu bir kere daha görmeye, hissetmeye derin bir bahtiyarlık içinde avdet etmekteyim. Yugoslavyada gördüklerimiz ve işittiklerimiz Türk dostluğunun ve ittifakının, o memlekette milli bir siyaset haline gelmiş olduğunu bize anlatmaktadır: Size Yugoslavya'dan muhabetler ve selamlar getirdim, hepimize en derin hürmetlerimi arz etmekle bahtiyarım.”³²⁷

h. Adnan Menderes'in İspanya Gezisi (15- 18 Nisan 1959)

Adnan Menderes ve beraberindekiler, 15 Nisan 1959'da İspanya Hükümeti'nin daveti üzerine ve General Franco yönetimindeki İspanya ile dostluk anlaşması imzalamak için yola çıkmışlardır.

Türk heyetinde Menderes dışında, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis Vekili Bursa Milletvekili Agah Erozan, Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş, İzmir Milletvekili Rauf Onursal ve Sadık Giz, Sakarya Milletvekili Rıfat Kadızade, Denizli Milletvekili Baha Akşit, Hariciye Vekaleti Umumi Katibi Melih Esenbel, Akdeniz Üssü Kumandanı Tuğ Amiral Vedat Burak, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Şerif Egeli, Hariciye Vekaleti Birinci Daire Umum Müdürü Vahit Halefoğlu, Dördüncü Daire Umum Müdürü Ziya Tepedelen, Başvekalet Özel Kalem Müdürlüğünü idare etmekle görevli Büyükelçilik

³²⁷ “Adnan Menderes Dün Yugoslavyadan Döndü”, **Cumhuriyet** (10 Mayıs 1955), s. 1,7.

Müsteşarı Şefik Fenmen, Başvekalet Özel Kalem Müdür Muavini Ercüment Yavuzalp, Hariciye Vekaleti Umumi Katiplik Özel Kalem Müdür Muavini Haluk Özgül, Birinci Daire Umum Müdürlüğü'nde Şube Müdürü Niyazi Kalenderli bulunmuştur.³²⁸

İspanya'ya gidecek heyete Başvekalet Özel Kaleminde şef olan Necdet Arslanbaş, Hariciye Vekaleti'nde Kriptocu Bülent Ertem, Telsiz Memuru Süreyya Sarıkaya, Anadolu Ajansı İstanbul Muhabiri Vahit Yamaç, Basın-Yayın ve Turizm Vekaleti Film Operatörü Alaattin şeker, Hürriyet Gazetesi Foto muhabiri Alaattin Büte ve Müstahdem Nuri Ayan'ın da eşlik etmesiyle yola çıkmıştır. Heyetin otomobil, ziyafet, büro, haberleşme gibi her türlü masrafının devlet tarafından karşılanmasına İcra Vekilleri Heyeti tarafından 3 Temmuz 1959 tarihinde karar verilmiştir.³²⁹

Menderes, beraberine DP İl Başkanı Kemal Aygün ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel'i alarak 15 Nisan sabahı 0073 plaka sayılı Cadillac marka siyah otomobille İstanbul Beyoğlu'ndaki Park Otel'den ayrılarak İspanya'ya gitmek üzere binecekleri Giresun ve Gelibolu Muhriplerinin hareket noktası olan Galata rıhtımı'na doğru hareket etmiştir.

Bu arada başbakanın geçeceği istikamet olan Galata köprüsü bitimi ile Denizcilik bankası arasındaki cadde uğurlama töreni alanı seçilerek arazözler ve çöpçüler sayesinde tertemiz edilmiştir. Hatta bu temizlik o kadar abartılmıştır ki söylendiğine göre "...adeta asfalttan mermer yaratmak mucizesine erişilmişti..."³³⁰

Uğurlama alanına ilk ulaşanlar, aynı arabada gelen Menderes'in yeğeni Özdemir Evliyazade ile Mükerrerrem Sarol olmuştur. Ardından saat 11 gibi uğurlama töreni alanına ulaşan Başbakan ve beraberindekiler, protokolün olduğu yere vardıklarında, Menderes ilk olarak Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı ile vedalaşmıştır.

³²⁸ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-152.35.19., 03.07.1959.

³²⁹ **a.g.b.**

³³⁰ "Uğurlama Töreni", **Akis**, C.XV, Sayı:250, Yıl:5 (18 Nisan 1959), s. 7,8.

Menderesi karşılamaya gelenler arasında Yardımcı'nın dışında Dr. Mükerrer Sarol, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Lütü Kırdar, Devlet ve Ulaştırma Bakan Vekili Muzaffer Kurbanoğlu, Devlet Bakanı Basın-Yayın ve Turizm Bakan Vekilin Abdullah Aker, DP Grup Başkanı Atıf Benderlioğlu ve Yeni Sabah Patronu Sefa Kılıçlıoğlu da vardır.

Yolculuğun Şeker bayramına rastlaması sebebiyle her zamankinden daha kalabalık bir karşılama töreni olmuş ve uğurlama alanı sadece protokol mensupları ve bakanlar tarafından değil aynı zamanda Londra'da uçak kazası geçirdiğinden beri pek ortalarda görünmeyen Başbakan Menderes'i görmek isteyen halk tarafından da tıka basa doldurulmuştur. Menderes, kendisini karşılamaya gelenlerden sadece Benderlioğlu'nu ve yeğeni Evliyazade'yi öpmüştür. Bir gün önce Eyüp Camii'ni ziyaret eden Evliyazade de Menderes'in sağ yan cebine bir muska koyuvermiş ve böylelikle onu korunaklı şekilde uğurlamıştır.

Adnan Menderes'in uğurlanma sırasındaki halini Akis Dergisi Şöyle tasvir etmektedir:

“Mendereste, uzun müddetten beri istirahat etmekte olan bir insanın işaretleri vardı. Fizik olarak dinamik ve zindeydi. Teni beyazlaşmıştı. ...sesi sıhhatliydi. Tiril tiril bir gri kumaştan, terzi İzzetin dikmiş olduğu aşikar dar kruvaze kostümünün içinde ince ve zarıftı. Mavi zemin üzerine beyaz desenli bir gravat takmış ve hayli kullanılmış siyah bir iskarpin giymişti. Ancak, gamzesi ve çehresindeki diğer çizgiler derinleşmiş, gülümsemesi biraz solmuş gibiydi.”³³¹

Menderes'in ziyareti öncesinde Sahra Genel Valisi Mariano Alonso Alonso, daha önce İspanya Hariciye Nazırı Martin Artajo ile beraber Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuş ve yolculukta Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'in kendilerine gösterdikleri yakınlıktan çok memnun kalmıştır.

Alonso, işte bu yakınlıktan duyduğu memnuniyeti dile getirdiği ve Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'in emrinde olmaktan mutluluk duyacağını belirttiği bir telgrafi, Türkiye'nin Madrid Büyükelçiliği'ne çekmiştir. Telgrafta, Menderes'in

³³¹ a.y.

İspanya ziyaretini basından öğrendiğini yazan Alonso, "...Emrinize amade bulunduğumu bildirmek, Ekselanslarınızı selamlamak ve aynı zamanda kalben ve hararetle memleketime Hoş geldiniz demek zevkle ifa ettiğim bir vazifedir..."³³² diyerek adeta eskiden gördüğü yakınlığa karşılık vermeye hazır olduğunu belirtmiştir.

h.1. İki Gemi İle Yolculuk: Giresun Gemisi Ve Gelibolu Gemisi

Menderes'i İspanya'ya götürecektir Giresun savaş gemisi, gri renkli olup, 1949'da ABD'den alınmış, 34 deniz mili hız yapabilen ve 1958'de bakımdan geçerek son model Amerikan gemileriyle aynı duruş ve vuruş gücüne sahip bir muhrip haline getirilmiştir. 15 subay, 110 astsubay ve 145 erden oluşan mürettebatı ile Menderes'i konuk edecek olan Giresun, uğurlama için bayrak ve flamalarla donatılmıştır. Menderes, vedalaşmasını tamamlayınca kendisini geçirmeye gelen kalabalığı ve kendisini korumaya gelen polisleri adeta yarararak, Giresun'un arka tarafındaki iskeleye varabilmiştir.

Giresun'a alınan Harp Filosu Kumandanlığı Bاندosu marşlar çalarken Menderes, buketlerle gemiye bindirilmiş ve "Allah korusun" sözleriyle yolculuğuna uğurlanmıştır. Bu arada yaklaşık 24 dereceyi bulan sıcaklık ve durgun havada savaş gemisinin küpeştesine çıkan Sakarya Milletvekili Rıfat Kadızade, Gayri resmi Başbakanlık Özel Doktoru Tıp Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, Sadık Giz, Kayseri Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Kamil Gündeş, Denizli Milletvekili Baha Akşit ve İzmir Milletvekili Rauf Onursal'ın uzun denilebilecek bir süre boyunca oradan etrafa gururlu bakışlar atarak hareketsiz kalmaları adeta seyahatten memnun olduklarının ve geride kalanlara acıdıklarının bir işareti gibi gözükmiştir.

İkinci gemi olan Gelibolu'ya genellikle Giresun'da daha fazlasına ihtiyaç duyulmayan dişçi, kolacı, özel garson gibi meslek gruplarına ait kişiler, gazeteciler ve hatta bir hakim bile yerleştirilmiştir. Kesin kimlerin olduğu daha sonra netleştirilmesine ve yine de eksikler olduğu belirtilmesine rağmen Gelibolu'da

³³² B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-63.386.6., 17.04.1959.

gazeteci olarak Hürriyet Foto muhabiri Alaettin Büte ve Anadolu Ajansı İstanbul Müdürü Cavit Yamaç'ın olduğu bilinmektedir.³³³

Ayrıca Gelibolu'da, Menderes'in ricası üzerine hayatında ilk kez Yurt dışı gezisine çıkacak olan Menderes'in emektar ve sadık koruyucusu Nuri Ayan (Nuri Baba) da yolculuk etmiştir. Gemilerin her meslek grubunu barındıran kalabalık kadrosu için bir isim bile takılmıştır: “yok, yok gemisi”. Gezi ekibinin tümü gemilere yerleştikten sonra, valizler de Türk Donanması'na ait ve tepeleme doldurulmuş bir kamyonetle taşınarak gemiye yüklenmiştir. Bavulların neredeyse tamamının Avrupa yapımı olduğu, üzerlerinde kime ait olduğunu ve hangi gemiye yükleneceğini belirten kartlar taşıdığı dikkat çekmiştir.³³⁴

Bavulların yüklenmesi sırasında esprili bir olay da yaşanmıştır. Giresun Muhribine bavulları yükleyen memur, Rıfat Kadızade'nin valizinin üzerinde hangi muhribe yükleneceğine dair kart olmadığını görünce şaşırılmış ve nereye koyacağını düşünmeye başlamıştır.

Bu sırada memura yaklaşan ve Kadızade'nin Menderes'e yakınlığını iyi bilen bir gazeteci, “Eğer hakikaten Kadızade İspanya seyahatine katılacaksa, mutlaka Başkanınkine bitişik kamarada kalacaktır. Onun için Giresuna alın” diye takılmıştır ve memur da gerçekten öyle yapmıştır.

Menderes'in gemisi limandan ayrılmadan az önce Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğünü yürüten Büyükelçilik Müsteşarı Şefik Fenmen, geminin güvertesinde Menderes'e eğilip bir şeyler söyledikten sonra Menderes'in bir süre geminin öteki tarafına geçerek gözden kaybolduğu fark edilmiştir.

Üç-dört dakika sonra menderes yanında Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile birlikte tekrar gözükmiştir. Dolmabahçe'den hareketle halka karışmadan Sakarya Motoru ile Menderes'in yanına ulaşan Bayar, Menderes ile beraber yaklaşık iki dakika süreyle halkı selamladıktan sonra aynı yolla Giresun Gemisinden ayrılmıştır

³³³ “Bavulların İfşaatı”, **a.g.m.**, s. 9,10.

³³⁴ **a.y.**

ve Menderes'in gemisi Barcelona'ya doğru demir almıştır. Bayar'ın çok kısa sürede olsa Menderes'i uğurlamaya gelmiş olması sürpriz olmuş ve hoş karşılanmıştır.³³⁵

Menderes ve DP'lilerin İspanya yolculukları 7 günü yolda, 4 günü de İspanya'da olmak üzere toplam 11 gün sürmüştür. Heyet, daha gemi limandan demir alır almaz eleştiri oklarını da kendi üzerine toplamıştır. Bunun sebebi ise, sıkıntılı dönemlerden geçen Türkiye'nin başındakilerin böyle çift gemili, lüks bir seyahate devlet kanalı ile kaç para harcayacağı konusudur.

İspanya yolculuğuna çıkanların, yolculuğu neden uçakla veya normal ve tek bir yolcu vapuruyla yapmadıkları akılları kurcalamıştır. Yolcular arasında bulunan Ercüment Yavuzalp, uçak yerine gemilerle seyahatin neden tercih edildiğine dair şöyle demiştir:

“...Bu ziyaret Londra uçak kazasından, kısa bir süre sonra idi. Büyük bir ihtimalle bu kazadan ürkmüş olanların telkini ile denizyolundan gidildi. Bu telkini yapanların gösterdikleri gerekçe de, Türkiye ve İspanya'nın tarihte Akdenizde en büyük deniz gücü oldukları, denizyolu ile gitmenin bunu vurgulayacak jest olacağı idi...”³³⁶

Bu iyimser düşüncelere karşılık, o günün basını, DP'lilerin şatafatlı gemi yolculuğuna ve gezi harcamalarına değinmiş ve gezi ile ilgili olarak özellikle muhalefetin rahatsızlığına şu cümlelerle yer verilmiştir:

“...Vatan sathına dağılan CHP milletvekilleri de bu israf şaheserlerini halka anlatmayı elbette unutmayacaklardı.”³³⁷

Akdenizin ılıman havasında yolculuk eden heyet ise bu eleştirilerden habersiz gemi seyahatinin keyfini çıkarmıştır. Adeta hiç bir şeyin eksik olmadığı Giresun gemisinde, yolcuların sıkılmamalarını sağlamak için bezik takımları temin edilerek kasalar dolusu viski istiflenmiştir. Bunlardan zevk almayan yolcular için ise bir sinema kurulmuştur. Sinema'da Amerikan Haberler Bürosu'nun seçtiği ve neredeyse tamamı eğlenceli olan filmler gösterilmiştir.

³³⁵ “Bayarın Sürprizli Gelişi”, a.g.m., s. 9.

³³⁶ Ercüment Yavuzalp, **Menderes'le Anılar**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Mayıs 1991, s. 58.

³³⁷ “Tatlı Bir Yolculuk”, a.g.m., s.10.

Bunun dışında Anadolu Ajansı da İstanbul'un günlük gazetelerindeki haberleri derleyerek telsizle her gün gemiye bildirmiştir. Bu rahat koşullar içinde dört gün süren bir yolculuktan sonra akşamüzeri Giresun Gemisi Barcelona Limanı'na giriş yapmıştır. Anlaşıldığı üzere, Menderes ve beraberindekiler, İspanya'nın Barcelona limanı'na kadar Giresun ve Trabzon gemileriyle gitmişlerdir. Ancak oradan Madrid'e trenle geçeceklerdir.³³⁸

Barcelona'da, Giresun gemisinden inen Menderes'i, İspanyol Devlet Başkanı Franco'nun özel temsilcisi Nazır Pedro Gual Villalbi ile Roma'dan uçakla Barcelona'ya yetişen Zorlu karşılamıştır. Oradan Menderes ve Villalbi trenle Madrid'e geçmişlerdir. Madrid Garına varan Menderes, orada İspanyol Devlet Reisi Franco adına İspanya Hariciye Vekili Fernando Marin Castiella ve hükümet ileri gelenleri tarafından karşılanmıştır.³³⁹

Ercüment Yavuzalp, Menderes'in, İspanya gezisini de kapsamak üzere, dış gezilerde birkaç belirleyici davranışı olduğuna işaret etmiştir. Bunlardan biri, Menderes'in resmi ziyaretler dışında kalan zamanının çoğunu hem çocukluk arkadaşı olan hem de her gezi heyetinde bulunan Rıfat Kadızade ile otel odalarında bezik oynayarak geçirmesidir. Bir başkası, kendi ülkesinde o yıllarda bulunmayan bir sürü şeyin gittiği yerlerde bulunmasına rağmen alışveriş yapmaya veya etrafındakilere yaptırmaya bir merakının olmamasıdır. Ayrıca, tüm gezilerinde ve katıldığı her davette her seviyeden insanla son derece nazik, terbiyeli konuşması, herkesin elini sıkarak alçak gönüllü tavırlar içinde olması da oldukça dikkat çekicidir.

Fakat bütün bunların içinde Menderes'in en çok önem verdiği şey, gidilen ülkelerdeki resmi davet ve protokollere milletvekilleri ile heyetteki herkesin kendisiyle beraber eksiksiz bir şekilde katılmasıdır. Bir örnek vermek gerekirse, Barcelona'daki gezilere ikinci günden itibaren heyetten katılım azalmaya ve milletvekilleri zamanı serbest geçirmeye başlayınca, Başbakan Menderes, duruma sinirlenerek Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavuzalp aracılığıyla bu milletvekillerini uyardı ve programa katılımın eksiksiz olmasını sağlamıştır.³⁴⁰

³³⁸ a.y.

³³⁹ "Menderes Barselona'da Merasimle Karşılandı ", **Havadis** (16 Nisan 1959), s. 1,5.

³⁴⁰ Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 59- 63.

16 Nisan'da Madrid'e varan Menderes, Pardo sarayı'nda İspanya Devlet Başkanı General Franco tarafından kabul edilmiştir. Görüşmeye Dışişleri bakanları da katılmıştır. General Franco, İspanyol hükümeti adına Menderes ve Zorlu'ya İsabelleni nişanı'nın büyük salıp şövalye rütbesini sunmuş ardından da şereflerine öğle yemeği düzenlemiştir. Yemeğe Menderes ve Zorlu dışında Türkiye'nin Madrid Büyükelçisi Haydar Görk, İspanya Savunma Vekili General Antonio Barraso da katılmışlardır.³⁴¹

Akşam ise İspanyol Hariciye Vekili akşam yemeği vermiş ve yemekte Celal Bayar ve Franco şerefine kadehler kaldırılmıştır. Ertesi gün ise Menderes ve Zorlu, Milli Sanayi Müzesini ve Prado Sanat Müzesini gezmişler, öğleden sonra ise İspanyol iç savaşı hatırına dikilen abide'yi ziyaret etmişlerdir. Akşam da ünlü dansçı Antonio'nun kendileri için hazırladığı özel şovu seyretmişlerdir.³⁴²

Akşam Madrid'ten ayrılan Türk heyeti, buradan Valensia şehrine geçmiş ve bir gün kalmıştır. Tıpkı diğer şehirlerde olduğu gibi burada da yerli makamlarca oldukça sıcak karşılanmıştır. Başbakan şerefine bir öğle yemeği de verilmiştir. 18'inde Zorlu ve Türk heyetinden başka kimselerle birlikte Toledo kenti'ne geçen Menderes, burada iç savaşta yıkılarak sonradan yeniden inşa edilen Alkazar Sarayı ile Katedrali gezmiştir.³⁴³

Buraya kadar son derece güzel ve planlandığı gibi giden İspanya gezisi, Türk heyeti için, Valensia'dan yola çıktıkları andan itibaren güzel olmamaya başlamıştır. Çünkü heyet, yola çıktıktan bir saat sonra çok şiddetli bir fırtına kopmuştur. Kuvvetli sarsıntılara maruz kalan gemi, fırtınadan kurtulmak için yönünü güneye çevirmişse de fırtına bu yönde de giderek şiddetlendiğinden bu bir işe yaramamıştır.

Her geçen dakika daha da güç kazanan fırtına, gemideki milletvekillerinin çoğunu hasta etmiştir. Kimileri şiddetli mide bulantısı kimileri de deniz tutmasının başka belirtileri ile yatağa düşmüşlerdir. Hatta bazı kişiler o kadar kötü olmuşlardır ki heyetteki Prof. Dr. Şerif Egeli, onlara iğne yapmak zorunda kalmıştır. Bu derece

³⁴¹ "Madrid'te Türk- İspanyol Dostluk Paketi İmzalandı ", **Havadis** (17 Nisan 1959), s. 1,5.

³⁴² "Başvekilimiz Bu Gece Yurda Hareket Ediyor ", **Havadis** (18 Nisan 1959), s. 1,5.

³⁴³ "Başvekil Menderes Giresun Muhribi ile Yurda Dönüyor ", **Havadis** (19 Nisan 1959), s. 1.

kuvvetli bir fırtınada daha fazla denizde kalmamak için İspanya'nın Mayorka adasına gidilmiştir.³⁴⁴

Oradan karaya çıkan Menderes, bir süre adayı gezme fırsatı bulmuştur. Ada'da İspanyol Deniz Piyade Bölüğü'nü denetleyen Menderes ve Zorlu geceyi orada geçirmiş ve ertesi gün de özel bir uçakla Türkiye'ye dönmüştür.³⁴⁵ Yeşilköy Havaalanında İçişleri Bakanı Namık Gedik, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Hadi Hüsmen, Koordinasyon Vekili ve Sanayi Vekaleti Vekili Sebati Ataman, İstanbul Valisi, Harb Akademisi Kumandanı Orgeneral Fazıl Bilge, Deniz Kuvvetleri Kumandanı Koramirak Fahri Korutürk, Belediye Başkanı Kemal Aygün, Birinci Ordu Kumandanı, Boğazlar ve Marmara Deniz Kolordu, Gaznizon ve Merkez Kumandanları, generaller, üniversite üyeleri, vali ve belediye reis muavinleri, Emniyet Müdürü, İspanyol Başkonsolosu, konsüller, ruhani reisler, basın çalışanları ve oldukça kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmış ve kendisine askeri tören düzenlenmiştir.³⁴⁶

h.2. Gezi Hakkında Yorumlar, Alınan Sonuçlar ve İki Ülke Arasında İmzalanan Dostluk Antlaşması

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana iyi ilişkiler içinde olan iki ülke, Menderes'in bu gezisinde dostluğu daha da sağlamlaştırmışlardır. Daha Menderes, İspanya'ya varmadan önce Havadis Gazetesi köşe yazarlarından Fethi İsfendiyaroğlu, bu gezinin her iki ülke dostluğunu sağlamlaştırarak dünya barışına katkıda bulunacağını yazmıştır. Her iki ülkenin de Rusya'nın dünya barışını tehdit eden tavırlarına karşı antiemperyalist olduğunu belirtmiştir. General Franco'nun da milliyetçi ve sert bir kimlik olduğunu ancak böylelikle milletini iç savaştan kurtarma başarısını elde ettiğinin altını çizmiştir.

Menderes'in İspanya ziyaretinin ise sadece bu kadar olmadığı yazan İsfendiyaroğlu "...İspanyol milleti Avrupanın ta öbür ucunda, yani garp diyarının en garbında yaşadığı yarı sarıklı bir ruha maliktir. Raksları bizim oyunlarımızı andırır.

³⁴⁴ Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 61-63.

³⁴⁵ "Başvekil Menderes Bugün Uçakla Yurda Avdet Ediyor", **Havadis** (22 Nisan 1959), s. 1,5.

³⁴⁶ "Başvekil Menderes Yurda Döndü", **Havadis** (23 Nisan 1959), s. 1,5.

Şarkıları bizim havalarımıza benzer ve ruhumuzu çok okşar. Kastaniyetleri bizim aynı parmak ucu maharetleriyle şakırdayan kaşıklarımız kadar hepimize munis gelir ve cana yakındır...”³⁴⁷ diye iki milletin aslında kültür olarak ne kadar da birbirine benzediğini belirtmiştir.

İspanyol gazeteleri de Menderes’in İspanya ziyaretinden övgü ile bahsetmişlerdir. Örneğin “Arriba” Gazetesi, her iki ülkenin de Rus tehdidine karşı koyma konusunda hemfikir olduğunu belirtirken, “Ya” Gazetesi ise İspanya Hariciye vekilinin Türkiye’yi yüzlerce kez ziyaret ettiğini yazarak, Türkiye’nin sadece Rusya’ya karşı kendini değil aynı zamanda tüm özgür dünya’yı koruduğunu belirtmiştir. Anlaşılmaktadır ki Menderes, adeta bir barış elçisi gibi karşılanmış ve General Franco tarafından son derece içten bir şekilde ağırlandırılmıştır.³⁴⁸

Menderes de İspanya’da gördüğü ilgiden memnun kalmış ve İspanya’nın iç savaşı bitirerek istikrara sahip olmasını öven bir demeç vermiştir. İspanya’da Türkiye’ye verilen değeri şöyle tarif etmiştir: “İspanyada, Türkiye ve hür memleketlere karşı başta muhterem Devlet Reisi olmak üzere Hükümet azası ve halkta derin bir sempati ve dostluk hissi mevcut olduğu intibalarını edinmek güç olmuyor...”³⁴⁹ demiştir.

Son derece sıcak geçen görüşmeler sonucunda 16 Nisan Perşembe günü Dışişleri Bakanlığı’nda İspanya Hariciye Vekili Castiella ve Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu bir dostluk antlaşması imzalamışlardır. Antlaşma, 27 Eylül 1924’te Ankara’da yapılan ve iki ülke arasında ilişki kurulmasını sağlayan antlaşmanın yerine yapılmış olup ülkeler arasındaki dayanışma ve dostluğun bir simgesi olmuştur.

Antlaşmada ayrıca sivil havacılık, fikri ve sınai hakları himaye etme gibi konularda ileride anlaşma ve sözleşmeler yapma kararına da varılmıştır. Bundan başka iki ülkenin diplomatik temsilcilerinin statülerinde, karşılıklı hükümünün geçerli

³⁴⁷ Fethi İsfendiyaroğlu, “Menderes- Franco Mülakatının önemi”, **Havadis** (13 Nisan 1959), s. 3,5.

³⁴⁸ “İspanyol Gazetelerinin Menderes’in Ziyareti Dolayısıyla Türkiye Hakkındaki Sitayışkar Yazıları”, **Havadis** (16 Nisan 1959), s. 5.

³⁴⁹ “Başvekilimiz Menderes Valencia Limanından Türkiyeye Hareket Etti”, **Havadis** (20 Nisan 1959), s.1.

olmasına ve iki ülke arasında oluşabilecek anlaşmazlıkların dostane yollardan çözülmesi konusunda da fikir birliği sağlanmıştır.³⁵⁰

Zorlu, anlaşmanın imza edilmesinden sonra Türk-İspanyol dostluğunun çok eskilere dayandığını belirtmiş ve bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında “...Memleketlerimiz arasındaki dostluğun atalarımızdan müdevver [Döndürülmüş] olduğuna şüphe yoktur. Biraz evvel imzaladığımız anlaşma da kuvveti öteden beri malum olan bağların teyidinden başka birşey değildir...” demiştir.³⁵¹

1. Adnan Menderes’in Bağdat Paktı Toplantısına Katılma Amaçlı ABD Gezisi (5-16 Ekim 1959)

Bağdat Paktı’na üye olan tek Arap ülkesi Irak’ta 14 Temmuz 1958 yılında General Kasım liderliğinde monarşi yönetimini yıkan ve Irak Başbakanı Nuri Sait’in öldürülmesiyle sonuçlanan bir darbe gerçekleşmiştir. Yeni yönetim Bağdat Paktı’nın kendilerini Araplar’dan uzaklaştırdığını düşünmüş ve Pakt’tan çekilme kararı alarak bunu 24 Mart 1959’da açıklamıştır.

Ancak bundan önce Pakt’ın geleceği ile ilgili tereddütlerden dolayı 3 Ekim 1958’de merkezi geçici olarak Ankara’ya taşınmıştır. Pakt üyesi diğer devletler ise bir süre Londra’da yapılan görüşmeyle ABD’yi Pakt’a üye olmaya ikna etmeye çalışmışlardır. Ancak bu teklifleri reddeden ABD, üyelik yerine üye ülkelerle ikili anlaşmalar imzalama yolunu tercih etmiştir.

21 Ağustos 1959’da Bağdat Paktı’nın adı CENTO olarak değiştirilerek kalıcı olarak Ankara merkez yapılmıştır. CENTO, kurulduktan sonra ilk toplantısını ABD’de yapmıştır. ABD’de yapılan CENTO Nazırlar Konseyi’nin toplantısına katılmak üzere Başbakan Adnan Menderes 5 Ekim 1959’da Washington Eyaleti’ne gitmiştir.³⁵² Bu ziyaret aynı zamanda onun 27 Mayıs 1960 günü askeri bir darbe ile tutuklanmasından önceki son seyahati olmuştur.

³⁵⁰ “Madrid’te Türk- İspanyol Dostluk Paktı İmzalandı ”, **Havadis** (17 Nisan 1959), s. 1,5.

³⁵¹ **a.y.**

³⁵² Oran, **a.g.e.**, s. 632,633.

Menderes'in başkanlığında, geziye Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Umumi Katip Melih Esenbel, Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi Orgeneral Rüştü Erdelhun, Büyükelçi Adnan Kural, Hariciye Vekaleti Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Umumi Katibi ve Katibi Umumi İktisadi İşler Muavini Hasan Esat Işık, Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi Reisi Semih Günver, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Arif Özgen, İkinci Daire Umum Müdürü Talat Benler, Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürü Altemur Kılıç, Hariciye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Alaaddin Taluy, Erkanı Harbiyei Umumiye Riyaseti Harekat Dairesi CENTO Şubesi Müdürü Kur. Alb. Fikret Kuytak, Başvekalet Özel Kalem Müdür Muavini Ercüment Yavuzalp, Hariciye Vekaleti İkinci Daire 5. Şube Müdürü Faruk Şahinbaş, Cenevre Başkonsolosluğu'nda Muavin Konsolos Yüksel Menderes, Umumi Katiplik Kalemi Müdürü Haluk Özgül ve Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi Emir Subayı Atğm. Erol Sabancı katılmıştır.³⁵³

Bu kişilere, Giresun Milletvekili Hamdi Bozdağ, Sakarya Milletvekili Rıfat Kadızade, Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Paris heyetinde Müşavir Hayrettin Ozansoy, Cumhuriyet gazatesi Sahip ve Başyazarı Naidir Nadir Nadi, Milliyet Gazetesi Sahibi Ercüment Karacan, Hürriyet Gazetesi Sahibi Haldun Simavi, İstanbul Üniversitesi Doçentlerinden Memduh Yaşa, Emniyet Müfettişi Sabahattin Bööker, Başvekalet Hizmetlilerinden Kazım Nefes eşlik etmiştir. Heyetin her türlü ulaşım, büro, ziyafet ve haberleşme masrafları kabul edilerek, ödenmiştir.³⁵⁴

5 Ekim 1959'da Paris aktarmalı olarak ABD'ye hareket eden Menderes akşam saatlerinde Paris'in Orly havaalanına inmiştir. Kendisini havaalanında, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi F. Cemal Erkin, Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi Selim Sarper, Türkiye'nin Bern Büyükelçisi F. Kerim Gökay, Elçiliğin ileri gelenleri, Fransız Hükümet temsilcileri ile Türk takımı tarafından karşılanmıştır.

Geceyi Paris'te geçiren Menderes, akşamüzeri saat 18.30'da Bourget Havaalanından New York'a hareket etmiştir. Menderes'i Paris'e indiğinde karşılayan

³⁵³ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-154.70.17., 30.12.1959.

³⁵⁴ **a.g.b.**

ekip eksiksiz olarak uğurlamaya da gelmiştir.³⁵⁵ “Pan Amerikan” Hava Yolları ile ABD yolculuğuna başlayan Başbakan Adnan Menderes, saat 23.50’de New York’a inmiştir.

Menderes’i havaalanında sadece Foto muhabiri Güngör Akkan, Türk Dışişleri’nden bazı kişiler, kırk- elli kişiden oluşan bir grup Türk ve de Vatan Gazetesi muhabiri, Başbakan Menderes’in de davetlisi olan Orhan Karaveli karşılamıştır. ABD adına ise sadece sayıları yedi-sekizi geçmeyen ABD’li gençler gelmişlerdir. Karaveli, Türk grubunun hiç sesi çıkmadığını belirtirken, cılız ABD’li gençlerin de adeta para ile tutulmuş gibi başbakana tezahüratta bulduklarını belirtmiştir. Hatta o anki duygularını “Yahu, bu ne biçim iş? Amerika “en sadık müttefik”nin (!) başbakanını böyle mi karşılayacaktı?...” diyor ve “..bir şeyler değişiyor galiba!...” diye düşünmekten kendimi alamıyordum.”³⁵⁶ diye dile getirmiştir.

1.1. Amerika Gezisinin Amacı

Menderes ile beraber ABD gezisine katılan Ercüment Yavuzalp, gezinin amacının CENTO’nun başbakanlar düzeyindeki toplantısına katılmak olduğunu belirtmiş ancak buna rağmen gezi boyunca ana konudan ziyade yan konuların daha öne çıkmış olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“...Bu dönemde CENTO toplantıları, paktın ilk yıllarındaki hız ve önemini kaybetmişti. Dolayısıyla bu toplantılarda ağırlık daha çok, bu vesileyle yapılmakta olan ikili temaslara kaymıştı. Nitekim Başbakanın ABD’deki programında da yan temaslar ağır basıyordu. Tabiatıyla başta ABD hükümeti ile, yardım konusunda yapılacak görüşmeler ağırlık taşıyordu. Bu nedenle heyete, Maliye Bakanı Hasan Polatkan da alınmıştı...”³⁵⁷

1954’ten itibaren Türkiye’nin ekonomisi bozulmuş ve ekonomi, sınai tüketim malı ithali ile geliştirileceğine ithal malı girdileriyle ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Bir süre sonra da ekonomik dar boğaz ve tıkanmalar meydana gelmiş bu da milli

³⁵⁵ “Başvekil Menderes Amerika’da”, **Havadis** (6 Ekim 1959), s. 1,5.

³⁵⁶ Orhan Karaveli, **Görgü Tanığı**, 2. bs., İstanbul, Pergamon Yayınevi, Ağustos 2004, s. 165.

³⁵⁷ Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 63.

gelir büyüme hızını farkedilir şekilde düşürmüştür.³⁵⁸ Türk ekonomisinin böyle sıkıntılı bir tablo çizdiği yıllarda ABD'ye giden Menderes'in de maddi yardım konusunu gündeme getirmesi oldukça anlaşılır gözükmektedir.

Orhan Karaveli de anılarında Menderes'in, ABD gezisine ekonomiyi toparlayabilmek için 500.000.000-600.000.000 dolarlık yardım talebinde bulunmak için gittiğini yazmıştır. Ancak yukarıda da aktarıldığı gibi Türk Başbakanının daha havaalanında karşılanması bile ABD Başkanının kendisine destek olmak niyetinde olmadığını kanıtlar gibidir.

Oysa bu kadar gösterişsiz bir şekilde karşılanan Menderes, büyük bir nezaket göstererek, Türkiye'den ABD Devlet yetkililerine verilmek üzere çeşitli hediyeler bile aldırılmıştır. Bu hediyelerin arasında 1 adet Omega marka altın kol saati, 4 adet gümüş resim çerçevesi, 4 adet gümüş masa boyu sigara kutusu, 6 adet değişik değerlerde orta boy sigara kutusu ve 2 adet de başka cins sigara kutusu bulunmakta ve toplam değerleri de 28.450 TL'yi bulmaktadır.³⁵⁹

9 Ekim'de Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu, Beyaz Saray'a ABD Başkanı Eisenhower'ı ziyarete gitmişler ve de yaklaşık 25 dakika süren bir görüşmeden sonra, odadan umutsuz ifadelerle çıkmışlardır. Çünkü görüşme boyunca alabilmeyi umut ettikleri finansal desteğin adı bile geçmemiştir. Menderes, Beyaz Saray'dan ayrılırken gezi ile ilgili olarak Vatan Gazetesi muhabiri Karaveli'ye "Sadece bir nezaket ziyareti idi!..."³⁶⁰ demiştir.

Aynı günün akşamı Türk Büyükelçiliği'nde Başbakan Adnan Menderes tarafından bir akşam yemeği verilmiştir. Yemeğin, şeref konuğu ABD Dışişleri Bakanı Christian Herter'dır. Herter, ayakları rahatsız olduğu için tekerlekli sandalye ile davete katılabilmiş ve Menderes tarafından zarif bir şekilde karşılanmıştır.

Davet'te Menderes, ABD Başkanı Eisenhower'ın kendi emrine verdiği bir askeri uçakla ABD içinde yapacağı geziye hükümet karşıtı olarak bilinen Vatan

³⁵⁸ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908- 2005**, 10.bs., Ankara, İmge Kitabevi, Eylül 2006, s. 111.

³⁵⁹ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-63.387.10., 06.10.1960.

³⁶⁰ Karaveli, **a.g.e.**, s. 166.

Gazetesi yazarı Orhan Karaveli'yi de "...Böylece aramızda, bize bol bol veryansın edecek bir de "Vatancı" bulunur!..." diyerek davet etmiştir.

Bu davet üzerine ertesi gün ABD Dışişleri Bakanının konutuna Orhan Karaveli de gitmiştir. Karaveli dışında ABD Dışişleri Bakanı Herter, Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Washington Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, Basın-Yayın Genel Müdürü, Altemur Kılıç ve Anadolu Ajansı'ndan Faruk Fenik de hazır bulunmuşlardır.

Tam zamanında randevu yerinde olmasına rağmen Türk heyeti, uzun denebilecek bir süre bekletilmiştir. Bu bekleme süresinde ise Vatan Gazetesi yazarı Karaveli ile Suat Hayri Ürgüplü arasında samimi havada geçen bir konuşma yaşanmıştır. Konuşmada Karaveli, Ürgüplü'ye ABD'nin Türk Başbakanı'nı bu şekilde bekletmesine kızdığını belirtmiş, buna karşılık Ürgüplü de Karaveli'ye "Sen ne kızılıyorsun? Gazeten de sen de Menderes'e "muhalif" değil misiniz? " diye takılmış ve Karaveli de soruya hem ciddi hem de içten şu karşılığı vermiştir:

"Ne ilgisi var ağabey? "Muhalif" olsak da o "bizim" Başbakanımız! Kimsenin küçük düşürmesini kabullenemeyiz. Bu durumu gazeteme yazacağım..."³⁶¹ Karaveli'nin bu heyecanlı tavırlarına karşılık Ürgüplü, ABD'lilerin Menderes'e değil istediği yardımı yapmak, sadece 1 dolar bile vermeye niyetli olmadıklarını söylemiştir.

Uzun bekleyişin sonunda ABD Dışişleri Bakanı Herter, Menderes'i kabul etmiş ve görüşme 15 dakika sürmüştür. Görüşme neticesinde Menderes'in yüzü yine umutsuz ifadelerle doludur. Menderes ve beraberindekiler, ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi ve petrol işi yapan bir işadamı olan George Mc Ghee'nin daveti üzerine, ABD içinde bir gezinti yaparak Newyork'dan Washington'a ve Dallas- Teksas'a girmişlerdir.³⁶²

10 Ekim Cumartesi gecesini, Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği'nde Başvekil Adnan Menderes, Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Vekili Hasan Polatkan şerefine bir akşam yemeği verilmiştir. Davet'e ABD Hariciye Vekili

³⁶¹ a.g.e., s. 166,167.

³⁶² a.y.

Herter, İnan Başvekili İkbâl, Washington'daki kordiplomatik ve askeri ileri gelenler ile yaklaşık beş yüz seçkin davetli katılmıştır.³⁶³

Washington'dan Newyork'a geçtiği anlaşılan ve 12 Ekim'de geç saatlerde de Dallas'a gittiği belirlenen Menderes'in gezisinde "Costellation" tipi askeri MATS (Military Air Transport Service) uçağı kullanılmış ve bu uçak, Amerika Başkanı Eisenhower tarafından Menderesin emrine verilmiştir.

Adnan Menderesle beraber Dallas'a Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, Hariciye Vekaleti Umumi Katibi Büyükelçi Melih Esenbel ve başka kişiler de hareket etmişlerdir. Türk heyetini havaalanında, ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi Mc Ghee, Dallas Belediye Başkanı Walter Cousins, General R. Smith, Rum Ortodoks Kilisesinden Pether Bithos, Dünya Meseleleri Cemiyeti Başkan ve üyeleri, Teksas'da bulunan Türk kolonisi, Türk öğrencileri ve halk tarafından karşılanmıştır. Bunun dışında bando, marşlar çalmış ve Kovboy kıyafeti giymiş kızlar, Menderes'e "Dallas'a hoş geldiniz" demişlerdir.

Menderes, kendisini karşılamaya gelenleri selamladıktan sonra, Teksas Milletlerarası Fuarı'nı gezmiştir. Fuar ziyaretini takiben ise Mc Ghee, Menderes şerefine evinde bir davet düzenlemiştir. Samimi bir dostluk havasında geçen davet'e Dallas'ın petrol kralları ile zengin iş adamları da katılmıştır.³⁶⁴

Mc Ghee'nin düzenlediği bu "Meksika Yemekleri Partisi"ne "Marcus&Niemann" adlı mağazalar zincirinin de sahibi olan Marcus adlı bir ileri gelen de katılmış ve Başbakanı Christian Dior'un defilesine davet etmiştir. Ertesi gün Menderes ve beraberindekiler, Marcus'un davetine katılmışlardır.

Defile sonrası ise Marcus, Türk heyetini binanın en üst katındaki ofisine davet ederek, manken kızlar aracılığıyla gümüş tepsilerde, üzerinde mağazanın mührü olan ve birbirinden kıymetli olan kravatlar, kravat iğneleri, kol düğmeleri, mendiller ve de fularlar sunmuştur. Karşı konması gerçekten zor olan bu şık hediyelere DP'li davetiler ilgi göstermişlerdir ancak Menderes, yaptığı el işaretiyle

³⁶³ "Menderes Newyork'a Hareket Etti", **Havadis** (11 Ekim 1959), s. 1.

³⁶⁴ "Başvekil Texas'da Dün Büyük Törenle Karşılandı", **Tercüman** (13 Ekim 1959), s. 1,5.

milletvekillere, hediyelere dokunmamalarını salık vermiş, Marcus'a da nazik sunumu için teşekkür ederek oradan ayrılmıştır.

Menderes'in bu tavrını gözden kaçırmayan Orhan Karaveli, Menderes'e bu davranışının sebebini sorduğunda şu yanıtı almıştır:

“...Unutma! her “pahalı” hediyein arkasında bir amaç yatar ve karşılığı beklenir. Hem, mecbur muyuz adamların reklamını yapmaya? İstersek gelir, parayı verip alırız. Üzerinde mağazanın reklamı bulunmayanlardan”.³⁶⁵

Başbakan Adnan Menderes, Dallas'tan ayrılmadan önce DCWA'nın öğle yemeğinde bir konuşma yaparak Rusya'nın komünizm karşıtlarına karşı barış girişimleri hakkındaki fikirlerinden söz etmiştir. Rusya'nın girişimlerinden hiçbir şekilde endişe ya da korku duymadıklarını belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Türk Milleti, gerek Amerikanın, gerekse Türkiyenin müttefiklerinden birinin bu jestler karşısında yolundan inhiraf edeceğini [Sapacağını] bir an için tasavvur etmemektedir.”

Türkiye'nin şiddetli bir komünist aleyhtarı olmasını da açıklayan Menderes, Türkiye'nin barışçı amaçlarla komünizme tok olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin istiklal için hiçbir hakkından vazgeçmeyeceğini ve ABD'nin de hürriyet için iki savaşta çarpıştığını hatırlatarak komünizm'e karşı her iki ülkeyi de bir tutmuş ve savunmuştur.³⁶⁶

1.2. Menderes'in Dış Münasebetler Cemiyeti'ndeki Konuşması

13 Ekim Salı sabahı Menderes, Dallas'tan Newyork'a geri dönmüş ve doğrudan kalacağı Waldorf Astoria Oteli'ne gitmiştir. Burada, Dış Münasebetler Cemiyeti tarafından şerefine verilen davete katılan Menderes, önemli bir konuşmaya da imza atmıştır. Davete Menderes dışında, Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Erkanı harbiyei Umumiye Reisi Orgeneral Rüştü Erdelhun, İran Başvekili Dr. İkbâl, Amerikan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Yakavos ve bir çok başka seçkin davetli katılmıştır.

³⁶⁵ Karaveli, **a.g.e.**, s. 170, 177,178.

³⁶⁶ “Başvekil Texas'da Dün Büyük Törenle Karşılandı”, **Tercüman** (13 Ekim 1959), s. 1,5.

Sözlerine Türkiye için güzel sözler söyleyen Cemiyet başkanı John Mason ve Belediye Başkanı Robert Thornton'a, kendisine Dallas Fahri Hemşireliği rütbesini verdiği için teşekkürle başlayan Menderes, Türkiye ile ABD'nin demokrasi, hürriyet ve barış konularında aynı çizgide olduklarını belirterek, ABD'yi II. Dünya Savaşı sonrasında tüm yıkılmış ülkelere yaptıkları milyonlarca dolarlık yardımdan dolayı yüceltmıştır.

ABD ile Türkiye'nin daima dost olacaklarını söyleyen Menderes, konuşmasına "...Türk ve Amerikan Milletleri daima el ele çalışacak ve gerekirse müşterek hürriyet, sulh ve adalet ideallerini korumak uğrunda Kore'de olduğu gibi omuz omuza çarpışacaktır. Cenabı Hak muinimiz [Yardımcımız] olsun"³⁶⁷ diyerek son vermiştir.

Newyork Belediye Başkanı Wagner da Waldorf Astoria Oteli'nde Başbakan Menderes şerefine bir kokteyl vermiştir. Davetliler arasında olan Vatan Gazetesi muhabiri Orhan Karaveli, otelin lobisinde beklerken, Elizabeth Taylor ile karşılaşmış, birlikte otelin "Roof"una çıkmışlar ve bir süre sohbet etmişlerdir. Orada Taylor, sanatçı sevgilisi ve sonra da kocası Eddie Fisher'la birlikte bir konser vermiştir.

Daha sonra ise otelin B katına giden Karaveli, orada iç içe geçmiş salonların birinin en arka tarafında, şık bir ortamda, mum ışıklı masanın birinde oturan DP milletvekillerinden birine rastlamıştır. ABD'li ve çok güzel kızlardan oluşan üç mankenin her türlü hizmeti vermek üzere, milletvekili ile anlaşmakta olduğunu görmüştür. Karaveli, Menderes'in gorile benzedikleri için "Freddy" adını verdiği korumalarından biri ile ayaküstü yaptığı kısa sohbette, bu kızların DP'li milletvekili ile ne işleri olduğunu sormuş ve de şu net cevabı almıştır:

"...Bunlar "bizinkilerin" "sizinkine" ikramı. Yani "gece refakatçisi"³⁶⁸.

Böylesine hareketli ve yorucu ama bir o kadar da eğlenceli bir ABD gezisi yaşayarak, toplamda yaklaşık 10.000 km yol giden 17 kişilik Türk heyeti Dallas'tan

³⁶⁷ "A. Menderes New- York'da Konuştu [Konuştu]", **İstanbul Ekspres** (14 Ekim 1959), s. 1,5.

³⁶⁸ Karaveli, **a.g.e.**, s. 184- 187.

dönmüştür. Ancak dönmeden önce, Başbakan Menderes, Dış Politika Enstitüsü'nün konuğu olarak "Türkiye'nin dış politikası" konulu bir de konferans vermiştir.³⁶⁹ Newyork'a geri dönüşte ise havaalanına, davet sahibi George Mc Ghee'nin kiraladığı Cadillac konvoyu ile gidilmiş ve uçak saat 15.30'da havalanmıştır.

Geziye, DP Milletvekili Hamdi Bozbağ, Nadir Nadi, Ercüment Karacan, Haldun Simavi de katılmıştır. Uçakta Menderes ile Vatan Gazetesi muhabiri Orhan Karaveli arasında ise diğer gazetecilere oranla çok daha samimi ve özel bir sohbet geçmiştir.

Uçak gezintisine çıkılmadan bir gece önce, davet sahibi George Mc Ghee, kendi evinde Menderes şerefine bir yemek vermiş ve o yemekte Karaveli, Oya adındaki Gagavuz Türkü eski bir kız arkadaşı ile karşılaşmıştır. Mc Ghee'nin çocuklarına dadılık etmesi için beraberinde getirdiği bu kız, Karaveli'nin, DP milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver vesilesiyle eskiden beri tanıdığı bir kızdır ve parti bittikten sonra da geç vakit Karaveli'nin kaldığı Sheraton Oteli'ne giderek, onu ziyaret etmiştir.

Oya'nın geç vakit Karaveli'yi ziyaret etmesi Menredes'in ABD'li korumalarının dikkatini çekmiştir. Bu sebeple Karaveli'nin yanındaki odada kalan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun'un odasını değiştirmesini sağlamış ve Karaveli'nin yanındaki odaya geçerek konuşulanları dinlemişlerdir.

İşte uçak yolculuğunun başından beri Karaveli ile Menderes arasında gelişen sıcak sohbetin de kaynağı Karaveli'nin Gagavuz kız arkadaşı olmuştur. Viskisini alan ve sigarasını yakan Menderes, Otelde geç vakit ziyaret edilmesine gönderme yaparak Karaveli'ye:

"Dallas'ta yaptıklarınla "Sheraton"u ayağa kaldırdın. 17 kişilik kafilemizin en hızlısı da senmişsin. Eh, ne diyelim Allah versin!?. Şimdi bana düşman bir Vatan'cı olarak anlat bakalım. Gezimiz nasıl geçiyor?" demiştir.³⁷⁰

³⁶⁹ Yavuzalp, a.g.e., s. 63.

³⁷⁰ Karaveli, a.g.e., s. 170,171.

Gezi ve Menderes ile ilgili düşüncelerini özgürce kendisine aktarabilen Karaveli, öncelikle konuşmasına Menderes ve iktidarının ülke için bu denli çalışmasını ve Menderes'in şahsi enerjisini takdir ettiğini söyleyerek başlamıştır. Hiçbir şekilde yorgunluk belirtisi göstermediğini, aksine hep dinç görüldüğünü söylemiştir.

Sözlerine yumuşak başlayan Karaveli, daha sonra Menderes'i şu sözlerle eleştirmiştir:

“...Siz; böylesine canlı, ülkeye hizmet konusunda böylesine sabırsız ve arzulu bir insanın, büyük kısmı kolayca çözümlenebilecek bazı konulardaki anlaşılmaz tutumu ve inadı hemen herkes gibi beni de üzüyor...”³⁷¹

Bu eleştirilerini samimi bir şekilde yapan Karaveli, çok yakında Başbakan'a duyulan sıcaklık ve desteğin azalacağı görüşünü belirterek, “... şahsınıza yönelik sevgi ve desteğin azalması, sizi, belki de yakın gelecekte ülkemize bir Başbakan olarak hizmetten mahrum bırakacak ve bu tabii ki en fazla gene sizi üzecektir!..” diyerek sözlerine son vermiştir.

Sanki o zaman ki genç yaşına rağmen Menderes'in kaderini önceden sezinlemiş ve gidişatın iyi olmadığını görerek Menderes'i uyarmak istemiş olan Karaveli'nin eleştirilerine, serinkanlı bir şekilde cevap veren Menderes, bazı düşüncelerin kendilerini iktidardan indirmeye hizmet ettiklerini belirtmiştir. Hıncını alamayan Menderes, “...Zamanında yapılacak seçimleri bekleyemeyenler, bu milletin, çişini tutamayan İsmet Paşa ile kaldığı otellerden kağıt zarf yürüten Kasım Gülek efendiyi hiçbir zaman iktidara getirmeyeceğini bilmezler mi?...” diyerek adeta gövde gösterisi yapmıştır. Menderes, sözlerini, yapılacak çok hizmet olduğunu bu sebeple de iş başında olacaklarını belirterek tamamlamıştır.³⁷²

Menderes'in hem çok genç hem de kendisine muhalif bir gazeteci ile samimi olması ve adeta birçok konuda onunla dertleşmesi Karaveli'nin de dikkatini çekmiş, saygısını kazanmış ve oldukça şaşırmasına sebep olmuştur. Menderes, Karaveli ile

³⁷¹ a.g.e., s. 172.

³⁷² a.g.e., s. 174.

kurduğu yakınlıktan o kadar memnun kalmıştır ki, onunla daha uzun süre konuşabilmek için ABD’den Türkiye’ye birlikte dönmeyi teklif etmiştir. Biraz daha ABD’de kalmak istediğini belirten Karaveli’ye bu kez de uçak biletlerini kendisinin alacağını ve en azından Londra’ya kadar birlikte gitmeyi önermiştir. Ancak Karaveli bu teklifi de nazikçe reddetmiştir.³⁷³

O dönemde Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğu yapan ve gezide de bulunan Ercüment Yavuzalp anılarında, ABD gezisinde dikkatini çeken ilginç bir noktadan bahsetmektedir. Bu da Ortodoks Papaz ve cemaatinin adeta örgütlü gibi her yerde Başbakan Adnan Menderes’e ilgi göstermesidir.

Örneğin, Newyork’ta Rum Cemaatinin merkezi, Menderes onuruna karşılıklı sohbetlerin yapıldığı bir toplantı düzenlemiştir. Bu sohbetlerde Türk ve Yunan dostluğu perçinlenmiştir. Bir başka dikkat çekici olay da Rum kökenli ABD’li zengin Skouras’ın Waldorf Astoria Otel’de Menderes onuruna oldukça kalabalık bir öğle yemeği vermiş olmasıdır.

Yavuzalp, bu özel ilgiyi şöyle örneklendirmekte ve açıklamaktadır:

“...ABD seyahatinde göze çarpan ilginç bir husus, hangi kente gidersek gidelim, gerek gelişimiz, gerekse ayrılışımızda Ortodoks papazlarının heyetler halinde Başbakanı karşılamaları idi. ABD’deki Rum toplumunun ruhani reisi ünlü Papaz Yakavos, Başbakanı Newyork’ta havaalanında karşıladıktan başka, Washington’a da gelip kaldığı Mayflower Otelinde ziyaret etti... ABD’deki Rum papazları ve cemaatinin Başbakana gayet organize bir şekilde gösterdikleri ilginin, patrikten kaynaklandığına şüphe yoktu. Ancak karşılama ve uğurlamaların, ilginin, öteki faaliyetlerin, hiçbir aksama olmadan çok düzenli olması da bir şeyi kanıtlıyordu. Bu toplum ve kilise, uluslararası düzeyde etkin bir şekilde teşkilatlanmıştı, açıkça görülyordu...”³⁷⁴

Menderes’in, ABD gezisinde yaptığı çalışmalara dair kırtasiye ve dosyalar kendisi ile beraber Türkiye’ye taşınmamış olduğu için 2 Kasım’da Virginia İpar firmasına ait bir vapurla Newyork’dan İstanbul’a gönderilmiştir. Belgelerin olduğu

³⁷³ a.g.e., s. 175.

³⁷⁴ Yavuzalp, a.g.e., s. 63- 65.

sandığın daha sonra, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen'in telgrafi doğrultusunda Ankara'ya ulaştırılacağı anlaşılmaktadır.³⁷⁵

1.3. Gezinin Sonuçları

Orhan Karaveli'nin anılarında verdiği rakamlara göre, Menderes, ABD gezisi boyunca, Teksas'da 250, Washington'da 1200 ve Pittsburg'da 400 davetlinin bulunduğu şık toplantılarda konuşma yapmıştır. Hatta Türk heyeti, Pittsburg'da davetlere katılmaktan başka bir de demir-çelik fabrikalarını gezmiş ve bir takım görüşmelerden sonra Türkiye, Ereğli Demir-Çelik fabrikasının kurulması için ABD'lilerle bir anlaşmaya varmıştır.

ABD'nin çeşitli eyaletlerinde yapılan bu toplantılar, Türkiye'nin ABD'den istediği maddi yardımı Türkiye'ye kazandırmasa da Karaveli'nin düşüncesine göre, Türkiye'nin reklamını yapmış ve hakkındaki olumsuz düşüncelerin dağılmasına katkıda bulunmuştur. ABD'de düzenlenen şık toplantı ve davetlerin hazırlanmasında emeği geçen kişiler de yine Karaveli'nin kitabında açıkça belirtilmektedir.

Buna göre, Büyükelçi Suat Hayri Ürgüplü, Basın Ataşesi Naci Serez ve yardımcısı Kemal Bağlum, "Türk Enformasyon Merkezi" Müdürü Nuri Eren ve çalışanları gazeteci Fethi Pirinçcioğlu ve Faruk Fenik, Sadı Hanıfzade Milletlerde görevli Semiha Taşkıranel ile eşi ve Talat Halman'ın emekleri geçmiştir.

Bütün ABD gezisi boyunca, heyetteki herkesden son derece memnun kalan Menderes'in, Karaveli'nin "...“Ordu” ile ilişkilerinin ne kadar düzgün olduğunu Amerikalı'lara göstermek için beraberinde getirmiş..." dediği Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun sebebiyle zor anlar yaşadığı anlaşılmaktadır.³⁷⁶

Paşanın genellikle gidilen davetlere geç kaldığı, başbakan da dahil olmak üzere herkesi beklettiği, toplantılar da herkes sessiz sedasız otururken, yanındakiyle duyulacak şekilde ve devamlı konuşması Menderes'i çok zor durumlara sokmuştur.

Ancak verdiği tek sıkıntı bu değildir. Paşanın fotoğraf çekme merakı yüzünden herkesin önüne geçerek resim çekmeye çalışması sebebiyle protokol

³⁷⁵ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 79.499.5., 10.11.1959.

³⁷⁶ Karaveli, a.g.e., s. 176, 177,179, Yavuzalp, a.g.e., s. 63.

kurallarını bile çiğnediği olmuştur. Acele ederek ve adeta herkesden hızlı davranarak oldukça eski bir film makinesi ile her gittiği geziyi kaydeden paşanın daha sonra bunları evde eşi ile birlikte seyrettiği de bilinmektedir.

Gezi boyunca Ortadoğu'nun konumu da gündeme gelmiştir. Özellikle 7-9 Ekim tarihleri arasında Washington'da ABD Dışişleri Bakanı Herter başkanlığı'nda yapılan CENTO Daimi Konsey toplantısında Ortadoğu'nun son durumu görüşülerek pakt üyesi ülkelerle ABD arasında ileride bazı özel anlaşmaların yapılmasına karar verilmiştir.³⁷⁷

³⁷⁷ Soysal, **a.g.e.**, s. 494.

TABLO 2

BAŞBAKAN ADNAN MENDERES' İN DOĞU GEZİLERİ	
BAĞDAT PAKTİNİN İMZALANMASINA YONELİK GEZİLER	
İRAK-LÜBNAN-SURİYE GEZİSİ	6-18 Ocak 1955
İRAK GEZİSİ	23 Şubat 1955
SON ANDA İPTAL EDİLEN LÜBNAN GEZİSİ	15 Haziran 1955
BAĞDAT PAKTI DAIMİ KONSEY TOPLANTILARINA KATILMA AMAÇLI GEZİLER	
İRAK GEZİSİ	20-23 Kasım 1955
İRAN GEZİSİ	14-23 Nisan 1956
İRAN GEZİSİ	6-9 Kasım 1956
İRAK GEZİSİ	17-23 Kasım 1956
PAKİSTAN GEZİSİ	28 Mayıs-7 Haziran 1957
PAKİSTAN GEZİSİ	25 Ocak 1959
DiĞER GEZİLER	
PAKİSTAN GEZİSİ	18-25 Mart 1956
AFGANİSTAN GEZİSİ	26 Temmuz-1 Ağustos 1956
LİBYA GEZİSİ	28 Ocak-2 Şubat 1957
UZAKDOĞU GEZİSİ	20 Nisan 1958
CENTO OLAĞAN TOPLANTISI AMAÇLI İRAN GEZİSİ	16-18 Kasım 1959

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ GENEL BAŞKANI VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANI ADNAN MENDERES'İN DOĞU GEZİLERİ

1. Atatürk Dönemi'nden Başlayarak Türkiye'nin Doğu Ülkeleri İle İlişkilerine Genel Bir Bakış

Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye ile Ortadoğu ülkelerinin oldukça dostane dayanışması ve karşılıklı anlaşmalarla dolu ilişkileri dikkat çekicidir. 1917'de Bolşevik Devrimi'nden sonra İngiltere denetimine giren İran'da, 1923'te başbakan ve 1925'te de Şah olan Rıza Pehlevi, İngiltere'nin sömürgesinden kurtulmak adına tam bağımsız bir ulus devlet kurarak modern bir toplum oluşturmaya çalışmıştır.³⁷⁸

Bunun için de aynı yıl Türkiye'de tam bağımsız bir cumhuriyet kuran Mustafa Kemal'i kendine örnek almış hatta neredeyse Cumhuriyet'i ilan edecek aşamaya gelmiştir ancak 3 Mart 1924'de Türkiye'de halifeliğin kaldırılmış olması İran uleması üzerinde korkutucu bir etki yapmıştır.³⁷⁹ Ayrıca Pehlevi, Mustafa Kemal'i örnek alsa da onun gibi halkı tarafından sevgi ile kucaklanmamış ve sayılmamıştır. Hatta rakiplerini yenebilmek için onları öldürttüğü bile olmuştur. Etrafa korku salan Pehlevi ve reformlara hazır olmayan bir toplumla da tüm çabalara rağmen başarı elde edilememiştir.³⁸⁰

Mustafa Kemal'in Türkiye modeli Rıza Pehlevi'yi o derece etkilemiştir ki kendisi, Tahran Büyükelçisi Memduh Şevket Esendal'a Cumhuriyet rejimine geçmek istediği ancak bunu başaracak gücü olmadığı için şah olmak zorunda kaldığını

³⁷⁸ Sander, a.g.e., s. 59.

³⁷⁹ Oran, a.g.e., s. 357.

³⁸⁰ Sander, a.g.e., s. 59, 60.

söylemiştir. 1934’de Pehlevi, ilk defa ülkesi dışına çıkararak ve bir ay kalmak suretiyle Türkiye’yi ziyaret etmiştir.

Oldukça özenle ağırlanan Pehlevi için “Özsoy” adlı bir opera bestelenmiş ve Karadeniz’de gezinmek için kullandığı Yavuz gemisinde sahnelenmiştir. Şah, Türkiye’nin çok kısa sürede Batılılaşma adına kat ettiği yola hayran kalmıştır.³⁸¹

Bu yıllarda Türkiye’nin İran’la yaşadığı en büyük sorun sınır sorunudur. Türkiye-İran sınırı 1913 yılında yapılan bir protokole bağlanmıştır ancak hiç bir zaman net sınır çizilememiştir. Bu ortamda Türkiye sınırında yaşayan Kürt aşiretleri ulus devlet anlayışını bir türlü benimseyememiş olduklarından sık sık ayaklanmışlardır. Sınır sorununu çözmek için 22 Nisan 1926’da Tahran’da bir dostluk ve güvenlik antlaşması imzalanmış ancak sorun İran’ın bu aşiretlere ılımlı yaklaşması nedeniyle yine çözülememiştir.

Mayıs 1925’te çıkan Şeyh Sait Ayaklanması ile Kürtler İran sınırındaki Küçük Ağrı Dağı’na bile geçmişlerdir. Türkiye de bu sorunu kökünden halletmek için İran’a girerek onlara müdahale etmiştir. Ancak buna rağmen Türk-İran ilişkilerindeki genel uyum tablosu bozulmamıştır.

23 Ocak 1932’de Tahran’da karşılıklı iki antlaşma imzalanmış, bunlardan biri sınır sorunu ile alakalı diğeri de hukuksal bir antlaşma olmuştur. 5 Kasım 1932’de ise tekrar bir dostluk antlaşması ile güvenlik, tarafsızlık ve ekonomik işbirliği anlaşması imzalanmıştır.³⁸²

O yıllarda Türkiye’nin İran’la olduğu gibi Afganistan’la da ilişkileri oldukça iyi seyretmiştir. 1928’de Afganistan Kralı Amanullah Türkiye’yi ziyaret etmiş 25 Mayıs 1928’de karşılıklı dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır.³⁸³ Ancak bir süre sonra Afganistan’da iç karışıklıklar çıkmış ve bir buçuk yıl süre ile ilişkilerde aksamalar olmuştur.

Zahir Şah’ın başa gelmesiyle yeniden dengelenen ilişkiler, Kabil Büyükelçisi Memduh Şevket Bey’in, Afganistan’da modern bir yapı oluşturma çabalarıyla

³⁸¹ Oran, **a.g.e.**, s. 358, 359.

³⁸² **a.g.e.**, s. 360- 363.

³⁸³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 331.

perçinlenmiştir. Hatta Türkiye, Afganistan'ı temsilcisi olmayan durumlarda koruyarak haklarını savunmuştur.³⁸⁴

Komşularıyla iyi ilişkiler yürüten Türkiye, Irak'la 5 Haziran 1926'da imzalanmış olup süresi biten Dostluk Antlaşması'nı Nisan 1937'de yenilemiş ve Mısır'la da 7 Nisan 1937'de "bozulmaz barış ve samimi ve daimi dostluk antlaşması" imzalamıştır. Tam bu sırada İtalya Habeşistan'ı işgal etmiş ve Afrika ile Asya topraklarını tehdit altında bırakmıştır. Ortadoğu'nun da tehlikeye girmemesi adına İran, Irak ve Türkiye 2 Ekim 1935'te Cenevre'de Sadabat Paktı'nı parafe etmişler ve 8 Temmuz 1937'de Tahran-Sadabat Sarayı'nda Afganistan'ın da katılımıyla imzalamışlardır.³⁸⁵

Sadabat Paktı, hem sınır sorunlarını kökten çözecek hem de katılımcı ülkelerin tam bağımsızlıklarını tüm dünya'ya duyuracaktır. Paktin parafe edilmesi ile imzalanması arasında bu kadar çok zaman geçmesinin nedeni İran ile Irak arasındaki sınır sorununun çözülmemiş olması ve Irak'ın antlaşmaya imza atacak tek Arap ülkesi olması dolayısıyla Batı'ya yaklaşarak Araplara uzak bir tavır sergilemek endişesi taşımasıdır.

Ancak Irak'ta 1936'da Haşemi'nin devrilerek yerine Hikmet Süleyman başbakan olunca 4 Temmuz 1937'de Tahran'da İran-İrak sınırını belirleyen bir antlaşma imzalanmıştır. 1950-1960 arasında Türkiye'nin yönetimini elinde bulunduran Menderes de Atatürk'ün doğu ülkeleri ile temellerini atmış olduğu bağları sürdürme politikası izlemiştir.³⁸⁶

Menderes döneminde özellikle Asya-Afrika ülkeleri'nin hürriyetlerini korumak adına işbirliği içine girdikleri görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra çoğu bağımsızlıklarını elde eden Asya ve Afrika ülkeleri, içişlerinde kuvvetsiz ve uluslararası ilişkilerde de tecrübesiz olduklarından bir gün yine bir devletin himayesi altına girmekten korkarak BM dışında bir örgütlenmeye gitmeye karar vermişlerdir. Bu anlamda Endonezya'nın öncülüğünde 1954'de iki toplantı yapan ülkeler, 18-24

³⁸⁴ Oran, **a.g.e.**, s. 365.

³⁸⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 346, 347.

³⁸⁶ Oran, **a.g.e.**, s. 365- 369.

Nisan 1955'te de yine Endonezya'nın öncülüğünde Bandung adasında bir araya gelerek Bandung Konferansı'nı toplamışlardır.

Konferansa Asya ve Afrika'nın çoğu bağımsız ve kimi de henüz bağımsız olmayan devletleri ile Türkiye katılmıştır. Güney Afrika Federasyonu ve İsrail ise diğer bazı ülkelerle birlikte konferansa çağırılmayanlar arasındadır. Görüşmeler sırasında Batı taraftarı ile tarafsız olma taraftarı olan ülkeler arasında kutuplaşma yaşanmıştır. Batı taraftarı olarak konferansta yerini alan Türkiye'yi temsil eden Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu ile Hindistan Başbakanı Nehru arasında da bu konuda tartışma yaşanmıştır.³⁸⁷

Zorlu'nun, tarafsızlık politikasının sonuç vermeyeceğini bildiren ve hürriyet'in çaba sarf etmeden elde edilemeyeceğini söyleyen konuşmasına karşılık Nehru, Hindistan'ın komünist ya da antikomünist her türlü gruplaşmaya karşı olduğunu belirtmiş ve NATO'nun sömürgeciliğin en önemli savunucusu olduğunu da altını çizmiştir. Başbakan Adnan Menderes de konferanstan önce yabancı bir haber ajansı'na verdiği demeçte tarafsızlık politikasının ortak güvenlik sistemini zedeleyeceğini söylemiştir.

Türkiye'nin Batı'nın yanında görüldüğü Bandung Konferansı'ndan sonra Asya-Afrika ülkeleri arasında tarafsızlık dayanışması güçlenmiş ve bu ülkeler tam olarak örgütlenme olmasa da ayrı bir grup olarak seslerini duyurmayı başarmışlardır.³⁸⁸ Bir yandan Türkiye'nin Afrika ve Asya ile ilişkileri bu yolda ilerlerken öte yandan da Menderes, Bağdat Paktı Konsey toplantıları ve diğer nedenlerle doğu ülkelerine çeşitli geziler yapmayı sürdürmüştür.³⁸⁹

³⁸⁷ Gönlübol v.d., **a.g.e.**, s. 283- 287.

³⁸⁸ **a.y.**

³⁸⁹ Oran, **a.g.e.**, s. 365- 369.

2. Geziler

2.1. Adnan Menderes'in Bağdat Pakti'nin İmzalanmasına Yönelik Gezileri

a. Irak-Lübnan-Suriye Gezisi (6-18 Ocak 1955)

Adnan Menderes ve beraberindeki heyet Irak ve Lübnan hükümetleri'nin davetlisi olarak 6 Ocak 1955 sabahı saat 10.30'da İstanbul Yeşilyurt havaalanından kalkan özel bir uçakla Irak'ın başkenti Bağdat'a gitmiştir.³⁹⁰

Menderes'e Bağdat ve Beyrut gezilerinde Hariciye Vekili Prof. Fuat Köprülü, Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu, Bursa Milletvekili Hulusi Köymen, Edirne milletvekili Rüknettin Nasuhioğlu, Ankara milletvekili Atıf Benderlioğlu, İstanbul milletvekili Lütfi Kırdar ve Faruk Nafiz Çamlıbel, İzmir Milletvekili Rauf Onursal, Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş, Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Büyükelçi Nuri Bilgi, Eski İçişleri Bakanı Vekili Şükrü Kaya, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık, Elektrik İşleri Etüd İdaresi Umum Müdürü İbrahim Deriner, Başvekalet Yaveri Hayrettin Sümer, Yeni sabah Gazetesi sahibi Sefa Kılıçlıoğlu, Türk sesi Gazetesi Baş yazarı Burhan Belge, Zafer Gazetesi muhabiri İlhan Çevik refakat, Başvekalet Şube Müdürlerinden Adnan Zafır, Başvekalet memurlarından Yurdanur Genya, Emniyet Genel Müdürlüğünden Celal Öрге, Mustafa Görgün, Ömer Sanver ve Emniyet memuru Hakkı Altınar ile hizmet görevlisi Hayri Özüğür ise eşlik etmişlerdir.

Gezi boyunca heyete 1954 mali yılı bütçe kanunu (H) cetveli gereğince olabilecek en yüksek değer üzerinden harcırah verilmesi ve gezinin gerektirdiği her türlü masrafın ödenmesine de icra Vekilleri Heyetince 24.01.1955 tarihinde, Hariciye Vekaleti'nin 13.01.1955'te ve 1134/5 no'lu karar gereğince yaptığı başvuru neticesinde karar verilmiştir.³⁹¹

³⁹⁰ "Başvekil Ve Beraberindekiler bu Sabah Bağdat'a Gidiyorlar", **Cumhuriyet** (6 Ocak 1955), s. 1.

³⁹¹ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)- 138.111.3., 24.01.1955.

Bağdat'tan sonra Lübnan'a da ziyarette bulunacak olan Menderes, hareketinden önce Yeşilyurt havaalanında Anadolu Ajansı Muhabirine çıkmak üzere olduğu gezi ile ilgili olarak şu demeci vermiştir: “ Irak Hükümetinin davetlisi olarak kardeş Irakı ziyaret etmek üzere olduğumuzdan dolayı büyük bir bahtiyarlık duymaktayım.

Muhterem Irak Başvekili Nuri Said Paşanın geçen sonbaharda memleketimizi ziyareti yalnız Türkiye ile Irak arasında değil, diğer Arab Devletlerle memleketimiz arasındaki münasebetler üzerinde de çok hayırlı tesir ve neticeler hasiletmiştir.

Hariciye ve Nafia Vekilleri ve diğer arkadaşlarımla yapacağımız bu seyahatin asırlar ve asırlarca beraber yaşamış olmanın aramızda tesis etmiş olduğu müşterek an'anelere, iş ve fikir birliğiyle vijdani bağlara dayanan dostluk ve kardeşlik hislerimizi, Nuri Said Paşa ve arkadaşlarının memleketimizi ziyareti nasıl takviye etmiş ise bu ziyaretimizin de aynı hayırlı neticeleri doğuracağına ve yalnız Irak Milleti ile değil, bütün Arab milletleriyle aramızda çok hayırlı münasebetlerin teessüsünde büyük bir merhale teşkil edeceğine eminim.

Irakı ziyaretimden sonra gene kardeş Lübnan Hükümetinin davetlisi olarak Lübnanı da ziyaret edeceğim. Bu dost, kardeş memleketi ziyaret etmekten de büyük bir memnuniyet duymaktayım.

Kardeş Lübnan ve Irak milletlerine Türk milletinin selam ve muhabbetlerini götüreceğimden dolayı bahtiyarım. Şimdi asırlardan beri mevcut olan Türk- Arab kardeşliğinin tarsini ve takviyesi için elele gittiğimiz yolda Tanrı hepimize muvaffakiyetler ihsan buyursun.”³⁹²

Adnan Menderes, 7 Ocak'ta Bağdat Büyükelçiliği'nden Türkiye Cumhurbaşkanı'na Irak'a vardıklarında nasıl karşılandıklarına ve ilk günün nasıl geçtiğine dair bilgi vermek amaçlı şu telgrafi çekmiştir:

“ 1- Heyetimiz dost Irak'da Devlet ricali ve alakalılar tarafından samimiyet, hararet ve büyük bir dikkatle karşılanmıştır.

³⁹² “Menderes'in İstanbul'dan ayrılışı”, **Cumhuriyet** (7 Ocak 1955), s. 1,7.

2- Hava meydanında Başvezir Nuri Sait paşa ile diğer Vezirler ve rüesayı memurin bulundular.

3- Heyetimizden ben dahil olduğum halde yedi kişinin ikametine tahsis edilmiş olan Beyaz Saray adı verilen binaya muvasalatımızda programda olmadığı halde Abdullah hazretleri bizi karşıladı.

4- Akşam Kral hazretleri heyetimizi kabul etti. Kendilerine selam ve muhabbetinizi iblağdan sonra tarafı devletlerinden memleketimizi ziyarete davet ettim. Tarihi ileride tesbit edilmek üzere memnuniyetle kabul buyurdıklarını ifade ettiler.

5- Bugün Kral hazretlerince namı devletinize fevkalade mutena bir ipek seccade takdim olunacaktır.

Derin saygılarımla arzederim.

Adnan Menderes”³⁹³

Başbakan Menderes’in konuşma ve demeçlerine bakılırsa, gezinin amacının Ortadoğu’da Arap devletleriyle ortak hareket ederek Sovyetler Birliği’nden gelebilecek rejim tehdidine karşı ortak bir savunma sistemi oluşturmak olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla Menderes, heyettekilerle beraber 9 Ocak sabahı uçakla Kerbela ve Necef’e giderek temaslarına başlamıştır.

Dini yerleri gezerek programına devam eden Menderes ve beraberindekiler, daha sonra Hazreti Hüseyin ile ünlü Türk şairi Fuzuli’nin mezarlarını da ziyaret etmişlerdir. Kerbela ve Necef’te Türk heyeti, yolları tamamen dolduran halk tarafından sevgi ile karşılanmış ve Menderes de sevgi dolu bu kalabalıktan memnun kalmıştır. Gezisini öğleden sonra tamamlayan Türk heyeti, Bağdat’a geri dönmüştür.

Aynı gecenin akşamında ise Cumhuriyet Gazetesi’ne yansıyan haberlerden, Irak Kralı’nın sarayında Başbakan Adnan Menderes için bir ziyafet düzenlemiş olduğu ve önceden Bağdat’a davet edilmiş olan Münir Nurettin Selçuk yönetimindeki konservatuar heyetinin ise, herkesin çok beğenerek alkışladığı bir konser vermiş oldukları anlaşılmaktadır.³⁹⁴

³⁹³ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 1.8.13., 07.01.1955.

³⁹⁴ “Bağdadda Beklenen Resmi Tebliğ Çarşamba Günü Çıkarılacak”, **Cumhuriyet** (9 Ocak 1955), s. 1,7.

Ertesi güne de geziyle başlayan Menderes, yanına Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu ve Irak İktisat Bakanı Nedim Paşacı'yı da alarak Kerkük'e ziyarette bulunmuştur.³⁹⁵ Irak ziyaretinin bir sonraki günü de geziler sürmüş ve Menderes ile ona eşlik edenler gündüz Bağdat'tan hareketle Basra'ya geçerek Irak Harp Okulu'nu ziyaret etmişler, akşamleyin de Bağdat'taki Türk Elçiliği'nde kendileri onuruna verilen ve Irak Hükümet üyeleri ile askeri liderlerin de bulunduğu yemeğe katılmışlardır.³⁹⁶

a.1. Irak Parlamentosu'ndaki Konuşma

Başbakan Adnan Menderes bir hafta süren Türk-Irak görüşmeleri neticesinde Irak Parlamentosunda 13 Ocak saat 14.00'da tarihinde ilk kez dost bir memleketin Başbakanı vasfı ile Irak Hükümeti üyelerine sıcak ve dostane bir üslup kullanarak konuşmuştur.

Bu konuşmasında Menderes, görüşmelerin içeriği ile ilgili olarak "Ortaşark münasebetlerinde yeni bir tarih başlamaktadır. Çok mesud inkişafların arifesinde olduğumuza inanıyoruz." derken, Irak Başbakanı Nuri Said Paşa, görüşmelerle ilgili düşüncesini "İnşallah başarılı işin inkişafları çok daha mesud ve hayırlı olacaktır"³⁹⁷ sözleri ile ifade etmiştir.

14 Ocakta Irak Kralı'nın sarayında öğle yemeği yiyen Adnan Menderes ve beraberindekiler, Iraklı milletvekilleri ile vedalaşmışlardır. Aynı günün akşamında ise Menderes, Şehremaneti Merasim Salonları'nda Nuri Said Paşa şerefine bir ziyafet vermiş ve ertesi gün de sabah saat 10.00'da Bağdat'tan ayrılarak Beyrut'a hareket etmişlerdir.

Bağdat'tan ayrılmadan önce Türk ve Irak hükümetleri arasında çok önemli bir karar alınmış ve 12 Ocak'ta Türk-Irak Ortak Bildirisi yayınlanmıştır. Bu bildiriye, 1954 yılının Ekim ayında Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'nın Ankara ziyaretinde Irak ve Türkiye'nin karşılıklı yaptıkları görüşmede alınan Ortadoğu'nun güvenliği ve

³⁹⁵ Nuyan Yiğit, "Heyetimizin Dünkü Ziyaretleri", **Cumhuriyet** (10 Ocak 1955), s. 1.

³⁹⁶ "Başvekil Menderes Irak Meclisinde Konuşacak", **Cumhuriyet** (11 Ocak 1955), s. 7.

³⁹⁷ "Adnan Menderes'in Irak Parlamentosundaki Nutku", **Cumhuriyet** (13 Ocak 1955), s. 1.

istikrarı için işbirliği kararı doğrultusunda, Türkiye ile Irak arasında bir savunma paktı kurulmasına ve işbirliği anlaşması yapılmasına karar verildiği duyurulmuştur.

Ayrıca, yapılacak anlaşmanın daha önce yapılmış olan BM Anlaşmasının ilkelerine uygun olacağı ve böylelikle Ortadoğu'da çıkacak her türlü saldırı girişiminin önleneyeceği ve barışa hizmet edileceği belirtilmiştir.

Büyükelçi İsmail Soysal, Türk-Irak Ortak Bildirisi ile imzalanmasına karar verilen anlaşmanın, coğrafi konumu nedeniyle Ortadoğu barışı için fayda sağlayabilecek tüm devletlere açık olduğunu ve imza atılırken de katılmak isteyen tüm devletlerle sıkı görüşmeler yapılarak ortak karar alınacağını yazmıştır.³⁹⁸ Bağdat seyahatinden umduğunu bulan Menderes, Irak Cumhurbaşkanı ile paktın imzalanmasına karar verilen ortak bildirin yayımlanması ile rahatlayarak, 15 Ocak Cumartesi günü uçakla Bağdat'tan ayrılmıştır.

a.2. Türk-Irak Ortak Bildirisi Hakkında Yorumlar

Ortadoğu'daki Arap devletlerince pek de hoş karşılanmayan ve ilerde Bağdat Paketi'nin³⁹⁹ imzalanmasıyla sonuçlanacak olan Türkiye-Irak arasındaki bu anlaşmaya şiddetle karşı çıkan Mısır Dışişleri Vekili Mahmoud Fevzi şöyle demiştir:

“Türk ve Irak hükümet adamları arasında varılan anlaşma, Arab devletleri arasında mevcut anlaşmalara aykırı olup Arab siyasetine uymamaktadır.”⁴⁰⁰ Irak'ın Kahire Büyükelçisi Necib El Rayi ise Türkiye ile Irak arasında varılan anlaşmanın, 1947'de İsmet İnönü ile Kral Faysal arasında imzalanan işbirliği ve dostluk anlaşmasının bir devamı olduğunu söyleyerek, yapılacak anlaşmayı, Mısır ile İngiltere arasındaki var olan anlaşmaya benzetmiştir.

Irak'ın bir Arap ülkesi olmasına rağmen, diğer Arap ülkelerinin görüşünü almadan ve aralarındaki prensiplere karşı çıkarak Türkiye ile anlaşmaya varmış olmasını bir türlü sindiremeyen tek ülke Mısır değildir. Diğer Arap devletleri de bu durumdan rahatsızdır. Hem diğer Arap devletlerinin bu rahatsızlıkları hem de

³⁹⁸ Soysal, **a.g.e.**, s. 499,500.

³⁹⁹ Bkz. Sf. 151-153.

⁴⁰⁰ “Mısır, Türkiye- Irak Anlaşmasına Cephe Aldı”, **Cumhuriyet** (14 Ocak 1955), s.1,7.

Mısır'ın onlar üzerinde yaptığı baskı ve Paktı engellemeye yönelik girişimleri Türkiye-Irak anlaşmasını zora sokmuştur.⁴⁰¹

II. Dünya Savaşı'nın bitişinden beri bir türlü güvenlik ve asayişin tam anlamıyla sağlanamadığı Ortadoğu'da, yapılması planlanan bu pakt, büyük önem taşımıştır. Menderes de Ortadoğu'daki bu girişimin öncüsü olmaya büyük önem vermiştir. Anlaşmanın imzalanması konusuna ne kadar önem verdiği 1953-1957 yılları arasında Bağdat'ta Velihaht Abdülilah'ın güven ve yakınlığını kazanarak Bağdat Paktının imzalanmasında Türk hükümet yetkililerine yardımları dokunan Bağdat Askeri Ateşesi Bekir Tünay tarafından da kitabında açık bir şekilde anlatılmıştır.

Tünay, Menderes'in bu konudaki düşüncesini şöyle açıklamıştır: “İstiyordu ki; Ortadoğu tutum ve davranışı ilgi görsün. Kabul edilsin. Doğruluğu her vesile ile işlensin. Bu anlaşma milletin arzusuna tercüman olsun. Milli çıkarlarımıza uygun düşsün. Şu, ya da bu ülkenin etkisiyle girilmiş bir anlaşma olmasın. Antlaşmanın gerçek görünümü, milli çıkar ve yararlarımızı yansıtsın.”⁴⁰²

Bir başka pencereden bakılacak olursa daha önce de belirtildiği gibi Bağdat'a Irak hükümeti'nin davetlisi olarak gittiği belirtilen Menderes'in, aslında Irak Kralı'na paktın imzalanması ile ilgili olarak sunmayı planladığı bir taslak olmadığı ve bu daveti zoraki olarak kendisine yaptırdığı yönünde görüşler de vardır.

Örneğin, Erol Mütercimler ve Mim Kemal Öke, Menderes'in Bağdat'a, Pakt'ı Irak Cumhurbaşkanı Nuri Said Paşa'ya, nasıl yapacağını bile bilmemesine rağmen her ne olursa olsun kabul ettirmek için gittiği görüşündedir. Yazarlar, bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedirler:

“...Menderes, azimliydi. Londra dönüşü –Ekim 1954- Nuri Said Paşa'ya pakt düşüncesini çitlatmış; ancak meseleyi Bağdat'ta bağlamak üzere kendini bu ülkeye davet ettirmişti. 6 Ocak 1955'te Bağdat'a gitmek üzere uçağa bindiğinde Menderes'in elinde herhangi bir taslak yoktu.

⁴⁰¹ a.y.

⁴⁰² Bekir Tünay, **Menderes Devri Anıları Gördüklerim Bildiklerim Duyduklarım**, İstanbul, Nilüfer Matbaacılık Tesisleri, t.y., s.228.

Nuri Said Paşa'nın da aklında Türklerle pakt imzalayacağına dair ihtimal yoktu. Irak parlamentosunda konuşan ilk Türk Başbakanı olarak Menderes, yoğun protokol gezisinde Bağdat'ı ikna edecek şekilde Nuri Said Paşa ile baş başa kalacağı anı aradı. Menderesi Mısır'ın işi bulandırmadan Irak'ı bir an önce bağlaması gerektiğini biliyordu. Nuri Said Paşa pes etmişti. Menderes, Washington'un onayını almadan Nuri Said Paşa'ya, eğer bu pakta girerse, Irak'a Amerikan askeri yardımı yapılacağı müjdesini vermişti. Geniş kapsamlı, kaba hatlı bir metnin altına imza atabileceğini söyledi.”⁴⁰³

Türkiye ile Irak arasında yapılmasına karar verilen anlaşma, İngiltere'de de yankılanmış ve Arap devletlerinin aksine sevinçle karşılanmıştır. İngiltere, bu anlaşma ile Rusya'nın egemenliğini genişlettiği bir dönemde Ortadoğu'da komünist aleyhtarı yapılanmanın tamamlanacağı görüşünü benimsemiştir.⁴⁰⁴

a.3. Suriye'yi İkna Turu

Menderes, Türk-Irak Paktı'nın tüm Arap devletlerine açık olduğunu göstermek ve anlaşmaya katılmak istemeyen Arap devletlerini davet etmek amacıyla Beyrut'a geçmeden önce Suriye'nin başkenti Şam'a da uğramıştır.⁴⁰⁵ Şam'da 4 saat kalan Menderes aleyhinde çeşitli gösteriler yapılmıştır.

Özellikle Mission Laique Francaise koleji öğrencileri, Menderes'in ziyaretini protesto etmek istemişlerdir. Bu durum karşısında çok sıkı tedbirler alan polis tarafından, bazı öğrenciler tutuklanmış, hatta savcılık kararı ile kolej kapatılmıştır.⁴⁰⁶

Suriye İçişleri Bakanlığı'nın aldığı tedbirlerin ardından gezisini gerçekleştiren Menderes, Şam'da siyasi yetkililerle görüşerek Suriye'nin de yapılacak olan Türk-Irak Paktı'na katılması için çağrıda bulunmuştur.⁴⁰⁷ Fakat Suriye, kendisine yapılan bu çağrılara karşılık vermemiştir. Menderes, Hariciye Vekili Fuat Köprülü ve heyetin

⁴⁰³ Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, 2.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, Haziran 2004, s. 170.

⁴⁰⁴ Ömer Sami Coşar, “Siyasi İcmal Türk-Irak Paktı İmzalanırken”, **Cumhuriyet** (24 Şubat 1955), s.3.

⁴⁰⁵ “Mısır, Türkiye- Irak Anlaşmasına Cephe Aldı”, **Cumhuriyet** (14 Ocak 1955), s.1,7.

⁴⁰⁶ **a.y.**

⁴⁰⁷ Nuyan Yiğit, “Adnan Menderes Bugün Bağdattan Ayrılıyor”, **Cumhuriyet** (14 Ocak 1955), s. 1,7.

diğer mensupları, saat 12.00'de Suriye'nin başkenti Şam'daki Mezze havaalanı'na inmişlerdir. Türk heyeti'ni havaalanında, Suriye Başveziiri Faris El Huri, Hariciye Veziri Feyzi Attasi ve başka Suriyeli yöneticiler karşılamıştır.

Resmi Kıta, Türk Başbakanı Adnan Menderes'i selamladıktan ve İstiklal Marşı ile Suriye Milli Marşları çalındıktan sonra kortej halinde Şam'daki Cumhuriyet Sarayı'na doğru hareket edilmiştir. Şehir merkezinde çarşı, meclis önü, Salihiye, Nazım Paşa Caddesi istikametini kullanarak, yaklaşık 25 dakikada Muhacirin Mahallesindeki Cumhuriyet Kasrı'na ulaşan kortej, kimi zaman kalabalık caddelerdeki halk tarafından alkışlanmıştır.

Heyet, Cumhuriyet Sarayı'na ulaştığında, özel defteri imzalamış ve yukarı kata çıkarak, Suriye Cumhurbaşkanı Ekselans Haşim El Attasi tarafından kabul edilmiştir. El Attasi, Türkçe olarak şu demeci vermiştir:

“Memleketimizi ziyaret etmekte olduğunuzdan dolayı çok memnun ve bahtiyarım. Türk ve Arap, islamiyetin zuhurundan [ortaya çıkışından] beri her zaman beraber yaşamış, aynı medeniyete hizmet etmiş, aynı medeniyeti beraberce meczetmiştir [mezcetmiştir-birleştirmiştir]. İki kardeş kavuştuğu zaman nasıl bir meserret [sevinç] hasıl olursa bende de şimdi o meserret hasıl olmuştur.”⁴⁰⁸

Suriye Cumhurbaşkanı'nın bu sözleri üzerine Menderes, şöyle demiştir:

“Memleketinizi ziyaretten dolayı büyük bahtiyarlık duymaktayız. Zatı devletlerinin bu güzel sözleriniz bahtiyarlığımızı çok daha fazlalaştırmıştır. Asırlarca beraber yaşamının aramızda tesis ettiği bağlar, müşterek vicdani inanışlar, müşterek hayat ve tefekkür tarzı, iki memleketin kolayca anlaşmasını mümkün kılacak mahiyettedir.

Eğer bu ziyaretimiz bu yolda bir adım teşkil ederse, bundan memnuniyetimiz çok büyük olacaktır. Reiscumhurumuz Celal Bayar'ın zatı devletlerine selamını getirmiş olmakla mübahiyim. Tek teessüf ettiğim nokta, sadece bu ziyaretimizin kısa olacağıdır. Bunu da inşallah zamanla telafi ederiz.”⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ “Türkiye-İrak Paktına Suriyeyi de Davet Ettik”, **Cumhuriyet** (15 Ocak 1955), s.1,7.

⁴⁰⁹ a.y.

Karşılıklı söylenen bu demeçlerden sonra resmi görüşmeler başlamıştır. Görüşmelere, Suriye Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Dışişleri Bakanı, Nafia Vezirleri, Dışişleri Umumi Katibi, Suriye'nin Ankara ve Bağdat Büyükelçileri, Türk Başbakanı Adnan Menderes, Türk Dışişleri Bakanı ve Türk Nafia Vekilleri, Türk Hariciye Umumi Katibi, Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi ile Şam Büyükelçisi katılmışlardır.

Görüşmelerin bitmesinden sonra ise Türk Başbakanı ve heyet üyeleri, Suriye Cumhurbaşkanı'nın verdiği öğle yemeğine katılmış ve ardından da Beyrut'a gitmek üzere Şam'dan ayrılmışlardır. Suriye Hariciye Veziri Feyzi Attasi, kendisine Adnan Menderes'in Şam gezisi ile ilgili bir soru soran gazeteciye, Adnan Menderes'in, Lübnan'a geçmeden önce mecburen Suriye'nin de üzerinden geçeceği düşünüldüğü için Suriye hükümeti tarafından Şam'a davet edildiğini söylemiştir.

Attasi ayrıca, Türkiye'nin de kendileri gibi bir doğu memleketi olması dolayısıyla imanlı bir ülke olduğunu, aralarındaki dostluğun bu daveti gerektirdiğini de sözlerine eklemiştir.⁴¹⁰

Adnan Menderes ve beraberindeki Hariciye Vekili Fuat Köprülü, Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu ve diğer üye, 18 Ocak Salı günü, Beyrut'ta kaldıkları otelden Lübnan Başvezirisi Sami El Sulh ve Hariciye Veziri Alfred Nakkaş tarafından alınarak havaalanına getirilmiş, askeri kıta tarafından çalınan İstiklal Marşı ve Lübnan Milli marşları ile uğurlanmışlardır.

Türk heyeti, saat 14.30'da havalanan özel bir uçakla yaptıkları yolculuğun ardından saat 16.40'da İstanbul'a varmıştır. Heyet, bayraklarla donatılmış olan Yeşilköy Havaalanı'nda Başvekil yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik, Devlet Bakanı Sarol, Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Kalafat, Çalışma Bakanı Hayreddin Erkmen, Vali Kerim Gökay, çeşitli mebuslar, amiral ve generaller, Vilayet, Belediye ve Adliye Reisleri, Üniversite Rektör ve Dekanları, Genel ve Belediye Meclisi üyeleri, Bankalar Umum Müdürleri, Cemaat Reisleri, Ticaret Odası üyeleri, Özel Oluşumlar Temsilcileri, partililer, Irak, Lübnan, Suriye'nin Türkiye Konsolosları ve basın

⁴¹⁰ a.y.

temsilcilerince büyük bir coşku ve sevgi ile karşılanmıştır. Başbakan Adnan Menderes, kendisini karşılayanların ellerini teker teker sıkarak onlarla selamlaşmış, birçok çiçek buketi almıştır.

Adnan Menderes, Yeşilköy Havaalanı'ndan konaklayacağı Park Otel'e kadar Hariciye Vekili Prof. Fuat Köprülü, İstanbul Valisi ve Belediye Reisi ile aynı arabaya binerek yolculuk etmiş ve yol boyunca, özellikle de Topkapı, Edirne kapı, Atikalipaşa, Unkapanı Köprüsü giriş ve çıkışı, Tarlabası ve Taksim'de halk tarafından alkışlanmış ve saat 18.00'de geceleyeceği oteline varmıştır.⁴¹¹

1954'lerde Balkanlarda işbirliği arayışında olan Türkiye, ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı Ortadoğu'yu kapsayacak bir savunma sistemi oluşturmak düşüncesinin açığa çıkması ile birlikte 1955'den itibaren Ortadoğu'daki yerini sağlamlaştırmaya ve ortak bir güvenlik çemberi oluşturulmasına yönelik çabaları artmıştır. Bu konuda attığı ilk adım da Bağdat Paketi'nin imzalanması olmuştur.

b. Irak Gezisi (23 Şubat 1955)

Başbakan Adnan Menderes, 23 Şubat 1955'te saat 12.00'de Irak hükümeti'nin daveti üzerine Bağdat'a hareket etmiştir. Menderes ile beraber, Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Kocaeli Milletvekili Hamza Osman, Hariciye Vekaleti Umumi Katib Muavini Melih Esenbel, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdür Muavini Talat Benler, Hariciye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Hamid Batu, Hariciye Vekaleti Şube Müdürlerinden Turgud Aytuğ ve Başvekalet Yaveri de Hayreddin Tümer de yolculuk etmiştir. Saat 17.00'de Bağdat havaalanına inen Türk heyeti, Irak Başbakanı Nuri Said Paşa, Başvekil Muavini Ahmed Muhtar Baban, Hariciye Vekil Vekili Burhaneddin Başayan, Adliye Vekili Ali Mahmud, Şehremini ve Bağdat Mutasarrıfı, Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi, Hariciye Vekaleti Müsteşarı, Protokol Umum Müdürü, Matbuat Umum Müdürü, Emniyet Umum Müdürü, Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Muzaffer Göksenin, Türkiye Büyükelçilik mensupları ve gazetecilerden oluşan bir kalabalık tarafından karşılanmıştır.

⁴¹¹ "Başvekil, Beyruttan döndü ve tezahüratla karşılandı", **Cumhuriyet** (19 Ocak 1955), s. 7.

Havaalanında Türk ve Irak Milli Marşları çaldıktan sonra, Türk heyeti, Beyaz Saray'a doğru yola çıkmıştır.⁴¹²

b.1. Bağdat Paktı'nın İmzalanması

II. Dünya Savaşını bitirerek Avrupa'yı Nazi işgalinden kurtaran ABD ve Sovyetler Birliği, bu süreçten sonra soğuk savaş başlatarak iki kutuplu bir dünyanın doğmasına sebep olmuşlardır. 1952'de ABD'nin Başkanlığına seçilen Eisenhower'ın Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti kaynaklı komünizm tehlikesini görmüş ve bunu önlemek için de Başkan Eisenhower ile birlikte New Look Strategy (Yeni Bakış Süreci) adıyla bir güvenlik projesi oluşturmuştur.

Bu plana göre ABD, Sovyetlerden gelebilecek herhangi bir saldırıya silahla karşı koymak dolayısıyla da Sovyetler Birliği'ne yakın ülkelerde askeri üsler kurmayı planlamıştır. Daha önce komünist tehlikeye karşı Batı'da NATO ve Güney Asya'da SEATO'nun kurulması gibi ABD de kendisi için stratejik önemi olan Ortadoğu'yu Sovyetlerden korumak istemiştir. Bu savunma sistemini kurabilmek için de bölgeye yakın olan işbirlikçisi Türkiye'den yardım istemiş ve Bağdat Paktı'nın kurulmasını sağlamaya çalışmıştır.

Ancak fikir babası ABD de olsa Bağdat Paktı 24 Şubat Perşembe günü, Bağdat'ta Türkiye'nin girişimi ile Türkiye-Irak arasında imzalanmıştır. Bu anlaşmaya zemin hazırlayan etkenlerin arasında yukarıda belirtilen noktalar dışında 29 Mart 1946 yılında Türkiye ile Irak arasında yapılan Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşmasını devam ettirme düşüncesi de vardır. Anlaşmanın temeli Menderes'in ocak ayındaki Irak gezisinde atılmış, Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamaya yönelik girişimlerin gerçeğe dönüştürülmesi hedeflenmiştir.

Anlaşmanın, katılımcı ülkelere getirdiği bir de güvence vardır ki o da BM'ye bağlı ülkelerin BM Anayasasından doğan haklarının bu anlaşma ile hiçbir şekilde zedelenmeyecek olmasıdır.⁴¹³

⁴¹² "Menderes Bağdadda", **Cumhuriyet** (24 Şubat 1955), s. 1,3.

⁴¹³ Oran, **a.g.e.**, s. 561- 565.

b.2. Bağdat Paktı'nın İçeriği

Türk–Irak Karşılıklı İşbirliği Anlaşması, İngilizce, Türkçe ve Arapça olmak üzere üç dilde ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda İngilizce metin geçerli sayılmak üzere, iki nüsha halinde imzalanmıştır. Anlaşmayı imzalamak için Türkiye tarafından Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü yetkili kılınırken, Irak tarafını ise, Irak Kralı Majeste II.Faysal, Irak Başbakanı Ekselans Nuri Es Said ve Dışişleri Bakanı Ekselans Burhanettin Başayan temsil etmiştir.

Sekiz maddeden oluşan anlaşma, taraftar ülkelerin aralarında BM Yasası'nın 51. maddesine uygun olarak işbirliği yapabileceklerini ve bu konuda alınacak önlemlerin aralarında özel anlaşma konusu olabileceğini belirtmektedir. Anlaşma yürürlüğe girer girmez de bağıtlı taraflar işbirliği için önlemler almaya başlayacaklar ve bağıtlı taraf hükümetleri onayladığında da önlemler yürürlüğe girecektir.

Taraflar, bu anlaşma ile aralarındaki sorunları BM Yasası gereğince barışçı yollardan çözeceklerini ve birbirlerinin iç işlerine hiç birşekilde karışmayacaklarını da kabul etmişlerdir. Ayrıca anlaşma bağıtlı devletlerin hiçbir uluslararası yükümlülüğüne aykırı değildir. Ancak tüm anlaşma içinde en önemli olan madde anlaşmanın tüm Arap Devletleri'ne ve bağıtlı tarafların tanıdığı, bölge ile ilgili olan her devlete açık olduğunu belirten beşinci maddedir. Bu madde şöyledir:

“Madde 5

İşbu Andlaşma Arap Birliği üyesi devletlerden herhangi birisinin yada bu bölgenin güvenlik ve barışı ile aktif biçimde ilgili olan ve Taraflarca kesinlikle tanınan herhangi bir Devletin katılmasına açık bulunacaktır. Katılma belgesinin ilgili Devlet tarafından Irak Dışişleri Bakanlığına sunulmasıyla katılma gerçekleşmiş sayılır. İşbu Andlaşmaya katılan herhangi bir Devlet, Andlaşmaya taraf olan bir yada daha çok Devletlerle 1.Madde uyarınca özel anlaşmalar yapabilir.

Katılan Devletin yetkili makamı 2. Maddeye göre önlemleri belirleyip saptayabilir. Bu önlemler ilgili Tarafların Hükümetlerince onanır onanmaz yürürlüğe girmiş sayılır.” Anlaşmada belirlenen amaçları gerçekleştirmek için bakanlar

seviyesinde sürekli konsey kurulacağı ve anlaşmanın beş yıl için geçerli olacağı yazılmıştır. Anlaşmadan çekilmek isteyen bir taraf olduğunda ise öngörülen sürelerden birinin bitimine altı ay kala yazılı olarak haber vermek koşuluyla anlaşmadan çıkabilecektir.⁴¹⁴

b.3. ABD'nin Çekimsizliği Ve Bağdat Paktı'na Tepkiler

ABD, Bağdat Paktı'nın kurulmasını şiddetle desteklese de 24 Şubat 1955'te Türkiye'nin öncülüğünde kurulan ve Irak, İngiltere, Pakistan ile İran'ın da üye olduğu pakta girip girmemekte tereddüde düşmüştür. Bunun sebebi pakta üye olan devletlerin tanımadığı hiçbir devletin pakta alınmayacak olmasıdır.

Üye devletlerden İran, Irak ve Pakistan tarafından tanınmayan İsrail, ABD'nin Ortadoğu'daki işbirlikçisi olmasına rağmen tanınmaması yüzünden pakta asla giremeyecektir ve ABD'nin de göze alamadığı, bu işbirlikçisini kaybetme riskidir. İsrail ise tanınmadığından dolayı paktın kendisine karşı oluşturulduğu ve diğer Arap ülkelerinin de bu yolla tahrik edilmeye çalışıldığı düşüncesine kapılmış dolayısıyla pakta karşı durmuştur.

ABD, bunun dışında Suudi Arabistan'da Amerikan firmaları tarafından işletilen petrol rezervlerini tehlikeye atmamak ve barış içinde yaşama arzusunda olduğundan Sovyetlere yakın duran Mısır Devlet Başkanı Nasır'ı kendinden daha fazla uzaklaştırmamak için de mesafeli durmuştur. Buna ek olarak Sovyetleri ürkütme ve yeni tedbirler almaya teşvik etmemek istemiştir. Bu nedenle de Bağdat Paktı'nda, 1958'de Irak'ta darbe olup da Irak tamamen Pakt'tan çekilene kadar resmi üye olmayıp gözlemci statüsünde kalmıştır.⁴¹⁵

Bağdat Paktı, Irak ve Türkiye'de sevinçle karşılanırken, Arap ülkeleri özellikle de Mısır tarafından şiddetle kınanmıştır. Mısır hükümeti, Türkiye ve Irak'ın çağrılarına rağmen yapılacak Pakt'a katılmayacağını hemen bildirmiştir.

Bunun sebebi, İngiltere'nin, bağımsız olan Mısır'ı kontrolü altında tutabilmek amacıyla "Ortadoğu Komutası" adı verdiği bir plan uyarınca Kahire'de bir üs

⁴¹⁴ Soysal, a.g.e., s. 501- 503.

⁴¹⁵ Oran, a.g.e., s. 561- 565.

edinmek ve Mısır ile diğer Ortadoğu devletlerini bu üs de toplamak istemiş olmasıdır. Süveyş üssü Mısır'a devredilecek ama üs yeni komutanlığın emrinde olacaktır.⁴¹⁶

Fransa ve ABD'nin de destek verdiği bu planı Mısır hiç beğenmemiş ve kabul etmemiştir. Mısır, İngiltere ile Süveyş Kanalı konusunda yaşadığı anlaşmazlıklar, Ortadoğu'da Nasır liderliğinde bir güvenlik örgütü kurmak istemesi ve Türkiye ile Irak'ın aldığı iş birliği kararı ile hem bu olanağın elinden alınması hem de kendi liderliğinde kurulacak Arap birliğine darbe vurulduğunu düşünmesi nedeniyle pakta karşı çıkmıştır.⁴¹⁷

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Ömer Sami Coşar, Siyasi İcmal adlı köşesinde, Arap dünyasında ve özellikle de Mısır'da Paktın hiç sıcak karşılanmadığına dair düşüncelerini açıklamış, "...Mısır, Bağdadda müşterek tebliğ neşredildikten hemen sonra, körü körüne Türk-Irak paktına karşı cephe almış ve diğer Arab devletlerini de peşinden sürüklemek için harekete geçmişti...Dün Kahire radyosu, Türk ordusunun Suriye hududuna yığılmakta olduğunu iddia etmiştir. Aynı radyo Türk-Irak paktını baltalamak için bizim İsrail ile askeri anlaşma akdettiğimize dair yalan haberleri de yaymıştı!..."⁴¹⁸ diye yazarak Mısır'ın Pakt aleyhinde ciddi çalışmalar içinde olduğunu belirtmiştir.

Suudi Arabistan ve Yemen'in de Mısır'ı destekleyerek, Pakt'a cephe aldıklarını yazan Coşar, Lübnan ile Ürdün'ün ise henüz pakt aleyhinde veya lehinde hiçbir yorum yapmadığının altını çizmiştir. Aslında Pakta karşı olan asıl ülkenin Sovyet Rusya olduğunu düşünen Coşar, aşağıdaki yorumla sözlerini tamamlamıştır:

"...Kısaca kaydedelim; Türk-Irak paktından hoşlanmayanların başında Sovyet Rusya bulunmaktadır ve onunla aynı fikirde onlalar da Mısır, Suriye ve Balkan paktındaki müttefiğimiz Yunanistandır!

⁴¹⁶ Turan, **a.g.e.**, s. 167.

⁴¹⁷ Ergün Ataoğlu, **Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu**, İstanbul, Nokta Kitap, Nisan 2008, s. 91.

⁴¹⁸ Ömer Sami Coşar, "Siyasi İcmal Türk-Irak Paktı İmzalanırken", **Cumhuriyet** (24 Şubat 1955), s.3.

Bu “gayrimemnunların” başında Kremlinin bulunması, doğru yolda olduğumuza en güzel işaret sayılabilir.”⁴¹⁹

Bağdat Paktı’na sıcak bakmayan ülkeler arasındaki Sovyetler Birliği’nin pakt karşısındaki tutumu ise son derece hoşnutsuzdur. 1955 yılının aralık ayında Sovyet lider Krutçef, Türkiye’nin Bağdat Paktındaki rolüne değinen konuşmasında, Atatürk ve İsmet İnönü yönetimlerinde Türkiye ile olan ilişkilerinin çok iyi olduğunu ancak daha sonra hem Türkiye hem de kendileri sebebiyle karşılıklı ilişkilerin bozulduğunu söylemiştir. Sözlerine devam eden Krutçef, bozulan ilişkileri düzeltmek adına girişimlerde bulduklarını belirtmiş ve Türkiye’nin buna karşılık vermediğinden yakınmıştır.⁴²⁰

Bağdat Paktına karşı duran tüm devletler içinde ise en şiddetli tepkiyi veren Mısır, işi zaman zaman terbiyesizlik ve hakaret boyutuna kadar vardırırmıştır. Örnek vermek gerekirse, Lübnanlı bir gazeteci olan B. Adnan Haki’nin haberinden anlaşılmaktadır ki Bağdat Paktı’nın son derece aleyhinde olan Mısır’da yayınlanan “Roz Elyusef” adlı haftalık mizah dergisinde, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes bir köpek olarak betimlenmiş ve Mısır da dahil olmak üzere diğer bir çok Arap devletini temsil eden ay-yıldız armasını tasmaında taşıyarak, bir İngiliz tarafından yularından sürüklenirken çizilmiştir.⁴²¹

b.4. Bağdat Paktının Sonuçları

Bağdat Paktı, tüm iyi niyetlere ve üye ülkelerce gösterilen dayanışmaya rağmen tam olarak hedefine ulaşmış kabul edilemez. Bunun sebeplerine bakıldığında en çok göze çarpan etken, paktın kuvvetli bir askeri güç olan ABD’nin desteğinden yoksun kalmış olmasıdır. Çünkü ABD, hatırlanacağı gibi sadece gözetmen olarak pakta katılmıştır.

Bu sebeple paktın askeri anlamda yükü geri kalan üyelere binmiştir. Ancak üye ülkelerden Türkiye, neredeyse tüm askeri gücünü NATO’ya göndermiş olduğundan, Irak ve İran’ın zaten büyük bir askeri gücü olmadığından ve Pakistan da

⁴¹⁹ a.y.

⁴²⁰ Gönübol v.d., a.g.e., s. 280-283.

⁴²¹ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 132.861.1., 07.05.1956.

dahil olmak üzere Türkiye hariç bu ülkelerin asıl amaçlarının aslında ABD'nin yardımını almak olduğu kabul edilirse Bağdat Paktı beklenen neticeyi getirmemiştir.

Arap dünyası açısından da paktın başarısız olduğu kabul edilebilir. Çünkü Irak hariç hiçbir Arap devletinin pakta katılmaması iki ayrı kutup'un oluşmasına sebep olmuştur.

Olumsuzluklar bu kadarla da kalmamıştır. O dönemde İngiltere'nin de katılacağı bir bölge anlaşması yapılması söz konusu olmuş ve biraz olsun rayına girmiş olan Türk-Mısır ilişkileri de ne yazık ki bu düşünceden dolayı tekrar gerilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin İsrail devleti'ni tanıyan ilk ülke olması karşısında Arap devletleri Türkiye'yi baskı altına almışlar ve 1956'da Türkiye'nin İsrail Büyükelçisini geri çekmesine neden olmuşlardır. Bu olay da Türk-İsrail ilişkileri için gerilim oluşturmuştur.⁴²²

c. Menderes'in Son Anda İptal Edilen Lübnan Gezisi (15 Haziran 1955)

15 Haziran 1955'de Cumhuriyet Gazetesi, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in 16'sında Lübnan'a gideceklerini ve Lübnan Cumhurbaşkanı ile Başbakanının, konuklarına çok kıymet verdiklerini, karşılama ile ilgili birçok hazırlıklar yaptıklarını bildirmiştir.⁴²³

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, beklendiği gibi gününde Lübnan gezisine çıkarken, Başbakan Adnan Menderes son anda geziye katılmaktan vazgeçmiştir. Menderes, Lübnan Başbakanı Ekselans Sami El Solh'a, 16 Haziran Perşembe günü Lübnan'a gidememesi ile ilgili olarak şu samimi ve dostane telgrafi çekmiştir:

“Son excellence Sami Bey Solh Premier Ministre Beyrouth

Reisicumhurumuz refakatinde dost ve kardeş Lübnanı ziyaret etmeğlim hususunda, gerek muhterem Reisicumhur Ekselans Camille Chamoun ve gerek zati devletleri tarafından izhar buyrulan [gösterilen] arzu karşısında, büyük sevinç ve minnettarlık [şükran-teşekkür] duyarak, memleketteki işlerimin şu sırada pek kesif

⁴²² Gönübol v.d., a.g.e., s. 280-283.

⁴²³ “Bayar ve Menderes Bugün Lübnana Hareket Ediyorlar”, **Cumhuriyet** (15 Haziran 1955), s. 1,7.

[yoğun] olmasına rağmen icabete [katılmaya] imkan bulabileceğim ümidile lütufkar [nazik] davetinizi, tahalük ile kabul etmişim STOP

Son dakikaya kadar bu ümidi muhafaza ederek imkanları araştırmış olmaklığımın rağmen büyük arzusun işlerimin kesreti [çokluğu] dolayısıyla tahakkuk edemeyeceğini şimdi anlamış bulunuyorum STOP Mahcubiyetim [utangaçlığım] ve teessürüm [üzüntüm] cidden çok büyüktür STOP

Reisicumhurumuzdan itizarlarımın [özürlerimi] sizlere izah buyurmalarımı [açıklamalarımı] rica ve istirham [rica] ettim. STOP Fakat ben de ayrıca bu mesajı zatıdevletlerine göndermeyi kendime bir vazife telakki [kabul] ediyorum. STOP

Memleketlerimiz arasındaki samimi dostluğun ve işbirliği zihniyetinin parlak bir şekilde tezahuruna [ortaya çıkmasına] imkan vereceğinden emin bulunduğum bu resmi ziyaret sırasında, sizlerle beraber olmak beni şahsi dostu telakki etmek lütfunda bulunan zatıdevletleriyle buluşmak derin hayranlık hisleriyle bağlı bulunduğum Reisicumhur hazretlerine hormetlerimi arz edebilmek benim için sonsuz bir şeref ve bahtiyarlık kaynağı teşkil edecekti [oluşturacaktı].STOP

Sizlerin ve güzel memleketinizin mütehasıyım [özlemindem].STOP Yegane tesellim [savunmam] başka bir fırsatta tekrar Lübnan'a gidebilmek ümididir. STOP

İtizarlarımı kabul ve derin sevgi saygı ve dostluk hislerime itimat [güven] buyurmanızı ve tazimlerimi [saygılarımın] Reisicumhur hazretlerine arzına delalet [aracılık] etmenizi rica ederim. STOP

Adnan Menderes⁴²⁴

Menderes'in telgrafı eline geçen Lübnan Başbakanı Sami El Sulh, 17 Haziran'da Menderes'e yazdığı telgrafta, Menderes'in samimi bir şekilde ifade etmiş olduğu üzgünlüğünü hissederek, kendisine, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile birlikte Lübnan'a gelemeyişi ile ilgili olarak yazdığı telgrafı almaktan şeref duyduğunu

⁴²⁴ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)- 1.8.20., 16.06.1955. (Telgrafın orijinali için Bkz. Ekler 8).

belirtmiştir. Bayar ile gelemeyişine kendisi ve halkı adına çok üzüldüğünü belirterek en kısa sürede kendisini Lübnan'a beklediklerini yazmıştır.

Sami El Sulh, aynı günün ilerleyen saatlerinde kesintisiz olarak Başbakan Adnan Menderes ile telgraflaşan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan aldığı bilgilerin ışığında Menderes'in yoğun işlerinden dolayı bir gün gecikmeli olarak geleceğini öğrenmiştir. Menderes'e, bununla ilgili bir telgraf daha çekmiş ve haberi Bayar'dan aldığını söyledikten sonra kendisinin gecikmeli de olsa gelecek olmasından memnuniyet duyduğunu yazmıştır.

Beyrut'a, işlerinin yoğunluğu sebebiyle 16 Haziran'da Cumhurbaşkanı Bayar ile gidemeyen Menderes, 17 Haziran'da Bayar'a bir telgraf çekerek, kendisinin Lübnan'a gidemeyişinin Bayar cephesinde üzüntü kaynağı olduğunu öğrenince asıl kendisinin üzüldüğünü belirtmiş, daha sonra sözlerine "...Tensip buyurduğunuz takdirde yarın Beruta geleyim. Bu gün işlerim ve bilhassa Amerikan sefiri ile görüşmem var. Onun için münasip görüldüğü takdirde hareketimin yarına bırakılması uygun olur..." diyerek devam etmiş ve yoğun işlerinin arasında bile olsa kesinlikle geleceğini ima ederek sözlerini tamamlamıştır.

Telgraf eline geçen Bayar ise Menderes'in gelme teklifine sıcak yaklaşmış ve "...Yarın teşrifinize intizar eder muhabbetle gözlerinizden öperim..." diye yazarak kendisini beklediğini bildirmiştir. Bayar'ın kararlı tavırları karşısında, kendisinin ciddi bir şekilde Beyrut'ta beklendiğini anlayan Menderes, aldığı telgrafın akabinde Bayar'a aşağıdaki telgraf'ı yazmış ve ABD Büyükelçisi ile yapacağı görüşmenin hem önemli hem de ertesi gün olması sebebiyle Bayar'dan bir iki gün daha gecikerek gelmesine müsaade etmesini istemiştir.

" Pek Sayın Cumhurbaşkanımıza

Yarın Amerikan sefiri ve iktisadi yardım misyonu şefi General Rilley ile ehemmiyetli bir görüşmemiz olacak., bu, emrinizi almadan önce kararlaştırılmıştı.

Bu görüşmeyi ehemmiyetli bumakdayım. Ayın 19 dada Bağdat paktına iltihak meselesini görüşmek üzere Pakistan Harbiye Nazırı ile Hariciye Umumi

katibi gelmektedirler. Onlarla da hiç olmazsa ilk görüşmeyi yaptıktan sonra ve burada daha vazih mühim işleri gördükten sonra gelmem iyi olur.

Bu taktirde Pazar öğleden sonra veya Pazar ertesi günü gelmem mümkün olacaktır. Tensiplerine arz eder en derin hürmetlerimle ellerinizden öperim.

Adnan Menderes”⁴²⁵

Menderes’in telgrafını alan Celal Bayar, kendisine 18 Haziran’da cevap yazarak, önemli işlerine rağmen geleceği için teşekkür etmiş ve kendisine karşılama töreni hazırlanabilmesi için gelmeden önce zamanını bildirmesini rica etmiştir.

19 Haziran’da hala Lübnan’da olamayan Menderes’e bir telgraf da Cevdet Dülger çekmiş ve hem Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın hem de Lübnan Cumhurbaşkanı’nın kendisini sabırsızlıkla beklediğini yazmıştır.⁴²⁶

c.1. Menderes’in Lübnan’a Gidemeyişi Hakkındaki Söylentilere

Yanıt Verişi

Tüm bu telgraf trafiğine ve iyi niyetlere rağmen Menderes’in Lübnan’a gitmesi gerçekleşmemiştir. Menderesin, meşguliyeti sebebiyle Cumhurbaşkanı Celal Bayar’la birlikte Lübnan’a gidemeyeceğinin duyulması, hem Lübnan Cumhurbaşkanı hem Lübnan Başbakanı hem de halk tarafından büyük bir üzüntü ile karşılanmıştır.⁴²⁷

Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’la Lübnan’a gidememesi hakkında, yabancı çevrelerde yapılan bazı yorum ve değerlendirmelerin tuhaf olduğunu belirtmiş ve Anadolu Ajansı muhabirine bu konuda bir açıklamada bulunmuştur. Açıklamasında, geziye katılamaması ile ilgili olarak söylenenlerin, siyasi bir dedikodudan ileri gitmediğini, daha önce geziye katılamaması ile ilgili olarak Lübnan Başbakanı’na çektiği ve tam metni yukarıda verilen telgrafta da belirttiği gibi sadece işlerinin yoğunluğundan geziye katılamadığını bir kez daha belirtmiştir.⁴²⁸

⁴²⁵ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-1.8.20., 17.06.1955.

⁴²⁶ **a.g.b.**

⁴²⁷ “Başvekil Lübnana Gidemiyor”, **Cumhuriyet** (17 Haziran 1955), s.1,7.

⁴²⁸ “Başvekilin Lübnana Gidememesinin sebepleri”, **Cumhuriyet** (22 Haziran 1955), s. 1,7.

Söylenenlerin sadece, Türkiye ile Lübnan arasındaki güçlü dostluk ve işbirliğini bozmaya yönelik girişim olabileceğini düşünen Menderes, Lübnan'ı ziyaret etmekten her zaman mutluluk ve şeref duyacağını altını çizerek açıklamasını tamamlamıştır.⁴²⁹

2.2. Bağdat Paktı Daimi Konsey Toplantılarına Katılma Amaçlı Geziler

a. Adnan Menderes'in Irak Gezisi (20-23 Kasım 1955)

Bağdat Paktı Daimi Konseyinin ilk toplantısında bulunmak üzere, Başbakan Menderes ve beraberindekiler 20 Kasım 1955'de Bağdat'a hareket etmişlerdir. Menderes ile beraber geziye, Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekaleti Katibi Umumi Muharrem Nuri Birgi, Erkanı Harbiyei Umumiye Reis Vekili Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboylu, Erkanı Harbiyei Umumiye Harekat Başkanı Korgeneral Salih Coşkun, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Hava Kuvvetleri Plan Dairesinden Kurmay Albay Sadi Atıkkın, Erkanı Harbiyei Umumiye Plan Dairesi'nden Kurmay Yarıbay Hikmet Akıncılar, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdür Muavini Ziya Tepedelen, Devlet Vekili Özel Kalem Müdürü Hayrettin Ozansoy, Erkanı Harbiyei Umumiye İstihbarat Dairesi'nden Kurmay Binbaşı Sami Küçük, Başvekalet Yaveri Yüzbaşı Hayrettin Sümer, Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi Emir Subayı Binbaşı Şemsi Kınıkarslan, Hariciye Vekaleti'nden Katip Kamuran Tüzel katılmıştır.⁴³⁰

Yukarıda adları geçen kişiler dışında geziye, Emniyet Müfettiş Muavini Suat Ömeroğlu, Tercüman Fazıl Kıncal, Müstahdem Hayri Özüğür, Emniyet Memuru Hakkı Altıncı da katılmıştır. Ayrıca, heyeti Bağdat'a götürecektir olan üç uçağın personelini oluşturan, Yüzbaşı Akdağ, Üsteğmen Kaliper, Başçavuş Erener, Başçavuş Coşkun, Başçavuş Biçer, Yüzbaşı Karay, Yüzbaşı İnal, Yüzbaşı Mardin,

⁴²⁹ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-15.82.7., 21.06.1955.

⁴³⁰ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-141.99.18., 25.11.1955. (Kararnamenin orijinali için bkz. Ekler 9)

Başçavuş Türkay, Başçavuş Yolseven, Binbaşı Kalaycıoğlu, Üsteğmen Baran, Başçavuş Tokgöz, Başçavuş Altınöz ve Başçavuş Kozan da heyete dahil edilmiştir.

Geziye giden tüm katılımcıların otomobil, ulaşım, büro, ziyafet ve ülkemizi temsilen yapmaları olası her türlü masrafı karşılanarak kendilerine o yılın bütçesine göre en yüksek oran üzerinden harcırah verilmiştir.⁴³¹

Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve bir kişi daha, askeri uçaklarla yaptıkları yolculuğu takiben yerel saatle saat 16.30'da Bağdat'a varmışlardır. Kendilerini havaalanında, Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa, Dışişleri Bakanı Burhanettin Başayan ile sivil ve askeri ileri gelenler karşılamıştır.

Menderes, havaalanında Anadolu Ajansına verdiği demeçte, bir kez daha Irak'a gelmekten ve Bağdat Paktı'nın hayata geçmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirerek Irak'ı sadece komşu değil aynı zamanda kardeş ülke olarak gördüğünün altını çizmiştir. İki ülke için iyi temennilerini sunan Menderes, sözlerine şöyle devam etmiştir:

"...Bağdat paktının doğmasından bu kadar az zaman sonra beş azimli devletin bunun sağlam ve hayırhah gayeleri etrafında toplanmış olması bu paktın gerçekleşeceğine ve yalnız burada temsil edilen memleketlere değil, ergeç buna iltihak edeceklerine de sulh ve refah nimetlerini getireceğine bariz bir delildir..."⁴³²

Başbakan Adnan Menderes ile Nuri Sait Paşa havaalanından birlikte ayrılmışlar ve Türkiye Büyükelçiliği'ne gitmişlerdir. Türk heyetinin geri kalan kısmı da onlara eşlik etmiştir. Aynı günün akşamı saat 19.00'da ise Menderes, Irak Kralı'nın sarayına gitmiş ve kralı ile veliahdını ziyaret etmiştir.⁴³³

a.1. Görüşmeler

21 Kasım'da resmi temaslar Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'nın açılış konuşmasıyla başlamıştır. Başbakanın değindiği ilk konu, İsrail-Arap anlaşmazlığı olmuş ve bu konuda Bağdat Paktı olarak sonuna kadar İsrail'in saldırısına uğrayan

⁴³¹ a.g.b.

⁴³² B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)- 2.14.7., 20.11.1955.

⁴³³ a.g.b.

Arapları koruyacaklarını ve destekleyeceklerini söylemiştir. Irak Başbakanı, Arapların ilerde Bağdat Paktı'nın değerini anlayacaklarını belirtmiş ve her zaman onlara kapılarının açık olacağını da sözlerine eklemiştir.

Menderes de bir konuşma yaparak, adını söylemeden ama Sovyetler Birliğini kastederek, aslında Bağdat Paktı'nın Doğu'dan gelecek saldırılara karşı kurulduğunu belirtmiş, Filistin konusunda ise, BM'in kararlarından uzaklaşmadan davranmaları gerektiğinin ve her nereden olursa olsun saldırılara karşı koymaları gerektiğinin altını çizmiştir.⁴³⁴

22 Kasım'da yapılan toplantıda Menderes, söz alarak Filistin meselesinde Bağdat Paktı olarak ellerinden geleni yapmaları gerektiği üzerinde kuvvetlice durmuş ve Arapları da Pakta girmeye davet etmiştir. Ayrıca Ortadoğu'da komünist tehlikeye karşı tam bir savunma sağlanması için iktisadi ve kültürel işbirliğinin daha da artırılması gerektiğini belirtmiştir.

Anlaşılmaktadır ki Bağdat Paktı üyelerinin hepsi sorunların üzerinde tartışarak ortak hareket etme başarısını elde etmişlerdir. Bu da Bağdat Paktı'nın hedeflerine ulaşma yolunda emin adımlarla gittiğinin bir göstergesidir ve üye ülkeleri de yüreklendirmiştir.

Görüşmeler neticesinde yayınlanan bildiriden anlaşılmaktadır ki Bağdat Paktı üyeleri en az senede bir defa toplanarak dünya meselelerini tartışmaya karar vermişlerdir. Ayrıca ABD Pakıtın kuvvetlenmesi için üyelere karşılıksız olarak silah ve diğer yardımlarda bulunacaktır. İngiltere ise atom enerjisi ve tekniği konusunda yardım sağlayarak iki sene içerisinde Irak'a 5.000.000 İngiliz lirasına karşılık gelen altın rezervi sağlayacaktır.⁴³⁵

23 Kasım'da Menderes, Pakistan Baş veziri Choudri Muhammed Ali'ye ziyaret iadesi yapmak amacıyla Pakistan Büyükelçiliği'ne gitmiştir. Daha sonra temaslarını tamamlayarak Türkiye'ye dönmek üzere Türk Hava Yolları'na ait bir uçakla Bağdat'tan ayrılan Menderes ve Türk heyeti, önce yakıt aktarımı yapmak için Adana'ya inmiş ardından da Yeşilköy Havaalanı'na ulaşmıştır.

⁴³⁴ "Menderes Bağdat'ta Bir Konuşma Yaptı", **Milliyet** (22 Kasım 1955), s. 1,5.

⁴³⁵ "Bağdat Paktı Konseyi Dün Akşam Sona Erdi", **Milliyet** (23 Kasım 1955), s. 1,5.

Havaalanında Türk heyetini, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Örfi İdare Kumandanı Nurettin Aknoz, generaller, milletvekilleri ve DP ileri gelenleri karşılamıştır. Kendilerine, Resmi tören düzenlenmiş ve askeri kıta hazır beklemiştir. Kıtayı selamlayan Menderes, yanına Fatih Rüştü Zorlu, Gökay, Mükerrerem Sarol ile beraber havaalanından ayrılmıştır⁴³⁶

b. Adnan Menderes'in İran Gezisi (14 -23 Nisan 1956)

Tahran'da yapılacak olan Bağdat Paketi Daimi Konseyi'nin İkinci İktimai'na katılmak üzere Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Muharrem Nuri Birgi, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdür Muavini Ziya Tepedelen, Hariciye Vekaletinden Katip Metin İnegöllüoğlu, Kamıran Tüzel ve Güner Türkmen'den oluşan bir heyet ile Irak'a gitmiştir.

Heyetin gezi boyunca her türlü ulaşım, büro, ziyafet, haberleşme ve diğer masraflarının karşılanmasına, Hariciye Vekaleti'nin 7 Nisan 1956 tarihli ve 52562/224 sayılı yazısı uyarınca İcra Vekilleri Heyeti tarafından karar verilmiştir.⁴³⁷ Heyete, 21 Nisan'da alınan bir kararla Erkanı Harbiye Umumiye Reis Vekili Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboşlu da katılmış ve kendisine Milli Müdafaa Vekaleti kararı ile yüksek misil üzerinden harcırah verilmesine karar verilmiştir.⁴³⁸

5 Mayıs'ta da heyete, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık'ın katılması ve kendisine yevmiye ödeneceğine ilişkin kararın İcra Vekilleri Heyeti tarafından alınması ile Irak'a gidecek Türk heyeti tamamlanmış ve yola çıkabilmiştir.⁴³⁹

14 Nisan'da Tahran'a gitmek üzere Yeşilköy Havaalanı'na giden Türk heyeti, İçişleri Bakanı Ethem Menderes, Adalet Bakanı Hüseyin Avni Gökçürk, Devlet

⁴³⁶ "Başvekil Dün Bağdat'tan döndü", **Milliyet** (25 Kasım 1955), s. 1,5.

⁴³⁷ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-142.33.10., 10.04.1956.

⁴³⁸ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-142.37.6., 21.04.1956.

⁴³⁹ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-143.39.12., 05.05.1956.

Bakanı Emin Kalafat, Maliye Bakanı Nedim Ökmen, Milli Eğitim Bakanı Ahmed Özel, Gümrük ve İhisarlar Bakanı Hadi Hüsmen, Ulaştırma Bakanı Arif Demirel, vali, belediye başkanı, milletvekilleri, Birinci Ordu Müfettişi, Cumhuriyet Müddei Umumisi, Emniyet Müdürü, generaller, amiraller, sivil ve askeri ileri gelenler, basın mensupları ve halk tarafından uğurlanmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar adına da başyaveri Kurmay Albay Refik Tulga Menderes'i yolcu etmiştir.⁴⁴⁰

15 Nisan'da Tahran'daki resmi temaslarına başlayan Menderes, Dışişleri Bakanı Köprülü, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri ve Büyükelçi Nuri Birgi, Genelkurmay Başkan Vekili Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboylu ile saat 11.00'de Mermer Saray'ına giderek defteri mahsus'u imzalamıştır.

Menderes ve Köprülü daha sonra Başbakanlık konutunda İran Başbakanı Hüseyin Ala'yı ziyaret ederek kendisi ile bir saat görüşmüşlerdir. Öğleden sonra ise İran'ın Türkiye Büyükelçiliği'ne giden Menderes, orada İngiliz Savunma Bakanı Sir Walter Moncton ile Amerikan Hariciye Vekil Muavini Loy Hendereson'u kabul etmiştir. Samimi bir havada geçen ziyaretler sırasında ertesi gün yapılacak olan Bağdat Paktı Konseyi toplantısında konuşulacak konular üzerinde durulmuştur.

Akşam da yine Türkiye Büyükelçiliği'nde, Türk ve Pakistan başbakanları, dışişleri bakanları ve iki ülkenin heyetleri arasında yine sıcak bir atmosferde geçen fikir alışverişleri yapılmıştır.⁴⁴¹

b.1. Bağdat Paktı Konseyi Toplantısı

16 Nisan Pazartesi Bağdat Paktı Konseyi Tahran Dışişleri Bakanlığı'nda saat 15.30'da toplanarak görüşmelere başlamıştır. İran Başbakanı Hüseyin Ala bir konuşma yaparak toplantıyı başlatmıştır. Konuşmasında, Ortadoğu'da komünizm'e karşı tam bir savunma sağlanması için ABD'nin de pakta girmesi gerektiğini belirten Hüseyin Ala, Mısır ve diğer Arap ülkelerini de pakta karşı oldukları için eleştirmiştir.

Daha sonra Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa söz almış ve Arap dünyası ile İsrail arasındaki anlaşmazlıkların pakta çözülebileceğini belirtmiştir. İngiltere Savunma

⁴⁴⁰ "Menderes Ve Köprülü Dün Tahrana Gittiler", *Cumhuriyet* (15 Nisan 1956), s. 1,5.

⁴⁴¹ "Bağdat Paktı Konseyi Bugün Toplanıyor", *Cumhuriyet* (16 Nisan 1956), s. 1,3.

Bakanı Monckton da yaptığı konuşmada Bağdat Paktı için ortaya atılan emperyalist hedefleri olduğu iddiasına yanıt vermiş ve “kimseyi tehdit etmiyoruz; fakat, kimsenin de tehdidi altında yaşamak istemiyoruz” demiştir.⁴⁴²

17 Nisan’da Konsey ikinci toplantısını yapmış ve üç saatlik görüşmeler neticesinde komiteler tarafından hazırlanan raporları onaylamıştır. Savunma konusunda sunulan projeler için İngiltere 700.000 dolarlık yardımda bulunacağını açıklamıştır. Adnan Menderes de Bağdat Paktını yıkmaya çalışanlara karşı oldukça sert bir konuşma yapmıştır.

Sözlerine “...Dünya siyaseti öyle ciddi ve tehlikeli bir safhaya girmiştir ki şu sıralarda ittihaz edeceğimiz tedbirlerle takib edeceğimiz hattı hareketin yarın ki hadiseler üzerinde hayati tesiri olacağına şüphe etmemeliyiz”⁴⁴³ diyerek başlayan Menderes, Bağdat Paktı’na gereken önemin verilmediğini, bugüne kadar yapılanlarla yetinilemeyeceğini ve paktın Filistin meselesi de dahil olmak üzere bir çok problemi çözebileceğini belirtmiştir.

Özellikle Sovyetler Birliği etkisiyle paktı yıkmaya yönelik girişimlerde bulunan ülkelere karşı bu güne kadar terbiye sınırlarını aşmadan ve yumuşak davranmanın bu ülkeleri daha da yüreklendirdiğini ve kötü davranışlar içine ittiğini açıklayan Menderes, “...Bu hakikatin ve şimdiye kadar yapılan tecrübelerin verdiği derslerin ışığı altında siyasetlerimizi müştereken tekrar gözden geçirmek ve müşterek bir hattı hareket tesbit edip onu sistemli bir şekilde tatbik etmek mecburiyetindeyiz.” diyerek konuşmasına son vermiştir. Sözlerinden kast ettiği kötü niyetli ülkelerin Arap ülkeleri olduğu anlaşılmakta zaten de Menderes açıkça Arapları emperyalist olmakla suçlamaktadır.⁴⁴⁴

Menderes’in bu ağır sözleri şüphesiz ki Arap devletlerini çok kızdırmıştır. Bunun en açık ifadesini Arap basınından takip etmek mümkündür. Örneğin, Lübnan’da yayınlanan Beyrut Massa Gazetesi, Türkiye’nin komünizm ile savaşmasına itiraz etmediklerini yazmış ve “Tahran Konferansı Türkiyenin hakiki

⁴⁴² “Tahran Konferansı Çalışmaya Başladı”, **Cumhuriyet** (17 Nisan 1956), s. 1,5.

⁴⁴³ “Menderesin Tahrandaki Söylediği Sert Nutuk”, **Cumhuriyet** (18 Nisan 1956), s. 1,5.

⁴⁴⁴ a.y.

çehresini ortaya çıkarmış bulunmaktadır...bitaraf kalmağa ve istedikleri gibi hareket etmeğe karar vermiş milletleri de sürüklemeye çalışmalarını anlayamıyoruz...” diye yazmıştır.

Ancak yazının devamına bakılınca üslubun giderek sertleştiği hatta tehdit havasına büründüğü dikkat çekmektedir. Nitekim, gazete şöyle devam etmiştir “Menderes Arapları emperyalizmle itham etmektedir. Kendilerine hatırlatalım ki Türkiye hala Amerikanın bol keseden verdiği milyonlarca dolarla yaşamaktadır.

Arablara gelince, onlar kendi yağları ile pekala kavruluyor ve yalnız bir şey istiyorlar: Türkler kendi işlerine baksınlar ve Ruslar, İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar ve Yahudilerin yanı sıra Arab düşmanları arasına girmesinler.”⁴⁴⁵

Bir başka Arap Gazetesi olan Bayrak ise “Bir kere daha Türk zihniyetinin değişmediği anlaşılmış bulunuyor. Lübnan, Bağdad paktına girmemekle haklı olduğunu göstermiştir. Türklerin Arab meselelerine karışmamaları daha iyi olurdu” diye yazmıştır.⁴⁴⁶ ABD ise pakt üyesi devletlerin isteklerine rağmen pakta tamamen üye olmayarak sadece ekonomik komitesine üye olmuştur. Hatta bazı siyasi ileri gelenler, ABD’nin bu tavır ile “Bağdat paktının arka kapısından içeri girdiğini” belirtmişlerdir. ⁴⁴⁷ Pakt’ın son günü yapılan görüşmelerde de ABD bozguncu faaliyetlerle mücadele komisyonuna üye olmuştur. Görüşmelerde alınan kararlar ortak bir bildiri ile açıklanmıştır. Alınan kararlar arasında en önemlisi, Ortadoğu’nun iktisadi gelişimi ve güvenliği için gerekli olan tedbirlerin alınması olmuştur. ⁴⁴⁸

b.2. Menderes’in Türkiye’ye Dönüş Yolunda Bağdat’a da Uğrayışı

İran’da temaslarını tamamlayan Türk heyeti, Tahran’dan İstanbul’a dönerken, Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Başvekalet Müsteşarı Ahmed Salih Korur, Hariciye Vekaleti Umumi Katibi ve Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, İngiliz Savunma Bakanı Monckton, Irak Başbakanı Sait Nuri paşa, Irak’lı bazı

⁴⁴⁵ “Başbakan Dün Geldi”, **Cumhuriyet** (24 Nisan 1956), s. 1,5.

⁴⁴⁶ **a.y.**

⁴⁴⁷ “Amerika Dün Bağdat Paktı İktisadi Komitesine Girdi”, **Cumhuriyet** (19 Nisan 1956), s. 1,5.

⁴⁴⁸ “Tahran Konferansı Dün Akşam Sona Erdi”, **Cumhuriyet** (20 Nisan 1956), s. 1,5.

yetkililer ve diğer başka kişilerle birlikte özel bir Irak uçağı ile Irak Başbakanı Sait Nuri Paşa'nın davetlisi olarak Bağdat'a gitmişleridir.

Kendilerini Bağdat havaalanında, Saray Teşrifat Nazırı, milletvekilleri ve ileri gelenler karşılamışlardır. Askeri kıta da tören düzenlenmiştir. Geçtiği yollarda kendilerine sevgi gösterileri yapılan ve bol bol alkışlanan Türk heyeti, akşam yemeğini de Irak Kralı Faysal'ın daveti üzerine saray'da yemiştir. Davet'e Adnan Menderes, Köprülü, Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinğlu, Ahmed Salih Korur, Muharrem Nuri Birgi ve Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Muzaffer Göksenin katılmıştır.

Ertesi gün sabah saat 11.00'de Beyaz Saray'a giden Menderes, orada Irak Başbakanı Sait Nuri Paşa tarafından ziyaret edilmiş, daha sonra kendilerine İngiliz Heyeti Reisi ve Mdaafa Nazırı Sir Walter Monckton da katılmıştır. Köprülü, Irak Hariciye Vekili Başayan, Muharrem Nuri Birgi, Türkiye ve İngiltere'nin Bağdat Büyükelçileri'nin de katılmasıyla bir toplantı yapılmıştır.

Öğleden sonrayı özel ziyaretlerine ayıran Menderes, akşam ise Sait Nuri Paşa'nın kendisi şerefine verdiği yemeğe katılmak üzere Nuri Paşa'nın ikametgahına gitmiştir.⁴⁴⁹ 23 Nisan'da sabah saat 10.15'te Irak Hava Yolları ile Bağdat'a giden Menderes'i Nuri Sait ve Irak ileri gelenleri yolcu etmiş, İstanbul'da ise TBMM Başkanı Refik Koraltan, milletvekilleri, bakanlar, İstanbul valisi, sivil ve askeri ileri gelenler ve basın mensupları coşku ile karşılamışlardır.⁴⁵⁰

c. Adnan Menderes'in İran gezisi (6-9 Kasım 1956)

Başbakan Adnan Menderes, Bağdat Paktı'nın başbakanlar seviyesindeki toplantısına katılmak için Tahran'a gitmiştir. Tahran'a giden heyette, Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Muharrem Nuri Birgi, Hariciye Vekaleti Milletlerarası İktisadi İşbirliği Genel Sekreteri ve Katibi Umumi Muavini Melih Esenbel, General Behçet Türkmen, Anadolu Ajansı Umum Müdürü şerif Arzık, Başvekalet zel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye

⁴⁴⁹ "Başbakan Bugün Yurda Dönüyor", **Cumhuriyet** (23Nisan 1956), s. 1,5.

⁴⁵⁰ "Başbakan Dn Geldi", **Cumhuriyet** (24 Nisan 1956), s. 1,5.

Vekaleti Katibi Umumilik Kalem Müdürü Şefik Fenmen, Hariciye Vekaleti'nde Üçüncü Katip Yüksel Menderes, Başbakanın Doktoru Enis Canbakan, Başvekalet Hususi Kalem Memuru Yurdanur Genya ve Başvekaletin Valesi Kazım Nefes bulunmuştur.

Heyetin ulaşım, ziyafet ve gezi masraflarının tümü karşılanmış, Başbakan ile Dr. Burhanettin Onat'a 1956 yılı bütçesindeki en yüksek oran üzerinden harcırah verilmiştir.⁴⁵¹

Ancak Menderes, beklendiği günde Tahran'a yetişemeyince İran, Irak, Pakistan ve Türkiye arasında yapılacak olan toplantı Menderes'in Tahran'a ulaşmasından önce başlamıştır. Bu süre zarfında Türkiye'yi Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi temsil etmiştir.⁴⁵² Menderes, 6 Kasım gece yarısı saat 00.20'de İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ı da yanına alarak Hollanda Hava Yolları ile Tahran'a hareket etmiştir. Sabaha karşı Tahran'a varan Menderes'i İran Başbakanı Hüseyin Ala ve Dışişleri Bakanı karşılamıştır. Türk Büyükelçiliği'ne giden Menderes, orada Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa tarafından ziyaret edilerek güne başlamıştır.

Resmi görüşmeler ertesi gün Mermer Sarayında saat 09.00'da İran Şahlar şahı Muhammet Rıza Pehlevi ve Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza eşliğinde başlamış ve öğlene kadar devam etmiştir. Genel olarak İngiltere'nin, paktın diğer üyelerine danışmadan hareket etmesinin yanlışlığı konuşulmuştur.⁴⁵³

c.1. Alınan Kararlar

İki gün süren görüşmelerden sonra dört ülke ortak bir bildiri yayınlayarak alınan kararları halka açıklamışlardır. En çok önem verilen konu, İsrail'in Mısır topraklarına girmesi ve oradaki insanları esir almasıdır. Üyeler, derhal İsrail'in sınırına geri çekilmesini ve esirleri serbest bırakmasını istemişlerdir.

Sonuca bağlanan bir başka konu, BM'nin, İngiliz ve Fransızların Mısır'a yaptıkları silahlı karışma durumunu engellemesidir. Çünkü aksi takdirde dünya

⁴⁵¹ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)- 144.90.14., 14.11.1956.

⁴⁵² "Menderes Yarın Tahrana Gidiyor", **Cumhuriyet** (6 Kasım 1956), s. 1,5.

⁴⁵³ "Tahran Konferansı Dün Sabah Başladı", **Cumhuriyet** (8 Kasım 1956), s. 1,5.

barışına ihanet edilmiş olacaktır. Bu yüzden Mısır'ın bağımsızlığına saygı gösterilmesini istemişlerdir.

Bunlar dışında İsrail-Filistin arasındaki gerginliğin bir an önce çözümlenmesi gerektiğine, Süveyş Kanalı'ndan geçişin Mısır Devleti'nin yönetimine saygı göstermek koşuluyla her ülkeye açık olması gerektiğine ve bu konuda ki kararın da BM çatısı altında Mısır'la yapılacak görüşmeler neticesinde alınması gerektiğine karar vermişlerdir.

Ayrıca, savaş bölgesine milletler arası bir polis teşkilatı yerleştirilmesine karar vererek BM Anayasasına bağlı kalmaya ve Ortadoğu bölgesinin güvenliği için özen göstereceklerine tekrar söz vermişlerdir.⁴⁵⁴

9 Kasım Cuma günü Menderes, Irak Hava Yolları'na ait bir uçakla Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa ile beraber Tahran'dan Bağdat'a dönmüştür. Bağdat'da Kasrelzukur Sarayı'nda Irak Veliahdı Altes Emir Abdülilah, Saray Nazırı Tahsin Kadri Paşa, Irak Dışişleri Bakanı Başayan, Muharrem Nuri Birgi, Irak Hariciye Müsteşarı, Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi ve Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi ile uzun süren bir toplantı yapmıştır. Toplantıya, İngiliz ve ABD Büyükelçileri de kabul edilmiştir.

Menderes, Antalya Milletvekili Burhanettin Onat ile beraber Irak Kralı Faysal'ı ziyaret etmiş ve oradan da yanına Muharrem Nuri Birgi, Kerim Gökay, General Behçet Türkmen, Melih Esenbel, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü'yü de alarak Türkiye'ye dönmüş ve havaalanında, Bayındırlık ve Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes, milletvekilleri ile sivil ve askeri ileri gelenler tarafından karşılanmıştır.⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ “Bağdat Paktı Devletleri Mısır Topraklarının Boşaltılmasını İstediler”, **Cumhuriyet** (9 Kasım 1956), s. 1,5.

⁴⁵⁵ “Başbakan Tahrandan Döndü”, **Cumhuriyet** (10 Kasım 1956), s. 1,5.

d. Adnan Menderes'in Irak Gezisi (17- 23 Kasım 1956)

Menderes, Irak Kralı'nın daveti üzerine kısa bir arayla tekrar Irak'ın başkenti Bağdat'a gitmiştir. 16 Kasım'da Ankara'dan trenle yola çıkan Menderes'e Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi eşlik etmiş ve kendileri garda, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, milletvekilleri ve Başvekalet Müsteşarı tarafından uğurlanmıştır.⁴⁵⁶

17 Kasım'da Menderes ve Nuri Birgi'yi Bağdat'a götürmek için havalanan uçak arıza yapmış ve Yeşilköy Havaalanına geri dönmüştür. Bir süre havaalanında bekleyen Menderes ve Birgi daha sonra bir başka uçakla Bağdat'a gitmişlerdir.⁴⁵⁷ 18'inde Bağdat'a varan Türk heyeti'ni, Irak Sarayı Nazırı Tahsin Kadri Paşa ve Türkiye'nin Irak Büyükelçisi karşılamıştır. Menderes, havaalanından doğrudan Türkiye Büyükelçiliği'ne gitmiştir.⁴⁵⁸

d.1. Görüşmeler

19 Kasım saat 18.30'da başlayan toplantıların ilkinde Türkiye, Pakistan, Irak başbakanları katılmış ve toplantı üç saat sürmüştür. Öğleden sonraki toplantıya İran Dışişleri Bakanı Ali Ardalan da yetmiş ve pakt üyeleri tamamlanmıştır.

Toplantılarda, Iraklı yetkililer son toplanan Arap Konferansı hakkında bilgi vermişler ve Ortadoğu problemlerini görüşmüşlerdir. Irak ayrıca kendisinin İsrail'e petrol verdiği dair haberler yapan Arap gazetelerini yalanlamış ve pakt'tan çıkacağına dair de ortaya atılan savların yalan olduğunu açıklamıştır.⁴⁵⁹

Pakistan Başbakanının Beyrut'a, Cumhurbaşkanı'nın da Suudi Arabistan'a gitmesi nedeniyle bir günlük kesintiye uğrayan görüşmeler, 22 Kasım'da yeniden başlamıştır. Pakistan yetkilileri hem Suudi Arabistan hem de Lübnan'da Mısır'ın Sovyet yanlısı tavırlarından uzaklaşma olduğunu belirtmişlerdir. Hatta Beyrut'ta Mısır karşıtı gösteriler o kadar artmıştır ki tahrikleri önlemek için caddeler askeri birlik ve tanklarla dolmuştur.

⁴⁵⁶ "Başvekil, Yarın Bağdat'a Gidiyor", **Cumhuriyet** (17 Kasım 1956), s. 1,5.

⁴⁵⁷ "Başbakan Dün Gece Bağdada Hareket Etti", **Cumhuriyet** (18 Kasım 1956), s. 1,5.

⁴⁵⁸ "Bağdad Toplantısı", **Cumhuriyet** (19 Kasım 1956), s. 1,5.

⁴⁵⁹ "Bağdad Konferansı Bugün Sona Eriyor", **Cumhuriyet** (20 Kasım 1956), s. 1,5.

Tahrikçiler Lübnan'ın İngiltere ve Fransa ile görüşmeleri kesmeyi reddetmesinden dolayı oldukça sinirlidir. Onları bastırmaya çalışan Lübnan hükümet yetkilileri ise ülkeyi adeta askeri bir kamp görüntüsü içine sokmuşlardır. Mısır'ı ise bu durum karşısında Bağdat Paktı'na muhalif olan tek ülke olma korkusu sarmıştır.⁴⁶⁰

Türk heyeti, 23 Kasım'da sabah saatlerinde Ankara'ya dönmüştür. Heyet'te Menderes ile birlikte Nuri Birgi, Emniyet Umum Müdürü Kemal Aygün, Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaletinden Şefik Fenmen de bulunmuştur. Kendilerini Ankara'da TBMM Reisi, milletvekilleri, Başvekalet Müsteşarı, bakanlar ile askeri ve sivil ileri gelenler karşılamıştır.

Bağdat'taki görüşmeler Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamak için Bağdat Paktı'na üye dört ülke tarafından ortak bir yol çizebilmek amacıyla yapılmış ve toplantılardan beklenen sonuç alınmıştır. Üye ülkeler, Mısır'ın İngiliz ve Fransız askerlerinden arındırılmaması durumunda savunma amaçlı saldırı yapabileceklerine ve Ortadoğu'nun güvenliğini her şeyin önünde tutarak çalışmalarına devam edeceklerini bildirmişlerdir.⁴⁶¹

e. Pakistan Gezisi (28 Mayıs-7 Haziran 1957)

Adnan Menderes, Bağdat Paktı Daimi Konseyi'nin üçüncü toplantısına katılmak üzere Pakistan'ın Karaçi kentine gitmiştir. Gezisinde kendisine, Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu, Kastamonu Milletvekili Hilmi Dura, Afyonkarahisar Milletvekili Murad Ali Ülgen, Çanakkale Milletvekili Nurettin Fuat Alpkartal, Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, Çorum Milletvekili Kemal Biberöglü, Ankara Milletvekili Mümtaz Faik Fenik, Hergün Express Gazetesi sahibi Faruk Gürtunca, gazeteci Cevat Fehmi Başkut, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Melih Esenbel, Katibi Umumi Siyasi Muavini Zeki Kunalp, Katibi Umumi İktisadi Muavini Hasan Işık, Başvekalet Özel Kalem Müdürü, Muzaffer Ersü, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şerif Arzık, Başvekalet Hususi Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen,

⁴⁶⁰ “Bağdad Konferansı Dün gece Tekrar Başladı”, **Cumhuriyet** (23 Kasım 1956), s. 1,5.

⁴⁶¹ “Bağdad Konferansı Bitti, Dün Beklenen Tebliğ Yayınlandı”, **Cumhuriyet** (24 Kasım 1956), s. 1,5.

Hariciye Vekaleti Katibi Umumilik Kalemi Mahsus Müdürü Sermet Pasin, İkinci Daire Beşinci Şube Müdürü İlder Türkmen, Ticaret Dairesinden Yüksel Menderes, Başvekalet Özel Kalem müdürlüğünden Necdet Arslanbaş, Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğünden Alaattin Şeker ve Mücahit Küçükbaran eşlik etmiştir.

Heyete katılan tüm kişilerin gezi ile ilgili otomobil, büro, ziyafet ve haberleşme masraflarının karşılanmasına, ayrıca kendilerine 1957 yılı bütçesinden harcırah verilmesine dair kanun kabul edilmiştir.⁴⁶²

Menderes ve beraberindekiler 29 Mayıs'da önce Bağdat'a gitmişlerdir. Havaalanında, Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa, Saray Nazırı Tahsin Nadir, Hariciye Vekili Burhaneddin Başaya, sivil ve askeri ileri gelenler tarafından karşılanan Türk heyeti, Bağdat'ta iki gece kalmış ve saray'da ağırlandı. Bir süre dinlenen Menderes, daha sonra saraydaki defteri imzalamış ve Melik tarafından kabul edilmiştir. Bu sırada veliaht Abdülilah da orada bulunmuştur.⁴⁶³

Menderes Bağdattan ayrılmadan önce Irak Radyosuna bir konuşma yapmış ve Irak halkına misafirperverliğinden ötürü teşekkür ederek Türklerin Araplara olan yakın ve dostane hislerinden bahsetmiştir. 1 Haziran'da ise Menderes ve Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa Irak havayolları ile Pakistan'ın Karaçi kentine gitmişlerdir.

e.1. Karaçi'de Temaslar

Karaçi Havaalanı'nda Türk heyetini, Pakistan Başbakanı Hüseyin Suhraverdi ve Hariciye Vekili Firuz Malik Han Nun karşılamıştır. Karaçi'deki temaslara katılmak üzere Türk Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboylu ve beraberindeki dört kişi de Pakistan'a varmıştır.⁴⁶⁴

Bağdat Paktı görüşmeleri 3 Haziranda üye devletler için güzel bir haberle başlamıştır. ABD Bağdat Paktı Askeri komitesine resmen üye olmuştur. Bu durum sevinçle karşılanmıştır çünkü Bağdat Paktı'nın sürekliliği ve hedeflerine ulaşabilmesi

⁴⁶² **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-146.28.9., 31.05.1957.

⁴⁶³ "Başvekil Menderes Bağdat'ta", **Hürriyet** (31 Mayıs 1957), s. 1.

⁴⁶⁴ "Menderes, Türk- Arap dostluğundan bahsetti", **Hürriyet** (2 Haziran 1957), s. 1.

açısından maddi güce sahip olması hayati önem taşımaktadır. ABD ise bu iktisadi ve askeri gücün kaynağıdır.

Açılış gününde İngilizce bir konuşma yapan Menderes, Bağdat Paktı'nın kurulduğu günden bugüne neler kaydettiğinden söz etmiş ve ilk zamanlar sadece kendisini yıkmaya çalışanlarla mücadele ettiğini belirtmiştir. Sözlerine devam eden Menderes, ABD'nin katılımıyla artık daha güçlü olduklarını ve yeni bir dönemin başladığını açıklamıştır.

Menderes, daha sonra Bağdat Paktı'nın eksiklerinden söz etmiş ve ABD'nin katılımıyla başlayan yeni dönemde bu eksiklerin tamamlanması gerektiğinin altını çizmiştir. Ona göre, pakt iktisadi anlamda güçlendirilmeli, her türlü kışkırtıcı ve yıkıcı faaliyete karşı tam olarak korunabilecek güce ulaştırılmalıdır.

Pakt'ın ana karakteristiği ile ilgili olarak ise Menderes "...Müslüman kütlesiyle hür milletlerin emniyeti bakımından dünya çapında mesuliyet almış iki büyük devlet arasındaki teşriki mesaidir.." ⁴⁶⁵ demiştir.

Toplantıda Türkiye ile Irak arasında yüksek orandaki dayanışma dikkat çekicidir. Özellikle de Ortadoğu'da ki komünist tehlike her iki ülke tarafından da belirtilmiş ve tedbir alınması hususunda fikir birliğine varılmıştır. Ayrıca Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa, Kıbrıs'ın lideri olmaya çabalayan Makarios'un girişimlerine karşılık Kıbrıs'taki Türklerin özgürlükleri ve hakları konusunda Menderes'e tam destek olduğunu açıklamıştır. ⁴⁶⁶

İngiliz Hariciye Vekili Selwyn Lloyd da toplantıda "İngiltere'nin tutumu aynıdır, değişmemiştir" diyerek Kıbrıs'la ilgili olarak Kıbrıs'taki Türklerin Rumlardan daha az haklara sahip olmamaları yani eşit olmaları şartı ile adanın bölünmesi taraftarı olduklarını bir kez daha belirtmiştir. ⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ "Irak Kıbrıs meselesinde Türkiye'yi destekliyor", **Hürriyet** (4 Haziran 1957), s. 1,5.

⁴⁶⁶ **a.y.**

⁴⁶⁷ "Kıbrıs'ta taksim: İngiliz Hariciye Vekili bunu da muhtemel görüyor", **Hürriyet** (5 Haziran 1957), s. 1.

e.2. Alınan Kararlar

Bağdat Paktı görüşmeleri dört gün sürmüş ve sonunda alınan kararlar hakkında bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Genel anlamda Menderes'in toplantıların başında değinmiş olduğu tüm eksikliklerin giderilmesi konusunda tam anlaşmaya varılmıştır.

Bir başka değişle ABD'nin pakta katılması memnuniyetle karşılanmış, üyeler arasındaki ortak savunma sisteminin kuvvetlendirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca üye ülkeler arasındaki doğrudan iletişimi ve iktisadi gelişimi artırmak amacıyla büyük şehir ya da merkezlere telefon, kara ve demiryolu gibi altyapıların kurulması konusunda da anlaşmaya varılmıştır.

Toplantılardan çıkan diğer önemli sonuçlar ise Türkiye'nin pakta maddi yardım yapmak amacıyla TBMM'ye teklif sunacağını belirtmesi ve ABD'nin üye olduğu askeri konseye bağlı bir planlama grubu kurulması kararıdır. Verilen ilk karar göre bu grubun başkanlığını dönüşümlü olarak Bağdat Paktı üyeleri yapacaklardır.⁴⁶⁸

Grubun merkezi Bağdat olacak ve iletişimden sorumlu üç ABD subayı görev yapacaktır. Subaylar Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri Albayları ve Deniz Kuvvetleri Yüzbaşısı olacak ve her üye ülke de aynı rütbede asker göndererek katılım sağlayacaktır. Menderes, tam anlaşma ve başarı sağlanan Pakistan gezisinden 7 Haziran'da Irak Hava Yolları'na ait bir uçakla Türkiye'ye dönmüştür.⁴⁶⁹

f. Adnan Menderes'in Pakistan Gezisi (25 Ocak 1959)

Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Bağdat Paktı Konseyi'nin toplantısına katılmak için Özel bir Türk yolcu uçağıyla saat 11.23'te Ankara Esenboğa havaalanı'ndan Pakistan'ın Karaçi kentine gitmiştir. Ancak Ankara'dan havalanan uçak önce İran'ın başkenti Tahran'a uğramış ve toplantıya katılacak olan İran heyetini de almıştır.

⁴⁶⁸ "Bağdat Paktı Vekiller konseyi tam anlaşma ile sona erdi", **Hürriyet** (7 Haziran 1957), s. 1.

⁴⁶⁹ "Başvekil Menderes dün sabah Karaçi'den şahrimize döndü ", **Hürriyet** (8 Haziran 1957), s. 1,5.

Menderes ve Zorlu'ya yolculuklarında Milletvekilleri Hüseyin Bayrı, Bahadır Dülger, Suad Başol ile Behzat Bilgin, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri, İkinci ve Dördüncü Daire Umum Müdürleri ve bazı devlet memurları eşlik etmiştir. Başbakan Menderes'i, Ankara'dan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, çeşitli bakanlar ve milletvekilleri ile Bağdat Paktı üyesi ülkelerin Ankara Büyük elçileri yolcu etmişlerdir.⁴⁷⁰

f.1. Görüşmeler-Gelişmeler

Bağdat Paktı üyeleri olan Türkiye, İngiltere, Pakistan, İran ve ABD Karaçi'de iktisadi bir kongre yapmışlar ve sonucunda her ülkenin, teknik sahada işbirliği yapmak amacıyla yaklaşık 150.000 dolarlık fon ayırmasına karar vermişlerdir. Her ülkenin üzerine düşen miktarı, kendi milli parasıyla ödeyebileceği bu fonda biriken paralar ile teknik sahada işbirliği yaparak uzman kişiler yetiştirebilmek için burs verebilmek hedeflenmiştir. İktisadi komitedeki İngiliz temsilcinin belirttiğine göre, İngiltere, teknik kitap alımı için de fazladan 10.000 sterlinlik bir yardım daha yapacağını duyurarak, Bağdat Paktı'na yaptığı yardımı, senede 850.000 sterlin düzeyine çıkarmış olacaktır.

Karaçi'deki konsey toplantısı son derece verimli şekilde sürerken, Sovyetler Birliği bu toplantıyı lekelemek için eskiden de olduğu gibi çeşitli iddialar ortaya atmıştır. Bunlardan en yoğun olanı, Türkiye'nin komşularının topraklarında gözü olduğu iddiasıdır. Hatta Moskova Radyosu, sadece Türkiye'yi suçlamakla kalmayarak ABD'yi de Bağdat Paktı üyesi ülkelerin topraklarında üsler kurması fikrinden dolayı şiddetle kınayarak, buna kayıtsız kalmayacağı tehdidinde bulunmuştur.⁴⁷¹

27 Ocak Salı günü başlayan Bağdat Paktı Konsey toplantısı eski Parlamento Binasında başlamış ve Türkiye'yi Başbakan Menderes, ABD'yi Dışişleri Bakan Yardımcısı Loy Henderson, İngiltere'yi Savunma Bakanı Sandys, İran'ı Başbakan İkbâl ve Pakistan'ı Cumhurbaşkanı Eyüp Han temsil etmiştir.

⁴⁷⁰ "Menderes Bağdat Paktı Toplantısına Gitti", **Cumhuriyet** (25 Ocak 1959), s. 1,5.

⁴⁷¹ **a.y.**

Üye ülkelerden her birine ait 200'den fazla delegenin takip ettiği toplantıyı, Pakistan Cumhurbaşkanı bir konuşma yaparak açmış, daha sonra ise sırayla İran ve Türk başbakanları almıştır. Onların konuşmalarını İngiliz Savunma Bakanı ve ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı'nın izlemiştir. ABD Başkanı Eisenhower toplantıda olmasa bile Bağdat Paktı Konseyi toplantısını yakından takip etmiş, desteklediğini belirten bir de mesaj göndermiş ve bu mesaj da toplantıda okunmuştur.

Toplantının açılışını yapan Pakistan Cumhurbaşkanı, konuşmasında, eski üye Irak'ın yokluğuna rağmen Bağdat Paktı'nın kendini devam ettirebilecek kuvvette olduğunu belirtmiştir. İngiliz Savunma Bakanı da onun gibi düşünmekte ve paktın Irak'ın çekilmesinden sonra bile ayakta kalmasıyla gücünün yerinde olduğunu kanıtladığını belirtmiş ve şöyle demiştir:

“Şayet teşkilatımız müşterek menfaatler ve karşılıklı güvenlik esaslarına daha az dayanmış olsaydı netice çok daha feci olabilirdi.”

İran ve Türk Başbakanları ise Pakistan Cumhurbaşkanı ve İngiliz Savunma Bakanının bu konudaki huzur ve rahatının aksine biraz endişeli bir tavır sergilemişler ve Ortadoğu'da ortak bir savunma sisteminin kurulmasını önermişlerdir.

Bu anlamda, İran Başbakanı, Bağdat Paktı'nın savunmada ve ekonomik işlerdeki amaçları gerçekleştirmekten uzak olduğu tezini ileri sürerken, Menderes de, Bağdat Paktı'nın asıl amacının Ortadoğu'da barışı sağlamak olmasına rağmen, bölgede tehdidin hala sürmekte olduğunu ve her geçen gün daha da arttığına dikkat çekmiştir.

Sözlerine, Türkiye'nin buhranlı zamanlarda bile diğer Bağdat Paktı üyesi ülkelere karşı sorumluluklarını yerine getirdiğini hatırlatarak devam eden Menderes, gelecek için de aşağıdaki sözleri söyleyerek bunun değişmeyeceğinin adeta garantisini vermiştir:

“Bundan sonra da, savunma tedbirlerimizin arttırılıp geliştirilmesi müşterek ve münferid gayelerimize bağlıdır.”⁴⁷²

⁴⁷² a.y.

ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Henderson ise sözlerine başlarken, gerekmesi halinde Bağdat Paktı üyesi ülkelerle ikili askeri anlaşmalar yaparak savunma ve güvenlik konularında destek verebileceklerini belirtmiştir. Fakat sözlerine devam ettikçe anlaşılmıştır ki onun asıl dikkat ettiği nokta, Sovyetler Birliği'nin, komünizm tehdidini yardım ve ticaret maskesi altında yayabileceği ve her an dost gibi gözükken bir düşman haline girebileceği tehlikesinin altını çizmek ve askeri desteği de sadece komünizm tehdidine karşı vereceklerini belirtmektir. Bunu, Sovyet liderlerin kendi sözlerini kullanarak ve örnekler vererek açıklaması da tezini destekleyici bir faktör olmuştur.⁴⁷³ Bağdat Paktı toplantısı bittikten sonra çarşamba günü bir tebliğ yayınlanmış ve alınan kararlar duyurulmuştur.

Genel itibariyle bakıldığında Ortadoğu'da komünizm tehlikesinin şiddetle var olduğu ve Bağdat Paktı üyesi devletlerce bu bölgede ortak savunma yapılması kararı dışında hiçbir konuda fikir birliğine varılamadığı görülmektedir.

Pakt'ın askeri teşkilatını kuvvetlendirme düşüncesi üzerinde durulmuş ama kesin bir sonuca varılamamış ve karar bakan yardımcılarını konseyi'ne bırakılmıştır. Aynı şekilde karşılıklı yapılması düşünülen ikili askeri anlaşmalar konusunda ABD-Türkiye ve Pakistan-İran anlaşmazlığa düşmüşler ve bu yüzden bu konu da belirsizliğini korumaya devam etmiştir.⁴⁷⁴

2.3. Adnan Menderes'in Katıldığı Diğer Geziler

a. Adnan Menderes'in Pakistan Gezisi (18-25 Mart 1956)

Başbakan Adnan Menderes, Pakistan Hükümeti'nin daveti üzerine 18 Mart 1956'da Pakistan'ın Karaçi kentine gitmiştir. Bu yolculuğunda kendisine, Hariciye Vekili Fuat Köprülü, Bursa Milletvekili Selim Ragıp Emeç, Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Büyükelçi Nuri Birgi, Mezkur Vekalet İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şerif Arzık, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Hamit Batu, İkinci Daire

⁴⁷³ “Bağdat Paktı Konseyi Çalışmalarına Başladı”, *Cumhuriyet* (27 Ocak 1959), s. 1,5.

⁴⁷⁴ “Bağdat Paktı Tebliği”, *Cumhuriyet* (29 Ocak 1959), s. 1,5.

Umum Müdürlüğünden Güner Türkmen, Emniyet memurlarından Reşat Çoşkun ile Fazıl Kıncal ve Başvekilin valesi Hayri Özuğur eşlik etmişlerdir. Heyetin otomobil, ziyafet, büro ve diğer masraflarının ödenmesine Hariciye Vekaleti ve İcra Vekilleri Heyetince karar verilmiştir.⁴⁷⁵

Adnan Menderes ve beraberindeki heyete, sonradan bazı gazeteciler de dahil edilmiştir. Gazetecilerden oluşan bu grubu, Zafer Gazetesi yazarlarından Burhan Belge, Hürriyet Gazetesinin sahibi Haldun Simavi, Milliyet Gazetesinin sahibi Ercüment Karacan ve Film Operatörü Alaaddin Şeker oluşturmuştur.⁴⁷⁶

18 Mart'ta Karaçi'ye ulaşan Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Pakistan Şeref Kıtasi tarafından karşılanmış ve öğlen de Umumi Valilikte yemek yemiştir. Menderes, akşamüzeri saat 16.00-17.00 arası Pakistan Başbakanı ile ve 17.00-18.00 arasında da Pakistan Dışişleri Bakanı ile temaslarda bulunmuştur. Akşam da saat 20.15'te Umumi Vali tarafından kendisine ziyafet verilmiştir.

19 Mart Pazartesi sabahı Menderes, saat 08.30'da Quid- e- Azam'a Mazar'a hareket etmiştir. 09.15'te Umumi Valilik Binasına giden Menderes, 09.30-10.30 arası Pakistan Başbakanı ile temasta bulunmuş, 10.30-14.30 arasında ise Pakistan Kraliyet Deniz Kuvvetleri Birliklerini ziyaret ederek subay ile yemek yemiştir.

Öğleden sonra tekrar Pakistan Başbakanı ile görüşen Menderes'e saat 17.00'de Frere Hall'de Karaçi adına Bahçe partisine katılımı sırasında Karaçi Fahri Hemşehrilik rütbesi verilmiştir. Akşam saat 19.00'da Pakistan'ın Türkiye Büyükelçisi elçilikte, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü şerefine resmi kabul düzenlemiş ve Pakistan Başbakanı da saat 20.15'te akşam yemeği vermiştir. Bu davet ve kabullerin hepsine Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü de katılmıştır.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-142.23.18., 13.03.1956.

⁴⁷⁶ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-142.24.8., 15.03.1956.

⁴⁷⁷ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.18.3., 20.03.1956.

a.1. Türk Heyeti Lahor'da

20- 21 Mart tarihlerinde Pakistan Sanat Konseyi, Türk heyeti'ni Lahor kentine davet etmiştir. Menderes'e Lahor'da, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Büyükelçi ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Nuri Birgi, İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, Bursa Milletvekili Selim Ragıp Emeç, Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Anadolu Umum Müdürü Şefik Arzık, Hürriyet Gazetesi Sahibi Haldun Simavi, Milliyet Gazetesi Sahibi Ercüment Karacan, Zafer Gazetesi Sahibi Burhan Belge, Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Hamid Batu, Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Umum Müdürlüğü'nden Güner Türkmen ile olağandışı ve tam yetkili olarak Pakistan'ın Türkiye Büyükelçiliği'ne atanan M. Selahattin Refet Arbel eşlik etmiştir. Pakistan adına ise geziye, Muhammad Munawwar Qureshi ve M. E. Z. Ghazali katılmıştır.

20 Mart sabahı saat 07.00'de Karaçi'den havalanan ve Başbakan Menderesi taşıyan Pakistan havayolları'na ait Super Costellation tipi uçak saat 10.00'da Lahor'a varmıştır. Menderes'in gelişinden önce kendisini karşılamak üzere şeref kıtası hazır ol pozisyonuna girmiş, ardından da V.İ.P (Very İmportant Person) denilen ileri gelenler, Menderes'i karşılamak üzere yerlerini almışlardır. Saat 9.30'da ise bakanlar ve saat 09.55'te de Ekselans Batı Pakistan Valisi gelmiştir.

Uçaktan inen Menderes, Pakistan Valisi tarafından karşılanmıştır. Daha sonra Vali, Menderes'e Pakistan Başbakanını tanıştırmıştır. Konuşma yapılan platforma doğru götürülen Menderes'in ardından Pakistan Başbakanı da V.İ.P sırasının en başına geçmiştir. Genelkurmay Başkanı ve servis kumandanlarının da Menderes ile tanıştırılmasından sonra, Menderes, Pakistan Valisi ve Genelkurmay Başkanı hep beraber platforma çıkmışlar, diğerleri de onların etrafına uygun şekilde yerleşmişlerdir.

Menderes, platforma çıkar çıkmaz, Şeref kıtası kendisini selamlamıştır. Selamlama tamamlanınca Menderes Şeref kıtasını platformdan inip ilerlemek

suretiyle Pakistan Valisi, Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakanının da kendisine eşlik etmeleriyle teftiş etmiştir.⁴⁷⁸

Şeref kıtasını denetleyen Başbakan daha sonra Menderes'e sırasıyla Bakanlar ve Başbakan Sekreterini takdim etmiştir. Başbakanlık Sekreteri ise Lahor Diplomatik Hedefler yöneticisini de kapsayacak şekilde üst düzey sivil yöneticileri kendisine tanıştırmıştır.

Genelkurmay Başkanı üst düzey ordu mensuplarını, İstasyon Kumandanı da Hava Kuvvetleri mensuplarını takdim ettikten sonra, Lahor Heyeti, Lahor Belediyesi'nin Belediye Başkanını da kapsayacak şekilde şehrin ileri gelenlerini ve Lahor Bölgesi Sınır Başkanını takdim etmiştir. Pakistan Valisinin, basın mensuplarını tanıtmasından sonra ise Ekselans Türkiye Başbakanı ve beraberindekiler arabalara yönelmişlerdir.

Sırasıyla, ilk arabada Başbakan Menderes, Pakistan Valisi, Qureshi, M. S. G ve Outriders, ikinci arabada, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Pakistan Başbakanı, Ghazali, üçüncü arabada, Büyükelçi ve Dışişleri Genel Sekreteri Nuri Birgi, Syed Abid Hussein, A. D. C. Valisi, dördüncü arabada, Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, Bursa Milletvekili Selim Ragıp Emeç, Sardar Abdul Hamid Khan Dasti Chaudhri Salahuddin, beşinci arabada, İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, Mian Amud Din ve Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, altıncı arabada, Pakistan'ın Türkiye Büyükelçisi Refet Arbel, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü ve Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şefik Arzık, sonuncu arabada ise Hürriyet Gazetesinin sahibi Haldun Simavi, Milliyet Gazetesi yayımcısı Ercüment Karacan ve Zafer Gazetesi sahibi Burhan Belge yolculuk etmişlerdir.⁴⁷⁹

Saat 11.00'de Menderes, Lahor Üniversitesi Fahri Hukuk Doktorluk rütbesini almak için üniversitenin düzenlediği özel toplantıya katılmıştır. Öğlen saat 11.45-13.15 arası şehirde gezmeye çıkarak, Badahahi Camii'ni, Lahore Kalesini, Jahangir Lahdini gören Başbakan, saat 13.30'da öğle yemeği yemiştir.

⁴⁷⁸ a.g.b.

⁴⁷⁹ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.18.3., 20.03.1956.

Akşamüzeri saat 16.45’de Shalamar Bahçesinde verilen Garden Party’e [Bahçe Partisi] katılan Başbakan, 18.30’da da halka hitaben konuşma yapmıştır. Akşam ise Batı Pakistan Valisi tarafından kendisi adına Vilayet binasında akşam yemeği verilmiştir.

Başbakan’ın ertesi günkü programı sabah saat 08.00’de ordu birliklerini ziyaretle başlamış ve bu iş 10.00’a kadar devam etmiştir. Yarım saat kadar sonra ise öğle yemeğini yolda yemek suretiyle Dacca’ya hareket etmiştir. Beş, beş buçuk saat giden Başbakan Dacca’ya varır varmaz halka hitaben konuşma yapmış ve saat 19.00’da Dacca Hemşehrileri tarafından kabul edilmiştir.

20.30’da da bu kez Doğu Pakistan Valisi tarafından yemeğe davet edilmiştir. 22 Mart Perşembe gününe de erken başlayan başbakan, Lahor’daki son günü, önce Naranyanganj Sınai bölgesini ziyaret etmiş daha sonra ise 13.00’de öğle yemeği yemiştir. Saat 14.30’da da Karaçi’ye geri dönüş için yola çıkmıştır.⁴⁸⁰

a.2. Karaçi’ye Dönüş

Lahor gezisinden dönen Başbakan Adnan Menderes, 23 Mart’ta bu kez de Pakistan Başbakanı tarafından Cumhuriyet günü kutlamaları nedeniyle saat 19.00-20.00 saatleri arasında Başbakanlık Konutunda kokteyl’e davet edilmiştir. Akşam saat 20.00-20.15 arasında da Pakistan Cumhurbaşkanı Begum İskender Mirza, Karaçi’deki Başbakanlık Konutunda verilecek olan akşam yemeği için Başbakan Menderes’e davetiye göndermiştir.

Aynı gün içerisinde Menderes’e gelen bir başka davetiye de Pakistan Savunma Bakanı’ndandır. Bakan, Menderes’i Jinnah Saray’ında yapılacak olan Pakistan İslam Cumhuriyeti açılış töreni nedeniyle Silahlı Kuvvetlerin yapacağı resmigeçit törenine davet etmiştir.

24 Mart Perşembe günü Kotri ve Sukkur Barajlarını ziyaret eden Başbakan, öğle yemeğini yedikten sonra çeşitli resmi temaslarda bulunmuştur. Akşam saat 20.00’de ise Pakistan Başbakanı, Menderes’e bir davetiye göndererek kendisini

⁴⁸⁰ a.g.b.

Başbakanlık konutunda verdiği akşam yemeğine davet etmiştir⁴⁸¹. 25 Mart'ta Pan Amerikan havayolu ile Ankara'ya dönen Menderes'in Pakistan gezisini tamamlayarak yurda salimen dönüşü, hem Türkiye'de kalan DP'lilerce hem vatandaşlarca hem de sivil toplum örgütlerince coşku ve sevinç ile karşılanmıştır.

Hatta Menderes'e birçok "hoş geldin" telgrafi çekilmiştir. Örneğin, sade bir vatandaş olan Yusuf Sağlam'ın telgrafi⁴⁸² oldukça samimi, DP milletvekili Ahmet Batman'ın ki⁴⁸³ ise daha resmi ama içtendir. Başbakan Adnan Menderes de kendisine destek olan ve telgraf çeken herkese tek tek telgraf çekerek teşekkür etmiştir.

a.3. Menderes'in Gezi İle İlgili İzlenimleri

Menderes, Türkiye'ye döndükten sonra, 28 Mart'ta Anadolu Ajansı'na verdiği bir röportajda gezi ile ilgili düşüncelerini açıklamıştır. Pakistan milletli ile Türklerin karşılıklı samimi ve sağlam bir dostluk ilişkisi içinde olduklarını belirtmiş, Türklerin neden Pakistan milletine bu derece kıymet verdiklerini de gezi sırasında daha iyi fark ettiğini belirtmiştir. Hatta iki milletlin karşılıklı sevgi ve bağlılığından o kadar etkilenmiştir ki " ...Şahidi olduğum tezahürler karşısında gözlerim yaşardı..." demiştir. Daha sonra ise Müslüman Pakistan Milletini şu sözlerle yüceltmıştır:

"...Başta Muhterem Reiscumhurları ve Başvekilleri olduğu halde idarecilerinin kiyaset [kıvrık zekalılık] ve dirayeti ve halkının maddi ve manevi kuvvetile Pakistan insanlığın medarı iftihar [Kıvanç sebebi] bir memlektir.

Dünyanın bin türlü tehlikeler, hasis [değersiz] hesaplar, tahakküm [zorbalık] emelleri ve şantajlar içinde çırpındığı devrimizde Pakistan gibi dürüst, mes'uliyetlerini iktiham [göğüslemek] etmesini bilen, medeni cesaret sahibi ve hayırhah [iyiliksever] bir memleketin kıymetini takdir etmek lazımdır..."

Menderes, daha sonra Ortadoğu'daki siyasi durumun gittikçe gerginleştiğine ve tehlikeli bir durum aldığına değinerek barış ve adaletin korunma altına alınması

⁴⁸¹ Davetiyenin orijinali için Bkz. Ekler 10.

⁴⁸² **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.18.3., 27.03.1956., Telgraf için Bkz. Ekler 11.

⁴⁸³ **a.g.b.** Telgraf için Bkz. Ekler 12.

gerektiğini belirtmiştir. Bunun yolu olarak da o coğrafyadaki dürüst devletlerin işbirliği yapmaları gereğini göstererek,

“...Ortaşark’ın ve umumiyetle Asya’nın maruz bulunduğu türlü tahrikler ve tehlikeler karşısında Bağdat paktının süratle takviyesinin bir zaruret [zorunluluk] halini aldığını müşahade ettik. [gözlemlemek] Bu itibarla, gelecek ay Tahran’da vukubulacak olan Bağdad Paktı Daimi Konseyi toplantısının alelade toplantılardan birisi olmayıp mühim kararların alınmasına müncer olacağını şimdiden söylemek mümkündür...”⁴⁸⁴ demiştir.

Bu güne kadar Ortadoğu adına yıkıcı hareketlerde bulunan devletlere karşı da çok uysal davranıldığı belirterek eleştirilerde bulunan Menderes, Ortadoğu’nun refahı için kesinlikle bölgedeki devletlerle ortak hareket etmek ve işbirliği yapmak gereğini bir kez daha tekrarlayarak sözlerine son vermiştir.⁴⁸⁵

b. Adnan Menderes’in Afganistan Gezisi (26 Temmuz -1 Ağustos 1956)

Afganistan hükümetinin daveti üzerine Başbakan Adnan Menderes, Afganistan’ın başkenti Kabil’e gitmiştir. Geziye katılırken yanına, İçişleri Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı Vekili Ethem Menderes, Ankara Milletvekili Atıf Benderlioğlu, Aydın Milletvekili Namık Gedik ve Baki Öktem, Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekaleti Umumi Katibi Büyükelçi Nuri Birgi, İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Ziya Tepedelen, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık, Başvekalet Yaveri Yüzbaşı Hayrettin Sümer ve Hariciye Vekaleti İkinci Dairede Üçüncü Katip Güner Türkmen’i de almıştır. İcra Vekilleri Heyeti tarafından, heyetin, gezideki otomobil, ziyafet, büro ve benzer masraflarının karşılanmasına karar verilmiştir.⁴⁸⁶

Menderes ve beraberindekiler, Afganistan’a hareket etmeden önce, Suriye’nin Ankara Büyükelçisi Ömer El- Addas, Suriye Dışişleri Bakanlığı’na bir telgraf çekmiş

⁴⁸⁴ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.18.3., 28.03.1956.

⁴⁸⁵ a.g.b.

⁴⁸⁶ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-143.63.14., 27.07.1956.

ve Menderes'in birbiri ardına Ortadoğu'da yaptığı geziler hakkındaki görüşleri bildirmiş ve aynı zamanda Türkiye'nin Afganistan'a İngiltere ile karşılıklı çıkar ilişkileri doğrultusunda gideceğini yazmıştır.

Addas, karşılıklı ilişkiyi şu sözlerle dillendirmiştir:

“ ...Halk Partisi ileri gelenlerinden biri, bu ziyaretin İngilizler tarafından istendiğini bana söyledi. İngilizler, Türkiye'nin Afganistan'da sözü dinlendiğini, orada askeri ve kültür heyetleri bulunduğunu bildikleri için Kabil hükümetini Bağdat paktına sokmasını Türkiye hükümetinden istemiş, karşılıklı olarak Kıbrıs davasını Türkiye'nin arzusuna göre halletmeği vadelemiştir. Türkler, bu adımdan sonra Libya, Tunus ve Fas'la anlaşmalar hazırlamak suretile Mısır'ı ve onunla birlik olan diğer Arap memleketlerini çember içine almağa çalışmaktadırlar...”

Büyükelçi, Menderes'in Afganistan gezisi bitince tekrar ayrıntılı bir telgraf yazarak, neler olup bittiğini bildireceğini belirterek telgrafını noktalamıştır.⁴⁸⁷ 24 Temmuz akşam saat 20.45'te Menderes ve beraberindekiler özel bir uçakla Kabil'e gitmişlerdir. Heyeti, İstanbul'dan Cumhurbaşkanı Baş Yaveri, TBMM Reisi, Milli Savunma, Adalet, Milli Eğitim, Ekonomi ve Ticaret ve Ulaştırma Bakanları, Maliye Bakanı Nedim Ökmen, milletvekilleri, İstanbul Valisi, generalleri Genelkurmay Başkanı, amiraller, DP'liler ve sivil- asker ileri gelenler uğurlamıştır.⁴⁸⁸

b.1. Menderes'in Karaçi'ye Varışı

Kabil'e inmesi beklenen Menderes'in uçağı kötü hava koşulları sebebiyle Kabil'e inememiş ve Menderes'in isteği üzerine Pakistan'ın Karaçi kentine inmiştir. Menderes ve beraberindekileri Karaçi havaalanında, Pakistan Dışişleri Bakanı Hamdül Hac Çaudri ve Dışişleri ileri gelenleri karşılamıştır.

Havaalanında basın mensuplarıyla konuşan Menderes, Kabil'den sonra Pakistan'a da geleceklerini ancak kaderin daha önce onu Pakistan'a getirdiğini söylemiş ve Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza'nın daha önce Türkiye'ye

⁴⁸⁷ **B.C.A.**, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-62.380.28., 24.07.1956.

⁴⁸⁸ “Başbakan Afganistana Hareket Etti”, **Cumhuriyet** (25 Temmuz 1956), s. 1,5.

yapmış olduğu ziyaretin iki ülkenin kardeşliğini ortaya çıkardığını, kendisinin de Pakistan’da olmaktan mutluluk duyduğunu eklemiştir.⁴⁸⁹

b.2. Menderes’in Kabil’deki Görüşmeleri

26 Temmuz’da sabah saatlerinde havanın düzelmesiyle birlikte Karaçi’den havalanan Menderes’in uçağı, öğlen 12.30’da Kabil’e salimen inmiştir. Havaalanında Menderes, Afganistan Sadrazamı Davud Han, Hariciye Nazırı Naim Han, eski Sadrazam Mareşal Şah Mahmud Han, Türkiye’nin Kabil Büyükelçisi Orgeneral Zekai Okan ve Afganistan’ın Ankara Büyükelçisi General Esadullah Seraj Han tarafından karşılanmıştır.

Menderes ve Afgan liderler çok samimi bir şekilde karşılaşmışlar, Davud Han, Menderes’e kendisini karşılamaya gelen asker ve sivil ileri gelenleri tanıtmıştır. İki ülkenin milli marşlarının çalınması ve askeri kıtanın denetlenmesinden sonra, Menderes, Sadrazam Davud Han eşliğinde konaklayacağı Gülhane Köşkü’ne doğru yola çıkmıştır.

Yol boyunca her taraf, Türk ve Afgan bayraklarıyla donatılmış ve bir sürü insanla kaplanmış. Menderes’e inanılmaz sevgi gösterileri yapılmış, “Zindabat” yani “Yaşa” diye bağırılmıştır. Menderes, kendisini köşke bırakıp da ayrılmakta olan Davud Han’a sadece Afgan halkının değil aynı zaman da Türklerin de kendilerine karşı aynı hisleri beslediğini söylemiştir.

Biraz dinlenen Menderes, öğleden sonra Ethem Menderes ile beraber Kralın sarayı’na giderek defteri imzalamış ve Nadir Şah’ın mezarına çelenk koymuştur. Menderes, akşamüzeri 17.00’de de Sadaret’e giderek Davud Han’ı ziyaret etmiş ve kendisi ile bir süre görüşmüştür. Oradan ayrılan Menderes, Sadrazam tarafından Türk heyeti için verilen akşam yemeğine katılmıştır.⁴⁹⁰ Gayet sıcak bir havada geçen yemekte konuşan Davud Han, iki ülkenin sıcak dostluğuna değinerek, Türkiye’nin zamanında Afganistan’a yaptığı askeri ve kültürel yardımları hiç unutmadıklarını söylemiştir. Menderes de buna karşılık, yapılan yardımların sadece bir başlangıç

⁴⁸⁹ “Başbakanın Uçağı Kabil’e İnemedi”, *Cumhuriyet* (26 Temmuz 1956), s. 1,5.

⁴⁹⁰ “Başbakan Kabil’e Vardı”, *Cumhuriyet* (27 Temmuz 1956), s. 1,5.

olduğunu ve Afganistan'a ne kadar yardımcı olabilirlerse o kadar mutlu olacaklarını belirtmiştir.

Resmi görüşmeler, 27 Temmuz'da Gülhane Köşkü'nde başlamış ve iki ülkenin Dışişleri Bakanları da katılmıştır. Menderes ve Türk heyeti, öğle yemeğini Dışişleri Bakanının daveti üzerine Pargman'da yemiştir. Gece ise Afgan Kralı, Menderes şerefine sarayı'nda bir davet vermiştir.⁴⁹¹

Adnan Menderes ve Ethem Menderes, Afganistan'daki son günleri olan 29 Temmuz'da Türk heyetinin diğer üyeleriyle birlikte Afgan ordusunun düzenlediği tatbikata katılmışlardır. Afgan Harp Okulu Kumandanı Tümgeneral Muhammed İshak, Başbakan Menderes'i selamlamış ve bu merasimin çok önemli olduğunu çünkü Türk askerinin yıllarca Afgan ordusunda görev aldığını, bu merasimle de iki ülke dostluğunun daha da pekişeceğini söylemiştir.

Tören sonrasında Genelkurmay Başkanına teşekkür eden Menderes, öğle yemeğini eski Sadrazam Mareşal Şah Mahmud Gazi Han'ın daveti üzerine Gülbağ Kasrı'nın bahçelerinde yemiştir. Akşam da Türkiye Büyükelçiliği'nde tüm Afgan ve Türk ileri gelenlerinin katıldığı büyük bir davet verilmiştir.⁴⁹²

b.3. Görüşmelerin Sonuçları

Birkaç gün süren Türk-Afgan görüşmeleri sonucunda iki ülke ortak bir bildiri yayımlayarak görüşmeler hakkında bilgi vermişlerdir. Bildiriden, iki ülkenin zaten eski dost oldukları ve bu görüşmelerle dostluklarını daha da ilerlettikleri anlaşılmaktadır. İki ülke, dünya barışının sağlanabilmesi ve devam ettirilebilmesi için BM anlaşması ilkelerine uymak gerektiğinde de görüş birliğine varmışlardır. Menderes'in Afgan Kralı'nı Bağdat Paktı'na girmesi için ikna etmeye çalıştığı da belirtilmiştir. Afgan Kral ise Bağdat Paktı'nın aleyhinde olmamasına rağmen, bir süre daha beklemede kalacaklarının sinyalini vermiştir.

Daha sonra Menderes, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından, Afganistan Kralını Türkiye'ye davet etmiştir. Kral da memnuniyetle bu daveti kabul

⁴⁹¹ "Türk- Afgan Görüşmeleri Başladı", **Cumhuriyet** (28 Temmuz 1956), s. 1,5.

⁴⁹² "Türkiye- Afganistan Görüşmeleri Bitti", **Cumhuriyet** (30 Temmuz 1956), s. 1,5.

etmiştir. Menderes, 30 Temmuz'da Afganistan'dan ayrılarak Pakistan-Karşı'ye gitmiştir. Ancak gelirken olduğu gibi dönüşte de hava şartlarının uygunsuzluğundan dolayı uçak bir saat gecikme ile kalkabilmiştir. Türk heyeti, Karşı'de bir gece kalmıştır.⁴⁹³

31'inde Karşı'den saat 18.00'de Pakistan Cumhurbaşkanlığının özel uçağı ile Tahran'a giden Türk heyeti, ertesi gün Tahran'da İran Başbakanı Hüseyin Ala, Dışişleri Bakanı Ardalan ve hükümet ileri gelenleri tarafından karşılanmıştır. İran ve Türk Başbakanları ile Dışişleri Bakanları iki saat kadar görüşmüşler ve öğle yemeğı İran Şehinşahi'nin sarayında yenmiştir. 15.30'da Tahran'dan ayrılan Türk heyeti saat 21.30'da Türkiye'ye varmıştır. Havaalanında, Cumhurbaşkanı, TBMM Reisi, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zeyyad Mandalinci, Ulaştırma Bakanı, Devlet Bakanlarından Yardımcı, milletvekilleri, asker ve sivil ileri gelenler tarafından karşılanmışlardır.⁴⁹⁴

c. Adnan Menderes'in Libya Gezisi (28 Ocak-2 Şubat 1957)

28 Ocak 1957'de Başbakan Adnan Menderes ve beraberindekiler Libya Başbakanı Mustafa Ben Halim'in 1954'te Türkiye'ye yaptığı ziyareti iade etmek amacıyla Libya hükümetinin davetiyle beş gün için Libya'ya hareket etmişlerdir.

Menderes'in başkanlık ettiği Türk heyetinde yer alan diğer isimler, Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, Aydın Milletvekili Baki Öktem, Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmen, Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu, Edirne Milletvekili Rüknettin Nasuhioğlu, Kocaeli Milletvekili Hamza Osman Erkan, Yozgat Milletvekili Danyal Akbel, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, Milli Emniyet Hizmetleri Reisi Korgeneral Behçet Türkmen, Emniyet Umum Müdürü Kemal Aygün, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdür Vekili Mahmut Dikerdem, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık, Başvekalet Hususi Kalem Müdür Muavini Şefik

⁴⁹³ "Afgan Kralı Geliyor", **Cumhuriyet** (31 Temmuz 1956), s. 1,3.

⁴⁹⁴ "Başbakan Dün Gece Yurda Döndü", **Cumhuriyet** (2 Ağustos 1956), s. 1,5.

Fenmen, Hariciye Vekaleti Ticaret Dairesinde Üçüncü Katip Yüksel Menderes ve Başvekilin Valesi Kazım Nefes'tir.⁴⁹⁵

Bu kişilerin dışında Libya'nın Ankara Büyükelçisi Ali Esad Garbi, Dünya Gazetesi sahibi ve başyazarı Falih Rıfkı Atay, Hürriyet Gazetesi sahibi Haldun Simavi, İstanbul Ekspres Gazetesi sahibi ve başyazarı Mithat Perin, Son Telgraf Gazetesi Sahibi ve başyazarı Etem İzzet Benice, Vatan Gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'dan oluşan basın grubu da Trablusgarp'a gitmiştir.

28 Ocak sabah saat 09.30'da Yeşilköy Havaalanı'ndan askeri bir uçakla Trablusgarp'a hareket eden Menderes için askeri tören düzenlenmiştir. Menderes'i uğurlamaya, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın dışında Devlet Bakanı Emin Kalafat, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Ulaştırma Bakanı Arif Demirer, Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan, Başvekalet Müsteşarı, İstanbul Valisi ve İstanbul Belediye Başkanı, milletvekilleri, general, amiral ve diğer sivil ileri gelenler ile gazeteciler gelmiştir.

Menderes ve beraberindekiler iki askeri uçakla beş saatlik bir yolculukla önce Bingazi havaalanı'na inmiş ve orada Berka Umumi Valisi ile sivil ileri gelenler tarafından karşılanmıştır. Daha sonra ise sekiz saat süren bir yolculukla saat 18.15'te Trablusgarp'a varmışlardır. Başbakan Menderes'i, İdris Havaalanında Libya Başvezirî Mustafa Bin Halim, Saray Nazırı Abdüsselam Busayri, Ayan ve Mebusan Meclisleri başkanları, bütün vezirler, sivil ve askeri ileri gelenler karşılamışlardır.

Menderes için orada askeri karşılama merasimi düzenlenmiş, Libya Milli Marşı ile İstiklal Marşı çalmıştır. Havaalanı'nın misafir salonunda Libya'yı yetkililerle Menderes arasında oldukça sıcak ve samimi konuşmalar geçmiştir.

Menderes, havaalanından Trablusgarp'a kadarki otuz iki kilometrelik ve Türk- Libya bayraklarıyla donatılmış olan yol boyunca halk tarafından sevgi ile karşılanarak selamlanmıştır. Hatta halk yağışlı havaya rağmen yollarda milli müzikleri eşliğinde dans edip, tempo bile tutmuştur. Bizzat Libya Başvezirî

⁴⁹⁵ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-145.110.8., 06.02.1957.

tarafından konaklayacağı Busitle Sarayı'na kadar bırakılan Menderes, bir süre orada dinlenmiş ardında da Türk Büyükelçiliğinde verilen akşam yemeğine katılmıştır.⁴⁹⁶

c.1. Libya Ayan ve Mebusan Meclislerinin Ortak Toplantısı

29 Ocak sabahı Adnan Menderes, Libya hükümdarı'nın sarayına giderek özel defteri imzalamış, Libya Baş vezirliğinde 10.00-13.00 arası Sadrazam Mustafa Bin Halim'le görüştüktan sonra da öğle yemeğini Bin Halim'in yanında yemiştir. Menderes, öğleden sonra 17.30'da Libya Ayan ve Mebusan Meclislerinin ortaklaşa düzenledikleri toplantıya katılmıştır. Bu toplantı oldukça önemlidir, çünkü tarihinde ilk defa olarak Libya Milli Meclisi, kardeş saydıkları bir başka memleket başkanı için ayrı bir toplantı düzenlemiş ve başkanın kürsüden hitaben konuşma yapmasına olanak tanımışlardır.

Toplantıda Libya Başbakanı Mustafa Bin Halim bir konuşma yapmış ve Libya'nın özgürlüğünü kazanmasından sonra ilk kez Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes tarafından ziyaret edildiğini belirtmiştir. İki ülkenin tarih boyu işbirliği yaparak zorluklara göğüs gerdiklerini anlatan Bin Halim, şiddetle İslam birliği fikrinin özellikle Ortadoğu'da şart olduğunu ve bu konuda Menderes'ten de anlayış ve destek beklediklerini belirtmiştir. Menderes'in ziyaretinden son derece memnun olduklarını ifade eden Halim, sözlerini derin saygılarını sunarak bitirmiştir.⁴⁹⁷

Bin Halim'in oldukça samimi konuşmasına Başbakan Menderes'ten de aynı derecede samimi bir yanıt gelmiştir. Menderes, sözlerine iki ülke arasındaki bağların kuvvetinden bahsederek girmiş, Libya üzerinden giderek tüm Arap milletlerine olan sevgi, saygı ve bağlılığından söz etmiştir. Bin Halim'in, destek beklediğini açıkladığı İslam birliği konusundaki açık desteğini ise şu sözlerle dile getirmiştir:

“...istisnasız bütün arap alemine karşı olan sevgimiz çok büyük ve halisanedir.”

⁴⁹⁶ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 28.01.1957.

⁴⁹⁷ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 29.01.1957.

Arap aleminin hürriyet ve istiklalinin nimetlerinden gereği gibi faydalanmasını görmekte emin olunuz ki, türk milleti ve hükümeti büyük bahtiyarlık duymuştur ve duyacaktır.

Hususi ve maksatlı tahrikler ne derece şiddetli olursa olsun, bunların şaşkırtıcı ve aldatıcı mahiyetlerinde ne kadar maharet gösterilirse gösterilsin, memleketimizin arap alemine karşı ve eminim ki arap aleminin de memleketimize karşı duyduğu halisane hissiyat asla tezelzule uğratılamıyacaktır. türkiye'yi arap alemiyle olan rabitasından tecrit etmek ve mensubu olmakla müşerref ve mubahi bulunduğumuz İslam aleminden bizi ayırmak eminim ki asla mümkün olmayacaktır.

bölgemizin huzuru sulh ve emniyetinin korunması geniş ölçüde böyle bir samimi itimadın karşılıklı olarak mevcudiyetine sıkı sıkıya bağlıdır...⁴⁹⁸

Libya Başbakanı ve Menderes'in dışında Libya Ayan Meclis Başkanı da Menderes'in Libya'yı ziyaretinden dolayı son derece memnun olduğunu belirtmiş ve kendisinin ziyareti ile Müslüman Arap devletleri arasındaki bağların daha da sıkılaşacağını söylemiştir.

Ayan Meclisi başkanının "...şüphesiz ki, sizin ziyaretiniz iki Müslüman millet arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarını daha ziyade takviye edecek, bilhassa bu milletlerarasındaki rabitaları her sahada kuvvetlendirecek ve bu suretle dünya sulhüne hizmet edecektir..." demesi bu düşüncesinin en güzel kanıtıdır.⁴⁹⁹

Anlaşıldığı gibi Libya Milli Meclis'inde ki toplantı oldukça sıcak ve samimi hatta iki ülke arasındaki sağlam bağlar ile kardeşlik duygularını pekiştiren bir havada geçmiştir. İki devletin başkanları da salona girer girmez meclis üyeleri tarafından adeta alkış yağmuruna tutulmuşlardır. Karşılıklı sevgi ve kardeşlik dolu övgülerden sonra toplantı açılmıştır.

İki ülke arasındaki bu sıcak hava o kadar kuvvetli esmiştir ki meclis salonunun döşenme ve süslenişine bile etki etmiştir. Örnek vermek gerekirse, meclis, biri al diğeri de siyah taban üzerine aynı ay yıldızları taşıyan kardeş bayraklarla

⁴⁹⁸ a.g.b.

⁴⁹⁹ a.g.b.

süslenmiş, öndeki sıralar Türk ve Libya bayraklarıyla donatılmıştır. Akşam saat 20.00'de ise Libya Başbakanı, Menderes onuruna Uaddan Oteli'nde bir akşam yemeği vermiştir.

30 Ocak sabahına Busetta Misafir Köşkü'nde uyanan Menderes, Trablusgarp Valisi tarafından ziyaret edilmiştir. Daha sonra ise hem vali hem Menderes hem heyet üyeleri hem de gazetecilerle birlikte Trablusgarp'ta ki büyük Türk Amirali Turgut Reis'in türbesini ziyaret etmiştir. Burada, Turgut Reis'in akrabalarının ve diğer büyük Türk denizcilerinin mezarlarını ziyaret etmiştir.

Öğleden sonra, yine gazeteci ve heyetin diğer üyeleriyle beraber Trablusgarp'a yetmiş kilometre uzaklıkta bulunan Sabrata'da ki Roma harabelerini gezen Menderes, yol boyunca Libya halkının kuvvetli sevgi gösterilerine maruz kalmıştır. Bu gösteriler bazı noktalarda o kadar yoğunlaşmıştır ki Menderes'in arabasının önüne atlayıp, davul, tef ve hatta diğer musiki aletlerini çalarak yerli danslar yapanlar veya "yaşa" diye bağırınlar olmuştur.

Menderes, öğle yemeğini de orada kurulan bir çadırda Trablusgarp ileri gelenleriyle birlikte yemiştir. Özellikle Trablusgarp valisi ile oldukça samimi bir sohbe daldığı çevredekilerce fark edilmiştir. Sabrata'dan ayrılma vakti gelince, atlılar Başbakan Menderes şerefine bir gösteri yapmışlar ve onu uğurlamışlardır.⁵⁰⁰

c.2. Menderes'in Yetimler Sanat Okuluna Yaptığı Gezi

Trablusgarp'a dönen Menderes, Yetimler Sanat Okulu'nu gezmiştir. Onu takiben saat 17.00'de ise Libya-Türkiye Dostluk Cemiyeti'nin verdiği çaya katılmıştır. Cemiyet binasına gelen Menderes, hem cemiyet üyelerince hem de cemiyete bağlı Turgut Reis spor kulübünün üyelerince coşku ile karşılanmıştır.

Hem Menderes hem heyetteki tüm katılımcılar hem de Türk gazetecileri kulübün fahri üyeliği ile ödüllendirilmişlerdir. Cemiyet Başkanı Ali Haydar, 1955'te kurulmuş olan cemiyetin faaliyetleri ile ilgili bilgiler veren, cemiyetin asıl amacının Türk ve Libya milletleri arasındaki bağları kuvvetlendirmek ve gençlere Türklüğü anlatmak olduğunu belirten bir konuşma yapmıştır.

⁵⁰⁰ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 30.01.1957.

Başkanın bu sözleri karşısında Başbakan Menderes ve cemiyet kurucularından Sadık Bey birer konuşma yaparak, iki ülke arasındaki sıcak ve derin dostluk ilişkilerinden söz etmişlerdir. Ayrıca Sadık Bey, Türkiye'nin kendileri gözündeki değerini daha da iyi anlatabilmek için "...yalnız Libya değil bütün arap alemi türkiye'nin dostluğunu ve yardımını arzu etmektedir."⁵⁰¹ demiştir.

Bu konuşma karşısında Menderes de Libya aracılığıyla Türkiye'nin tüm Arap dünyasına olan samimi duygularını ve saygısını belirterek, cemiyetin şeref defterine birkaç cümle yazmış ve imza atmıştır. Yazdıkları, yine iki ülke arasındaki yakın ilişkileri öne çıkaran duygu ve düşüncelerin yansımından oluşmuştur.

Keyifli ve karşılıklı konuşmalarla geçen bu çaydan sonra Libya Başbakanı Mustafa Bin Halim, Adnan Menderes onuruna ve bir önceki gece kendisi için vermiş olduğu davete karşılık olarak yaklaşık beş yüz kişinin davetli olduğu bir akşam yemeği düzenlemiştir.

31 Ocak günü, Menderes, Libya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı ve Türk heyeti ile beraber Trablus'tan ayrılarak Tobruk'a gelmiş ve Libya hükümdarı tarafından kabul edilmiştir. Öğle yemeğini de Hükümdarın sarayında yiyen Menderes ve Türk heyeti, saat 17.00'de oradan ayrılarak karayolu ile Derne'ye gitmiştir.

Derne'de, Cebeli Ahtar Oteli'nde akşam yemeğini yiyen Menderes, hem yemek öncesi hem de yemek sonrası temaslarda bulunmuş ve geceyi de Kasr-el-Zhur'da (Zuhur Kasrı) geçirmiştir. Derne Fahri Konsolosu Numan Sufrac da Türk heyeti şerefine bir davet düzenlemiştir. Bu davette dikkat çekici bir nokta da Atatürk ve arkadaşlarının mücadele anılarından bolca söz edilmesidir.

Libya hükümet yetkilileri, gezi boyunca sürekli olarak iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik duygularının çok eskilere dayandığı ve Türkiye'de Atatürk'ün verdiği tarihi mücadele sonucu, kazandığı zaferi takdir ve hayranlıkla karşıladıklarını belirten konuşmalar yapmışlardır. Dolayısıyla Numan Bey'in verdiği davette de Atatürk'ün anılması Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

⁵⁰¹ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 31.01.1957.

Ertesi gün yani 1 Şubat'ta Başbakan Adnan Menderes şerefine, Bingazi'de bir toplantı düzenlenmiş ve toplantıya Berka Eyaleti Ayan ve Mebusan Meclislerinin Başkanları ve tüm üyeleri, Berka Umumi Valisi, Berka Hükümeti üyeleri, Bingazi Belediye Başkanı ve Belediye Meclisi üyeleri ile yerli-yabancı gazeteciler katılmıştır.

Menderes, toplantıdan önce, Libya Başveziri, Saray Nazırı, Dışişleri Veziri ve Türk heyeti'nden bazı kişiler ile Derne'den karayolu ile ayrılmış, Kirena'da biraz dinlenmiş ve Bingazi'de toplantının olduğu salona girmiştir. Girişte, alkışlarla karşılanmıştır.⁵⁰²

Toplantıya başlarken, Bingazi Belediye Başkanı, Libya- Türkiye dostluk ve işbirliğine değinen bir konuşma yapmış, bu dostluğun ilerde de süreceğini belirtmiştir. Menderes de buna cevaben bir başka konuşma yapmıştır. Konuşması sık sık alkışlarla kesilen Menderes, öncelikle, Libya'da gördüğü misafirperverliğe teşekkür etmiş, daha sonra ise Libya milleti'nin Türk milleti'ne hissettiği kardeşlik duygularının Türkiye'de de aynen beslendiğini, bu ziyaretinin de aradaki dostluğu daha da perçinleyeceğini söylemiştir.⁵⁰³

Toplantının sona ermesiyle birlikte çay içilmiş, takiben de Menderes, Bingazi'den Trablus'a gitmek üzere Benina havaalanı'na hareket etmiştir. Kendisini havaalanından Libya Başveziri, Saray Nazırı, Dışişleri Bakanı ve diğer devlet memurları uğurlamış ve kendisine askeri tören düzenlenmiştir. Saat 17.30'da ise Menderes hareket etmiştir. Akşam saat 22.55'te askeri bir uçakla İstanbul'a varan Menderes ve beraberindekiler havaalanında, Cumhurbaşkanı Başyaveri Kurmay Yarbay Faik Taluy tarafından karşılanmıştır.

Onun dışında, Devlet Bakanı ve Milli Savunma Vekaleti Vekili Şemi Ergin, Devlet Bakanı Emin Kalafat, Devlet Bakanı Celal Yardımcı, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Bayındırlık Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı Vekili Etem Menderes, diğer bazı milletvekilleri, Başbakanlık Müsteşarı Ahmed Salih Korur, Vali ve Belediye Başkanı

⁵⁰² a.g.b.

⁵⁰³ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 01.02.1957.

Fahrettin Kerim Gökay ile askeri ve sivil ileri gelenler de karşılamaya gelmişlerdir.⁵⁰⁴

c.3. Basında Libya Gezisi

Son derece olumlu ve sıcak duygular içinde geçen Libya gezisi ve Menderes hakkında Anadolu Ajansı'nın verdiği haberine göre, Trablusgarp gazeteleri de sıcak ve olumlu bir yaklaşım göstererek, Türkiye ile Araplar arasındaki işbirliğinden duydukları memnuniyeti yazmışlardır.

Libya'da Türkiye'nin ne kadar sevilip sayıldığına ve Menderes'in bu gezisinin, uyandırdığı memnuniyete dair örnekler vermek gerekirse, Trablusgarp Gazetesinde yazan Saray Bakanı Abdülislam Busayr'ın makalesi verilebilir.

Busayr, 1922 yılından itibaren Libya'yı terk etmek zorunda kaldığını ve Türkiye'nin çok sıcak bir şekilde kendisine kucak açtığını hatta Libyalı birçok göçmene sanki kendi evlatlarıymış gibi yakın davrandığını yazmıştır. Makalesinde daha sonra Menderes'in şahsiyetinden bahseden Busayr, vatana hizmetlerinden dolayı onu övdüğünü belirterek yazısına son vermiştir.

Trablus'da İtalyanca yayınlanan bir Arap Gazetesi olan Corriere Di Tripoli'nin başyazarı Ahmed Rasim ise şöyle yazmıştır:

“türkiye'nin dış politikası üstadanedir ve doğru bir yoldadır. Türkiye ile arap memleketlerinin menfaatleri ve gayeleri birdir. türkiye şarkla garbın birleştiği yerdir. buradan itibaren şarkın ve İslam aleminin gaye beraberliği ve çalışma birliği bir çok vahim meselelerin çözülmesini mümkün kılacaktır.”⁵⁰⁵

Eksiksiz olarak diğer tüm Libya gazeteleri de bu ziyaretin önemini belirten ve Türk-Arap işbirliğinin gereğine değinen yazılar yazmışlardır. Genel çerçeveden bakmak gerekirse, Menderes'in Libya gezisinde, karşılıklı olarak iki hükümet başkanı dostane ve samimi bir hava içinde temaslarda bulunma fırsatını yakalamışlardır. Karşılıklı görüşmelerde gündeme gelen konulardan en önemli olanı Ortadoğu'nun güvenliği ve bu anlamda Türkiye'nin rolü olmuştur.

⁵⁰⁴ a.g.b.

⁵⁰⁵ B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 31.01.1957.

Bunun dışında, Türkiye'nin Arap devletleri karşısındaki durumu da görüşülmüş, Müslüman memleketler arasındaki bağların nasıl sağlamlaştırılması gereği hakkında da konuşulmuştur. Gezi bitinde gerek Menderes gerekse Libya hükümet yetkilileri, geziden oldukça memnun kalmışlardır. Bu gezinin, Türkiye-Libya ilişkilerini geliştirerek, aradaki dostluk ve kardeşlik bağlarını daha da kuvvetlendirdiği rahatlıkla söylenebilir.⁵⁰⁶

d. Uzak Doğu Gezisi

Başbakan Adnan Menderes, davet üzerine Japonya, Güney Kore ve Milliyetçi Çin'e geziye gitmiştir. Kendisine gezisinde, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Sıtkı Yırcalı, İzmir Milletvekili Muammer Çavuşoğlu, Afyon Milletvekili Arif Demirer, Muğla Milletvekili Nuri Özsan, İstanbul Milletvekili Celal Ramazanoğlu, Bursa Milletvekili Haluk Şaman, Balıkesir Milletvekili Halil İmre, İstanbul Milletvekili Nizamettin Ali Sav, İstanbul Milletvekili Tahsin Yazıcı, İstanbul Milletvekili Mithat Perin, Muğla Milletvekili Burhan Belge, İzmir Milletvekili Osman Kapani, Denizli Milletvekili Hamdi Sanear, Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, Hariciye Vekaleti Katibi Umumisi Melih Esenbel, İkinci Ordu Kumandanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Dr. Şerif Egeli eşlik etmiştir.

Ayrıca Havadis Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik, Başvekalet Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdürü İlhan Savut, Hariciye Vekaleti Dördüncü Daire Umum Müdürü Ziya Tepedelen, Başvekalet Hususi Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen, Basın-Yayın ve Turizm Vekaleti Özel Kalem Müdürü Tevfik Ertürk, Hariciye Vekaleti Katibi Umumilik Kalemi Müdürü Sermet Pasin, Hariciye Vekaleti Ticaret ve Ticari Anlaşmalar Dairesinden Yüksel Menderes, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şefik Arzık, Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü mütercimlerinden Erdoğan Ulus, Hayat Mecmuasından Suavi Soner, Başvekalet Hususi Kalem Müdürlüğü şeflerinden Yurdanur Genya, Foto Mehmet Sürenkök, Foto Adnan Atar, Filmci Hüseyin Tutar,

⁵⁰⁶ a.g.b.

Emniyet Memuru Kenan Öztürkmen, Emniyet Memuru Naci Özveren ve Müstahdem Kazım Nefes de geziye katılmıştır.

Kendilerine, 1958 mali yılına göre ödenebilecek en yüksek değer üzerinden yevmiye verilmesine, oradaki otomobil, büro, ziyafet, haberleşme ve olabilecek diğer masrafların tümünün karşılanmasına karar verilmiştir.⁵⁰⁷ 2 Aralık'ta yukarıda söz edilen heyete, Aydın Milletvekili Baki Öktem'in de katıldığını belirten bir karar alınmıştır.⁵⁰⁸

d.1. Menderes'in Japonya'da Kalışı (20-25 Nisan 1958)

19 Nisan sabaha karşı 06.45'te Türk Hava Yolları uçağı ile Japonya'ya gitmek için yola çıkan heyet, önce Pakistan'ın Karaçi kentine uğramış ve oradan da Kalküta'ya hareket etmiştir. Menderes, kendilerini hava alanında karşılayan Pakistan Başbakanı Firuz Han Noon ile de görüşmüştür.⁵⁰⁹ Oradan Tokyo'ya geçen Menderes, 22 Nisan'da Japonya İmparatoru tarafından kabul edilerek öğle yemeğine davet edilmiştir.

Saray Başmabeyincisi [Protokol Müdürü] tarafından kaldığı misafir evinden alınarak saltanat arabasıyla saraya getirilen Menderes, İmparator'un kardeşi Prens Mikasa ve eşi ile Japon Hariciye Vekilinin de geldiği yemeğe katılmıştır. Öğleden sonra misafirhanesine geri dönen Menderes, Saray Başmabeyincisini tarafından yapılan iade ziyaretine kabul etmiştir. Başmabeyinci, Menderes'e Doğan Güneş Rütbesinin nişanının birinci rütbesini sunmuştur.

Menderes, daha sonra Tokyo Valiliği'ne giderek Vali Seikiro Yasuri'yi ziyaret etmiş ve vali tarafından verilen Tokyo'nun anahtarı ile fahri hemşehriliğini kabul etmiştir. Oradan da Nihon Üniversitesi'ne giden Menderes, üniversitenin Fahri Doktorluğunu kabul ettikten sonra rektör Kure, Menderes'in ülkesine kazandırdıklarını yakından takip ettiklerini ve takdirle karşıladıklarını belirten bir konuşma yapmıştır. Buna karşılık Menderes de söz alıp, genellikle kültürel

⁵⁰⁷ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)- 148.21.14., 18.04.1958.

⁵⁰⁸ B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-150.60.18., 02.12.1958.

⁵⁰⁹ “Başvekil Dün Japonya'ya gitti”, **Cumhuriyet** (20 Nisan 1958), s. 1,3.

gelişmelere önem verildiğini belirtmiş ve Japonya'yı sanayi ve iktisadi alanda çok ileri olmasından dolayı takdir ettiğini söylemiştir.⁵¹⁰

23 Nisan'da Menderes ve beraberindekiler üç tane sınai tesis ve gemi inşa tezgahını gezmişler öğlen de Japonya Başvekili Nebusuke Kişi ve Menderes bir toplantı yapmışlardır. Toplantıya Dışişleri Bakanları da katılmıştır. Toplantıda iki ülkenin ilişkilerini konuşulmuş ve iktisadi bir anlaşma yapılmasına karar verilmiştir. Bunun için hem Türk hem de Japonlardan oluşan bir uzman komisyon kurulacak ondan sonra çalışmalara başlanacaktır. Ayrıca kültürel konularda da görüşülmüş ve ilişkilerin kuvvetlendirilmesi için anlaşmaya varılmıştır.

İki buçuk saat süren toplantı sonunda Menderes ve 34 kişilik heyet özel bir uçakla Tokyo'ya yakın mesafedeki bir turizm merkezi olan Nikko'ya gitmişlerdir. Heyet, orada kaldığı süre içinde Toshobu Mabedini ve alabalık üretim tesislerini ziyaret etmiştir.⁵¹¹ Menderes, ayrıca Kegan Şelalesi ve Cuzenji Gölü'nü de gezmiş, akşam da Tokyo'ya dönmüştür. Tokyo'da da Japonya'nın ünlü Kabuki Tiyatrosu'nda kendisi onuruna verilen gösteriyi seyretmiştir.

d.2. Menderes Kore'de (25-27 Nisan)

Japonya'dan ayrılan Türk heyeti, 25 Nisan'da dört günlük bir ziyaret için Kore'nin başkenti Seul'a gitmiştir. Seul'un Kimpo havaalanında, Hariciye Vekili Çu Çung Kvan, Kore'deki Türk Tugayı Kumandanı Tuğgeneral Kasım Atakan, tugaydan bir birlik ve ileri gelenler tarafından karşılanmışlardır. Menderes, iki ülkenin milli marşları arasında merasim kıtasını selamlamış, Seul Belediye Başkanı da Menderes'e şehrin anahtarlarını vermiştir. Hariciye Vekili Kvan bir konuşma yaparak, Kore savaşındaki başarıları nedeniyle Kore halkının Türk Milletine şükran duyguları beslediğini ve onları misafir etmekten şeref duyduklarını belirtmiştir.

Menderes de buna karşılık olarak, Kore'de olmaktan memnunluk duyduğunu ancak iki ülke arasındaki dostluğun tek nedeninin Kore savaşındaki yardımlaşma

⁵¹⁰ "Menderes, Hirohito ile görüştü", **Cumhuriyet** (23 Nisan 1958), s. 1,5.

⁵¹¹ "Türk- Japon iktisadi işbirliği geliştirilecek", **Cumhuriyet** (24 Nisan 1958), s. 1,5.

değil fakat aynı zamanda her iki ülkenin de hürriyete bağlılık duyması ile haksız işgal edici tavrılara karşı savaş açmış olmaları olduğunu söylemiştir.

Havaalanı'ndan Kore Cumhurbaşkanı Rhee ile görüşmek üzere ayrılan Menderes kendisiyle iki ülkeyi ilgilendiren meseleler üzerinde konuşmuştur. Görüşmeler sonucunda iki ülke arasındaki ticaretin kuvvetlendirilmesi için prensipte anlaşılmiş, kültürel bağların sağlamlaştırılması için de kararlar alınmıştır. Karşılıklı anlayış havası içinde geçen ziyaret ve görüşmelerin dünya barışına katkı yapacağını da altı çizilmiştir.⁵¹²

Menderes'in Güney Kore'deki ziyaretinin son günü Cumhurbaşkanı Syngman Rhee, kendisine törenle Güney Kore'nin en yüksek nişanı olan Liyakat Nişanını vermiştir. Törende yine dostluk rüzgarları esmiş, sıcak ve samimi bir ortam oluşmuştur. Törenden sonra iki ülke ilişkileri üzerinde durulmuştur. Menderes, daha sonra Meclis binasına giderek Milli Meclis Reisi Lee Kiipoondg'u ziyaret etmiş ve öğle yemeği için beraber eski saray'a gitmişlerdir. Burada Menderes şerefine bir ziyafet hazırlanmıştır.⁵¹³

Son günün akşamı ise Güney Kore Dışişleri Bakan Vekili, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes şerefine bir akşam yemeği düzenlemiştir. Yemekte konuşan Menderes, önce Avrupa'yı ardından da Uzakdoğu'yu saran ve özellikle de Kore'yi hedef alan komünizm tehlikesine karşı 16 devletin elbirliğiyle çalışarak güvenliği sağladığını ama tehlikenin hala atlatılmadığını belirtmiş ve "...Bu tehlikenin dehşetini idrak etmiş bir millet olarak biz, bunun üzerinde ehemmiyetle durmaktayız...Türkiyenin, geçmişte olduğu gibi, gelecekte de manen ve fiilen Korenin yanında bulunacağına inanmanızı rica ederim..."⁵¹⁴ diyerek kendilerine tam destek verdiğini belirtmiştir.

⁵¹² "Menderes, Kore'de törenle karşılandı", **Cumhuriyet** (26 Nisan 1958), s. 1,5.

⁵¹³ "Başvekil bugün M. Çin'e gidiyor", **Cumhuriyet** (27 Nisan 1958), s. 1,5.

⁵¹⁴ "Başvekil Milliyetçi Çin'de Heyecanla Karşılandı", **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 1, 5.

d.3. Menderes'in Kore'deki Türk Tugayına Ziyareti

Başbakan Adnan Menderes, Sırrı Yırcalı ve bazı heyet üyeleriyle beraber Seul'de bulunduğu süre içinde Kore Türk Tugayını da ziyaret etmiştir. Helikopterle yaklaşık 30 mil yol giden Menderes, Yırcalı ve diğer üyeler, Türk-Kore ve BM bayraklarıyla donatılmış olan karargah'da askeri tören, top atışı ve İstiklal Marşı ile karşılanmıştır. Daha sonra da Menderes, Merasim kıtasını denetlemiştir.

Menderes'e karşılama yapanlar sadece Tugay subay ve erleri değildir. Kore'de ki Türk Tugayı tarafından Suvon'da yaptırılan Ankara adlı yetim çocuklar okulunun öğrencileri de Menderes'i kucaklamak için gelmişlerdir. Hatta bu yetimlerden iki Koreli küçük kız, Menderes'e çiçek buketi vererek Türkçe "hoş geldiniz" demişlerdir.

Tugay adına söz alan bir üst teğmen, Menderes'e ziyaretinden dolayı çok mutlu olduklarını söyleyerek "...Muhterem Başvekilimiz tevcih buyurduğunuz yüksek itimada layık olmaya çalışıyoruz..Çalışacağız." demiştir. Menderes de aynı sıcak ifadelerle askerlere hitap etmiş ve "...Allah cümnenizi vatana ve millete bağışlasın"⁵¹⁵ diyerek Tugay'dan ayrılmıştır. Ancak ayrılmadan önce Menderes şerefine bir akşam yemeği düzenlenmiş, erler memleket parçaları çalmışlar ve oldukça keyifli sohbetler edilmiştir.

d.4. Havadis Gazetesi Yazarı Mümtaz Faik Fenik'in Japonya ve Kore Gezisi İzlenimleri

Başbakan Adnan Menderes ile beraber Uzak doğu gezisine katılan Havadis Gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik, Japonya ve Kore'de, Başbakan Menderes ve Türk heyeti'nin protokol kurallarının çok ötesinde bir samimiyetle karşılandıklarını belirterek, bu ilgi ve samimiyetin gezi boyunca da sürdüğünü şu sözlerle açıklamıştır:

⁵¹⁵ a.y.

“...Japonyada geçen günler içinde Türk heyeti ve onun reisi olan başvekil Menderes, Japon hükümet erkani ve amme efkarından dille çok zor ifade edilebilecek bir hayranlık görmüşlerdir...”⁵¹⁶

1950’de ki Kore savaşına asker göndererek komünizm’e karşı bizzat savaşmış olan Türkiye, burada elde ettiği başarılarla adeta Kore’nin gözünde ilahi bir mertebeye ulaşmıştır. Bu gezide de bu net bir şekilde göze çarpmaktadır. Mümtaz Fenik, bu etkiyi şöyle sözlere dökmüştür:

“...1950 senesinde hür alemin müdafaasını herkesten evvel deruhde edişimizdeki isabetin ne derece lekesiz ve muhteşem olduğunu burada daha iyi anladık. Komünizme ve şer kuvvetlerine karşı silaha sarılan Türk Tugayı, yalnız Koreyi değil, bütün Asyayı ve dünyayı kendisine hayran etmekle kalmamış, fakat bundan sonra dünya politikasında atılacak olan adımlarda Türkün fikri sorulmadan harekete geçilmemesini de teminat altına almış. Bunca münakaşalara sebep olan Kore Harbine katılımımızın hiçbir pahaya elde edilemeyecek neticesi ve kazancı kısaca bu...”⁵¹⁷

Japon ve Kore basınının, Menderes’in komünizm karşısında hür devletlerin liderliğini yaptığını yazdığını belirten Fenik, sözlerini “...Kısaca söylemek icab ederse, Başvekil Menderesin Uzak-Şark’ı ziyareti, Türkiye’nin 1950’den beri yükselen harici itibarını zirveye doğru en emin ve kuvvetli bir hamle ile daha yükseltmiş bulunmaktadır.”⁵¹⁸ diyerek tamamlamıştır.

d.5. Menderes’in Çin’deki Temasları (28 Nisan 1958)

Salı günü sabah saat 06.00’da uçakla Puznan’a giden Menderes, orada BM mezarlığında gömülü olan Türklerin mezarlarını ziyaret etmiş, daha sonra Güney Kore’nin başkenti Seul’e ve oradan da saat 11.00’de Çin’in Taipeh kentine hareket etmiştir.

⁵¹⁶ “Başmuharririmiz Mümtaz Faik Fenik Uzakşarktan Yazıyor”, **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 1,5.

⁵¹⁷ a.y.

⁵¹⁸ a.y.

Seul'un Kimpo havaalanı'ndan yola çıkan Menderes ve beraberindekiler, Kore Dışişleri Bakanı, sivil ve askeri ileri gelenler, Kordiplomatik ve Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Başkumandanı tarafından uğurlanmıştır. Ayrıca sayıları yüz elli bini bulan ve ellerinde Türk ve Kore bayrakları taşıyan bir kalabalık da kendilerini selamlamak için havaalanı ve civarındaki yolları doldurmuşlardır.

Başbakan Adnan Menderes ile Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Sıtkı Yırcalı, Çin'in Taipei kentine, yerel saatle 16.30'da varmışlardır. Çin ve Türk bayrakları ile süslenmiş olan havaalanına inen heyet, sevgi gösteri ve 19 pare top atışıyla karşılanmıştır. Türk heyetini karşılamaya, Çin Başbakanı, milletvekilleri, Meclis Başkanları, Büyükelçiler ve basın mensupları dışında bütün devlet ileri gelenleri de gelmiştir.

Havaalanı'ndan ayrılmadan önce kara, hava ve deniz kıtaları selam vermiş ve bu sırada marşlar çalınmıştır. Menderes ile Çin Başbakanı Yuin, karşılıklı samimi demeçler vermişler ve de havaalanından ayrılmışlardır. Verdiği demeçte Yuin, Türk ve Çin Milletlerinin dünyadaki komünizm tehlikesine karşı işbirliği yapmaları gereğinin altını çizerek şöyle demiştir:

“...Türkiye, Avrupa ile Asya arasında yer alan ve ikisi arasında coğrafi bir halka teşkil eden tarihi bir memlekettir. Çin gibi Türkiye de kendisine has şanlı bir tarihe zengin kültür an'anelerine sahiptir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri, Atatürk'ün kahramanca önderliğinde ve ondan sonra gelenlerin idaresinde Türk milletinin hayatında Büyük terakkiler kaydedilmiş ve onların enerjik gayretleriyle Türkiye modern, terakkisever, kuvvetli bir demokrasi haline gelmiştir.

Türkiye, şimdi Ortadoğuda milletlerarası komünizme karşı kuvvetli bir siper ve hür dünyanın azimli bir bekçisi olarak durmaktadır...⁵¹⁹

Yuin, daha sonra ise konuşmasına, Başbakan Menderes'in verdiği kararlarda ne kadar kararlı ve cesaretli olduğu belirterek devam etmiştir. Menderes'i ülkelerinde misafir etmekten ne kadar memnun olduğunu da belirten Yuin, Menderes'ten

⁵¹⁹ “Çin Başvekilinin Taipeh Hava Alanında Verdiği nutuk”, **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 5.

komünizme karşı birleşme konusunda açık destek beklediğini ekleyerek sözlerine son vermiştir.

Menderes ise Yuin'den sonra yaptığı konuşmasında, daha çok Çin ve Türk medeniyetlerinin çok eskilere dayandığını ve bu Çin ziyaretiyle bu yakınlığın daha da perçinleneceğine değinerek şöyle demiştir:

“...Bundan binlerce yıl önce medeniyetler yaratan Çin dünyası ile Türkler arasındaki münasebetler çok eskidir. Bundan dolayı Çin milletinin arasında bulunduğum zaman, sanki çok eski ve güvenilir bir dostla berabermişim hissini duymaktayım. Ziyaretimizin, Çin Cumhuriyeti hükümeti ile Türkiye hükümeti arasındaki bu çok eski bağları daha da sıklaştırmağa yol açması en samimi temennimdir.”⁵²⁰

Menderes, Milliyetçi Çin'den ayrılmadan Çin Cumhurbaşkanı Mareşal Şang Hay ile de görüşmüş ve daha sonra da Mareşal ve eşi tarafından kendisi şerefine verilen yemeğe katılmıştır.⁵²¹ Mareşal ve eşi ile resimler çektiren Menderes'in görüşmeleri oldukça sıcak geçmiştir.⁵²² Karşılıklı demeçler verildikten sonra, devlet misafirhanesine yerleşecek olan Menderes, havaalanı'ndan yola çıkmıştır. Menderes'in geçeceği yollar Çin halkı tarafından ama özellikle de üniversite öğrencileri tarafından tika basa doldurulmuştur ve bu coşkulu kalabalık, yol boyunca da hiç azalmamıştır.⁵²³ Adnan Menderes, Çin tarihinde ilk kez Çin Mebuslar Meclisinde konuşarak milletvekillerine hitap eden yabancı başbakan olma unvanını kazanmıştır. Taipeh diplomatik ve politik meclisleri de Menderes'in bu hitabına büyük önem vermiş ve konuşmasını titizlikle takip etmişleridir.

d.6. Çin Basınında Menderes'in Taipeh Gezisi

Central News Ajansının haberinden anlaşılmaktadır ki bütün Çin gazeteleri Menderes'in ziyaretini ya baş sayfada büyük haber olarak yayınlamış ya da baş makalelerde konu etmişlerdir. Hepsindeki ortak görüş ise bu gezinin sadece bir

⁵²⁰ a.y.

⁵²¹ “Menderes Karışı'de”, **Havadis** (3 Mayıs 1958), s. 1.

⁵²² Resimler için Bkz. Ekler 13 ve 14.

⁵²³ “Başvekil Milliyetçi Çin'de Heyecanla Karşılandı”, **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 1, 5.

nezaket ziyareti olmayıp aynı zamanda komünist karşıtı cepheyi kuvvetlendirme gezisi olduğu yönündedir.

Örnekler vermek gerekirse, hükümet yanlısı Central Daily News adlı gazete Türkiye, Kore ve Çin'i Asya'da komünizme karşı kale olarak görerek Menderes'i bu üç ülkeyi birbirine yaklaştırma çabalarından dolayı bol bol överken, taşrada çıkan bir gazete olan Şinşeng Daily News adlı gazete, daha da ileri giderek onu en şiddetli komünist karşıtı ilan etmiştir.⁵²⁴

d.7. Menderes'in Hindistan'daki Temasları

Çin'den ayrılan Menderes ve beraberindekiler 1 Mayıs'ta Uzakdoğu gezilerinin son durağı olan Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'ye gitmişlerdir. Menderes'i Hindistan Başbakanı Nehru, bakanlar, milletvekilleri, kara, deniz ve hava kuvvetleri, Dışişleri Bakanlığı ileri gelenleri tarafından karşılanmıştır. Menderes'in gittiği her yerde olduğu gibi Palam havaalanı'nda da her iki ülkenin de marşları çalmış, Menderes de askeri kıtayı selamlamıştır.

Hindistan gezisinde Cumhurbaşkanlığı sarayında kalan Menderes, aynı gün içinde Nehru ile görüşmelere başlamıştır. İlk görüşme Cumhurbaşkanlığı sarayında yapılmış ve oldukça uzun sürmüştür.⁵²⁵ Akşam ise Hindistan Cumhurbaşkanı Rajendra Prasad ile rahat ortamda geçen bir görüşme yapmıştır. Görüşmeye Menderes dışında Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Sıtkı Yırcalı, Türkiye'nin Yeni Delhi Büyükelçisi Kadri Rızan ve Nehru katılmıştır.⁵²⁶

Diğer resmi görüşmelere geçilmeden önce Hint basınında önemli yeri olan Hindistan Times Gazetesi, Menderes'in gelişini duyurmuş ve boy boy resimlerini basmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşından sonra Atatürk'ün Türk halkını özgürlüğe ulaştıran çabalarını Hindistan halkının hayranlıkla takip ettiğini belirten gazete, "...Türkiye tarihinin bu devresinde sosyal ve maddi terakki bakımından batı

⁵²⁴ "Formoza Gazetelerinin Neşriyatı", **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 5.

⁵²⁵ "Menderes-Nehru görüşmeleri başladı", **Havadis** (2 Mayıs 1958), s. 1,5. (Resim için Bkz. Ekler 15).

⁵²⁶ "Menderes Karşı'de", **Havadis** (3 Mayıs 1958), s. 1,5.

milletlerinin hiç bir suretle gerisinde kalmayan yeni bir cemiyet kurmak için neler yapabileceğini Asya memleketlerine gösteren bir örnek teşkil etmiştir...”⁵²⁷ diye yazmıştır.

Türkiye ile Hindistan arasında son yıllarda uluslararası konularda fikir ayrılıkları olduğunu da belirten gazete buna karşılık yine de Hindistan’ın ne kendisinin kararlarına müdahale edilmesini istediğini ne de başkalarınınkine müdahale etme isteği olduğunu ve onların dostluklarına her zaman değer verdiğini belirtmiştir. Menderes’in ziyaretinden memnuniyet duyduklarını belirten gazete şöyle yazmıştır “...Türkiye Başvekilinin ziyareti bütün Hindistan halkı tarafından hararetle karşılanacak olan bu dostluğun bir tezahürüdür.”⁵²⁸

Menderes ertesi sabah erken saatlerde Gandhi’nin mezarını ziyaret ederek çelenk koymuştur. Daha sonra Cumhurbaşkanı Muavini Radakrişna’yı ziyaret etmiş, oradan da parlamentoya giderek Başbakan Nehru ile buluşmuştur. Menderes- Nehru görüşmesine iki ülkenin de Dışişleri Bakanlığı Genel Sektererleri, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Sıtkı Yırcalı ve Türkiye’nin Hindistan Büyükelçisi de katılmıştır.

Sıcak havada geçen bir saatlik bir görüşmeden sonra Menderes, Ayan ve Mebusan Meclislerinin de toplantılarını yarım saat kadar dinlemiş, daha sonra da Nehru’nun Aşoka Otel’de kendisi şerefine verdiği öğle yemeğine katılmıştır. Yaklaşık 200 davetlinin katıldığı kalabalık davette göze çarpanlar arasında Cumhurbaşkanı Muavini, bakanlar, diğer ileri gelenler vardır. Oldukça samimi sohbetlerin yapıldığı ve tüm yüzlerin sürekli gülümsediği davetten sonra Menderes, Pakistan’ın Karaşi kentine gitmek üzere Palam havaalanına gitmiştir.

Havalanında kendisini geçirmeye gelen Nehru ve diğer ileri gelenlerle milli marşlar eşliğinde sarılmış ve selamlaşmıştır. Menderes’in uçağa bindiği sırada ise Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel, gazetecilere Menderes’in gezi ile ilgili düşünceleri hakkında bilgi veren Esenbel, “...Türkiye Hind milletinin teali ve inkişafını samimi olarak arzu etmektedir. Nehru’nun liderli altında Hindistan büyük terakkiler kaydetmiştir ve kaydetmektedir. İki lider arasında ilk defa böyle temasın

⁵²⁷ “Menderes- Nehru görüşmeleri başladı”, **Havadis** (2 Mayıs 1958), s. 1,5.

⁵²⁸ a.y.

vaki olması ve birbirlerini yakından tanımak fırsatı zuhur etmesi memnuniyetle kaydedilecek bir hadisedir”⁵²⁹ demiştir.

3 Mayıs'ta Türk heyeti, Türk Hava Yolları'nın Sec adlı uçağı ile Türkiye'ye dönmüştür. Dönüş yolunda Menderes'in uçağı Pakistan'ın Karaçi kentine inmiş ve Menderes geceyi orada geçirmiştir. Ertesi sabah da Menderes'in uçağı Irak'a uğramış ve Basra havaalanına inmiştir. Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa da yanında Türkiye'nin Irak Büyükelçisi ile Menderes'i karşılamak üzere uçakla havaalanına gelmiştir. İki başbakan bir süre görüşmüşler daha sonra da Bağdat uçağına binerek Türkiye'ye hareket etmişlerdir.

Heyeti Yeşilköy Havaalanı'nda oldukça kalabalık bir grup karşılamıştır. Bu kişilerin arasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başyaveri, Bakan Emin Kalafat, Devlet Vekili Muzaffer Kurbanoğlu, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes, Maliye Vekili Hasan Polatkan, Maarif Vekili Celal Yardımcı, Ticaret Vekili ve Sanayi Vekaleti Vekili Abdulalh Aker, Münakalat Vekili Fevzi Uçaner, Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, İstanbul Valisi ile belediye başkanı, sivil ve askeri ileri gelenler vardır.⁵³⁰

e. Adnan Menderes'in CENTO Olağan Toplantısı için İran'a Yaptığı Gezi (16-18 Kasım 1959)

Başbakan Adnan Menderes, Pakistan Cumhurbaşkanı Mareşal Eyüp Han'ın İran'ı ziyareti nedeniyle 16-18 Kasım tarihleri arasında yapılan üçlü görüşmelere bir diğer deyişle CENTO' nun olağan toplantılarından birine katılmak üzere Tahran'a gitmiştir.

Menderesle birlikte Tahran'a Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Umumi Katip Melih Esenbel, Milli Emniyet Hizmetleri Reisi Büyükelçi Celal Tevfik Karasapan, İkinci Daire Umum Müdürü Talat Benler, Hariciye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Alaaddin Taluy, Başvekalet Özel Kalem Müdür Muavini Ercüment

⁵²⁹ “Menderes Karaçi'de”, **Havadis** (3 Mayıs 1958), s. 1,5.

⁵³⁰ “Başvekilimiz Menderes yurda döndü ve heyecanla karşılandı”, **Havadis** (4 Mayıs 1958), s. 1,5.

Yavuzalp, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Orta-Şark Şubesi Müdürü Faruk Şahinbaş, Umumi Katiplik Kalemi Müdürü Haluk Özgül gitmişlerdir.

Heyete ayrıca Sakarya Milletvekili Rıfat Kadızade, Milli Emniyet Müfettişi Fehmi Oral, Hürriyet Gazetesi Sahibi Haldun Simavi, Başvekalet hizmetlilerinden Nuri Ayan ve Kazım Nefes de eşlik etmişlerdir. Heyetin Tahran'daki her türlü ulaşım, büro, ziyafet ve haberleşme masrafları devlet tarafından karşılanmıştır.⁵³¹

e.1. Menderes'in Diyarbakır'a Geçisi

Başbakan Menderes, Tahran'a varış saati önceden belirlenmesine ve gezideki tüm planlar buna göre yapılmasına rağmen uçuşa iki gün kala "...Diyarbakır'a uğramak istiyorum. Orada en fazla bir saat kalırız." demiştir. Program, Menderes'in dilediği şekilde değiştirilerek önce Diyarbakır'a gidilmiştir.

Menderes'in, Diyarbakır'dan, söylediği gibi bir saat içinde çıkmasının mümkün olmadığını, eski Yurt dışı gezi tecrübelerine dayanarak anlayan Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavuzalp, pilotla konuşarak Diyarbakır gezisi için iki buçuk saat zaman tasarlamış ve bunu da Menderes'e söylememiştir. Tahran Büyükelçiliği'ni de arayarak planlanan yeni varış saatini bildirmiştir.

Diyarbakır'a varan Başbakan, kurbanlar kesilerek, davullarla karşılanmıştır. Halk tarafından yoğun ilgi ile karşılanan Başbakan'ı herkes bir yerlere davet etmiş ancak Başbakan sadece Diyarbakır Hava Üssü Komutanı'nın davetini kabul etmiştir.

Ancak gerek oraya gidene kadarki kalabalığın sebep olduğu trafik gerekse orada biraz uzun kalıştan dolayı, Tahran'a geç kaldığını düşünen Menderes, uçağa bindiğinde endişeli şekilde Yavuzalp'e dönerek " Geç kaldık değil mi? Ayıp olacak" demiş ve gerekli tedbirin çoktan alınmış olduğunu öğrenince huzursuzluğu bitmiştir.⁵³²

⁵³¹ **B.C.A.**, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.18.01.02) -154.79.4., 18.02.1960.

⁵³² Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 67-70.

e.2. Türk Heyeti'nin Tahran Temasları

16 Kasım'da Tahran'ın Mehrabad Havaalanı'na inen Türk heyeti'ni İran Başbakanı Ekselans Menuçe İkbal, Dışişleri Bakanı Abbas Aran, Dışişleri Bakanlığı ileri gelenleri, Tahran ve bazı diğer devletlerin Büyükelçileri karşılamışlardır. Samimi bir şekilde karşılaşan İran Başbakanı İkbal ile Menderes, Türkiye Büyükelçiliği'ne gitmişler, İkbal, Menderes'i bıraktıktan sonra oradan ayrılmıştır.⁵³³

Ertesi gün henüz Tahran'a gelmemiş olan Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han da gelmiş ve Türkiye, Pakistan, İran arasındaki üçlü görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerde Ortadoğu'nun durumu ele alınmıştır. Şehin Şah'ın sarayında saat 11.15'te başlayan görüşmelere İran Şehin Şahı Majeste Rıza Pehlevi, Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp han, Başbakan Adnan Menderes, İran Başbakanı İkbal, Türk Dışişleri Bakanı Zorlu, İran Dışişleri Bakanı Abbas Aram, Pakistan İçişleri Bakanı General Sheikh, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Umumi Katibi Melih Esenbel, Pakistan ve Türkiye'nin Tahran Büyükelçileri katılmışlardır.

Altı saat süren görüşmelerde yine Ortadoğu meseleleri konuşulmuştur. Üye devletlerin ulaştırma, savunma gibi problemlerinin de ele alındığı toplantıda ABD Başkanı Eisenhower'ın üye ülkelere yapacağı ziyaret de gündeme gelmiştir.⁵³⁴

18 Kasım'da Tahran'daki temaslarını tamamlayan Menderes, Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han ile beraber öğle saatlerinde Ankara'nın Esenboğa havaalanına gitmek üzere Tahran'dan ayrılmışlardır. Esenboğa havaalanında, Pakistan Cumhurbaşkanı ve Menderes, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından karşılanmış ve askeri merasim yapılmıştır. Pakistan Cumhurbaşkanı da 20 Kasım'a kadar Dışişleri Bakanlığı Köşkünde konuk edilmiş ve Tahran'da başlayan görüşmelere Türkiye'de devam edilmiştir.⁵³⁵

⁵³³ "Menderes Dün Tahran'a Vardı ", **Akşam** (17 Kasım 1959), s. 1,5.

⁵³⁴ "Eyüp Han Bugün Ankara'ya Geliyor ", **Akşam** (18 Kasım 1959), s. 1,5.

⁵³⁵ " Menderes Yarın Tahrana Gidiyor", **Hürriyet** (15 Kasım 1959), s. 5.

SONUÇ

10 Kasım 1938’de Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün hayata gözlerini yumması ile İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenirken, 25 Ocak 1939’da da başvekalet görevini Dr. Refik Saydam üstlenmiştir. Refik Saydam’ın vefat etmesinden itibaren sırayla başvekilliğe getirilen Şükrü Saraçoğlu, Recep Peker, Hasan Saka ve Şemsettin Günaltay’ın hiç yurt dışı gezisi yoktur. Bunun nedeni o yılların II. Dünya Savaşı yılları olması ve başvekillerin Türkiye’yi bir an olsun sahipsiz bırakmamaya zorunlu olmalarıdır. O yıllarda genellikle gidilmesi gereken yurt dışı gezilerine başvekiller yerine Dışişleri Bakanlarının gitmiş oldukları görülmektedir.

22 Mayıs 1950’de iktidar olan Adnan Menderes ise toplam olarak beş hükümet kurmuş ve 27 Mayıs 1960 yılına kadar Türkiye’nin yönetiminden sorumlu olmuştur. Arşiv belgeleri ve gazete taramalarına dayanarak yapılan araştırmalardan anlaşılmıştır ki Menderes, Batı’ya, dört tanesi Kıbrıs gündemli, iki tanesi NATO toplantılarına katılma amaçlı ve dokuz tanesi de diğer amaçlarla olmak üzere on beş tane yurt dışı gezisi yapmıştır. Doğu’ya ise toplam on üç tane ziyarette bulunmuştur. Bunlardan iki tanesi Bağdat Paktı’nın imzalanmasına yönelik, altı tanesi Bağdat Paktı Daimi Konsey toplantılarına katılma amaçlıdır. Geri kalan beş tanesi de çeşitli amaçlarla yapılmış gezilerdir.

Menderes’in Batı’ya yaptığı NATO toplantılarına katılma amaçlı gezileri 1956 ve 1957’de Fransa’ya olmuş ve bu toplantılarda Rusya’nın Ortadoğu ve Akdeniz’de oluşturduğu tehdit ana gündemi oluşturmuştur. Görüşmelerde NATO üyesi ülkelerin iktisadi anlamda kuvvetlendirilmesine ve Avrupa’ya savunma amaçlı orta menzil atış yapabilen füzeler yerleştirilmesine karar verilmiştir.

Kıbrıs gündemli gezilerin ise üç tanesi 1952, 1958 ve 1959’da İngiltere’ye olmuştur. 1952 yılındaki gezi, Menderes’in İngiltere’ye hayatında ilk defa yaptığı

gezi olup, gündemini Ortadoğu'nun savunması ve Türkiye'nin bu savunmadaki rolü oluşturmuştur. Menderes'in, Paris ve Bonn'a da uğrayarak gittiği 1958 İngiltere gezisinde de Ortadoğu'nun güvenlik konusu gündemde olmasına rağmen, buna ek olarak ABD ve Batı Almanya'nın Türkiye'ye yapacağı yardım da konu edilmiştir. Almanya'nın Türkiye'ye bu bağlamda 50.000.000 dolar kredi vermesine karar verilmiştir.

1959 yılında Menderes'in İsviçre'nin başkenti Zurich'e yapmış olduğu gezi ise Kıbrıs sorununun çözüme ulaşmasındaki yapı taşı olması açısından oldukça önemlidir. Menderes ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in yaptıkları toplantı ile başlayan temaslar daha sonra dışişleri bakanları seviyesinde sürmüş ve dış ilişkilerde zorlu geçen görüşmeler olmuştur.

Yunanistan, Türkiye'nin savunduğu adanın bölünmesi tezine şiddetle karşı çıkarken Türkiye de Yunanistan'ın ENOSİS tezine karşı çıkmış ve kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'na ENOSİS'ten kesin olarak vazgeçildiğine dair bir madde konulmasını talep etmiştir. Bu gerginlik yetmezmiş gibi bir de Makarios, Kıbrıs'taki Türkler'e karşı yıldırma politikası izleyerek sorunu iyice yokuşa sürmek istemiştir. Ancak görüşmelerin sonucunda Yunanistan ve Türkiye anlaşarak bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar vermişlerdir. Ayrıca Makarios'un tüm çabalarına rağmen Kıbrıs Anayasası'na Kıbrıs Türkleri'nin haklarını koruyan bir maddenin de konulmasına karar verilmiştir.

İki ülke 11 Şubat'ta yayınladıkları ortak bildiride bir Centilmenlik Anlaşması imzaladıklarını ve bu anlaşmanın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturduğunu açıklamışlardır. Ancak bu anlaşma henüz Kıbrıs'tan tüm güçlerini çekmemiş olan İngiltere tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girememiş ve Menderes'in 17 Şubat'ta İngiltere'ye tekrar yapacağı geziye kadar beklemek zorunda kalmıştır.

Kıbrıs sorununu çözmek üzere Londra Anlaşması'nı imzalayacak olan Menderes, 17 Şubat'ta Londra'ya varmak üzereyken uçağının yoğun sis sebebiyle düşmesi sonucu yaralanmıştır. Onunla birlikte uçakta olan ve neredeyse her yurt dışı gezisine birlikte gittiği 16 kişiyi kaybeden Menderes, hastaneye kaldırılmış ve

İngiltere'nin onaylamasından sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'ni meydana getirecek anlaşmanın tutanaklarını hasta yatağında imzalamıştır.

Tarihe Londra Anlaşması olarak geçen anlaşma ile Kıbrıs sorunu çözülmüştür. Menderes'in tüm yurt dışı gezileri içinde en görkemli ve kalabalık karşılama bu geziden sonra yaşanmıştır. Halk, Menderes'i kazadan kurtulduğu ve o halde bir de Kıbrıs sorununu çözdüğü için Kıbrıs fatihi olarak karşılamış, bağrına basmış ve sevgi seli ile sarmıştır.

Menderes'in Batı'ya diğer amaçlarla yaptığı gezileri de olmuştur. Bunlar arasında 1952 Yunanistan ve 1953 Fransa gezilerinin gündemini dostluk tazeleme oluştururken Yunanistan gezisi Menderes'in iktidar oluşundan itibaren çıktığı ilk gezidir. Her iki gezide de ağırlıklı olarak Trakya'nın ve Akdeniz'in güvenliği, Türkiye'nin Ortadoğu'da oynadığı kilit rol konuları görüşülmüş ve Yunanistan ile Türkiye arasında bir de kültür anlaşması yapılmıştır.

Menderes'in tüm gezileri içinde en görkemli olanı ise 1953'te İngiltere'ye yapmış olduğu gezisidir. II. Elizabeth'in taç giyme töreni için giden Menderes, Kraliçe ile tanışmış ve Churchill ile temaslarda bulunmuştur. Son derece şıklık ve gösteriş içinde geçen tören dışında iki ülke arasındaki ticari sorunlara da değinilmiş, ayrıca Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Stalin'in ölmesi ile daha ılımlı bir politikaya geçerek 30 Mayıs 1953'te Türkiye'ye daha önceden talep ettiği toprakları istemekten vaz geçtiğini bildiren bir nota göndermiştir. Böylelikle İngiltere gezisinde sürpriz ve güzel bir gelişme de yaşanmıştır.

Menderes 1954 ve 1959 olmak üzere iki kere de ABD'ye ziyarette bulunmuştur. 1954'te önce Atina'ya uğrayarak Başbakan Papagos'la görüşen Menderes oradan Roma yoluyla Newyork'a gitmiştir. Sıcak geçen görüşmelerde, ABD'nin Türkiye'ye yapmakta olduğu yardımı 1958'e kadar uzatmasına, Türk ordusunun modernleşmesi ve masraflarının karşılanması için de 200.000.000 dolar ödemesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. ABD, Türkiye'yi komünizm mücadelesinde kendi yandaşı olarak gördüğü için iki ülkenin ittifakı yoğunlaşmıştır.

Menderes'in 1959'daki ABD gezisinin gündemini ise CENTO'nun ilk toplantısı oluşturmuştur. 1958'de Irak'ta General Kasım yönetiminde gerçekleştirilen darbe sonucunda yönetimin devrilmesi ve Irak'ın Bağdat Paktından çekilmesiyle Bağdat Paktı'nın adı CENTO'ya çevrilmiş ve merkezi de Ankara taşınmıştır.

CENTO'nun ilk toplantısına katılmak için ABD'ye giden Menderes, 7-9 Ekim'de yapılan CENTO toplantısı dışında ABD Başkanı Eisenhower'dan maddi yardım talebinde bulunmuştur. Ancak görüşmelerde demir-çelik fabrikası kurulması dışında hiç bir yatırım sözü geçmemiş ya da ekonomi ile ilgili bir konu görüşülmemiştir. Oldukça sosyal geçen gezide Menderes, Teksas, Washington ve Pittsburg'da çok şık davetlere katılmış, zarif ve mütevazı tavırlarıyla hayranlık uyandırmıştır.

Adnan Menderes'in iktidar olduğu dönemde Federal Almanya'ya yaptığı tek bir gezisi olmuştur. Bu da 1954'te, Alman Şansölyesi'nin 1954 ilk baharında Türkiye'ye yapmış olduğu geziyi iade etmek için gittiği gezidir. Almanya ile ticari bir anlaşma imzalamış ve Almanya, Türkiye'nin kendisinden daha önce istemiş olduğu 130.000.000 dolarlık krediyi vermeye karar vermiştir.

Menderes, II. Dünya Savaşı sonrası İtalya'yı ziyaret eden ilk Türk hükümet yetkilisi olma özelliğine de sahip olmuştur. 1955'te İtalya'ya yaptığı dostluk gezisinde Akdeniz savunması ve Atlantik ittifakı konuları gündeme gelmiş, bunun yanı sıra iki ülke arasında ekonomik ve teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu gezide Papa'yı da ziyaret eden Menderes, Papa tarafından özenle ağırlandı. Papa'nın, komünizm tehlikesi karşısında Hristiyan ve Müslüman dünyanın işbirliği yapması gereğine olan inancı sebebiyle Menderes'in ziyaretine bu kadar önem verdiği anlaşılmaktadır.

1955'te Yugoslavya'ya giden Menderes, yine Balkan Paktı'nı kuvvetlendirme üzerine görüşmeler de bulunmuş ve Yugoslavya ile buğday-pamuk alışverişi ve karşılıklı kredi sağlanmasına yönelik işbirliği anlaşması yapmıştır. Menderes, 1959'da İspanya Başbakanı Franco ile görüşmek amacıyla gemi ile İspanya'ya gitmiştir. İkili sıcak görüşmeler de bulunmuş, 16 Nisan'da da iki ülke dışişleri

bakanları 27 Eylül 1924'teki anlaşmanın yerini alması amacıyla karşılıklı dostluk anlaşması imzalamışlardır.

Menderes'in tezde sözü geçen Doğu'ya yaptığı on üç gezi'nin tamamı Ortadoğu'da işbirliği'nin sağlanmasına ve Bağdat Paktı'nın kuvvetlendirilmesine yöneliktir. Ancak bu gezilerden 1955'teki Irak-Lübnan-Suriye gezisi Bağdat Paktı'nın imzalanmasına giden önemli bir adım olmuştur. Çünkü 12 Ocak 1955'te Türk-İrak Ortak Bildirisi yayınlanmış ve Ortadoğu'nun güvenliği için iki ülke arasında bir savunma Paktı kurulacağı açıklanmıştır. Menderes'in Irak'a yine 1955'de yaptığı gezide de Türkiye'nin girişimi ile 24 Şubat 1955'te Bağdat Paktı kurulmuştur. Türkiye, İngiltere, İran, Irak ve Pakistan'ın üye olduğu Pakt, BM Anayasasına uygun olarak hazırlanacak ve tüm katılımcı devletlere açık olacaktır. Ancak üye devletlerin tanımadığı ülkeler pakta alınmayacaktır.

Menderes, 1955'de Irak, 1956'da iki kere İran ve bir kere de Irak'a yaptığı gezilerinde Bağdat Paktı'na karşı çıkan Arap devletlerini Pakt'a katılmaları için ikna etmeye çalışmış, Pakt'ta sadece gözlemci sıfatıyla bulunan ABD'nin Pakt'a girmesi için çağrılarda bulunmuştur. Çünkü ABD'siz bir Bağdat Paktı askeri anlamda kuvvetsiz kalmıştır. Menderes'in 1957'de Pakistan'a yaptığı gezi sırasında ABD, Bağdat Paktı'na tam üye olmuştur. 1959 Pakistan gezisinde de Bağdat Paktı için teknik sahada 150.000 dolarlık bir fon açılmasına ve üye devletlerin bu fona kendi üzerlerine düşen miktarı yatırmalarına karar verilmiştir. Yukarıda söz edilen Doğu gezilerinde bir de İsrail'in Mısır topraklarını işgal etmekten vazgemesi gerektiği ve BM'nin Fransız ve İngiliz askerlerinin Mısır'a yaptığı müdahaleyi durdurması gerektiğine dair fikir alışverişlerinde bulunulmuştur.

Bunun dışında Menderes, 1956'da tekrar Pakistan'a ve ilk defa olmak üzere Afganistan'a da ziyarette bulunmuştur. Pakistan'da Ortadoğu sorununun konuşulması dışında iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik görüşmeler yapan Menderes, Afganistan'ı ise Bağdat Paktı'na katılmaya davet etmiştir. Ancak Afganistan katılmayarak biraz daha beklemeyi tercih ettiğini açıklamıştır.

Menderes, 1957 yılında Libya'ya yaptığı gezisinde ise ilk kez Libya Millet Meclisi'nde Libya halkı'na hitap ederek konuşma yapan yabancı devlet başkanı olma

ünvanını elde etmiştir. Çok sıcak geçen ilişkiler içinde geçen gezi'de Menderes, Libya ile Türkiye arasındaki bağları daha da sağlamlaştırmıştır. Menderes 1958'de de Japonya, Kore, Çin ve Hindistan'tan oluşan bir Uzak Doğu yolculuğuna çıkmıştır. Bu gezide ön plana çıkan, iki ülke arasındaki dostluk ilişkileri ve de Asya'da komünizm tehlikesine karşı Türkiye ile Uzak Doğu devletlerinin yaptığı işbirliği olmuştur. Menderes'in Doğu'ya yaptığı son gezi ise 1959'da CENTO toplantısı amacıyla gittiği İran olmuştur.

Menderes'in Batı'ya ve Doğu'ya yapmış olduğu tüm gezilerinde son derece sıcak ve içten ağırlanışı dikkat çekicidir. Bunda Türkiye'nin saygınlığının yanısıra Menderes'in gittiği ülkelerdeki zarif davranışları ve mizacından kaynaklanan terbiyesi etkili de olmuştur. Menderes'in, hemen hemen tüm gezilerinde göz alıcı hareketler yapmaktan kaçındığı, sade ve doğal olduğu, seviyesini hiç bozmadığı, alışveriş ya da gezmeye ise neredeyse hiç vakit ayırmadığı görülmektedir. Buna karşılık resmi olarak katılması gereken tüm davetlerde partililerle eksiksiz olarak bulunmaya özen gösteren Menderes, boş zamanlarında da otel odalarında bezik oynayarak vakit geçirmiştir.

Menderes yolculukları arasında sadece Yunanistan ve İspanya'ya gemi ile gitmiş, diğer tüm gezilerinde uçağı kullanmıştır. Ancak İspanya gezisi kalabalık kadrosu ve lüks iki gemi ile yapılmış olması nedeniyle CHP tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bu gezi dışında Menderes'in hiç bir gezisi eleştiri oklarının hedefi olmamıştır. Batı gezilerinin hepsinde saygı ile karşılanan Menderes'in, özellikle ABD ve Almanya gezilerini daha çok Türkiye ekonomisini toparlamak için yardım talebinde bulunmak ve bu ülkelerin desteğini kazanmak için yaptığı görülmektedir.

Ancak, ABD'den aradığını bulamayan Menderes, Sovyetler Birliği'ne yaklaşarak, destek arayışını sürdürmüştür. Menderes, bu bağlamda 1960'da Sovyet Rusya'ya bir gezi planlamış ancak 27 Mayıs 1960'da yapılan askeri darbe ile görevden alınarak darağacına gönderilmiştir. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden almayı umduğu destek de böylelikle suya düşmüştür.

Genel bir bakış açısıyla Menderes'in gerek Batı'ya gerekse Doğu'ya yapmış olduğu gezilerin ortak noktası, II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Sovyetler Birliği ve ABD arasında kutuplaşan dünyada bir tehdit olarak algılanmaya başlanan komünizme karşı korunma sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu bağlamda Menderes daha çok Batı'ya ve özellikle de ABD'ye yaklaşma politikası izleyerek kendini güvence altına almak istemiştir.

Menderes, 1952'de Türkiye'yi NATO'ya sokarak Akdeniz'in güvenliğinde etkin rol oynamış ayrıca Balkan Paketi'ne üye olarak Trakya'nın komünizme karşı korunmasında Balkan devletleri ile işbirliği yapmıştır. Batı'da bu şekilde yalnızlığını gideren Türkiye, Doğu'da da komünizm yayılmacılığına karşı Bağdat Paketi'nin kurulmasını sağlamış ve çalışmalarında öncülük etmiştir.

Ancak amaç ne olursa olsun Menderes'in, tüm ülkelerle dostluk ilişkilerini geliştirmeye ve yetkililerle karşılıklı sıcak demeçler vermeye dikkat ettiği de görülmüştür. Arap dünyasında 1950-1960 yılları arasında hem Türkiye'nin maddi anlamda güçlenmesine çalışan hem de algılanan komünizm tehdidi karşısında yalnız kalmamaya çalışan ve bu anlamda yukarıda söz edilen ülkelere ziyaretlerde bulunarak savunma paktlarına giren Menderes'in, Türkiye ile ziyaret ettiği ülkeler arasındaki Atatürk zamanından beri kurulmuş olan ilişkileri devam ettirmeye hatta geliştirmeye yönelik politikaları dikkat çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

RESMİ BELGELER

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (Devre: XI), C: 8, Ankara, TBMM Matbaası, 1959.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-74.36.1., 09.04.1937.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)- 73.29.3., 09.04.1937.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-128.33.1., 22.04.1952.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-130.71.19., 25.09.1952.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-131.16.4., 03.03.1953

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-132.36.20., 21.05.1953.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01)-132.42.7., 27.05.1953.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-136.49.18., 10.06.1954.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-37.79.6., 30.09.1954.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-137.79.7., 30.09.1954.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)- 138.111.3., 24.01.1955.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-138.123.8., 26.02.1955.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)- 139.41.8., 03.05.1955.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)- 141.99.18., 25.11.1955.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-142.23.18., 13.03.1956.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-142.24.8., 15.03.1956.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)- 142.33.10., 10.04.1956.

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-142.37.6., 21.04.1956

B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)- 143.39.12., 05.05.1956.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-143.63.14., 27.07.1956.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)- 144.90.14., 14.11.1956.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-145.99.16., 14.12.1956.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-145.110.8., 06.02.1957.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-146.28.9., 31.05.1957.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-147.61.10., 12.12.1957.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)- 148.21.14., 18.04.1958.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-150.60.18., 02.12.1958.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-152.15.8.,16.02.1959.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-152.33.6., 24.06.1959.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları(030.18.01.02)-154.70.17., 30.12.1959.
B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.18.01.02) -154.79.4., 18.02.1960.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-18.104.14., 18.06.1952.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-3.17.3., 30.05.1954.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-3.17.3., 30.05.1954.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-127.821.7., 18.10.1954.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 1.8.13., 07.01.1955.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.18.2., 30.01.1955.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0)- 1.8.20., 16.06.1955.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0)-1.8.20., 17.06.1955.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0)-1.8.20., 19.06.1955.
B.C.A.,Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0)-15.82.7., 21.06.1955.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0)- 2.14.7., 20.11.1955.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0)-3.18.3., 20.03.1956.

B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.18.3., 27.03.1956.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.18.3., 28.03.1956.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-62.380.28., 24.07.1956.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., 09.12.1956.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 3.19.1., 19.12.1956.
B.C.A.,Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 29.01.1957.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 30.01.1957.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 31.01.1957.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)-3.19.2., 01.02.1957.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-83.524.9., 02.12.1957.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 38.227.17.,19.02.1959.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-123.790.2., 04.03.1959.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-63.386.6.,17.04.1959.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 63.386.7.,21.05.1959.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-63.386.15., 27.06.1959.
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)- 79.499.5., 10.11.1959
B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (030.01.0.0)-63.387.10., 06.10.1960.
B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 12.73.21., 05.10.1931
B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 12.73.28., 10.01.1932.
B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 12.73.28., 10.01.1932.
B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 13.74.8., 24.05.1932.
B.C.A., Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.0.0)- 45.290.50., 30.04.1937.

KİTAPLAR

- AKŞİN, Sina: **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 8. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, Kasım 2005.
- Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü İç Haberler Müdürlüğü, **Türkiye Cumhuriyeti 80 Yıl Kronolojisi**, 2.bs., Ankara, Anadolu Ajansı Yayınları, Ekim 2004.
- ARAR, İsmail: **Hükümet Programları (1920-1965)**, Der. İsmail Arar, İstanbul, Burçak Yayınevi, 1968.
- ARI, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler**, 2.bs., İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Kasım 1997.
- ARMAOĞLU, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, 2.bs., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 1984, s. 443.
- ATAOĞLU, Ergün: **Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu**, İstanbul, Nokta Kitap, Nisan 2008.
- BORATAV Korkut: **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005**, 10.bs., Ankara, İmge Kitabevi, Eylül 2006.
- ÇAKAN, Işıl: **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis**, İstanbul, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, Haziran 1999.
- GENCER Ali İhsan
-ÖZEL Sabahattin: **Türk İnkılap Tarihi**, 10. bs., İstanbul, Der Yayınları, 2005.
- GÖNLÜBOL, Mehmet: **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Cilt.I., 4. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Haziran 1977.
- KARAVELİ, Orhan: **Görgü Tanığı**, 2. bs., İstanbul, Pergamon Yayınevi, Ağustos 2004.
- KİLİ, Suna: **Türk Devrim Tarihi**, 10. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- KOÇAK, Cemil: **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 1**, 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

- MAZICI, Nursen: **Celal Bayar Başbakanlık Dönemi 1937-1939**, İstanbul, Der Yayınevi, 1996.
- MÜTERCİMLER, Erol-ÖKE Mim Kemal: **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, 2.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, Haziran 2004.
- NATO: Enformasyon Servisi Brüksel, **NATO El Kitabı**, Ankara, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1982.
- ORAN, Baskın: **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I. 1919-1980)**, 2.c., 11.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- SANDER, Oral: **Siyasi Tarih 1918- 1990**, 3.bs., Ankara, İmge Kitabevi, t.y.
- SAROL, Mükerrerem: **Bilinmeyen Menderes**, İstanbul, Kervan Yayınları, 1983.
- SOYSAL, İsmail: **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- SOYSAL, İsmail: **Tarihçeleri Ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları I. Cilt (1920-1945)**, 2.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk: **Tarafların Tutum Ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)**, İstanbul, İ.Ü Basımevi ve Film Merkezi, 1991.
- TANÖR, Bülent: **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, 14. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2006.
- The International Who's Who 1990-91: 54.th Edition, C. 139, England- London, Europa Publications Limited, 1990.**
- TURAN, Şerafettin: **Kendine Özgü Bir Yaşam Ve Kişilik Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Şubat 2004.
- TURAN, Şerafettin: **Türk Devrim Tarihi 3.Kitap (Birinci Bölüm) Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)**, 2.bs., İstanbul, Bilgi Yayınevi, Ekim 2005.

- TURAN, Şerafettin: **Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (İkinci Bölüm) (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Ağustos 1999.
- TÜNAY, Bekir: **Menderes Devri Anıları Gördüklerim Bildiklerim Duyduklarım**, İstanbul, Nilüfer Matbaacılık Tesisleri, t.y.
- UÇAROL, Rifat: **Siyasi Tarih [1789-2001]**, 6.bs., İstanbul, Der Yayınları, Kasım 2006.
- Uluslararası Kuruluşlar Ve Türkiye**, Ankara, Türk-Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları:6.
- YAVUZALP, Ercüment: **Menderes'le Anılar**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Mayıs 1991.
- YETKİN, Çetin: **Karşıdevrim 1945- 1950**, 5. bs., Antalya, Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Eylül 2006.
- ZÜRCHER, Erik Jan: **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

SÜRELİ YAYINLAR

GAZETELER

“A. Menderes New-York’da Konuştu [Konuştu]”, **İstanbul Ekspres** (14 Ekim 1959), s. 1,5.

“Adnan Menderes Bugün Uçakla İtalyaya Gidiyor”, **Cumhuriyet** (30 Ocak 1955), s. 1.

“Adnan Menderes Dün Sabah Uçakla Amerikadan Ayrıldı”, **Milliyet** (7 Haziran 1954), s. 1,3.

“Adnan Menderes Dün Uçakla Amerikadan Atınaya Geldi”, **Milliyet** (8 Haziran 1954), s. 1,3.

“Adnan Menderes Dün Yugoslavyadan Döndü”, **Cumhuriyet** (10 Mayıs 1955), s. 1,7.

“Adnan Menderes Yaralı Kazazedeleri Ziyaret Etti”, **Zafer** (25 Şubat 1959), s. 1.

“Adnan Menderes Yarın İtalyadan Ayrılıyor”, **Cumhuriyet** (2 Şubat 1955), s. 1,7.

“Adnan Menderes’in Irak Parlamentosundaki Nutku”, **Cumhuriyet** (13 Ocak 1955), s. 1.

“Afgan Kralı Geliyor”, **Cumhuriyet** (31 Temmuz 1956), s. 1,3.

“Almanya İle Müzakerelerde Elde Ettiğimiz Yeni Vaad”, **Yeni Sabah** (12 Ekim 1954), s. 1,7.

“Amerika Dün Bağdat Paktı İktisadi Komitesine Girdi”, **Cumhuriyet** (19 Nisan 1956), s. 1,5.

“Amerika İle Pariste Yeni Bir Yardım Anlaşması İmzaladık”, **Cumhuriyet** (1 Ağustos 1958), s. 1.

“Atina Görüşmelerine Dair Resmi Teblig”, **Cumhuriyet** (3 Mayıs 1952), s. 1,5.

“Atina Müzakereleri Yarın Akşam Sona Erecek”, **Cumhuriyet** (30 Nisan 1952), s. 1,5.

- “Aziz Şehitlerimiz Ankara’da” **Zafer** (23 Şubat 1959), s. 1.
- “Bağdad Konferansı Bitti, Dün Beklenen Tebliğ Yayınlandı”, **Cumhuriyet** (24 Kasım 1956), s. 1,5.
- “Bağdad Konferansı Bugün Sona Eriyor”, **Cumhuriyet** (20 Kasım 1956), s. 1,5.
- “Bağdad Konferansı Dün gece Tekrar Başladı”, **Cumhuriyet** (23 Kasım 1956), s. 1,5.
- “Bağdad Paktı Tebliği”, **Cumhuriyet** (29 Ocak 1959), s. 1,5.
- “Bağdad Toplantısı”, **Cumhuriyet** (19 Kasım 1956), s. 1,5.
- “Bağdadda Beklenen Resmi Tebliğ Çarşamba Günü Çıkarılacak”, **Cumhuriyet** (9 Ocak 1955), s. 1,7.
- Bağdat Paktı Bugün Londrada Toplanıyor”, **Cumhuriyet** (28 Temmuz 1958), s. 1,5.
- Bağdat Paktı Devletleri Mısır Topraklarının Boşaltılmasını İstediler”, **Cumhuriyet** (9 Kasım 1956), s. 1,5.
- “Bağdat Paktı Konseyi Bugün Toplanıyor”, **Cumhuriyet** (16 Nisan 1956), s. 1,3.
- “Bağdat Paktı Konseyi Çalışmalarına Başladı”, **Cumhuriyet** (27 Ocak 1959), s. 1,5.
- “Bağdat Paktı Konseyi Dün Akşam Sona Erdi”, **Milliyet** (23 Kasım 1955), s. 1,5.
- “Bağdat Paktı Vekiller Konseyi Tam Anlaşma İle Sona Erdi”, **Hürriyet** (7 Haziran 1957), s. 1.
- “Başbakan Afganistana Hareket Etti”, **Cumhuriyet** (25 Temmuz 1956), s. 1,5.
- “Başbakan Ağır Sanayi Merkezlerini Ziyaret Etti”, **Yeni Sabah** (6 Ekim 1954), s. 1.
- “Başbakan Ankarada”, **Cumhuriyet** (9 Haziran 1953), s. 1.
- “Başbakan Bonn’da”, **Yeni Sabah** (5 Ekim 1954), s. 1.
- “Başbakan Bugün Atınaya Gidiyor”, **Cumhuriyet** (25 Nisan 1952), s. 1,6.
- “Başbakan Bugün Törenle Karşılancak”, **Yeni Sabah** (9 Ekim 1954), s. 1,3.

- “Başbakan Bugün Uçakla Yugoslavyaya Gidiyor”, **Cumhuriyet** (4 Mayıs 1955), s. 1, 7.
- “Başbakan Bugün Yurda Dönüyor”, **Cumhuriyet** (23 Nisan 1956), s. 1, 5.
- “Başbakan Dün Ankaraya Gitti”, **Cumhuriyet** (28 Şubat 1959), s.1.
- “Başbakan Dün Gece Bağdada Hareket Etti”, **Cumhuriyet** (18 Kasım 1956), s. 1, 5.
- “Başbakan Dün Gece Londradan Döndü”, **Cumhuriyet** (8 Haziran 1953), s. 1, 6.
- “Başbakan Dün Gece Yurda Döndü”, **Cumhuriyet** (2 Ağustos 1956), s. 1, 5.
- “Başbakan Dün Geldi”, **Cumhuriyet** (24 Nisan 1956), s. 1, 5.
- “Başbakan Dün Münih’te Memnunluğunu İfade Etti”, **Yeni Sabah** (4 Ekim 1954), s. 1.
- “Başbakan Kabil’e Vardı”, **Cumhuriyet** (27 Temmuz 1956), s. 1, 5.
- “Başbakan Menderes Bugün Hastaneden Çıkıyor” **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1.
- “Başbakan Menderes Churchill’le Görüştü”, **Cumhuriyet**, (7 Haziran 1953), s. 1, 6.
- “Başbakan Menderes Dün Yunanlılara Hitab Etti”, **Cumhuriyet** (27 Nisan 1952), s. 1, 6.
- “Başbakan Menderes Dün Yurda Avdet Etti” **Cumhuriyet** (27 Şubat 1959), s. 1.
- “Başbakan Menderes Ve Köprülü Londrada”, **Cumhuriyet** (14 Ekim 1952), s. 1, 3.
- “Başbakan Menderes, Dün Özel Bir Uçakla Parise Hareket Etti”, **Cumhuriyet** (27 Temmuz 1958), s. 1.
- “Başbakan Tahrandan Döndü”, **Cumhuriyet** (10 Kasım 1956), s. 1, 5.
- “Başbakanın İngiltere Seyahati”, **Cumhuriyet** (30 Mayıs 1953), s. 1, 3.
- “Başbakanın Mühim Bir Demeci”, **Cumhuriyet** (7 Haziran 1955), s. 7.
- “Başbakanın Paristen Hareketi”, **Cumhuriyet** (16 Aralık 1956), s. 1.

- “Başbakanın Uçağı İngilterede Kazaya Uğradı”, **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.
- “Başbakanın Uçağı İngilterede Kazaya Uğradı”, **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.
- “Başbakanın Uçağı Kabil’e İnemedi”, **Cumhuriyet** (26 Temmuz 1956), s. 1,5.
- “Başmuharririmiz Mümtaz Faik Fenik Uzakşarktan Yazıyor”, **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 1,5.
- “Başvekil Adnan Menderes Bugün Yurda Dönüyor”, **Cumhuriyet** (9 Mayıs 1955), s. 1.
- “Başvekil Adnan Menderes Dün Akşam New-York’a Vardı”, **Milliyet** (1 Haziran1954), s. 1,3.
- “Başvekil Bugün M. Çin’e Gidiyor”, **Cumhuriyet** (27 Nisan 1958), s. 1,5.
- “Başvekil Dün Bağdat’tan Döndü”, **Milliyet** (25 Kasım 1955), s. 1,5.
- “Başvekil Dün Japonya’ya Gitti”, **Cumhuriyet** (20 Nisan 1958), s. 1,3.
- “Başvekil Lübnana Gidemiyor”, **Cumhuriyet** Haziran 1955), s.1,7
- “Başvekil Menderes Amerika’da”, **Havadis** (6 Ekim 1959), s. 1,5.
- “Başvekil Menderes Bağdat’ta”, **Hürriyet** (31 Mayıs 1957), s. 1.
- “Başvekil Menderes Bugün Uçakla Yurda Avdet Ediyor”, **Havadis** (22 Nisan 1959), s. 1,5.
- “Başvekil Menderes Dün Gece Paris’ten Şehrimize Döndü”, **Hürriyet** (21 Aralık 1957), s. 1, 5.
- “Başvekil Menderes Dün Sabah Karaçi’den Şahrimize Döndü ”, **Hürriyet** (8 Haziran 1957), s. 1,5.
- “Başvekil Menderes Giresun Muhribi İle Yurda Dönüyor ”, **Havadis** (19 Nisan 1959), s. 1.

“Başvekil Menderes Irak Meclisinde Konuşacak”, **Cumhuriyet** (11 Ocak 1955), s. 7.

“Başvekil Menderes Yurda Döndü ”, **Havadis** (23Nisan 1959), s. 1,5.

“Başvekil Milliyetçi Çin’de Heyecanla Karşılandı”, **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 1, 5.

“Başvekil Texas’da Dün Büyük Törenle Karşılandı”, **Tercüman** (13 Ekim 1959), s. 1,5.

“Başvekil Ve Beraberindekiler Bu Sabah Bağdat’a Gidiyorlar”, **Cumhuriyet** (6 Ocak 1955), s. 1.

“Başvekil, Beyruttan Döndü Ve Tezahüratla Karşılandı”, **Cumhuriyet** (19 Ocak 1955), s. 7.

“Başvekil, Yarın Bağdad’a Gidiyor”, **Cumhuriyet** (17 Kasım 1956), s. 1,5.

“Başvekilimiz Bu Gece Yurda Hareket Ediyor ”, **Havadis** (18 Nisan 1959), s. 1,5.

“Başvekilimiz Menderes Valancia Limanından Türkiyeye Hareket Etti”, **Havadis** (20 Nisan 1959), s.1.

“Başvekilimiz Menderes Yurda Döndü Ve Heyecanla Karşılandı”, **Havadis** (4 Mayıs 1958), s. 1,5.

“Başvekilin Lübnana Gidememesinin Sebepleri”, **Cumhuriyet** (22 Haziran 1955), s. 1,7.

“Bayar Ve Menderes Bugün Lübnana Hareket Ediyorlar”, **Cumhuriyet** (15 Haziran 1955), s. 1,7.

“Belgrad Görüşmeleri Bugünde Devam Etti”, **Cumhuriyet** (7 Mayıs 1955), s. 1,7.

“Çin Başvekilinin Taipeh Hava Alanında Verdiği Nutuk”, **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 5.

Doğan Nadi, “Görüşülen Meseleler Nelerdir?”, **Cumhuriyet** (29 Nisan 1952), s. 1, 5.

“Eisenhower’in Başvekil Dün Gönderdiği Mesaj”, **Zafer** (21 Şubat 1959), s. 1, 3.

“Eyüp Han Bugün Ankara’ya Geliyor ”, **Akşam** (18 Kasım 1959), s. 1,5.

“Faciaya Sebep Nedir?” **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1, 5.

Fethi İsfendiyaroğlu, “Menderes- Franco Mülakatının önemi ”, **Havadis** (13 Nisan 1959), s. 3,5.

Feyyaz Tokar, “A. Menderes Bugün Yurda Dönüyor”, **Cumhuriyet** (3 Şubat 1955), s. 7.

“Feyyaz Tokar, “Ankarada Yapılan Tefsirler”, **Cumhuriyet** (3 Şubat 1955), s. 7.

“Formoza Gazetelerinin Neşriyatı”, **Havadis** (29 Nisan 1958), s. 5.

“Irak Kıbrıs Meselesinde Türkiye’yi Destekliyor”, **Hürriyet** (4 Haziran 1957), s. 1,5.

“İkinci Gün: NATO Konferansında Dün Kıbrıs Meselesi Görüşüldü”, **Hürriyet** (18 Aralık 1957), s. 1, 5.

“İngiliz Kraliçesi Dün Merasimle Taç Giydi”, **Cumhuriyet** (3 Haziran1953), s. 1,6.

“İspanyol Gazetelerinin Menderes’in Ziyareti Dolayısıyla Türkiye Hakkındaki Sitayışkar Yazıları”, **Havadis** (16 Nisan 1959), s. 5.

“İstanbul A. Menderes’i Muhabbetle Kucakladı” **Zafer** (27 Şubat 1959), s. 1.

“Kazada Ölenler İçin Dün Mecliste İhtiram Duruşunda Bulunuldu” **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1,5.

“Kıbrıs Anlaşması Etrafında”, **Zafer** (22 Şubat 1959), s. 1, 3.

“Kıbrıs Hakkında Nihai Görüşmeler Bugün Zurich’te Başlıyor”, **Cumhuriyet** (7 Şubat 1959), s. 1,5.

“Kıbrıs Hakkında Nihai Görüşmeler Bugün Zurich’te Başlıyor”, **Cumhuriyet** (9 Şubat 1959), s. 1,5.

“Kıbrıs İçin Türk-Yunan Görüşmeleri Uzuyor”, **Cumhuriyet** (10 Şubat 1959), s. 1.

“Kıbrıs Konferansı Bugün Sona Eriyor ”, **Cumhuriyet** (11 Şubat 1959), s. 1,5.

“Kıbrıs Konferansı Gizli Devam Ediyor”, **Cumhuriyet** (9 Şubat 1959), s. 1.

“Kıbrıs’ta Taksim: İngiliz Hariciye Vekili Bunu Da Muhtemel Görüyor”, **Hürriyet** (5 Haziran 1957), s. 1.

“Kıbrıslı Kardeşlerimizin Menfaatlerinin Bekçisiyiz”, **Zafer** (19 Şubat 1959), s. 1.

“Kıbrıslı Türk Liderler Anlaşmadan Memnun”, **Cumhuriyet** (13 Şubat 1959), s. 1.

“Kıbrıslı Türkler Menderesi Karşıladılar”, **Cumhuriyet** (28 Temmuz 1958), s. 5.

“Kraliçe Elizabeth Yarın Taç Giyecek”, **Cumhuriyet** (1 Haziran 1953), s. 1,6.

“Londra Görüşmeleri Bugün Sona Eriyor”, **Cumhuriyet** (18 Ekim 1952), s. 1,5.

“Londra Görüşmelerine Dair Yayınlanan Tebliğ”, **Cumhuriyet** (17 Ekim 1952), s.1,5.

“Londra Müzakereleri Yarın Bitiyor”, **Cumhuriyet** (16 Ekim 1952), s. 1,6.

“Londra’da Taç Giyme Töreni Salıya Yapılıyor”, **Cumhuriyet** (31 Mayıs 1953), s. 1,6.

“Londranın, Kıbrıs Anlaşmasına Dair Açıklaması”, **Cumhuriyet** (13 Şubat 1959), s. 1.

“Madrid’te Türk-İspanyol Dostluk Paktı İmzalandı ”, **Havadis** (17 Nisan 1959), s. 1,5.

“Makarios’un Bir İtirazı!”, **Cumhuriyet** (15 Şubat 1959), s. 1, 5.

Mekki Said Esen, “Papagos’un Gazetemize Demeci”, **Cumhuriyet** (30 Nisan 1952), s. 1,5.

Mekki Said Esen, “Türk Heyeti Bugün Atinadan Ayrılıyor”, **Cumhuriyet** (2 Mayıs 1952), s. 1,5.

Mekki Said Esen, “Türk Heyeti Selanikte Atatürkün Evini Ziyaret Etti”, **Cumhuriyet** (1 Mayıs 1952), s. 1,6.

“Menderes Atina Yolunda”, **Cumhuriyet** (26 Nisan 1952), s. 1,5.

“Menderes Bağdad Paktı Toplantısına Gitti”, **Cumhuriyet** (25 Ocak 1959), s. 1,5.

“Menderes Bağdadda”, **Cumhuriyet** (24 Şubat 1955), s. 1,3.

- “Menderes Bağdat’ta Bir Konuşma Yaptı”, **Milliyet** (22 Kasım 1955), s. 1,5.
- “Menderes Barselona’da Merasimle Karşılandı ”, **Havadis** (16 Nisan 1959), s. 1,5.
- “Menderes Dün Atınada Tezahüratla Karşılandı”, **Cumhuriyet** (27 Nisan 1952), s. 1, 6.
- “Menderes Dün Atınadan Uçakla Şehrimize Geldi”, **Milliyet** (9 Haziran 1954), s. 1,3.
- “Menderes Dün Belgrada Gitti”, **Cumhuriyet** (5 Mayıs 1955), s. 1,7.
- “Menderes Dün Belgrada Gitti”, **Cumhuriyet** (5 Mayıs 1955), s. 7.
- “Menderes Dün NATO Toplantısında Suriye’deki Rus Üslerinden Bahsetti”, **Hürriyet** (17 Aralık 1957), s. 1, 5.
- “Menderes Dün Papa İle Görüştü”, **Cumhuriyet** (2 Şubat 1955), s. 1,7.
- “Menderes Dün Tahran’a Vardı ”, **Akşam** (17 Kasım 1959), s. 1,5.
- “Menderes Dün Zagreb’de Tezahüratla Karşılandı”, **Cumhuriyet** (8 Mayıs 1955), s. 1,7.
- “Menderes İle Köprülü Bu Akşam Dönüyorlar”, **Cumhuriyet** (14 Mart 1952), s. 1,7.
- “Menderes İle Köprülü Dün Parise Vardılar”, **Cumhuriyet**, (10 Mart 1952), s. 1,6.
- “Menderes İle Köprülü Dün Paristen Döndüler”, **Cumhuriyet** (15 Mart 1952), s. 1,5.
- “Menderes Karaşi’de”, **Havadis** (3 Mayıs 1958), s. 1,5.
- “Menderes- Nehru Görüşmeleri Başladı”, **Havadis** (2 Mayıs 1958), s. 1,5.
- “Menderes Newyork’a Hareket Etti”, **Havadis** (11 Ekim 1959), s. 1.
- “Menderes Teşekkür Ediyor”, **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 5.
- “Menderes Ve Köprülü Bu Sabah Geliyorlar”, **Cumhuriyet** (19 Ekim 1952), s. 1,6.
- “Menderes Ve Köprülü Dün İngiltereden Döndüler”, **Cumhuriyet** (20 Ekim 1952), s. 1,3.

- “Menderes Ve Köprülü Dün Tahrana Gittiler”, **Cumhuriyet** (15 Nisan 1956), s. 1,5.
- “Menderes Yarın Tahrana Gidiyor”, **Cumhuriyet** (6 Kasım 1956), s. 1,5.
- “Menderes Yarın Tahrana Gidiyor”, **Hürriyet** (15 Kasım 1959), s. 5.
- “Menderes, Eisenhower’le Görüştü”, **Hürriyet** (19 Aralık 1957), s. 1, 5.
- “Menderes, Hirohito İle Görüştü”, **Cumhuriyet** (23 Nisan 1958), s. 1,5.
- “Menderes, Kore’de Törenle Karşılandı”, **Cumhuriyet** (26 Nisan 1958), s. 1,5.
- “Menderes, Nihai Üçlü Kıbrıs Konferansına Bugün Gidiyor”, **Cumhuriyet** (17 Şubat 1959), s. 1, 5.
- “Menderes, Nihai Üçlü Kıbrıs Konferansına Bugün Gidiyor”, **Cumhuriyet** (17 Şubat 1959), s. 1, 5.
- “Menderes, Türk- Arap Dostluğundan Bahsetti”, **Hürriyet** (2 Haziran 1957), s. 1.
- “Menderes’in İstanbuldan Ayrılışı”, **Cumhuriyet** (7 Ocak 1955), s. 1,7.
- “Menderesin Atınada Söylediği Nutuk”, **Cumhuriyet** (28 Nisan 1952), s. 1, 5.
- “Menderesin Demeci Ve Arab Alemi”, **Cumhuriyet** (21 Ekim 1952), s. 1,5.
- “Menderesin Mısır Cevabı”, **Cumhuriyet** (4 Şubat 1955), s. 1.
- “Menderesin Tahrandaki Söylediği Sert Nutuk”, **Cumhuriyet** (18 Nisan 1956), s. 1,5.
- “Menderesin Zurich Konferansı Hakkında Dün Geceki Demeci”, **Cumhuriyet** (14 Şubat 1959), s. 1.
- “Mısır, Bizi Diplomatik Münasebetleri Keskmele Tehdid Ediyor”, **Cumhuriyet** (3 Şubat 1955), s. 1,7.
- “Mısır, Türkiye- Irak Anlaşmasına Cephe Aldı”, **Cumhuriyet** (14 Ocak 1955), s.1,7.
- “Müessif Kazanın Bilançosu” **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1.
- Nadir Nadi, “Peşin Hüküm Yok”, **Cumhuriyet** (13 Şubat 1959), s. 1.
- “NATO Bakanlar Konseyi Toplandı ”, **Cumhuriyet** (12 Aralık 1956), s. 1,3.
- “NATO Konseyi Bugün Pariste Toplanıyor”, **Cumhuriyet** (11 Aralık 1956), s. 1,3.

“NATO Konseyi Kıbrıs Meselesini Görüştü”, **Cumhuriyet** (13 Aralık 1956), s. 1,5

“NATO Teşkilatı Eskisinden Daha Kuvvetli Hale Getiriliyor”, **Hürriyet** (20 Aralık 1957), s. 1, 5.

“NATO Toplantısı İçin Menderes Paris’e Gitti”, **Hürriyet** (15 Aralık 1957), s. 1, 5.

“NATO’da Kıbrıs İçin Sert Tartışmalar Oldu”, **Cumhuriyet** (14 Aralık 1956), s. 1,5

Nuyan Yiğit, “Heyetimizin Dünkü Ziyaretleri”, **Cumhuriyet** (10 Ocak 1955), s. 1

Nuyan Yiğit, “Adnan Menderes Bugün Bağdattan Ayrılıyor”, **Cumhuriyet** (14 Ocak 1955), s. 1,7.

Ömer Sami Coşar, “Siyasi İcmal Türk-İrak Paktı İmzalanırken”, **Cumhuriyet** (24 Şubat 1955), s.3.

“Pariste Türkiye-Fransa Arasındaki Görüşmeler”, **Cumhuriyet** (12 Mart 1952), s. 1,7.

“Pariste Yapılacak Türk- Fransız Görüşmeleri”, **Cumhuriyet** (9 Mart 1952), s. 1,6.

“Paristeki Görüşmeler Dün Sabah Başladı”, **Cumhuriyet** (11 Mart 1952), s. 1,7.

“(SEV) Uçağında Bulunanların Listesi”, **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.

“(SEV) Uçağında Bulunanların Listesi”, **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1, 5.

“Tahran Konferansı Çalışmaya Başladı”, **Cumhuriyet** (17 Nisan 1956), s. 1,5.

“Tahran Konferansı Dün Akşam Sona erdi”, **Cumhuriyet** (20 Nisan 1956), s. 1,5.

“Tahran Konferansı Dün Sabah Başladı”, **Cumhuriyet** (8 Kasım 1956), s. 1,5.

“Türk- Afgan Görüşmeleri Başladı”, **Cumhuriyet** (28 Temmuz 1956), s. 1,5.

“Türk- Alman Görüşmesi Dün Bonn’da başladı”, **Yeni Sabah** (7 Ekim 1954), s. 1,3.

“Türk- Alman Müzakereleri Bugün Bitiyor”, **Yeni Sabah** (8 Ekim 1954), s. 1,3.

“Türk- Fransız Görüşmeleri Dün Pariste Sona Erdi”, **Cumhuriyet** (13 Mart 1952), s. 1,7.

- “Türk Heyeti Dün 15,30’da Atinadan İstanbula Döndü”, **Cumhuriyet** (4 Mayıs 1952), s. 1,6.
- “Türk Heyeti Kraliçeye Takdim Edildi”, **Cumhuriyet** (6 Haziran1953), s. 1.
- “Türk- İngiliz Müzakereleri Başladı”, **Cumhuriyet** (15 Ekim 1952), s. 1,7.
- “Türk- İtalyan Müzakereleri Dün Başladı”, **Cumhuriyet** (1 Şubat 1955), s. 1.
- “Türk İtalyan Müzakereleri Dün Başladı”, **Cumhuriyet** (1 Şubat 1955), s. 1.
- “Türk İtalyan Müzakereleri Dün Başladı”, **Cumhuriyet** (1 Şubat 1955), s. 1.
- “Türk-Japon İktisadi İşbirliği Geliştirilecek”, **Cumhuriyet** (24 Nisan 1958), s. 1,5.
- “Türk-Yunan Görüşmeleri Dün Gece Zurich’te Başladı”, **Cumhuriyet** (6 Şubat 1959), s. 1, 5.
- “Türk-İtalyan Görüşmeleri Bugün Başlıyor”, **Cumhuriyet** (31 Ocak 1955), s. 1.
- “Türkiye- Afganistan Görüşmeleri Bitti”, **Cumhuriyet** (30 Temmuz 1956), s. 1,5.
- “Türkiye- İtalya Anlaşması”, **Cumhuriyet** (31 Ocak 1955), s. 1.
- “Türkiye-Yugoslavya Görüşmeleri Başladı”, **Cumhuriyet** (6 Mayıs 1955), s. 1,7.
- “Türkiye-Irak Paktına Suriyeyi De Davet Ettik”, **Cumhuriyet** (15 Ocak 1955), s.1,7.
- “Uçak Kazası Kurbanlarının Sayısı 16 yı Buldu”, **Cumhuriyet** (19 Şubat 1959), s. 1,5.
- “Yunanistanda Dün Yapılan Temaslar”, **Cumhuriyet** (28 Nisan 1952), s. 1.
- “Yurdda Teessür” **Cumhuriyet** (18 Şubat 1959), s. 1,5.
- “Yüzbinlerce Vatandaş Derin Heyecan Ve Sevinç İçinde Onu Bağrına Bastı”, **Zafer** (1 Mart 1959), s.1,3.

DERGİLER

Ayın Tarihi, C. No:54 (Haziran 1938), s. 181

“Celal Bayar Avala Ajansı Muhabirine Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, N
o: 54 (Haziran 1938), s. 188.

“Türkiye Başvekili Sayın Adnan Menderes’in Birleşik Amerika Devletlerini Ziyaretleri”, **Donanma** (408 sayılı ek), Der. Gv. Bnb. Hayri Bars, T.C.M.M.V. Deniz Kuvvetleri K. Neşriyat Şubesi Müdürlüğü, İstanbul, Deniz Basımevi, 1954, s. 9.

“Kazalar”, **Kim**, Yıl.1, Sayı.40, (27 Şubat 1959), s. 4,5.

“ Kazayı İlk Gören İngilizler”, **Kim**, Yıl.1, Sayı.40, (27 Şubat 1959), s. 5,6.

“ Mrs. Bailey’in Hikayesi”, **Kim**, Yıl.1, Sayı.40, (27 Şubat 1959), s. 6.

“Uğurlama Töreni”, **Akis**, C.XV, Sayı:250, Yıl:5, (18 Nisan 1959), s. 7,8.

“Bavulların İfşaatı”, **Akis**, C.XV, Sayı:250, Yıl:5, (18 Nisan 1959), s. 9,10.

“ Bayarın Sürprizli Gelişi”, **Akis**, C.XV, Sayı:250, Yıl:5, (18 Nisan 1959), s. 9.

“ Tatlı Bir Yolculuk”, **Akis**, C.XV, Sayı:250, Yıl:5, (18 Nisan 1959), s.10.

Neşe Erdilek, “Hükümetler Ve Programları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 4.Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 989.

Cyprus “Something Like A Miracle”, **Time** (23 Şubat 1959), s.23.

“Eating Crow”, **Time** (2 Mart 1959), s. 18.

“Hotel Diplomacy”, **Time** (2 Mart 1959), s. 17.

EKLER

EK 1- Menderesin NATO olağan toplantısı için Fransa'ya gideceğini belgeleyen kararname.

T. C.
Başvekelet
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Karar Sayısı
4
8428

KARARNAME

Kuzey Atlantik Paktı Konseyinin Paris'te yapılan Nazırlar seviyesindeki içtimasına Başvekil Adnan Menderes'in riyasetinde, Devlet Vekili ve Millî Müdafaa Vekâleti Vekili Şemi Ergin, Balıkesir Mebusu Satkî Yırcalı, Hariciye Vekâleti Kâtibi Umumisî Büyük Elçi Muharrem Nuri Birgi, Başvekelet Hususî Kalem Müdürü Muzaffer Erüst, Hariciye Vekâleti Kâtibi Umumilik Kalem Müdürü Şerik Fenmen ile İkinci Daire Umum Müdürlüğünde Üçüncü Kâtip Güner Türkmen ve Başvekelet Başkanıseri Hakkı Altuncu'dan mürekkep heyetin iştiraki, Başvekil ile Şemi Ergin ve Satkî Yırcalı'ya 1956 malî yılı Bütçe Kanununa bağlı (H) cetveli gereğince itası mümkün olan en yüksek misal üzerinden yevmiye verilmesi ve heyetin ziyafet, otomobil, muhabere ve temsil icabı yapacağı bilûmum masraflarının kabulü; Hariciye Vekâletinin 13/12/1956 tarihli ve 75154/722, 75155/723 sayılı yazıları üzerine; İcra Vekilleri Heyetince 14/12/1956 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR
C.

Başvekil V. ve İşletmeler Vekili	Devlet Vekili ve Devlet V.V.	Devlet Vekili	Devlet Vekili ve Millî M.V.V.	Devlet Vekili
Adliye Vekili ve Dahiliye V.V.	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili	Matbaa Vekili
Mezârî Vekili	Nafıs Vekili ve Hariciye V.V.	İkt. ve Ticaret Vekili	Sah. ve İc. Mîsa. Vekili	Güm. ve İnş. Vekili
Ziraat Vekili	Münasikâ Vekili	İkt. ve Ticaret Vekili	İkt. ve Ticaret Vekili	İşletmeler Vekili

Dışişleri No:
105-48
2254

030 18 01 145 99 16

Kaynak: B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01.02)-145.99.16., 14.12.1956.

EK-2 Başbakan Menderes ve beraberindekilerin Londra Anlaşmasını imzalamak üzere Zurich'e gideceklerini belgeleyen kararname.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Teftik Dairesi

Karar Sayısı
4
11301.

KARARNAME

Kıbrıs meselesi ile alakalı olarak Zürich'te Başvekil Adnan Menderes'in riyasetinde; Hariciye Vekili Fatih Rüştü Zorlu, Sakarya Mebusu Rifat Kadızade, Hariciye Vekâleti Umumî Kâtipi Melih Esenbel, Umumî Kâtip Siyasî Muavini Zeki Kunalalp, Başvekâlet Hususî Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hariciye Vekâleti Dördüncü Daire Umum Müdürü Ziya Tepedelen, Başvekâlet Hususî Kalem Müdür Muavini Şefik Fennem, Hariciye Vekâleti Umumî Kâtiplik Kalem Müdürü Güner Türkmen'in iştirakinde, Müstahdem Kâzım Kefes'in heyete refakât etmesinin, Başvekil Adnan Menderes, Hariciye Vekili Fatih Rüştü Zorlu ve Sakarya Mebusu Rifat Kadızade'ye 1958 melî yılı Bütçe kanununun başlı (H) cetveli gereğince itasî mümkün en yüksek misil üzerinden yevmiye verilmesinin ve heyetin bitiro, otomobil, muhabere masrafları ile temsil icabı yapacağı sair masraflarının kabulü; mezkûr Vekâletin 4/2/1959 tarihli ve 740.103-II/2-146 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 24/6/1959 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR
C. Saygı

6	152	33	6
030	18	01	01

Basvekil: *A. Menderes*

Devlet Vekili: *Baş-Yay. ve Turz. V. V. Münakalat V. V.*

Devlet Vekili ve: *M. K. K.*

Devlet Vekiliye: *M. K. K.*

Devlet Vekili: *M. K. K.*

Adliye Vekili: *M. K. K.*

Milli Müdafaa Vekili: *M. K. K.*

Dahiliye Vekili: *M. K. K.*

Hariciye Vekili: *M. K. K.*

Maliye Vekili ve Çarışma V. V.: *M. K. K.*

Maarif Vekili: *M. K. K.*

Nafza Vekili ve Maarif V. V.: *M. K. K.*

Ticaret Vekili: *M. K. K.*

Sih. ve İc. Mus. Vekili: *M. K. K.*

Gün. ve İnh. Vekili: *M. K. K.*

Ziraat Vekili: *M. K. K.*

Münakalat Vekili: *M. K. K.*

Çarışma Vekili: *M. K. K.*

Sanayi Vekili: *M. K. K.*

Baş-Yay. ve Turz. Vekili: *M. K. K.*

İmar ve İskân Vekili: *M. K. K.*

Koordinasyon Vekili ve Sanayi V. V.: *M. K. K.*

Dosya No: 105-228

Kaynak: B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları,(030.10.18.01.02)-152.33.6., 24.06.1959.

EK-3 Kıbrıs Anlaşmasını imzalamak üzere Zurich'e giden Menderes ve Karamanlis görüşürlerken.

Kaynak: Akis, C.XIV, Sayı: 243, Yıl:5, (29 Şubat 1959), s.1.

EK-4 1959 Londra uçak kazasında öldükleri sanılan ama hayatta kalmayı başaran hostesler Nurdan Yelkovan ve Türkay Erkay'ın Menderes'e kendi el yazıları ile yazdıkları mektup.

27.6.959

East Frinstead

DEVLET ARŞİVENİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayın Başvekilimiz.

Bizler saussuz uçak yolculuğumuzun Londra'da tedavide bulunan iki personelimiz. Geçirdiğimiz feci kaza dolayısıyla zati alinize şimdiye kadar peşmiş olsun diyemediğimiz için özür diler tauradan tekerüs etmemesini temenni ederiz.

Bizler tamamen değilse bile Allahın inayetiyle sağlığımızı tekrar kazamış durumdayız. Birimiz fazla yanmış olan ayakları yüzünden yardımımız yapıyemeyecek, bir diğeri ise sağ kolunu dersekte itikarene kesilmiş vaziyetteyiz.

030	01			63	386	15	2
-----	----	--	--	----	-----	----	---

Şimdi hastahane de biraz daha rahat yürüyebilmek ve kesik kola takma bir kol takılması için bekliyoruz.

Zatı alimlerin ve diğer devlet bü-
yüklerinin bizlere gösterdikleri yakın
âlahaya minnettarız.

Sizden, bizim için kıymeti çok
büyük ve bu yarı sakat halimizle bi-
ze yardımcı olabilecek olan bir tıbbınıza
istihdam edeceğiz.

Bizlere her ay gelen parayı
biriktirip burada kıymeti bir hayli az
olan ufak birer otomobil almayı arzu
ediyoruz. Bunlar bize vatanımızda, bu
halimize göre bir hayli yardımcı ola-
caklar. Yalnız bu arzumuzun yerine

030	01			63	386	15
-----	----	--	--	----	-----	----

3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

gelebilmesi için sizden yardım bekli-
yoruz. Vatandaşları mütevazî bütçelerimiz
ile gümrük vergisini ödeyemeyiz inkaâsı.
Bizlere bu otomobilleri gümrüksüz ola-
rak yurda sokabilme müzadesini bah-
sederseniz çok mesut olacağız.

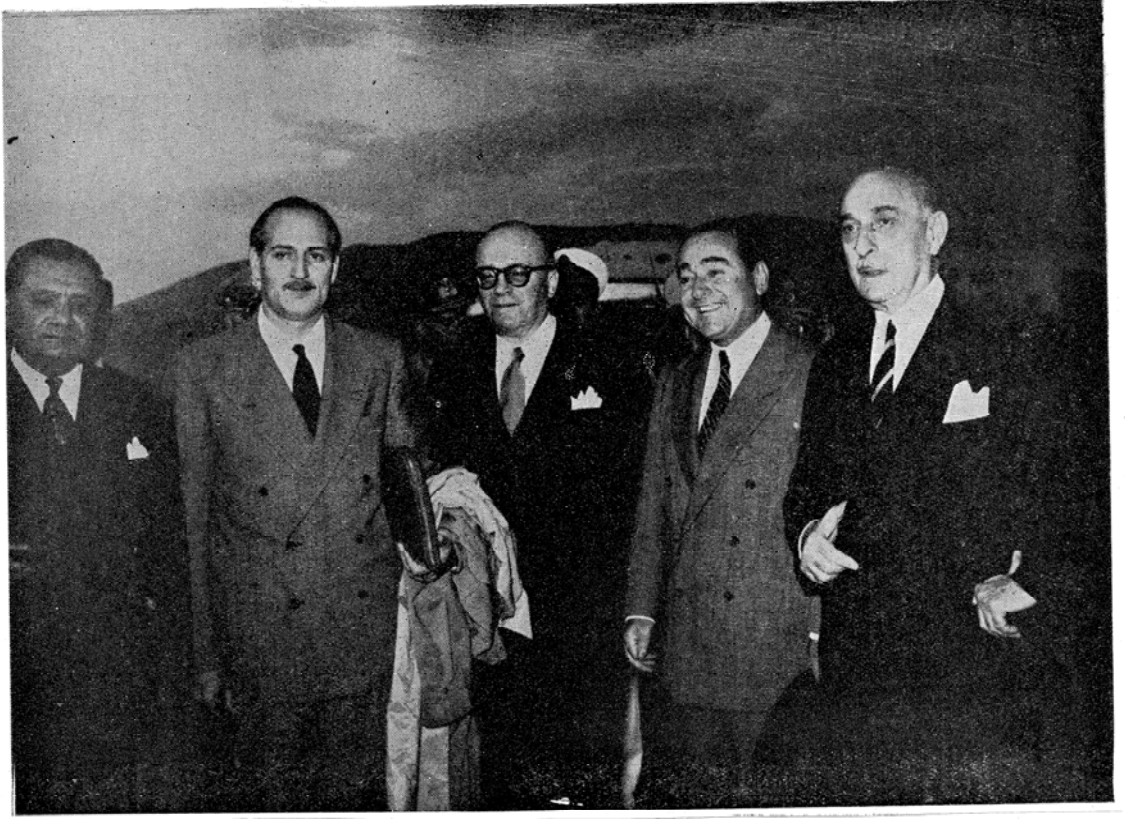
Bu hususta vereceğiniz emirleri
bekler en derin saygılarımızla elleriniz-
den öperiz.

Nurdan Yelkovan.

Türkay Erköy.

030	01			63	386	15	4
-----	----	--	--	----	-----	----	---

EK-5 Menderes'in 1954'te ABD'ye giderken uğradığı Atina havaalanı'nda Yunanistan Başbakanı Papagos ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos tarafından karşılanması.

Kaynak: "Türkiye Başvekili Sayın Adnan Menderes'in Birleşik Amerika Devletlerini Ziyaretleri", **Donanma** (408 sayılı ek), Der. Gv. Bnb. Hayri Bars, T.C. M. M.V. Deniz Kuvvetleri K. Neşriyat Şubesi Müdürlüğü, İstanbul, Deniz Basımevi, 1954, s. 56.

EK-6 ABD Devlet Başkanı Eisenhower ve Menderes Beyaz Saray'da.

Kaynak: "Türkiye Başvekili Sayın Adnan Menderes'in Birleşik Amerika Devletlerini Ziyaretleri", **Donanma** (408 sayılı ek), Der. Gv. Bnb. Hayri Bars, T.C. M. M.V. Deniz Kuvvetleri K. Neşriyat Şubesi Müdürlüğü, İstanbul, Deniz Basımevi, 1954, s. 35.

EK-7 Federal Almanya Cumhurbaşkanı Umumi Katibi Dr. Kleiber'in Menderes'in hediyesine teşekkür mektubu.

Staatssekretär Dr. Kleiber

DER CHEF
DES BUNDESPRÄSIDIALAMTES

BONN, den 18. Okt. 1954
Kaiser-Friedrich-Straße 16

GENEL ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S.E.

Herrn Ministerpräsident
Adnan M e n d e r e s
A n k a r a

Sehr verehrter Herr Ministerpräsident!

Euer Exzellenz hatten die große Freundlichkeit, mir in Erinnerung an Ihren denkwürdigen Besuch in der Bundesrepublik Deutschland einen wunderschönen silbernen Spiegel, ein Muster bester türkischer kunstgewerblicher Arbeit, überreichen zu lassen. Ich darf Ihnen für diese so freundliche Erinnerungsgabe, die immer ein besonderer Schmuck meiner Wohnung bleiben wird, meinen aufrichtigen Dank aussprechen.

Die vier Jahre, die ich früher an der Deutschen Botschaft in Ankara tätig war, haben mich zu einem Freund und Bewunderer der türkischen Nation gemacht. Der Besuch Eurer Exzellenz und Ihres verehrten Herrn Außenministers in der Bundesrepublik waren für uns alle ein neuer Beweis für die deutsch-türkischen Freundschaftsbeziehungen.

Genehmigen Sie, sehr verehrter Herr Ministerpräsident, den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung

Dr. h. c. Kleiber

anda Tercü

030	01			127	821	2
-----	----	--	--	-----	-----	---

Kaynak: B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0)- 127.821.7., 18.10.1954.

EK-8 Menderes'in son anda iptal ettiği Lübnan gezisi ile ilgili olarak Lübnan Başbakanı Sami El Solh'a çektiği telgraf.

DEVLET ARSIVLERI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARSIVI

İstanbul
16.6.55

SON EXCELLENCE SAMİ BEY SOLH
PREMIER MINISTRE
BEYROUTH

REİSİCUMHURUMUZUN REPAKATİNDE DOST VE KARDES LUBNANI ZİYARET ETEKLERİM HUSUSUNDA GEREK MUHTEREM REİSİCUMHUR EKSELYANS CAMİLLE CHAMOUN VE GEREK ZATİDEVLETLERİ TARAFINDAN İZHAR BUYURULAN ARZU KARŞISINDA BÜYÜK SEVİNG VE MİNNETTARLIK DUYARAK MEMLEKETTEKİ İŞLERİMİN SU SIRADA PEK KESİF OLMASINA RAGMEN İCABETE İMKAN BULABİLECEĞİM ÜMİDİLE LUTUFKAR DAVETİNİZİ TAHALÜK İLE KABUL ETMİŞTİM STOP SON DAKİKAYA KADAR BU ÜMİDİ MUHAFAZA EDEREK İMKANLARI ARASTIRMAK OLMAKLIĞIMA RAGMEN BÜYÜK ARZUMUN İŞLERİMİN KESRETİ DOLAYISIYLA TAHAKKUK EDEMEYECEĞİNİ SİMDİ ANLAMIS BULUNUYORUM STOP MAHCUBİYETİM VE TEBSURUM CİDDEN ÇOK BÜYÜKTÜR STOP REİSİCUMHURUMUZDAN İTİZANLARIMIN SİZLERE İZAN BUYURMALARINI RİCA VE İSTİRHAM ETTİM STOP FAKAT BEN DE AYRICA BU MESAJI ZATİDEVLETLERİNE GÖNDERMEYİ KENDİME BİR VAZİFE TELAKKI EDİYORUM STOP MEMLEKETLERİMİZ ARASINDAKİ SAMİMİ DOSTLUĞUN VE İSBİRLİĞİ ZİHNİYETİNİN PARLAK BİR ŞEKİLDE TEZAHURUNE İMKAN VERECEĞİNDEN EMİN BULUNDUĞUM BU RESMİ ZİYARET SIRASINDA SİZLERLE BERABER OLMAK BENİ SAHİ DOSTU TELAKKI ETEK LUTPUNDA BULUNAN ZATİDEVLETLERİYLE BULUSLAK DERİN HAYRANLİK HİSLERİYLE BAĞLI BULUNDUĞUM REİSİCUMHUR HAZRETLERİNE HÖRMETLERİMİ ARZ DEBİLEK BENİM İÇİN SONSUZ BİR SEREF VE BAHTİYARLIK KAYNAĞI TESKİL EDECEK Tİ STOP SİZLERİN VE GÜZEL MEMLEKETİNİZİN MUTEHASSİRİYİM STOP YEGANE TESELLİM BASKA BİR FIRSATTA TEKRAR LUBNANA GİDEBİLEK

Kaynak: B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)- 1.8.20., 16.06.1955.

EK-9 Menderes'in Bağdat'taki Bağdat Paktı Daimi Konseyi'nin ilk toplantısına katılacağını belgeleyen kararname.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Teşvik Dairesi

Karar Sayısı
4

KARARNAME

6201 Bağdat'ta yapılmakta olan Bağdat Paktı Daimi Konseyi'nin ilk toplantısında Başvekil Adnan Menderes'in Riyasetinde memleketimizi temsil eden heyete, Devlet Vekili ve Hariciye Vekâleti Vekili Fatih Rüştü Zorlu, Başvekâlet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekâleti Katibi Umumiisi Muharrem Nuri Birgi, Erkanharbiyei Umumiye Reis Vekili Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboşlu, Erkanharbiyei Umumiye Harekât Başkanı Korgeneral Salih Coşkun, Hariciye Vekâleti İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Hava Kuvvetleri Plan Dairesinden Kurmay Albay Sadi Atıkkın, Erkanharbiyei Umumiye Plan Dairesinden Kurmay Yarbay Hikmet Akıncılar, Başvekâlet Hususi Kalem Müdürü Muzaffer Ersoy, Hariciye Vekâleti İkinci Daire Umum Müdür Muavini Ziya Tepedelen, Devlet Vekili Hususi Kalem Müdürü Hayrettin Özansoy, Erkanharbiyei Umumiye İstihbarat Dairesinden Kurmay Binbaşı Sami Küçük, Başvekâlet Yaveri Yüzbaşı Hayrettin Şimer, Erkanharbiyei Umumiye Reisi Emir Subay Binbaşı Şemsi Kınıkarslan, Hariciye Vekâletinden Katip Kamuran Tüzel'in iştiraki ve heyete Emniyet Müfettişi Muavini Suat Ömeroğlu, Tercüman Fazıl Kınca, Müstahdem Hayri Özüğür, Emniyet Memuru Hakkı Altınca, heyeti Bağdat'a götüreceği üç tayyare mürettebatını teşkil eden Yüzbaşı Akdağ, Üsteğmen Kaliper, Başçavuş Erener, Başçavuş Coşkun, Başçavuş Biçer, Yüzbaşı Karay, Yüzbaşı İnel, Yüzbaşı Mardin, Başçavuş Türkay, Başçavuş Yolseven, Binbaşı Kalaycıoğlu, Üsteğmen Baran, Başçavuş Tokgöz, Başçavuş Altınöz, Başçavuş Kozan'ın terfiki ve bunlara 1955 mali yılı Bütçe Kanununa bağlı (H) cetveli gereğince itası mümkün en yüksek mısıl üzerinden yevmiye verilmesi ve heyetin otomobil, büro, ziyafet, muhabere masraflarıyla temsil icabı yapacağı diğer bildiğim masrafların kabulü; Hariciye Vekâletinin 21/11/1955 tarihli ve 29778/355 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 25/11/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. C. C.

Başvekil
Devlet Vekili
Başvekil Yardımcısı ve
Milli M.V.V.
Devlet Vekili ve
Hariciye V.V.
Devlet Vekili
Devlet Vekili
Adliye Vekili
Millî Müdafaa Vekili
Dahiliye Vekili
Hariciye Vekili
Maliye Vekili
Mazir Vekili
Nafia Vekili
İkt. ve Ticaret Vekili
Şih. ve İc. Mus. Vekili
Güm. ve İnş. Vekili
Ziraat Vekili
Münakalât Vekili
Çalışma Vekili
İşletmeler Vekili

Dosya No:

105-69

2287

030 18 01 02 144 93 18

Kaynak: B.C.A., Bakanlar Kurulu Kararları (030.10.18.01.02)-141.99.18., 25.11.1955.

EK-10 Menderes'e 1956 Pakistan gezisinde Pakistan Başbakanı tarafından yollanan akşam yemeği davetiyesi.

PEVLET MENDEREZİN ÖZEL KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ANKARA

In Honour of Special Envoys

The Prime Minister

requests the pleasure of the company of

HE Mr. Adnan Menderes

at a Dinner

on Saturday the 24th March, 1956 at 8.00 p.m. for 8.15 p.m.

DRESS:—
Diplomatic Corps:—Dinner Jacket.
Citizens:—Dinner Jacket,
or Black Sherwan.
Military Officers:—Mess Uniform.
Decorations may be worn.
Prime Minister's House.

*An Answer is requested to
The Assistant Private Secretary (1)
to Hon'ble Prime Minister.*

030	01			3	18	13
-----	----	--	--	---	----	----

Please Bring this Card with you.

Kaynak: B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)- 3.18.13., 24.03.1956.

EK-11 1956'da Pakistan gezisinden dönen Başbakan Menderes'e vatandaş Yusuf Sağlam tarafından çekilen "Hoşgeldin" telgrafı.

(Örnek : IEE-1)

TELGRAFCU YOL
Servis işareti:

Devlet telgraf müdürlüğünde
dolaylı mesaj kabul olunmaz.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

320 GİRESUN 2154 22 27/3/956 17

ELT BAŞ VEKİL ADIYAN MENDERES ANKARA =

71085

TARİH		SAAAT		ESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
Tarih		Saat		HUSUSİ		Tarih	Saat	
				SARISUN		27/3	17	

PAKİSTANDAN HAREKET EDİP GELDİĞİNİ DUYDUM SEVİNCİNDEN İYİYAHADIM

SANA ALLAH ÇOK ÖMÜRLER VERSİN HOŞ GELDİN = YUSUF SAĞLAM *****

7

Kaynak: B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)- 3.18.3., 27.03.1956.

EK-12 1956'da Pakistan gezisinden dönen Menderes'e DP üyesi Ahmet Batman'ın çektiği telgraf.

DEVLET MÜHÜRLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET PTT İ.U.M.

TELGRAF
70401

(Ornek : IEB. 1)
YOL
Servis İşaretleri

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mesaj

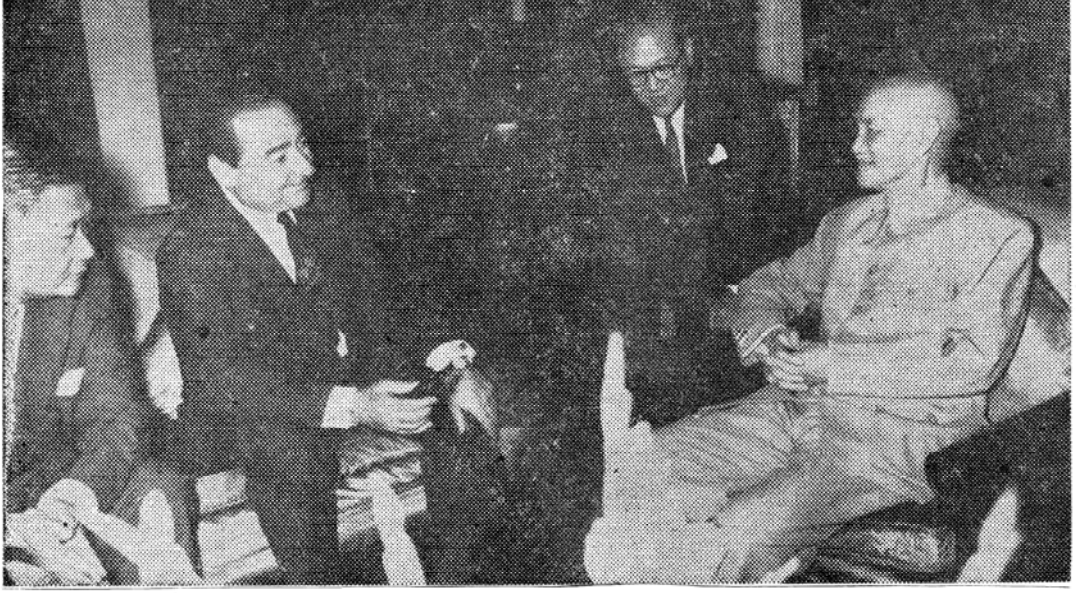
ELT. ADNAN MENDERES BASVEKİL ANKARA

Sıra No.	İlk merkez	No.	KEŞİFİME	VERİLDİĞİ Tarih	Saat	RESMİ HUSUSİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI Tarih	Saat	İMZA
36021	ADAPAZARI	2066	35	27/3	10					

HOS GELDİN SEFA GELDİN YEDİ GÜNLÜK RESMİ PAKİSTAN
SEYAHATINIZDAN 25.3.1956 TARİHİ YESİLKOYE SAAT 7 DE GELDİNİZ
HABERDARIM KARSILAMAYA GELEMEDİĞİMDEN ÖZÜR DİLERİM YURDUMUZA
DONDUGUNUZDEN BÜYÜK SEVİNC DUYMAKTAYIZ - D. P. ÜYESİ AHMET BATMAN
++ COL ELT. +++++++

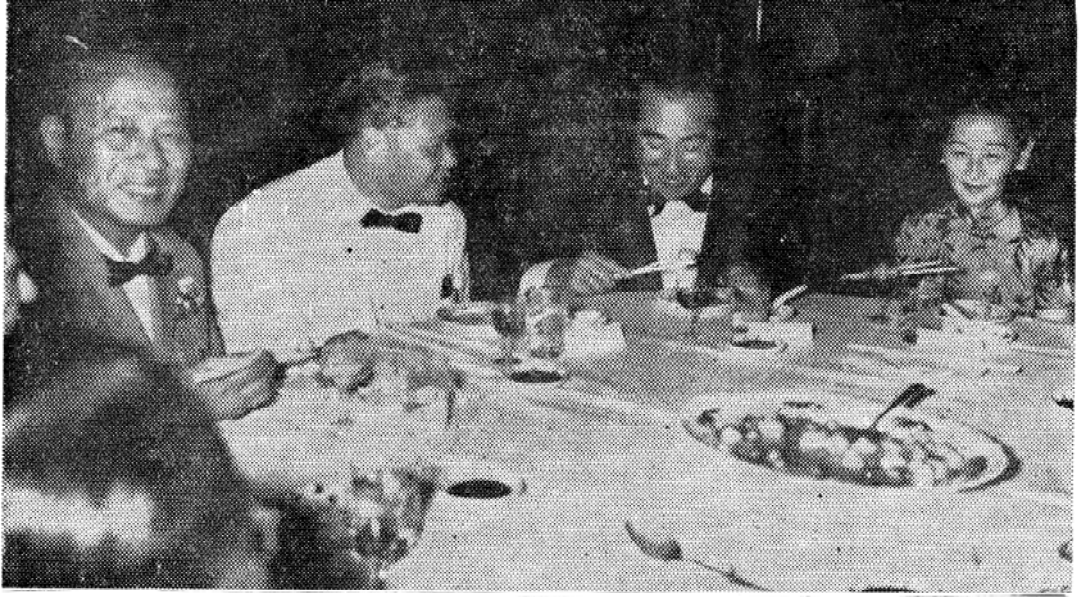
Kaynak: B.C.A., Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,(030.01.0.0.)- 3.18.3., 27.03.1956.

EK-13 Menderes'in Milliyetçi Çin'e yaptığı gezide Milliyetçi Çin Cumhurbaşkanı Mareşal Şang Hay ile yaptığı görüşme.

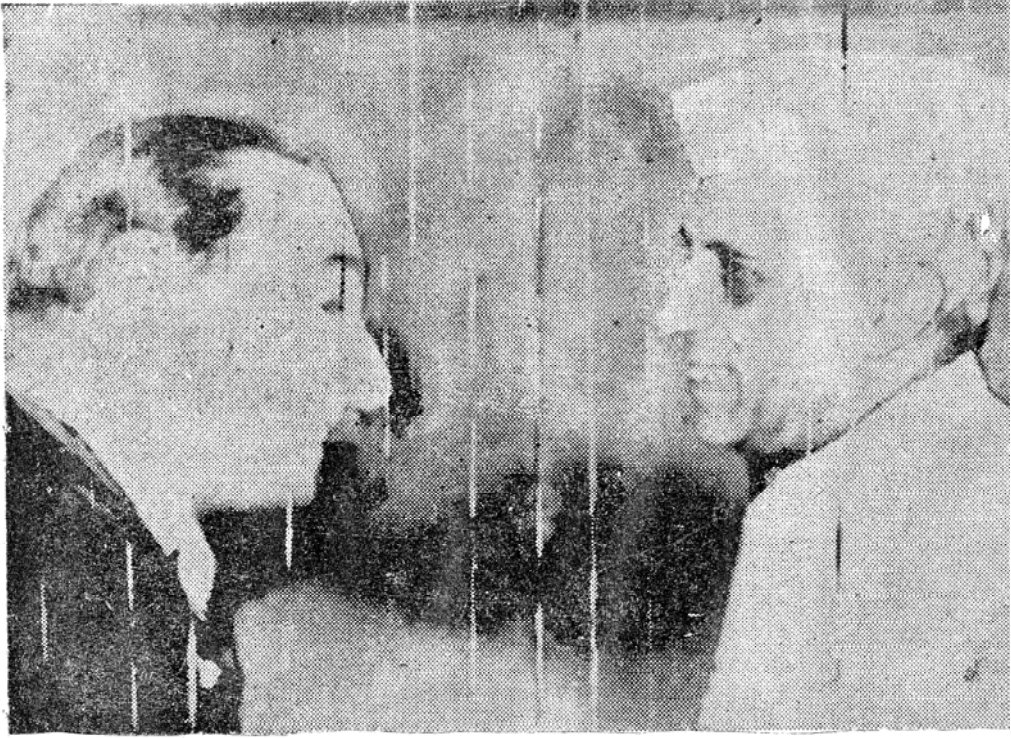
Kaynak: "Menderes Karışı'de", **Havadis** (3 Mayıs 1958), s. 1.

EK-14 Menderes, Milliyetçi Çin Cumhurbaşkanı Şang Hay Şek ve eşi tarafından kendisi şerefine verilen yemekte an'anev çubuklarla yemek yerken.

Kaynak: “Menderes Karaşi’de”, **Havadis** (3 Mayıs 1958), s. 1.

EK-15 Menderes-Nehru görüşmesi.

Kaynak: "Menderes- Nehru görüşmeleri başladı", **Havadis** (2 Mayıs 1958), s. 1.